

Diószegi Anna

Életem története

Émlékek a kecsesvári Főstátról

Kriterion

[Erdélyi Magyar Adatbank]

DIÓSZEGI ANNA
ÉLETEM TÖRTÉNETE
EMLÉKEK A KOLOZSVÁRI HÓSTÁTRÓL

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A borítót
MATEI LÁSZLÓ
tervezte

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

DIÓSZEGI ANNA

Életem története: emlékek a kolozsvári Hóstátról /

Diószegi Anna. Ed. a 2-a. – Cluj-Napoca: Kriterion, 2002.

304 p.; 20 cm

ISBN 973-26-0706-8

821.511.141(498)-94

[Erdélyi Magyar Adatbank]

DIÓSZEGI ANNA

ÉLETEM TÖRTÉNETE

Emlékek a kolozsvári Hóstátról

Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

Tisztelt Olvasó!

Életem története megírására bizony későn szántam el magam, mivel életem hatvanegyedik évében járok. Hogy egészen őszinte legyek, indíttatást éreztem arra, hogy életem színes történetét megújam. Az emlékeimben felsorakoznak életem hatvan évének tarka eseményei. Némely gyermekkori és későbbi lánykori események, az 1944-es háború előtti és utáni családi történetek. Valahogy úgy éreztem, hogy Isten különös kegyelme irántam, hogy ezt a memóriát adta, és én erről egy könyvet írhatok. Isten keze indított az írásra, mivel olyan helyen éltem és dolgoztam, hogy sok embert ismertem. Leánykorom szép és olykor szomorú napjait soha nem felejtettem el.

Hosszú éveken keresztül gondolkoztam ezen, amikor már túljutottam a nehézségeken, hogy ha a jó Isten még tartogat számomra egy kis időt ezen a világon, úgy én megírom az életem könyvét. Erre bátorítást kaptam Karsai József tanártól, volt osztálytársamtól, és Nagy Olga néprajzkutatótól, és tele vagyok reményekkel, hogy a tisztelt Olvasónak is tetszeni fog a könyvem.

Kolozsvár, 1997. január 10.

A szerző

Az első emlékek

Napfényes vasárnap délután volt. Mi gyerekek, miután az ebédről kiszabadultunk, irány az utcaajtó, ki az utcára játszani. Nem győztük magunkat kijátsszani. A Luther utcai gyerekhad, élükön Szabó Rózsikával, már 2 óra felé hívogatott:

– Nusi, Nusika, már sose jössz ki?

Mikor meghallottam őket, kérlelni kezdtem Anyukámat, hogy igazán csak egy kicsit engedjen ki, hiszen vasárnap van.

– Jól van Nucikám, de csak egy fél órára!

Jolánka, Ilike, a két Zoltán lány is kiszaladt. Gyertek, játsszunk bújócskát.

És akkor történt, hogy elbújtunk a Veronka néni orgonabokrai közé, és az udvarukon egy vándorfényképész családi képet csinált az udvaron. Nekem gyors ötletem támadt, szaladtam haza gyorsan lihegve. Kiáltottam, ahogy berontottam a kapun:

– Anyukám, Anyukám! Itt van Veronka néniéknél egy fényképész, igazán engem is vétessen le!

Anyukám nem nagyon lelkesedett a kérésemért, hiszen akkoriban is nehéz helyen volt a szegény ember pénze. De én, látva, hogy semmi eredmény, úgy elkezdtem visítani, mint a fába szorult féreg, földhöz vertem magam, majd-hogy megfulladtam a sírástól. Áldott emlékü Anyukám megijedt, vagy mi, de azt mondta:

– Na, gyere, te sírómasina, öltöztesselek fel.

És feladta rám a legszebb ruhámat, lakk félcipőmet, és még vihettem a kedvenc babámat is, a Sárít.

Ezt a kis feketerigó fényképet ma is őrzöm, és sehogy sem hiszem el, hogy ő lenne a hajdani Nucika, aki ma őszhajú Anna néni.

Eltelt az orgonailatos tavasz, és jött a forró nyár. Anyukám tyúkot ültetett, és sok sereg csirke csipogott az udvaron. Azokra ügyelni kellett, etetni, este bezárni őket, ez volt a kisgyerekek dolga. Én is húséges kis cselédje voltam szüleimnek, mikor el nem tekeregtem. Testvérem nem lévén, vágytam kis barátnőim közé.

– Nusi, gyere te is, megyünk a Szamosra! – kiáltotta a szomszéd kislány, Rózsika.

Én gyorsan odaszórtam a málélisztet a csirkéknek, egy nagy tál vizet nekik, nehogy szomjazzanak, és usgyé a többiek után. A Kis-Szamos ott kanyargott az utcánk végén, ahogy átbújt a vasúton, és párhuzamosan szaladt a Szekfű utcával, valamivel lejjebb egy öntözőkereket hajtott a Bulgária-telepi bolgár zöldségkertész, Jondán bácsi paprikáira. A kerék esténként sejtelmesen nyikorgott a tengelyén, mi gyerekek mind azt suttogtuk, hogy:

– Te, ott alól a vízből egy sárkány vicsorog.

Na, de hogy leértünk a Szamosra, ők egykettőre levetköztek és úszkálni

kezdték a víz hátán. Én is bemelegkedtem, de engem nem tartott meg a víz, ejsze súlyosabb voltam, mint ők, de én nem tudtam úszni, engem a szüleim féltettek a víztől. El is kapott egy sodrás, és vitt lefelé, s kiáltottam:

– Rózsika, visz a víz!

Ők rögtön utánam kaptak és kezdtek kirázni belőlem a vizet, és vittek haza nagy megszeppenve, hogy mit mond Anyukám. Lett is otthon haddelhadd, ki-kaptam nagyon, mert a csirkék közül kettőt elvitt a macska, egy meg fürdeni akart, és megfulladt.

Így lett vége a szép nyárnak, aztán ősz lett. Szüleim későre vittek a Magyar utcai óvodába. A helyek már mind beteltek, így aztán a Párizs utcai román óvodába jártam. És beköszöntött a nagy tél, nem akartam menni, egy nap az Apafi utca sarkán leültem a bolt jeges lépcsőjére és nem akartam tovább menni. Ma is emlékszem, hogy egy szép arcú néni hazavitt fiákeren a Luther utcába, és Anyukám jajgatott:

– Jaj, megfagyott a Nucikám.

Nagyszüleim halála

1940 kemény tele után szépen kitavaszkodott, és kibontották szirmaikat a virágok, és fehérbe öltöztek a gyümölcsfák, mint megannyi szép menyasszony. Én szorgalmasan járogattam óvodába, az utam ott vezetett a nagyszüleim háza előtt, a Szamosközi utca 72. szám alatt. Volt egy deszka odatéve alól, én azt ellöktem és ott becsúsztam.

Drága nagymamám, Biri néninek hívták, egy csésze tejeskávét tett a kemence szélére, és az ott bebőrözve engem várt mindennap. Nagyon szeretett nagyanyám, és adott nekem a homlokomra egy puszit, és azt mondta, hogy megint nem mostam meg a szememet, mert fekete.

Nagyapám, Jakab Pista bácsi, a marhákkal bajlódott, és nekem mindig kezelt kellett neki csókolnom. Megnézegettem a kertet, a melegágyakat és az én kicsi kertemet is. Utána szaladtam haza, mert várt Anyukám. Jakab nagyanyám utánam kiáltott:

– Osztán vigyázz az úton, kisunokám!

Egyszer panaszolta anyu nővére, Biri néném, hogy Jakab mama beteg, a szíve fáj. Két hétig feküdt szótlantul, és egy reggelre meghalt.

Nagy szomorúság szakadt reánk. Anyukám szüntelenül sírt, nem is evett semmit. Apu lehajtott fejjel jött-ment otthon. A temetés otthonról volt, a háztól. Hosszú gyászmenet vonult a Szamosköz utcán az üveges kocsis után. Szép zsinóros, fekete posztó ruhát viseltek a gyászhuszárok, és két fekete ló húzta a kocsit. Rojtos szövettakaró volt a lovakon. Nekünk, unokáknak, olyan magasztos volt ez a menet gyalog a városon át, fel a Magyar utcán egész a Házsongárdig.

Nekem annyira üres lett a mama háza, többé soha nem bújtam be a kapu alatt. Eszembe jutott sokáig, ahogy a cigányzene kísérte az úton, ezt a dallamot muzsikálta:

*Elmegyek, elmegyek
Nagyon messzire,
Nem leszek, nem leszek
Senki terhére.*

Azután hogy eltemettük mamát, Jakab tata csak búsult, búsult. A Gombosné nevű kis vendéglőben ebédelt néha, de nem gyógyult ki a bánatából, mert nyolc hét múlva hazafelé összeesett és meghalt ő is szívinfarktusban.

A Téglás úti iskola

1940 tavaszán bezárult mögöttem a Pap utcai óvoda, és jött a nyár. Mi, gyermekek nem értettük, hogy az emberek miért sugdolóznak és idegesek, csoportokba verődnek, politizálnak. Mi csak éreztük, hogy valami veszély lóg felettünk.

Ki fog törni a háború!

De a mindennapi élet ment tovább, szüleim a mezőn dolgoztak. Ők reggel szekérral elmentek, én otthon maradtam a háziállatokkal, sepregettem, mosogattam és vigyáztam a házra.

A Luther utcai gyerekeknek, különösen akiknek szülei földészek voltak, ugyanez volt a dolguk, de miután rendet csináltunk a ház körül, kivonultunk az utcára és játszódtunk cicát, ezt-azt, akkor még pláné külvárosban nem volt semmi közlekedés.

Így telt el a nyár. Úgy is volt, hogy délben együtt ebédeltünk, úgy, hogy odavittük a kis láboska ételt, amit az anyák kiporcióztak nekünk. Olyan volt ezt együtt elfogyasztani, mint egy ünnepi asztal. És lássál csodát, itt az ősz! Életünk nagy lépése, iskolába íratlak.

Hozzánk a legközelebb a Téglás úti iskola volt. Ez az épület vasárnap templom is volt, mivel a Bulgária-telepen a református egyháznak nem volt egy megfelelő helyisége. Hétfőtől szombatig tanítás volt, és vasárnapra Síposné a férjével rendet teremtett, és másnap templomozás volt. Minket áldott emlékű Cseh Emilné tanított. Az ő fia Cseh Zsolt, a belvárosi Farkas utcai nyugdíjas lelkipásztor. A tanító néni szigorú, tekintélyes, de jó lélekismerő nevelő volt. A gyerekek érezték, hogy tanulni, dolgozni kell, mert csak így válhatnak becsületes munkás emberekké. Ő igazságosan írta be az osztálynak a megérdemelt jegyeket, és biztatta a gyengéket. Tanító nénink lelkiekben is gazdag volt, gondja volt az olyan családokra, ahol a tanuló szülei betegek voltak, elsőnek látogatta ezeket, személyesen ellenőrizte a hiányzókat is, és ha

télen ruha vagy cipő hiányzott a gyerekeknek, utánajárt, hogy tehetősebb szülők ajándékozzanak a rászorult tanulónak. Egyik kis osztálytársunk, Albert Nusi édesanyja egy tavasszal meghalt, és a tanító néni az egész első osztályt elvitte részvénytílvánításra a házhoz, másnap meg a temetésen is részt vettünk mind.

Másodikban is Cseh Emilné tanított, és nagyon megszerettük. Már több gyerek jött az iskolába, és hátul az udvarban még hozzáépítettek az iskolához. Mire harmadikos lettem, sajnos, már Bakó Béla igazgató úr tanított, aki azelőtt leventeparancsnok volt, és azt a módszert is alkalmazta. Volt az igazgató úrnak egy Ursus nevű nádpálcája, azzal osztogatta a tenyerest semmiségekért. Semmit sem tehattünk, feldagadt kezünkkel sírva mentünk haza. Isten velünk volt, negyedikesként már Simándi Sándor volt a tanítóm.

Horthy Miklós bevonulása

Most néhány sor erejéig visszagondolok az 1940-es év szeptemberére. Erről az eseményről csak most írok egy keveset, amire emlékezem. Én akkor még csak hétéves kislány voltam, és azon az őszön írtak iskolába. Emlékszem, hogy már hetekkel azelőtt hangoztatták, meg az újság is írta, hogy Horthy Miklós Kolozsvárra bevonul. Nagy volt a lelkesedés, még a mi külvárosi köreinkben is. Emlékszem, hogy áldott emlékű édesanyám mennyire örvendett. Olvastuk az Esti Lapban, hogy „Vitéz Nagybányai Horthy Miklós szeptember 4-én bevonul családjával és kíséretével Kolozsvárra”. Erre a hírre lázas előkészületek kezdődtek, a nagylányos anyák magyarruhát varrattak lányaiknak, a fiúknak is fekete zsinóros ruhát varrtak gyorsan, hogy készen legyen, mire a bevonulás napja eljön. Az akkori előjárók szerveztek a hóstáti fiatalok köréből egy szervezőbizottságot, amely összeszedi a fiatalság egy csoportját, akik fogadják majd a kormányzót szeptember 4-én. Ebbe a csoportba választották az én unokanővéremet is, Szabó Annuskát. Mikor én megtudtam, hogy Annuska is megy a fogadásra, elkezdtem könyörögni Anyukámnak, hogy nekem is csináltasson magyarruhát. Így könyörögtem neki:

– Drága Anyukám, igazán nekem is csináltasson magyarruhát! Aranyos Anyukám, csak most az egyszer hallgasson meg!

Így valahogy az én jó Anyukám is csináltatott magyarruhát, pedig szegények voltunk. Én olyan boldog voltam, mikor felpróbáltam, és jött a barát-nőm, Szabó Rózsika és újságolta, hogy neki is van magyarruhája.

Mikor eljött a nagy nap, már kora délelőtt felöltöztünk ketten Rózsikával, az anyukák is szépen felöltöztek, és mentünk mi négyen, Lina néni, Anyukám, Szabó Rózsika meg én. Emlékszem, hogy a nagyleányok és fiúk fölvo-nultak a Vármegeye házához az útra (mai Moșilor), ott csatlakoztak a fogadó csoporthoz. Mi pedig négyen csak ide mentünk közel a szamosfalvi vámhoz

(ma Aurel Vlaicu út). Akkor még üres tér volt a mai tízemeletes blokkalakások helyén, és valami piactér is volt az út szélén. Itt várakoztunk, mi, leánykák, nézegettük egymás fehér, átlátszó, keményített szoknyácskáit, piros és zöld szalagokkal, fényes piros mellénykével és fekete lakk cipőinket. Ha visszagondolok arra a napra, akkor elképzelem, hogy bizony sokba került szüléinknek ez a szép ruha. Ahogy ott vártunk, jöttek lóháton meg kocsival olyan „helyzettudósítók”, akik tudósították a várakozó népet arról, hogy mikor érkezik a kormányzó, és hogy most érkezik be a városba a Monostori úton, a Vármegye házánál már várja a kolozsvári rezesbanda és a fogadó csoport. Ezekről tudtuk meg, hogy a hóstáti magyarruhás fiatalság csatlakozik a kormányzói család kíséretéhez. Emlékszem, hogy olyan nagy volt a lelkesedés, ujjongás, mindenki előbb akarta látni Horthy Miklóst. Aztán úgy 12 óra után már hallszott a fűvőszeneke a város felől, és nemsokára hallszott a gyönyörű lovak patája, ahogy csattogott a kockakövön. Mi ketten Rózsikával már bújtunk ki a bőrünkől, nekünk valami csodás volt egy igazi kormányzót látni. Emlékszem, ahogy megjelentek a Szentpéteri-templomnál a fényes hangszeresek, szólt a gyönyörű „Mária Terézia induló”. Mi ketten Rózsikával elkezdtünk sírni a meghatottságtól. De sírtak a mamáink is. A nép éljenezte. A csodálatos menet csak közeledett.

– Éljen vitéz Nagybányai Horthy Miklós, éljen-éljen! Isten hozta, szeretett kormányzónk, éljen-éljen-éljen!

Néhány perc múlva ott lépkedett a fehér lován a kormányzó gyönyörű szatén zsinóros ruhában, olyan feszesen ült a finom sárga nyeregben és olyan méltóságosan mosolygott és bólintgatott a néphez. Előtte hozták a magyar zászlót tiszta selyem brokát anyagból, hatalmas zsinór lógott le róla, és a zsinór végén selyembojt, amit kétfelől a két hóstáti leány fogott, az egyik az én unokanővérem volt. Ki voltak pirulva, ahogy ott lépegettek taktusra a zene ütemére. A zászló után két díszmagyarba öltözött huszár lépkedett fekete paripán, selyemtakaró volt a lovakon, utána jött a kormányzó, csak úgy csillogott a nyereg, a lábán meg vakítóan fényes sarkantyú. Utána jött kocsin a kormányzó felesége és családja díszmagyar ruhában és a fényes kísérete és utána a huszárság csodaszép öltözékben, szebbnél szebb lovakkal. Emlékszem, hogy a kormányzót és kíséretét a válaszüti kastélyba kísérték, ahol gyönyörű fogadást rendeztek a tiszteletére. Erre a fogadásra a kormányzó vendégül látott mindenkit, aki leutazott a kastélyba. Még ma is emlékszem, hogy mi is négyen fiákert fogadtunk és lehajtottunk a Horthy Miklós tiszteletére rendezett fogadásra.

Ez a nap 1940. szeptember 4-én volt, * 59 évvel ezelőtt.

* A szerzőt megcsalja emlékezete. A történelmi adatok szerint Horthy Miklós 1940. szeptember 15-én vonult be ünnepélyesen Kolozsvárra.

Néhány fénykép is előkerült a múltból, ezeken látható az akkori fiatalság, amint felfele menetel a Kossuth Lajos utcán. A fehérruhás, szalagos, fehér hárászos leányok, fejükön gyöngyös pártával az egész úttestet elfoglalták a vármegye háza előtt. Itt csatlakoztak a kormányzót fogadó csoportokhoz. A kép előterében csak lányok láthatók, középen a koronás magyar zászlóval, és háttérben látszik bal felől a Bethlen Gábor földész dalkör díszzászlója. A hóstáti fiúk ünnepi fekete ruhába öltözve a képen nem látszanak, mivel a lányok mögött lóháton kísérték a csoportot. Az akkor 16-17 éves lányok, név szerint Udvari Lulus, Tót Nusi, Szalma Nusi, Kilin Marika, Kilin Rózsika, Szilágyi Zsuzsika, Víg Nusi, Víg Zsuzsika, ma már mind nagymamák és dédmamák, sokan pedig közülük már nem élnek. A lóháton őket kísérő legények Zágoni Misi, Tót Károly, Simon Ferenc, Szalma Feri, Butyka Pista, Kilin Jóska és sokan mások.

Egy másik képen az előtérben a magyar zászló bojtját a ma is élő Szilágyi Zsuzsika fogja. Háttérben az akkori hóstáti gazdák látszanak ünneplőben. Ezen a napon egy szakasz magyar katona volt beszállásolva a Magyar utcában lakó Tót Károly udvarába. Egyik csoportkép a katonai autó mellett készült. A Magyar utcában lakó hóstáti gazdák és asszonyok, egy lelkipásztor és egy kitüntetett katona láthatók rajta.

A katonai behívó

1943-as év szomorú események éve volt számunkra. Én tanulgattam a vizsgai versemet, mikor egy katona jelent meg az ajtónk előtt és Anyukámnak egy borítékot adott át. Anyukám félénken bontotta fel, s mikor elolvasta, keservesen sírni kezdett, és én nem tudtam megvigasztalni sehogy. Apám nem volt otthon, mert a vásárba ment. Mikor délben hazajött, sírva fogadtuk.

– Gyuri fiam, drága, jó uram, itt a behívó!

Drága Apukám csak annyit mondott:

– Ó, te két szegény lélek, itt kell hagylak titeket!

Mikor egészen kicsi voltam, az apám a térdére ültetett és úgy mesélte el, hogyan került Szilágy megyéből, ahol született, ide Kolozsvárra. A szülei egy nyári zápor idején villámcsapás miatt meghaltak. Őt a nagybácsija ide hozta Kolozsvárra egy Cardoso nevű rokonhoz, és onnan került Jakab nagyapámhoz, édesanyám szüleihez, mint kis szolgalegény.

Apám behívója Szegedre szól, és ő magyar katonaként vonult be a frontra küldött csapatokkal Szegedre. Apám bepakolta a katonaládáját, és másnap reggel kellett utaznia a vonattal. Anyukámmal kikísértük, és a vonat elindult. Hangos volt az állomás előtti tér az asszonyok és gyerekek sírásától. Árván maradtunk, és Anyukám úgy határozott, hogy egy Simon nevű rokont, 17-18 éves fiút, fogad a családba segítségnek. Írt Anyukám egy panaszos levelet

Szilágy megyébe, hogy Mari néni engedje el a fiát, amíg Édesapám hazajön a katonaságból. Nemsokára meg is jött Simon, egy szép, magas, barna legény, és biztatta Anyukámat, hogy itt marad velünk, bizzunk benne. Mi ketten meg hálát adtunk Istennek, hogy hozzánk küldte ezt a talpig becsületes fiút, éppen akkor, mikor ekkora szomorúság ért minket.

Én hamar megbarátkoztam Simon tisztartó úrral, mert úgy is viselkedett, megvolt hozzá a termete, és nagyon értett a mezei munkához. Anyuval ketten mentek a mezőre, piacra, úgy ásott, kapált, kaszált, hogy azt gondoltuk, olyan, mint egy halk automata. Mikor jókedve volt, füttyörészett, énekelt. Szép basszus hangja volt. Néha eszembe jutott Apukám, pityeregni kezdtem. Ilyenkor ölébe vett, simogatta a hajamat, és mindig azt mondta, hogy az Isten vigyázni fog apámra. Néha még bosszantott is, azt mondta, menjek már, mosam meg a szemem, mert fekete.

Anyukám is meg volt a munkájával elégedve, úgyhogy egy szombaton vett neki egy szép kalapot zöld fényes pávatollal. Rá egy pár napra jött egy távirat, csak ennyi:

– Lulus, gyere, indítanak a frontra!

Drága jó Anyukám átszaladt Biri nénémhez, akik a szomszédban laktak, sírva a nyakába borult nénémnek:

– Ha Istent ismersz, Biri, vigyázz a gyermekemre és a házra, el kell utaznak Szegedre, viszik Gyurit a frontra!

Biri néném próbálta lebeszélni az útról Anyukámat:

– Ó, te, Lulus, ebben a zűrzavaros világban, vonaton, idegenbe, hová mész a nagyvilágba, egyedül majd eltévedsz!

Anyukám azt mondta, nem bánom, akármi lesz, de még egyszer lássam, mert érzem, nem jön haza soha. Aztán másnap reggel felpakolt, és szekérral Simon kivitte az állomásra, én meg estig sirattam Anyukámat.

Egy hét múlva, egy esős délelőtt hazajött Anyukám Szegedről. Elmesélte, hogyan találkozott Apuval, hova állították szakaszokba a katonákat, külön a kolozsváriakat, a szegedieket, a váradiakat, és hogy adtak jelt az indulásra az állomásra. Az anyák, feleségek sírva szaladtak a csapatok mellett:

– Pista fiam, vigyázz magadra, írjál hamar!

– Drága, jó uram, Isten legyen veled, imádkozzál!

Még vártak az asszonyok, amíg bevagónírozták őket, aztán megindultak hazafelé, ki hova való volt. Mikor belépett a házba, elébe szaladtam, meséljen.

– Jaj, drága kislányom, furcsa vidékeken jártam, ott, fiam, mindenki biciklin jár, gyalog nem jár senki.

Én ezen elkezdtem csodálkozni. Hogy lehet, hogy nem járnak gyalog?

Itthon nem volt semmi baj, amíg Anyu odajárt, Simon megfejté a tehenet, én elhordtam a tejet házakhoz, a Kenyérmező utcába a beteg Juci nénihez, a Honterus utcába (ma Grivița), ottan a két Deretei családnak, Nagy bácsiék-

hoz, Kocsis nénihez, akinek a férje a villamosműnél dolgozott, aztán a kicsi, gyorsbeszédű Kilin nénihez, meg a főutcára, a János Zsigmond utcába (ma Bobálnei), itt Csókákék mellett egy öreg zsidónének, Fischernének. Későbbi hónapokban deportálták szegényt a lányával együtt. Engem a tejesházaknál nagyon szerettek, mindig adtak cukrot, tésztát, még néha pénzt is.

Egy keddi napon jött a postás és zöld színű tábori lapot hozott Oroszországból. Alig vártuk, hogy elolvassuk. Szegény Apu nem tudott írni, a bajtársa írta a lapjait. Mi azért megértettük, hogy nagyon messze vitték őket, már Deriginóba vannak, ássák a lövészárkot, és ott már nagyon hideg van. Írja, hogy éheznek nagyon, és már lefogyott és beteg. Drága Anyukám egyfolytában sír-sír, és engem úgy szorít, de úgy szorít, mert fél, hogy engem is elveszít.

De az életünk megy tovább, már késő őszi van. Keserves volt a betakarítás, sok eső esett, fázott a kezünk, ahogy pucoltuk a zöldséget a mezőn. Úgy fel voltunk öltözve, hogy alig mozogtunk, mégis agyonfáztunk hazáig. Itthon kellett fát vágni, előbb fűrészszel, azután hasítani, tűzgyújtót csinálni. Akkor meg nem akart meggyűlni a kemencében a tűz. Előtte lett egy nagy füst, azután lett egy kis meleg (akkor még álmodni se mertünk gázzal). Anyu egy fazékba vizet tett oda puliszkának, én szitáltam a málélisztet, ő megfejté a tehenet, s hozta a meleg tejet, azután befűzte a puliszkát, és hívtuk Simont vacsorázni. Én siettem lebújni az én kis padlámra, ahová vetett Édesanyám ágát, és imádkoztam:

*Én Istenem, jó Istenem,
becsukódik már a szemem,
de a Tied nyitva, Atyám,
amíg alszom, vigyázz reám.
Vigyázz drága Anyukámra,
Apukámra és reám is. Ámen.*

Egy nyári napon elmentünk hárman a fényképészhez a Hosszú utca elején, szemben az Edison mozival (később a Vörös csillag mozi, úgy is mondták, „bolhás”, mert a város legelhanyagoltabb mozija volt). Ide mentünk a Halmai úrhoz képet csináltatni, hogy egyet küldjünk Apunak a frontra. Ezen a képen már nagyobbacska leány voltam, 10 évet töltöttem, és két hosszú copfba volt fonva a hajam. Mikor készen volt, hamar borítékba tettük, és ment a képünk Oroszországba, vizsgálatul Apunak. És vártuk a választ.

Meg is jött nyár végén, hogy az az osztály, amelyben Apu szolgált, a 112-es golyószórós fogatolt osztály egy bombázáskor teljesen eltűnt. Így Apu is a halottak listájára került, jött egy felhívás a hadtestparancsnokságtól, hogy Anyukám mint hadiözvegy jelenjen meg és vegyék fel az özvegyek listájára. Így én is hadiárva lettem, és az iskolában ingyen kosztot kaptam. Osztálytár-

saim nagyon szívükön viselték az árvaságot, vigasztaltak, becéztek, hazakísértek az iskolából, meghívtak uzsonnára, és én úgy éreztem, hogy nem vagyok egyedül ebben a nagy bánatunkban Anyukámmal. Úgy karácsony előtt jött egy értesítés, hogy Anyukám jelenjen meg a hadtestparancsnokságon (a Traian úton). Ide kellett menjünk a segélycsomagért, föl azon a sok lépcsőn, nagy hóban. Sokan voltunk, mind árvák és özvegyek. Hatalmas csomagot cipeltünk haza, tele finomságokkal, meleg ruhával, és örvendeztünk.

Karácsony

Megjött a karácsony. Anyukám éjjel-nappal dolgozott, hogy nekem mindent kiteremtsen az ünnepre. Láttam este meg reggel, ahogy kilesekedtem a takaróm alól, hogy valamit rejteget a szekrény tetején, tarka papírba téve. Egy reggel, amikor Simonnal elmentek a *Gyárhoz*. (Ez a mai Clujana gyár előtti kispiac volt, idejárt Anyukám árulni kis zöldséget, hagymát, ezt, azt, ami volt a pincében.) Én egyet gondoltam, és felmáztam egy nagy székre, onnan elértem a szekrény tetején levő csodát. Ó, mennyi szépség!

Én mind abban hittem, hogy az Angyalka hoz nekem jó meleg ruhát, bojtos sapkát, ceruzafestéket, és hittem is, hogy karácsony este, mikor csönget, akkor jön ő. Itt a szék tetején értettem meg mindent, és felkiáltottam:

– Ó, drága Anyukám, hiszen te vagy az angyal, és te gyűjtögeted az ajándékokat, hogy nekem örömet szerezz!

De én azután is hallgattam, a világért se szóltam volna róla, hogy én láttam az angyalfiát. Vártuk a drága Jézus megszületésének napját. Minden vasárnap mentünk templomba. A Luther utca 24. szám alatt lakott Gál néni. Ő az Anyukám unokanővére volt, és mindig beszólt hozzánk, hogy „készen vagy már, Lulus?”. Őt is, Lulusnak hívták, mint Anyukát. Így mentek ők ketten éveken keresztül a Téglás úti imaházba istentiszteletre. Ma is emlékszem, világoskék keményített szoknyájukra, a plissézozott kötényre és fehér csipkés kendőre.

A szentestén már alkonyaikor az egyetlen szobánkban szép tisztaság volt, frissen súrolt padlónkon háziszóttos rongyszőnyeg, letakarva újságpapírral a lábnyomok miatt. Még érzett a bútorlakk szaga és a fodros, keményített fírhag keményítőjének szaga. Drága Anyukám ünnep szombatján nem ment árulni soha, ez a nap a készülődésre volt szánva. Már reggel összerakta a töltött káposztát a drótos cserépfazékba, és már dagasztotta két vékony karjával a kalácsot. Én kellett fogjam a tálát, hogy ne csússzon le. Én daráltam a diót, mákot, előkészítettem a tálakat a kalácsoknak. Úgy szerettem segíteni neki, hogy oly lelkesedéssel dolgozott a mi karácsonyunkért. Késő délután vizet melegítettünk a nagy lavórban, és hívtam Simont kintről:

– Simon, jöjjön be, azt üzeni Édesanyám, kell fürdeni, itt a karácsony!

– Jövök, jövök, te kis feketerigó, csak megitatom az állatokat.

Jött is pár perc múlva. Mi leterítettünk egy zsákrongyot a hokedli alá, és ott mosakodott a mi Simonunk. Anyukám tiszta törülközőt vett elő és tiszta inget a fiúnak, és mikor fölvette és megfésülködött, kezét csókolt anyukámnak. A szíve tele volt hálával. És mielőtt elénekeltük volna a Mennyből az angyalt, megjött Pista bátyám, Anyukám öccse. Hazaszökött a katonaságból.

Engem jó anyám átküldött Biri nénémékhez, hogy maradjak ott egy kicsit, de nem kell haza sietnem. Én szívesen legyeskedtem Biri néném körül, ügyes, erélyes, talpraesett asszony volt. Szerettem ott üldögelni, mivel nem volt testvérem. Az unokatestvéremmel sokszor játszódtam, Annuskával és az öccsével, Ferivel. Engem becéztek, cirógattak, Feri néha még bosszantott is. Elnéztem a sok finom tésztát hogy gyúrja Biri néném kicsi és gyors kezével. Sógor bácsi hozott be hasított fát, és Feri lehasalva berakta a kemence alá, hogy az ünnepre legyen jó meleg. De én már mozgolódtam:

– Biri néném, már kell menjek haza, lehet, hogy eljött hozzánk is az angyal!

– Eridj-eridj, Nucika, már biztos eljött!

Én szaladtam boldogan, az utcaajtó előtt nagyot estem, az se volt baj, lássam már a karácsonyfát. Belépve összecsaptam két kezem, csak ennyit szóltam:

– Jaj, Istenem, mennyi ajándék és csillogó karácsonyfa és édesség és szentjánoskenyér, és mind az enyém!

– De Anyukám, vajon ott messze Oroszországban mi van Apuval a nagy hómezőn, vajon él-e még?

És mi összeborultunk hárman és zokogtunk együtt.

Kopogtatás zavarta meg a bánatunkat, vendég érkezett. Bertalan Misi bácsi, Anyukám anyai nagybátyja jött boldog ünnepet köszönteni. Nagybátyánk látogatása nagyon meghatott minket, és boldogok voltunk, hogy még valaki számon tart minket. Azután is, amíg élt, gyakran jött hozzánk és dolgozott a mi házunk fedelén, mivel ácsmester volt. Bertalan Misi bácsi fia is a későbbi évek során oly nagy tisztelettel viselkedett irántunk, bárhol találkoztunk, templomban, színházban, vagy valamely találkozóhelyen, mindig bemutatott ismerőseinek.

Pista bácsi

Visszatérve Pista bátyámra, bizony csúnyán bánt velünk. Mivelhogy Apám a fronton volt, erővel hozzánk költözött. Nem volt még megnősülve, ő olyan későn született fia volt Jakab nagyapámnak. Hogy hazaszökött a katonaságtól, beteg lett, leszereltették, ott volt nálunk, ott aludt az istállóban Simonnal, olyan emeletes szalmaágyon, rajta ágyneművel. Pista nagyképű, di-

csekedő, olyan nagylegény típusú ember volt. Anyukám szégyellte, hogy az öccse ilyen gazember. Egy reggel jött be Simon, hogy Lulus néni, Pista leöntötte vízzel és eldugta a ruháját. Simon aludt alól és Pista bácsi felül, így minden gonoszsgot elkövetett vele. Egy reggel Simon ganét rakott a szekérre, hogy vigye a mezőre, és a konyha előtt állt a szekér, Simon meg benn reggelizezett. Ezalatt Pista bácsi kivette a kerék záró csavarját, és mikor elindult Simon kifele a kapun, kihullott a kerék. Szegény fiú, már sírt dühében. Ő tudta, hogy ki tehetette ezt vele. Anyukám szidta:

– Te, Pista, te tékozló, semmirevaló, semmit nem dolgozol, csak eszel-iszol, s még csúfolkodsz is Simonnal.

A mi telefonunk

Bizony, mi abban az időben ki voltunk szolgáltatva Pista bácsi rigolyáinak. Sehol nem kapott munkát és ott élt Anyukám nyakán. Ő erős, nyakas fiatalember, Anyukám kicsiny, sovány, idegbeteg asszony volt. Özvegyi nyugdíjból élt, és amit a kis kertből és abból a fél hold földből árulgatott, nekünk csak az volt. Mi szerényen éltünk, azt ettük, ami a háztól kikerült, luxuscikket, nyalánkságot nem volt miből vegyünk, de nekünk így is jó volt.

Pista bácsi követelőzött, hogy neki csak disznóhúst süssön, mert ő árva ételt nem eszik. Egy nap torkon fogta Anyukát:

– Te szerencsétlen, sovány tehén! Nekem húst szerezz a föld fenekéről is, mert ha nem, este hazajövök és agyonütlek, mint egy kutyát!

Anyukám megijedt nagyon, odaugrott a falhoz, a kemence felett egy tűzfával megütötte háromszor a falat. Ez volt a mi telefonunk, mert a Biri nénem konyhája éppen a mi konyhánk mellett volt, csak a fal választott el minket. Jött is Biri nénem azonnal. Mikor Pista bátyám meglátta Biri nénit, összehúzta magát, mint egy kis egér. Biri nénem kemény akaratú, elbánt vele, olyan volt, mint egy hadvezér. Megfogta a lombos haját és olyan pofot csattintott Pista bácsi egyik arcára, hogy azt hitte, kettérepedt:

– Te *blesztemát*, rovott múltú gazember, miért gyilkolod a nővéred? Te gazember, köszönd meg, hogy befogad és enned ád. Te sehol nem dolgozol, mert neked bűdös a munka.

Bátyám akkor elrohant, és egy hétig nem láttuk. Már közeledett a tavasz, kezdtünk reménykedni, hogy lesz a kertben egy kis saláta, sóska, zöldhagyma, és csak könnyebb lesz az életünk. De egy reggel, mint derült égből vilámcsapás, megjelent Pista bácsi! Nagy, dörgő hangon dicsekedte, hogy kapott munkát, és bőrgyári munkás lesz. Ennek öröme vásárolt magának egy liter bort és az asztalra tette, énekelte:

*Fölszántatom, fölszántatom
A kolozsvári főutcát,
Vetek bele, vetek bele
Piros pünkösdi rózsát.
Ha az a föld, fekete föld
Piros rózsát teremne,
Minden csinos, barna kislány
Határvadászt szeretne.*

Így mulatott a mi Pista bácsink, ütötte az asztalt, hogy féltünk, szétreped. Énekelt, ahogy a száján kifért, kihallatszott az utcára, és követelte, hogy Anyám bécsi szeletet süssön, mert ő már nehéz testi munkás lesz. És kezdődött minden előlről, ütöttük a falat, jött Biri néni, megdorgálta, pár napig csend volt, és ennyi.

Apu hazajön

Valami mozgolódás támadt az emberekben, már mind szirénázott a bór-gyár, kellett este az ablakot sötétíteni. Egy-egy felderítő vadászgép elhúzott a házak felett, és mi nagyon féltünk, hogy közeledik a háború. Már kezdtek jegyre adni a kenyeret, zsírt, olajat, fát. A nép alig bírta a feszültséget és az éhséget.

1944 tavaszán egy reggel Anyukám avval kelt fel:

– Nucikám, drága gyermekem, szép álmot láttam. Azt álmodtam, hogy Apád tiszta szalmán feküdt és szakállas volt, és mind engem szólított: Lulus, Lulus. Jaj, drága gyermekem, Apád él, élnie kell!

És valóban, Isten különös kegyelméből élve maradt a szétbombázott orosz kaszárnya romjai között. Hadikórházba került több sebesüléssel a testén és fején. Több hónapi kórházi kezelés után hazaküldték. Egy szerdai napon egy szegény koldus akart a kapun bejönni. Én láttam meg előbb, futottam a konyhába:

– Anyukám, ez a koldus bácsi be akar jönni.

Hamar levágott egy karéj kenyeret s egy ujjnyi szalonnát, és a kezembe adta:

– Vidd ki neki, gyermekem, biztos nagyon éhes!

De a koldus csak nem akart elmenni, azt mondta, hívjam Anyámat, és én hívtam is:

– Anyukám, jöjjön ki, a koldus bácsi akar magával beszélni.

Anyukám félénken közelebb ment az emberhez.

– Ó, Lulus, ne zavarjál el, én Gyuri vagyok, a férjed.

Erre Anyám elsápadt, összeesett, én kellett felemeljem nagy nehezen a földről, s mikor magához tért:

– Jaj, Gyuri lelkem, te élsz! Jaj, Istenem, én megálmodtam, hogy haza kell gyere. Feküdni láttalak.

Apu rettenetes külsővel jelent meg. Ezt a látványt soha semmi nem töröli ki az emlékezetemből. A rongyai cafatokban csüngtek rajta, a bakancsa dróttal volt megerősítve, hogy a talpa ne essen le, a fején egy tiszta lyuk katonasapka, az egyik keze felkötve egy koszos gézzel.

– Ó, te ember, mit tettek veled! Hol estél el? Hogy történt a sebesülésed? Ó, hát még egy fogad sincs! Ó, Istenem! Jaj, gyere, vigyünk be a házba! Drága Jézusom!

Így jajgatott drága Anyám, ahogy látta Apámat. Ő meg:

– Lulus, ne vigyél be, mert tele vagyok tetűvel. Már két hónapja jövök a dereginói kórháztól. Egy darabig vonaton jöttem, ott letettek, s beteg lettem. Egy parasztháznál voltam, majdnem éhen veszttem, onnan szekérrel jöttem napokig, onnan gyalog jöttem. És át kellett menjek gyalog egy széles folyón. A víz nem volt nagy, de sodrós volt, és egyik bakancsom lehullt a lábamról, és elvitte a víz. Ott megint egy szegény háznál maradtam vagy két hétig, amíg az asszony szerzett bakancsot. – Jaj, te Lulus, te hűséges asszony, hogy éltek ebben a háborús szegénységben itthon?

Mi pedig összeszedtünk Apunak tiszta ruhát, kivittük a lavórt a szappannal az udvarra, ott jól megmostuk Aput és levágtuk a maradék haját, szakállát, felöltöztettük, és úgy vittük be a házba. A levetett ruháját Simon az udvaron meggyújtotta, s amíg égett, ő mind keresztet vetett magára.

1944 tavaszán, hogy Apu hazajött a frontról, én megszűntem hadiárva lenni, hála Istennek. Már újra együtt volt kis családunk, és elkezdték szüleim újra életüket. Miután Apu helyrejött egészségileg, dolgozni kezdett a mezőn, vetni, ültetni kellett, vittük a mezőre a káposzta- és paradicsompalántát nagy kosarakban. Én is kivettem részemet ilyenkor, és boldog voltam, hogy engem is visznek néha a mezőre. Anyukám nyakába ugrottam, öleltem, pusztam, mondvá:

– Jaj, milyen jó, hogy én is megyek Borháncsra szekérrel! Jaj, de szépek a vetések, mint a zöld selyem, és az út mentén a fák tele fehér virágokkal!

Én mindig úgy tudtam lelkesedni a szépségért és a természet adta mezei csodáért. Egy reggel Simon arra kérte Aput, hogy engedné haza őt, mivel itt a kapálás, és otthon szükség van rá, mert az anyja beteg. Aput kicsit meglepte a kérés, de azt mondta:

– Menj, Simon, menj, tudom, otthon sok a munka, szükség van a dolgos kézre! Jó fiú voltál, áldjon meg az Isten!

Aztán harmadnapra készen volt a csomagja, és Apu meg én kikísértük a Honvéd utcai (ma Dorobanților) autóállomásra, és nekem potyogtak a könnyeim drága Simon után, aki árvaságunk idején velünk volt.

Félelem

Kolozsváron akkoriban már mind gyakrabban szólt a helyi rádió: légiriadó, légiriadó! Kolozsvár, Kolozsvár.

Ez már megszokott volt azon a tavaszon. Néha egy-egy vadászgép elhúzott a város felett, azt is megszoktuk már. De egy júniusi reggelen más napra virradtunk.

Erezni lehetett, hogy valami nagy veszély fenyeget. Még az állatok is észlelték az ő ösztönükkel, a tehén topogott, bögött idegesen, a kutya állandóan ugatott, és a tyúkok mind csomóba gyűltek. Apám még kora hajnalban gyalog elment kapálni Borháncsra egyedül, és Anyukám úgy kilenc órakor indult a szekérral, vitte a meleg ételt a kosárban, pokróc közé téve, hogy ne hűljön ki. Én addig szívesen itthon maradtam mindig házőrzőnek, de akkor én is akartam menni. Félttem itthon maradni, sírtam a szekér után és kiabáltam, ahogy csak tudtam:

– Anyukám, ne hagyjon itthon, én félek, én meghalok. Anyukám, ha Istent ismer, vigyen engem is!

De nem vitt magával, és én hazamentem búsan és nekifogtam mosogatni kinn az udvaron, és felnéztem az égre, s láttam hármas csoportokban fehér, fényes madarakat, és a szobából szólt a rádió:

– Légiveszély Kolozsvár, légiveszély Kolozsvár.

Akkor értettem meg, hogy azok a madarak bombázó repülőgépek voltak, és az első gyújtóbombákat az állomás vasúti műhelyére dobták le.

1944. június másodikán városunkat olyan katasztrófa érte, amit nem tudok elfelejteni. Délelőtt kilenc óra után, ahogy mosogattam az udvaron, a város felé néztem, miután láttam a fényes madarakat, és olyan fekete felhők látszódtak az állomás felett. Csodálkoztam, mert reggel fényes napsütés volt, és ilyen hamar beborult volna? Utána mélységes dörgés, recsegés. (Akkor még nem ismertük a robbanást.) Én felkiáltok:

– Istenem, bombázzák Kolozsvárt! Jaj, Istenem, ugye éreztem, hogy ma valami szörnyű veszély fenyeget, és Anyukám itthon hagyott!

Aznap reggel minden szomszédunk, aki a közelben lakott, elment a mezőre veteményt gyomlálni, kapálni. Biri nénémék is a Berekbe mentek mind a négyen.

Néném az események után magyarázta, hogy a Berekből hogy látszott a Kővári telep. A vasútállomás tiszta lángba és füstbe burkolva, és én ezeket felhőknek néztem. Valami felsőbb parancsra eszembe jutott, hogy a szobában a felső fiókban van egy kis pénzünk, és az iskolás táskámba tettem, réá Anyám egy meleg szoknyáját, és szaladtam valahova, valakihez, aki otthon volt. A Luther utcában a huszonnégy szám alatt lakott Gál néni a kislányával, Birikával és Miskával. A kis konyha ajtófélfáját szorították. Ide szaladtam be. Lulus néni összeölelt mindhármunkat, s mind ismételte:

– Imádkozzatok.

Miután bevonultak az angolszász gépek Szamosfalva felé, az utca lakói kezdtek előjönni. Gárdisták, karszalagos néprendőrök jöttek, parancsot adtak a sebesültek felkutatására. Iszonyú pusztítás tanúi lehettünk. Én is, hónom alatt a táskámmal, ott reszkettem a felnőttek között. Megjöttek a Légósok is, ők tevékenykedtek a sebesültek körül. A mi utcánkba három bomba esett. A Horvát néni házát telitalálat érte, és a mellette levő özvegyasszony háza is romhalmazzá vált. Délben már hat sebesültről és három eltűntről beszéltek. Három óra felé egy nyári zápor esett pár percig, és az emberek újra előbújtak. Meglátták, hogy egy helyen a romok alól piros esővíz folyik. Csak másnap reggel találták meg Horvát néni Mancsi nevű leányát, az égszínkék ruháját ráncigálta egy fekete kutya. Mi, gyerekek, Gál nénivel, az öreg Szöcs nénihez mentünk be, ő a leányát, Ágicát dörzsölgette, mert elájult az ijedtségtől. Négy óra felé jöttek haza apuék Borháncsról. Anyukám a szekér derekában félig ájultan jajgatta:

– Jaj, drága gyermekem, nincs már nekem leányom! Istenem, itt nem maradt élve senki, jaj-jaj! Hol van, merre van? Itt minden romokban hever.

A Luther utca szomorú képet mutatott. A leesett három bomba szörnyű pusztítást végzett. A légnyomás kapukat döntött ki, az ablakok kitörve, a bombaszilánkok a házak falát rongálták meg, a gyengébb házak megrepedve. A járdán, egészen a bombatölcsérig szilánk- és tégladarabok.

A bombázás estéjén valahogy lepihentünk huzatos szobánkban, mert egy szem ablak nem maradt épségben. Apu később hatalmas, éles bombaszilánkot hozott be:

– Nézz ide, fiam, ez a szilánk ott volt, ahol te mosogattál. Jaj, kicsi leányom, ez megölhetett volna!

– Ó, drága apukám, engem a jó Isten keze őrzött meg!

Szüleim azután elmesélték, hogy a Borhánacs tetőről a mi városunk egy lángtengernek látszott, hogy lehetetlen lett volna élő embert találni benne. Én már akkor, gyermekfejjel, hittem, hogy van isteni kegyelem. A következő napokban kezdték a romokat eltakarítani, az összetört kapukat visszaállítani, mindenkinek mennyire rongálódott a kis hajléka, reperálta, ahogy tudta. Sokan összeültek politizálni, hogy jönnek a felszabadítók, hogy könnyebb lesz, de csak maradt a szegénység.

Apám is járt a szekérrel romokat takarítani. Ő beszélte el nekünk esténként, hogy a Ferenc József úton az állomásig (ma Horea út) a szép régi bérházak mind földig rongálódtak. Csüngtek egy-egy ledölt fal mellett a szép bútorok, függönyök, sok drága könyv, heverték az úttesten. Feljebb a Híd utcában (ma Dózsa György) a Gólya áruházat (ma Sport üzlet) telitalálat érte. A Mariánus (ma Babeş–Bolyai Egyetem) teljesen megrongálva, fele szárnya az épületnek fekete, füstös, ezt is gyújtóbomba érte. Itt halt meg Farkas néni, ő takarítónő volt.

Nagy félelem vett erőt az embereken, nem mertek járni az utcákon. Nekünk is a Borhánacs földünk felé át kellett hajtanunk a szekérrel az országúton.

Biri néni is csak a két gyermekével volt itthon. Sógor bácsi, Szabó Misi, katona volt, ott teljesített szolgálatot a kolozsi alagútnál. Háborús zűrzavar uralkodott, a feleségek minden erejüket össze kellett szedjék, hogy helyt álljanak a családban és a munkában.

Akkorjában kellett jelentkezzenek a leventeköteles fiatal fiúk. A levente-parancsnokság ott volt a mai ötös iskolában, a Téglás utca felől. Biri néni aznap ment a mezőre két gyermekével, Annuskával és Ferivel. Feri mindenáron le akart szállni a szekérről, hogy neki be kell menni a parancsnokságra, ő kell jelentkezzen, őt bezárják. Kérlelte az anyját:

– Anyuka, engedjen, szálljak le! Meglássá, engem föbe lönek! Anyuka, maga nem érti meg, én levente vagyok!

Biri néném nem olyan asszony volt, aki megijedt volna. Nyakon fogta Ferit, mint egy kapitány, beszorította a két térde közé az ülés alá, és a lópokrócot rádobta, és így hajtott el az iskola előtt, hogy ne lássák meg a leventeköteles fiút. Ahogy kiérték a város szélére, levette a pokrócot:

– Na, te nagylegény, ugyi nem muszaj jelentkezni a parancsnokságon?

A gettó szögesdrótja

1944 nyarán a földészek szorongással tele jártak a mezőre. A bombázás borzalmait nem lehetett elfelejteni. Azért a mezőre kellett menni, mert már termett a paszuly, ért már a paradicsom és uborka, le kellett szedni. A hóstáti ember ebből élt, kellett dolgozni tovább, ahogy lehetett. Az utunk ott vezetett el a téglagyári gettó mellett, fel az Agyagbánya tetején a Gella nevű föld felé (ma a Gostat tulajdona). Mikor a gettóhoz értünk, szívet facsaró sírások, könnyörgések voltak hallhatók. A szegény zsidók odajöttek a drótkerítéshez, megszólítottak sírva:

– Hóstáti néni, az Istenre kérem, adjon valamit!

– Drága jó bácsi, éhen halnak a gyermekeim!

– Néni, kedves, odaadok mindent, csak egy kis kenyeret!

Bizony azokban a napokban sokszor ebéd nélkül értünk ki a mezőre, mert nem lehetett a kérést elutasítani. Bedobtuk tarisnyástól, ki tudja, hányán ettek belőle. Lelkünkben olyan könnyű volt valami, hogy enni adtunk egy halálra-ítéltnak. Úgy köszönték:

– Ó, az én Istenem áldja meg, hóstáti néni! Ó, én sohasem fogom elfelejteni a kedves arcát!

Mi csak egy pillantást vethettünk a szögesdrót mögé. Annyi drága holmi ott rakásra, ott sírdogáltak rajta ismerős és ismeretlen nők, férfiak és gyerekek. Jött a kakastollas rendőr, reánk ordított:

– Tűnjön el onnan, mert rögtön közéjük kerül!

A főhadiszállás

Még sokáig ott szenvedtek a zsidók a kerítésen belül, és naponta bajba kerültek az adakozók az örökkel. Naponta akadtak hóstátiak, kajántóiak, akik a téglagyár felé mentek. Szomorú látvány volt az éhező gyerekek, a valamikori ápolt nők segélykiáltása.

Gyermekkoromban a csillék még átgurultak az úttesten. Nagyon kellett vigyázni, hogy el ne üsse a szekeret. Nekem olyan mulatságos volt, ahogy egymás után zörögtek a csillék az agyaggal. Felettünk a Gellai oldalon, a munkaszolgálatos katonák vágta a hegyet, csak nagyon későn, az ötvenes években jelentek meg a buldózerek. A szárító színekben ott sorakozott a nyers téglá, amíg égetésre került. Itt ereszkedtek le a szénásszekerek, amik hozták a szénát a Bakamájról, a Tekintőről, az Elővölgyből, a Harmadvölgyből. Ősszel a termést is itt hozták le ezen a rossz, meredek, gidres-gödrös úton. Egymás után jöttek, káposztát, murkot, répát hoztak, recsegett a szekér a terű alatt. Némelyik fel is borult és ott rekedt a sárban, az emberek egymásnak segítettek. Siettek a munkával, mert mind beszéltek, hogy már közeledik a felszabadító orosz hadsereg. Már zavaros idők jártak, német katonautók robogtak az utcákon, feszült volt a hangulat, féltünk. Esténként a házak felett megjelent a „sztálingyertya”.

Mi, gyermekek, csak szemlélői voltunk az eseményeknek. Egy reggel hatalmas, ponyvás teherautó állt meg Biri néném előtt. Német tisztak ugrottak le róla, és bementek a házba. Biri néni összecsapta a kezét, hogy mi lesz. Egy magas rangú tiszt németül és a kezével próbálta megmagyarázni, hogy a két szobát lefoglalja a főhadiszállás részére.

Nem volt kegyelem, ki kellett költözzön néném a hátsó, nyári konyhába Annuskával és Ferivel. A tiszt urak berendezkedtek, ágyak, íróasztal, másik asztal tele a legdrágább italokkal és finom cigarettával. Tisztiszolgájuk is volt, ő kefélt, vasalta a tiszt ruháit. Egy reggel a tiszt nagy tál disznókarajt hozatott be az autóról. Behívta nénémet, és kézzel-lábbal magyarázta:

– Mama bité firün flarsing! Bité sün – firün flarsing ja, ja!

Biri néném az ijedtségtől sápadt lett, de végül megértette, hogy a tiszt azt akarja, hogy néném süsse meg ezt a húst bécsi szeletnek. Néném, szegény, csak annyit tudott németül, hogy já, já. Később egy katona kosár tojást, több bádóg olajat és lisztet hozott, és Biri néném fehér kötényt kötött és sütötte a húst egész estig. Erre a tiszt:

– Gut, gut, mama, gut, gut. Danke, mama, danke.

Azon este nagy estélyt adott a főtiszt. Kilenc óra. Megjelentek a zsinóros, kitüntetéses tisztak, tisztelegtek, Biri néninek kezet csókoltak. Az asztalon vakító fehér abrosz, szalvéta, ragyogó tányérok, evőeszközök. Miután egymást üdvözölték, helyet foglaltak, és közülük egyikük körbejárt, töltött a tal-

pas poharakba. Nagy koccintások, éljenzések hangzottak el, és hozzáfogtak a vacsorához. Egyre:

– Gut, gut, mama, gut, gut, mama, gut!

– Danke sön, mama. Danke sön!

Én is ott sündörögtem néném mögött kis virágos köténykémben, a tiszturak megsimogatták az arcomat. Késő éjjel lett vége a mulatságnak, én hazamentem, néném hátrament a kis házba a gyerekeihez, aztán hajnal felé elnyomta az álmot szegényt. Reggel már jó késő volt, mikor jött néném:

– Sógor, jöjjön, lássa, mind elmentek a tiszték. Ott hagytak minden maradékot, nézze meg! Ezt a papírt hagyták az asztalon. Nézze, rá van írva „danke sön”.

Ez lehetett a búcsúvacsorájuk, mert reggel megkezdődött a visszavonulás. Tankok dübörögtek az utcákon, a zűrzavar nőttön nőtt. Német katonautók rohantak veszettül. Délutánra már megjelentek az oroszok. Én láttam meg őket a Bulgária előtt, ahogy szaladtam haza a máléval.

A mi bunkerünk

1944 őszén a kertünkbe vájt óvóhely volt a leglakottabb szobánk. Akkoriban majd minden kertben vájtak, vagy két szomszéd együtt vájt egy bunkert. Nekünk volt egy kicsi is a kút mögött, de még volt egy Biri nénémnél, ez közös volt. Ide jöttek még szomszédok is, Szabó Pista bácsiék all. szám alól, Pakulár néni a 13. szám alól és mások is. Jaskó Feriné, a Szabó Pista bácsi leánya, Annuska is itt tanyázott másfél éves kislányával, Jaskó Dodival. Ő itt mászkált a bunker hideg, nyirkos földjén, itt tanult meg járni közöttünk.

Már elkezdődött a belövés. Hol Felekről az oroszok, hol a Szent György hegyről a menekülő németek lőttek. Nem volt tanácsos benn főzni a házban, nehogy telitalálat érje. Reggel korán odadoztunk egy fazékba valamit, és usgyi, le a bunkerbe. Ennek a földfedelén zöld ágak meg széna volt, nem látszott lakásnak. Ide hoztuk, ami volt étel, ez-az, itt ettük meg közösen együtt.

Egy reggel Anyukám még a házban volt, főzött valamit, amikor nagy lövöldözésre szaladt ki. Három orosz kapcsás katona a tyúkokat lőtte, a másik meg a zsákba rakta. Anyám visított:

– Gyuri, Gyuri, viszik a tyúkokat!

– Hadd el, Lula, mert biztos éhesek!

Apám tudott egy keveset oroszul beszélni. El is mentek ki a kapun, de a zsákot a tyúkokkal elvitték.

Már az orosz katonák otthonosan mozogtak a Bulgária-telepi utcákban. Egy nap meleg, őszi napsütés volt, és az emberek előbújtak a bunkerekből. Mi is kiültünk a napra krumplit hámozni, hárman. Tőlünk a negyedik szom-

széd Zsuzsika lánya is megunta a pince nedves földjét, és kiült a bunker tetejére horgolni. De nagy baj lett belőle. Anyukám kiáltott is:

– Ne üljél ki, Zsuzsika, oda piros keszkenyőbe! Nézd meg, a főútról idelátanak az oroszok.

A lány nem sokat adott arra, amit anyu mondott.

Este behurcolkodtunk a pincébe, a ház alá, mert éjjel lent aludtunk a pincében. Ide vetettünk ágyat, gyékényt terítettünk le a földre, arra párnát-paplant, ami volt, ott aludtunk. Még szomszédok is velünk voltak, akiknek nem volt pincéjük. Ide hordtuk le porcelánjainkat, jobb ruháinkat, értéktárgyainkat. De már itt volt a termés is, amit sikerült hazahoznunk a mezőről. A pinceajtóra szalmát, kórét tettünk, nem látszott, hogy ott emberek vannak alatta. Mi a pincében csendben voltunk, még a lélegzetünket is visszafojtottuk. Drága Anyukám biztatott, hogy imádkozzák halkan: Drága Istenkém, légy velünk! Jószágos Istenem, ne hagyjál el minket! Drága Jézusom, őrizz meg az oroszoktól! Későn este döngette egy orosz katona a pinceajtót. Apu félve kiment. Az orosz azt mondta:

– Dáváj bátisnya!

Már mind gyakrabban süvítettek az ágyúgolyók. A Felekről lőttek az oroszok, Gella tetőről a németek. Egy reggel át kellett hurcolkodjunk Biri nénémékhez, mert dél felől nagyon lőttek. Ők észak felé tették a pinceajtót. Első éjjel, mikor ott aludtunk, borzalmas robbanás rázta meg a házat. Sokáig tartott, mi kabátot szorítottunk a fülünkre, akkorát csattant. Misi bácsi:

– Na, gyermekeim, végünk van! A németek most robbantják a Szent György hidat.

Nekünk ez nagy baj volt, mert a Berek nevű földünk túl volt a Szamoson (a nehézséggyár épült ezen a területen).

Nemsokára a Hóhérok hídját is felrobbantották, így teljesen el voltunk zárva a földjeinktől. Se a Berekbe, se a Gellára nem mehettünk, csak a vízen át. A Szamos már kezdett hideg lenni, még volt a mezőn zöldség, ez-az.

Egy késő őszi estén a Misi bácsiék pincéjébe is bejöttek az orosz katonák. A nőszemélyek mind be voltak kormozva, csúnyán bebugyolálva. Ferit, a leventeköteles fiút, Biri néném elrejtette. Kellett nekik „bátisnya”, leány, de hogy nem találtak, kapcát követeltek. Akkor látták közülünk, hogy az orosz lábán zsinóros hóstáti csizma van, abba kellett a kapca. A szuronnyal elkezdett kotorászni, és az unokatestvérem, Annuska fehér csipkés kendőjét kettéhasította, és azt mondta:

– Dáváj!

A betlehemesek

Már novemberben jártunk, mind hidegebb lett. Nagy szegénységben éltünk. A lónak nem volt elég széna, volt két malacunk, kevés volt a pityóka, nehezen tudtuk kitartani karácsonyig. Apu fuvarozni járt néha, mert kellett a pénz. Egy este későn jött haza, mert fát vitt Kolozsra. Mikor levetkőzött, mindene fájt, lázas volt. Anyunak mondta:

– Jaj, te Lula, én hazajöttem meghalni!

Anyuka:

– Ne ijessz, Gyuri, ne ijessz, majd meggyógyulsz.

Már karácsony hetében jártunk, mikor felkelt az ágyból. Ez a karácsonyunk még szegényebb volt, mint azelőtt. Anyukám a Dermata előtt árult. Nem lehetett azt a kis zöldséget se eladni, ami volt. Kellett volna venni az ünnepre egy kis diót, vaját, lisztet. A tyúkokat elvitték az oroszok, a tehenünk már nem adott tejet. Így vártuk 1944 karácsonyát. De a jó Isten most is velünk volt, házilag sütöttünk Biri nénémmel csillagkekszet, festettünk ezüst és arany diót, bronzal. A néném segítségével minden kész volt. Karácsony este engem lefektettek korán a padlájába, elaludtam hamar, de kopogtak az ajtón. Anyukám:

– Gyuri, itt vannak a betlehemesek!

Anyám beengedte őket, én felébredtem, ugráltam:

– Jaj, mennyi angyal és pásztorok! De nézze meg, anyukám, a kis Jézuskát! Ó, szegényke, csak jászolba fektették!

Én olyan boldog voltam, amiért hozzánk is bejöttek a kántálók, én gondoltam az én kis eszemmel, hogy csak a nagy, úri házakba zörgetnek be, ahol sok pénz van. Egyszer csak belép egy szép, hófehér ruhába öltözött fiú. Ő volt a király, a fején magas csákó, fényes díszekkel, így:

*Egészséget, gazda,
Nyisd meg az ajtód,
Hadd kaphassunk nálad
Egy kis nyugodalmat.
Három magas hegy közt
Hideg szél csatázik,
Mégfázik az ember,
Ha nem pálinkázik.*

– Bejöhetünk az egészen?

Anyukám szívesen szólta a vezérhez:

– Gyertek, gyertek, gyermekeim. Lássuk a kis Jézuskát a jászójban! – És jöttek:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

*Megyünk, megyünk, mendegélünk,
Úr Jézusnak szállást kérünk,
Lassú síkon nagy vígságunk,
Kérjünk áldást Jézuskára.*

És bejöttek mind az angyalok vagy haton, s énekelték:

*Mennyből az angyal
Lejött hozzátok,
Pásztorok, pásztorok,
Hogy Betlehembe
Sietve menve,
Lássátok, lássátok.
Istennek fia,
Ki ma született... stb.*

Ezután a vezér kiszólt az ajtón a pásztoroknak:

– Gyertek be, pásztorok, egy pár órára. Fűteni, szundikálni, míg a hajnali csillag felderül az égen.

A pásztorok nagy, nehéz báránybundába öltözve, hosszú bunkósbottal a kezükben, fejükön bundás sapka, lassan, nehéz topogással becammogtak:

*Megyünk, megyünk, mendegélünk,
Úr Jézusnak szállást kérünk.*

Mikor már bent voltak, a vezér azt mondta:

– Feküdjetek le, pásztorok.

A bundás pásztorok a padlóra lefeküdtek, a botjukat letették, és még horkoltak is. Én az ágyból így:

– Né, Anyukám, mind elaludtak.

Amíg aludtak a pásztorok, az angyalok énekelték:

*Csordapásztorok midőn Betlehembe
Csordát őriztek nappal a mezőbe, éjjel az erdőbe,
Isten angyala leszállón a földre,
Nagy örömmel telik meg a szívek.*

Mikor az angyalok elhallgattak, a vezér elkiáltotta magát:

– Hé, pásztorok, keljete fel!

A pásztorok horkoltak tovább, egyik sem mozdult meg. Erre a király még egyszer rájuk kiáltott hangosan:

– Hé, pásztorok, keljete fel, mert odasuhintok ezzel a fényes kardommal!

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A pásztorok kezdtek feltápáskodni, egyik azt mondja:
– Lám, biz ide nem suhintasz, mert én is úgy odaszólok ezzel a girbegörbe botommal, hogy menten halál fiává leszel!
Erre a vezér odaszól az egyik pásztornak:
– Hé, pásztorok, mondjátok el, mit álmodtatok.
Egyik pásztor reáfekteti kezét a botjára, s mesélni kezd:

*Én a Sínai hegyen jártam,
Ott egy aranyszőrű báránykát találtam,
Azt is az Úr Jézusnak szántam.*

Erre hátba vágja a másik pásztor, mondván:
– Hát, te, kupa kolléga, ugyan mit álmodtál?
Erre a másik:

*Én egy szép zöld legelőn jártam,
És egy bokorban egy liter pálinkát találtam,
Azt is a torkomnak ajánltam.*

Erre a főangyal a csoporthoz fordult, s azt mondja:

*Zörgetik a kulcsot,
Pénzt akarnak adni,
Ha egy garast adnak,
El se fogom venni,
De ha pengőt adnak,
Mefogom köszönni.*

Anyukám a zsebéből pénzt adott a főangyalnak. Az szépen megköszönte, és rászólt az angyalokra:

*Nosza, pajtás, fogd az ajtót,
Mégpedig a kilincstartót,
Itt már többet nem maradunk,
Karácsony jóestét kívánunk.*

És elmentek.

Karácsony első napján templomba mentünk mind a hárman. Akkor még a Téglás úti iskola termében tartották az istentiszteletet. Nem volt még temploma a Bulgária-telepnek. Én örvendtem az angyalhozta kékkockás diftin ruhámnak és a meleg kesztyűmnek. Ott találkoztam kis barátnőimmal, elmeséltük, hogy kinek mit hozott az angyal, és megtelt az imaház ünneplő hívekkel.

A mi segedelmünk legyen Istentől, aki atya, fiú, szentlélek, teljes szentháromság, egy igaz Isten. Amen.

Így kezdte beszédét a kedves Krizsovánszki tiszteletes úr, ő volt akkoriban a mi lelkipásztorunk. Soha nem lehet elfelejteni, ahogy ő prédikált. Szava egyenesen az ember lelkéhez szólt. Először ezt énekeltük:

*Szállj, szállj magasra,
Szíveink reménye,
Vezessél minket
Jézusunk elébe.
Ragyogj előttünk
Fénynek oszlopával,
Szent biztatással.*

Utána a felnőttek úrvacsorát vettek, úgy járultak körbe a kenyér és bor szent jegyeihez, amint a lelkész sorra a kezükbe adta az egy falat kenyeret, mondva:

– Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely tiértetek megtörtetett.

És hasonlóképpen a poharat is vette, mondván:

– E pohár az én vérem, mely tiértetek kiontatott.

Mikor vége lett az ünnepi istentiszteletnek, szépen hazaballagtunk. A nagy hóban ropogott a csizmánk alatt a fagyos hó. Otthon újra tüzet kellett gyújtani. Anyukám a húslevest tette melegedni és a töltött káposztát. És mikor már jó meleg volt a házban, összevegyült a fenyőillat a káposztával, és én ugráltam örömben. Anyu nyakába kapaszkodtam lelkendezve, így:

– Jaj, Istenem, milyen kellemes-ez a karácsony. Ugye, Anyukám, a jó Isten szeret, azért olyan szép minden.

Ünnep első napján estefelé látogatni mentünk a szomszédba Biri nénémhez. Olyan szeretettel fogadott mindig.

– Nagyon vártalak, üljetek le. Kicsi Anna, te ide a sámelire. Sógor, iszik egy kis köményest? Gyere, Lulus, kóstold meg a dióslepényt.

Néném háza tája nekem olyan meghitt, csendes hely volt. Biri néném a maga ügyes, tréfás mozdulataival úgy el tudott kecsegtetni. Szerettem mindig itt lenni.

Aztán ünnep után újra mentem iskolába, már negyedikes voltam. Simándi tanító úr sokszor megdicsért, tetszett a fogalmazásom, a rajzom, az éneklésem. Biztatott, csak így tovább, tanítónő leszel.

Jól emlékszem, hogy 1945 január-februárjában erős hidegek voltak. Még nem olvadt el a karácsonyi hó. Olyan hideg volt, hogy megrepedeztek a fák törzsei, és a verebek lehulltak a fáról, megfagyva. Én amolyan kényes leányka voltam, fázós is. Egy kora délután jöttek vagy hárman barátnőim, Német Gizi, Szabó Rózsi, Zoltán Ili, és elkéreztettek engem szánkózni. Volt nekem

egy tiszta vas szánkóm, jó meleg pokróc volt reászegezve. Anyukám nehezen egyezett bele, de végül engem jól felöltöztetett, és azt mondta a lányoknak:

– Na, jó, én nem bánom, de úgy vigyázzatok Nusikára, mint a szemetekre, nehogy felborítsátok, vagy leessen valahogy.

– Jó, jó, Romitán néni, vigyázunk mi nagyon. Ne tessék félni, csak egy órára megyünk.

Boldogan vettük a szánkót és szaladtunk a Butyka-rétre. Ez a hely a Téglás utcában volt (ma Fabricii), a Szamos-hídon innen, a Clujana gyár mögött. Ez valamikor egy Butyka nevű gazdáé volt, de idővel gazdátlaná vált, és egy jó kis domb volt a közepén. Erre a dombra jártak a Bulgária-telep gyermekei „ereszkedni”, ami abból állt, hogy felmentünk a domb tetejére, ráültünk ketten-hárman a szánkóra. Mi vígan siklottunk lefelé kétszer, háromszor. Közben szürküledett, és hideg, jeges szél fújt. Én csak hallgattam, szégyelltem szólni nekik, hogy fázom. Egyszer csak sötét lett minden, elájultam.

Ma is emlékszem arra az estére, mikor magamhoz tértem. Olyan volt ez, mint egy szép álom, a megfagyott ember álma. Csodaszép erdők, mezők felett repültem, és azon gondolkodtam, hogy lehet minden hófehér. Itt apró állatkák mozogtak, és a madárkák is fehérek voltak. Engem valami angyalkéz simogatótt, és olyan hideg volt, közben hallottam is valami mennyei kórust fölöttem halkán énekelni. Mikor magamhoz tértem, a három megijedt barátnőm, akik hazahúztak szánkán, és drága jó Anyukám dörzsölgette a kezem, így:

– Jaj, egyetlen gyermekem, majdnem megfagytál. Ugyi mondtam, ne menjetek sehova se, látod milyen hideg van, kicsi híja, hogy meghaljál.

Én csak meglepődve körülnéztem, és nem láttam többé azt a szép fehér erdőt, mezőt a fehér állatokkal. Ez volt az első szavam aggódó Anyukámhoz:

– Jaj, drága, jó Anyukám, csakhogy újra látom. Én már jártam odaát a fehér mennyországban. Biztos így van. Te se láttál ilyet, Rózsika, te se Ilike. Amit én láttam, az a mennyország volt. De az angyalok visszaküldték a földre, mert biztos rossz voltam.

Ezt álmodtam, és visszatérhettem az életbe, mert Isten már gyermekkoromtól kegyelmes volt hozzám.

Postáslány vagyok

Kislány koromban én amolyan postás kisasszony szerepet is játszottam, mivel unokanővérem a szomszédunkban, Szabó Annuska, jó barátnő volt a Téglás utcában lakó Kerekes Zsuzsikával, a Kerekes Misi bácsi nagyobbik lányával. Gyermekkori barátság volt közöttük, el egész a nagylánykorig. Így, mivel néhány kis utcával lejjebb lakott az unokanővérem, Annuska, én vittem-hoztam az üzenetet, néha szóban, néha papíron.

Velem üzenték meg, hogy vasárnap a templomba együtt menve, milyen ru-

hát vesznek fel, hogy egyforma legyen. Meg azon a télen hazajött az Annuska kedvese, ifj. Kerekes Misi, a Zsuzsika testvérbátyja, ő udvarolt az unokanővéremnek. Ezért is kellett a kis postás, mert régen, a hóstáti hagyomány szerint, a lány nem járogathatott a fiús házhoz. Ez nem volt tisztességes viselkedés. Manapság nincs is ilyen hosszú ideig tartó udvarlás.

Már 1940-ben, a Horthy bevonulása idején kezdett járogatni a szép, barna hajú és kék szemű, délceg tartású Kerekes legény az én szerény és kedves unokanővéremhez. Én ott szerettem legyeskedni mint gyereklány Annuska körül, nekem még nem volt testvérem. Én voltam a kis Anna, és szerettek is, mert olyan kis kényes nebáncsvirág voltam. Volt Biri nénémnek egy fia is, Feri, ő bizony sokat bosszantott engem, aztán mulatott rajtam, ha elkezdtem sírni. Néném meg is dorgálta sokszor. Fülön fogta, megrázta.

Drága Biri néném sokszor rendet csinált köztünk, így:

– Feri, Feri, te lóköető, ne bosszantsd a kicsi Annát, mert sír!

– De, anyuka, én csak nézem.

– Ne nézd, Feri, ne nézd, mert csúnyán nézed.

És valóban Feri olyan grimaszt tudott csinálni a szemével és a szájával, hogy én még reszkettem tőle.

Nekünk a kertben volt egy nagy kútunk, innen vittük az ivóvizet, és állatnak is. Ez a kút úgy volt csinálva, hogy határban volt a két telek közt, és a deszkakerítés a kút fölött húzódott, de külön-külön volt kútágas. Volt úgy, hogy egyszerre érkeztünk oda, én is, Feri is. Én lenyomtam a vedret a vízig, ő meg csinált egy grimaszt, úgy, hogy mozgott a fején a kalap. Én erre úgy megijedtem, hogy elengedtem a rudat, a veder még nem volt megmerülve, az felcsapott, én visítva szaladtam előre, víz nélkül be a házba:

– Anyukám, jöjjön már, ez a Feri már megint csúnyán néz!

Szalad az én Anyám, szegény, kendő nélkül, azonnal, hogy szóljon Ferinek. Így könyörgött:

– Feri, Feri, hol vagy, merre bújtál? Ne bosszantsd ezt a szegény leánykát!

Feri a szalmakazal mellől bújt ki, s csak mentegetőzött:

– Drága Lula néni, én csak néztem.

Anyám:

– De ne nézzed, látod, hogy fél tőled!

Egy szál piros szegfű

A két Anna között tíz év korkülönbség volt. Megértettük egymást jóban, rosszban.

Volt olyan is, hogy énmiattam elmaradt a főzéssel, mosással. Jött haza Biri néném az áruházból. Ő is a *gyárhoz* járt. Nem volt kész minden, ami ki volt hagyva, ilyenkor szorult a helyzet. Én voltam a hibás, kértem, vegyen fel a

vállára, így elértem a plafont a kezemmel, drága nővérem belement a játékba, de baj lett belőle. Ilyenkor segítettem neki, amit tudtam a kis kezemmel, igyekeztem én is úgy csinálni, mint ő, de nekem nem úgy sikerült. De azért mindig békével mentem haza, otthon Anyukám meg is dorgált, így:

– Mind Annuskához jársz, eljártsszátok az időt! Ő már nagy leány, te még kicsi vagy.

De én már alig vártam a másik napot, mert vasárnap is ott voltam, mikor Annuska piros szegfűt tűzött a Kerekes Misi fekete kalapjába. Én már alig vártam, hogy a szép barna legény elkezdje:

– Misi bácsi, Biri néni, nagyon szépen kérem, lesznek szívesek elengedni Annuskát a bálba.

Biri néném is ilyenkor szép, tisztált kék köténybe felöltözve, várták a Kerekes fiút, így szóltak:

– Menjetek, fiam, menjetek, csak jól viselkedjete, baj vagy szégyen ne legyen!

Én kikísértem őket, és még sokáig néztem utánuk.

1945 tavaszán, húsvét előtt, hazajött a katonaságtól Kerekes Misi barátja is, Albert Gyuri. Ez a fiú a Szamosközi (Barbusse) utcai Albert Jóska bácsi fia, akik négyen voltak testvérek. Közülük a Gyuri legény udvarolt Kerekes Zsuzsikának a Téglás utca 72. szám alá. Albert Gyuri is, mint barátja, Misi, már 1940-től udvarolt Zsuzsikának. Az akkori hagyomány szerint hosszú ideig járogatott a fiú a lányos házhoz, amíg komoly kapcsolat lett belőle. Ezen kívül még egy jó barátjuk volt, szintén a Szamosközi utcából, Berecki Gyuri, aki Albert Nusinak udvarolt, a Téglás utca felső felébe. (Házuk helyén ma már blokkok épültek.)

Ők hárman fiatal párok évtizedig együtt jártak táncba, bálba, színházba. Esténként a fiúk elmesélték katonatörténeteiket, minthogy Kerekes Misi és Berecki Gyuri hegyivadászok voltak, Albert Gyuri meg élelmező. Mikor Biri néniéknél volt a találkozó, én is ott voltam, úgy szerettem hallgatni a szép katonameséket. Hozzám is szóltak a fiúk néha, de mindig azzal bosszantottak, hogy fekete a szemem, biztos, hogy kormos. Néném olykor hazaküldött, így:

– Kicsi Anna, haza kéne menjél, mert félek, hogy a leckédet nem írtad le.

Én meg:

– Ne féljen, Biri néni, már leírtam, de még a verset is úgy elmondom, mint a vízfolyás!

A nehéz tél után valahogy kitavaszkodott, elkezdődött a tavaszi munka. Sógor bácsi már három melegágyat csinált a kertben fiával, Ferivel. Mi itt is lemaradtunk, nekünk csak egy melegágy volt még a kertünkben. Közeledett húsvét ünnepe, és a Kerekes fiú megkérte Szabó Annuska kezét. Én szorongva szóltam kedves unokanővéremhez:

– De ugyi, Annuska, azért fogsz engem tovább szeretni, ha már asszony leszel is?

– Ó, te kicsi buta, nem megyek én olyan messze!

Már február végén megvették az anyagot a menyasszonyi ruhának, galambszürke finom szövet fehér selyem csipkével. Drága Biri néném még abban a nehéz háború utáni időben is kiteremtette a szép staférungot is. A bútorgarnitúra is elkészült időben. Húsvét szombatján volt az esküvő a vőlegény szüleinél a Téglás utcában. Csak annyi vendég volt meghiva, amennyi hely volt a szobában.

Az imaházban Krizsovánszki lelkész úr eskette az új párt. Innen a násznép hazakísérte az ifjú párt a házhoz. Szomorú volt a hangulat, zene nem szólt a lakodalmon, hiszen a vőlegény édesapja még fogságban volt. Mi, gyerekek, a konyha sarkában sugdosódtunk, csak egyszer-kétszer néztünk be a fehér damaszt abrosszal leterített asztalra, és csodáltuk a fehér mirtuszkoszorús menyasszonyt. Az én Anyukám nem érezte jól magát az asztalnál, nem kívánt enni semmit, hányingere volt, egy pohár sört kívánt csupán, de ettől se lett jobban. Én aggódva kérdezgettem:

– Anyukám, mi lehet a baj, hogy ilyen rosszul van maga?

Ő erre így:

– Nucikám, súgok neked valamit. Nemsokára kistestvéred lesz.

Én örömmel:

– Ó, drága, jó Anyukám, ha igaz lesz, én olyan boldog leszek!

Az esküvő után, úgy virradatkor, hazamentünk. Én nagyon álmos voltam. Anyukám egy párnát tett a jpadláda tetejére és egy pokróccal letakart. Én abban a percben elaludtam. Álmomban egy kisgyerek kezét fogtam és sétálni vittem. Már nappal is a következő hetekben csak arra gondoltam, milyen is lesz, mikor már ketten leszünk a testvéremmel.

Aztán jött megint a tavaszi munka, a kertben sokat kellett gyomlálni, öntözni. Volt sok zöldhagyma, kellett megpucolni, összekötni, kötésekben így árulta Anyukám. Már nyár elején egyszer azt mondja az unokanővérem:

– Kicsi Anna, súgok valamit, gyere ide. Hogy te is tudjad, a jövő szombaton lesz a Kerekes Zsuzsi esküvője Albert Gyurival.

És később elmesélte az esküvőt nekem, de az idős Kerekes Misi bácsi még addig sem jött haza a fogságból.

Itt a nyár

Nyár lett, jó meleg nyár. Mentünk Borhánásra, szedtük az ugorkát. Káposztaalapít terítettünk a kosár fenekére, ugorkát raktunk bele szépen, szorosan, hogy ne rázódjon össze a szekeren, mikor tele volt a kosár. Anyukám egy-egy sárga virágot is szórt a kosár tetejére, így még szebb volt. Én igyekeztem segíteni, a nehezebb kosarat ketten vittük, pláné mikor már sok érett paradicsomot szedtünk. Mondtam is mindig:

– Hagyja, Anyukám, én különválogatom, én jobban tudom rakni, magának fáj a dereka, nem tud annyit hajolni.

Ő így:

– Ó, kicsi leányom, még most nincs baj, de majd ősszel! Én úgy félek, mert régen járt nálunk a gólya.

Ezen a nyáron már ritkábban mentem a szomszédba, mind Anyám körül ügyeskedtem. Igyekeztem mindent én csinálni, ami nem haladta meg az erőmet. Ha engem nem vittek a mezőre, takarítottam szépen, reggel elhordtam a tejet a házakhoz, mosogattam, már elkezdtem főzni, sütni. Egyszer kértem, engedjen engem vasalni. Ő engedte is szegény, de nekem nehéz volt a vasaló. Akkor még szénnel vasaltunk, kellett vigyázni, ne hűljön ki. Akkor a sok keményített alsószoknya, fodros blúz, lékri volt divatban. A fejkendő is egész kemény volt, a szélén fehér csipkével. Abban az időben még nem sok helyen volt az ablakon csipkefüggöny. Fehér vászonból szabtak két hosszúágú firhangot, szélén fodorral. Ezen biza volt mit vasalni. Sok időbe telt a nyári nagytakarítás is. Meleg nyáron mentünk a Kis-Szamosra a folyóvízbe, szitán kimostuk az ugorkamagot meg a tökmagot. Nekem ez a művelet oly szertartásos volt! Aztán ezeket a vizes magvakat hazavittük, és kitergettük kis deszkára.

Egy forró estén azt mondta az apám vacsora közben Anyukának:

– Na, Lula, reggel megyek a piacra, hozok aratókat. Legyen sütvé kenyér elég, tégy oda ázni fűszulykát, hamarabb fő!

Reggel el is ment Apám még sötétbe az aratókért, hazajött velek, aztán ment velek gyalog ki Borhánásra. A szekeret itthon hagyta anyunak, hogy vigye a főtt ételt délben az aratóknak. Az én Anyám jószívű asszony volt, még füstölt húst is főzött a paszulyba és kóttas palacsintát is süttött. Mindig is mondogatta, hogy ő nem sajnálja az ételt tőlük:

– Hadd, hogy egyenek szegény aratók egy kicsi jót is! Nucikám, te nem tudod, hogy milyen nehéz munka az!

Én:

– Anyukám, töltsd a kandérba az ételt, én hozom a hámot!

Ő így:

– Jaj, gyermekem, nehogy megrúgjon a ló! Vigyázz!

Nem sokkal aratás után elkezdődött a búzahordás. Apu a sógorával fogott össze, együtt hordták össze a Köveságó nevű földre (ma Györgyfalvi negyed). Úgy dolgoztak, hogy egyik nap a mi kalangyáinkat, másik nap a sógorékat hordták nagy asztagokba. Hosszú két sor búzaasztagok voltak, középen bement a cséplőgép (akkor még nem létezett kombájn). Ott várakoztak a gazdák, ki mikor kerül a cséplésre. Volt, amikor hetekig vártak, ha sok gabona volt. Édesanyám is ilyenkor szorgoskodott a ház körül, engem is biztaltott:

– Siess, leányom, hozd le a zsákokat a padlásról az egészet! Tegyéél oda

vizet melegedni, mert amelyik nem tiszta, ki kell mosni! Fűzzél házi cérnát a nagy tűkbe, hogy foltozzam a zsákokat! Hasítsál, Nucikám, sok-sok rongyot, hogy a ládákat dugdossuk be!

Én szó nélkül csináltam mindent, amit drága Anyám mondott. A leányok hívtak:

– Nusi, nem jössz egy kicsit hozzánk, szedjük a barackot.

– Ne haragudjatok, Joli, nem mehetek, cséplés van, sok a dolog.

Egy reggel jön Butyka Gergi bácsi bé hozzánk, keresi Apukát, azt mondja:

– Gyere, Gyuri, most azonnal a zsákokkal, már ott van a gép a búzádnál!

– Köszönöm, Butyka, hogy beszólt, már fogom a lovat és megyek.

Ő így:

– Lula, legyen kész a láda, a padlás legyen leseperve, hozom a búzát!

Mi ketten Anyukával egész nap siettünk, hogy jó ebéd legyen, tisztaság. Még a padláslépcsőt is lesúroltuk lúgos vízzel, hogy minden tiszta legyen. Már kora délután megjött apu a zsákokkal megrakott szekérral. Volt egy Mancsi nevű fekete kancánk, úgy húzott, hogy majd megszakadt a terű alatt. Apám lerakta a zsákokat a tornácba, én segítettem neki, ahogy tudtam. Anyukát kímélni kellett, ő kisbabát várt. Olyan jó érzés volt, megtelt a tornác s az udvar a friss búza illatával. Azután lett nagy munka. Fel kellett hordani az új búzát az elkészített ládába. Nekiálltunk mind a hárman, egész estig hordtuk. Anyukám nehezen hordta a terhességet, fájt a dereka.

Én így:

– Jaj, Istenem, Anyu! Én úgy félek, hogy maga beteg lesz!

Eltelt ez is, eljött a nyár vége, már szedtük a száraz paszulyt, a hagymát is kellett a Berekből kiszedni. Én szerettem azt nagyon, hogy sorba legyen. Meg is dicsért egy földszomszédunk lánya, Jakab Rózsika, nagyapám testvére, Gyuri bácsi leánya. Ők a Szamosközi (Barbusse) utca elején laktak, négyen voltak testvérek, Rózsika, Annuska, Lulus és Miklós. Ebben a családban ket-tős rokonság volt: a nagyapám is, a nagyanyám is testvérek voltak. A berekben is mind egymás mellett volt a családok földje: Jakab, Bertalan földek. Innen szabad mezsgye is vezetett fel a Szent György hegyre (ma Podgoriei), sok hóstáti gazdának volt itt gyümölcsöse. Itt-ott még a hegy oldalában házak is voltak elszórtan. A háború idején a városból sokan ide menekültek a bombázás elől.

Megszületett kicsi Marikám

Eljött az ősz, és én ötödik osztályba iratkoztam. Simándi Sándor tanítóm nagyon biztatott, hogy tanítónő lesz belőlem. Engem bízott meg, hogy énekeljek az osztállyal, amíg ő az igazgatóhoz megy. Ezt megtiszteltetésnek vettem, és szívesen vállaltam, máskor is. Ez a tánító valóságos csodát művelt az

elődjéhez viszonyítva. Nem kellett nádpálca meg intő a szülőknek, mert a gyerekek tiszta szorgalomból tanultak. Nem volt könnyű a tanítónak sem, mert 5–8. osztályig egyszerre tanított, egy teremben. Mégse volt zaj, rendetlenség. Volt a megjelenésében valami tiszteletet parancsoló és szerettük nagyon.

Iskola után én segítettem a szüleimnek a betakarításban. A murkot kellett a sártól és levelétől megpucolni és a pincébe hordani, ott felrakni magas stóckokba és körberakni, hogy ne boruljon ki. Olyan volt ez a rakás, mint egy dánielkályha. A petrezselyemgyökeret is a sártól meg sárga levéltől takarítottuk, földet hordtunk le a pincébe és abba raktuk körbe. A krumplit átválogattuk, külön a nagyot, a kicsiket és a magnak valót. Ennek deszkával elválasztott helye volt a fal mellett. Már november elején rendben kellett legyen a pince, mint egy szoba, minden a helyén. Anyukám egy szombat reggel azt mondta:

– Nusikám, vége a künti munkának, ma takaríts itt benn szépen! Én ma még megyek árulni, de érzem, nem sokáig mehetek!

Én nézegettem Anyukám gömbölyűségét, de nem sokat tudtam erről. Felszedtem a rongyszőnyeget, mind felsúroltam a padlót, a kemencét fényesre dörzsöltem. Mikor megszáradt a padló, leterítettem újra és védő újságpapírral is leterítettem. Szép tisztaság volt, vártam haza drága anyukám. Hideg novemberi délután volt. Havas eső esett, ítéletidő volt, én mind biztattam Apu, hogy menjen már, hozza haza Anyukát a gyártól. Fogta is a lovat és kiment a kapun, én utánaszaladtam egy pokróccal. Mondtam Apunak:

– Apu, vigye ezt a pokrócot, hogy Anyukát betakarja, nagyon hideg van!

Azután nem telt egy óra sem, hallottam, hogy nyílik a kapu, hazajöttek.

Drága Édesanyám betoppant a tiszta szobába, én jó meleget csináltam. Ő reszketett, dörzsölte a kezét, én segítettem leszedni róla a vizes ruhákat. Ő dicsért:

– Drága jó leányom, milyen szépen takarítottál!

De még alig mondta ki, s egy nagy víztócsa lett alatta, én meg felkiáltottam:

– Né, Anyukám, mennyi sok víz folyik ott a lába alatt!

Ő, szegény, így:

– Hadd el, fiam, ennek így kell lenni, jelentkezik a testvéred!

Én nem tudtam, hogy az a magzatvíz volt, és kezdődik a szülés. Apu újra befogta a lovat, és ment a bábaasszony után a Fecske utcába. Szöllősi Mariskának hívták, egy kis zömök, vidám természetű, barna nő volt. Rá egy fél órára már jött be a házba, nagy sietséggel vetkőzött, azt mondja:

– Na, kománé, igyekezzünk. Lássuk, mi lesz, fiú vagy leány?

Ezen az estén én nem maradhattam otthon nálunk, mert én nem kellett lássak ilyent. Apu átvitt Biri nénémhez, hogy ott aludjak. Biztatott, hogy most már így lesz, ma ott alszom, és reggel hazavisz, és meglátom, hogy mit hozott

a gólya. Én sokat fészkelődtem, alig aludtam valamit. Valahogy mégis reggel lett, és szólott néném, hogy keljek fel, mert megyünk haza. Én olyan gyorsan öltözködtem, mint soha. Alig vártam, hogy lássam a csodát. Mikor beléptünk, jó meleg volt a szobában. Biri néném intett, hogy halkán szóljak Anyukámhoz, mert még szendereg, ő most fáradt a szüléstől. Odaléptem az ágyhoz, megfogtam vékonyka kezét és megpusziltam. Mellette, a fal felől, hófehér pólyapámába szépen be volt pólyálva a kis testvérem. Én még nem láttam ilyen újszülöttet, annyira meghatódtam, csak ennyit mondtam:

– Ó, Istenem, most még olyan, mint egy kis angyal, milyen szépen alszik.

Drága Anyukám átölelte a nyakam, és éreztem a meleg könnyeit, ahogy suttogetta:

– Látod, Nucikám, Isten meghallgatta az imáidat, most neked is van testvéred. Ugye nagyon fogod szeretni? Ugye te leszel a kis pesztra mellette?

Én csak álltam ott és csodáltam a kishúgom hófehér arcát, és szerettem volna tudni, milyen színű lehet a szeme. Milyen lehet a kis lába, keze, hogyan fog mosolyogni? Meglepődésemből Biri néném ébresztett fel. A megszokott erélyes módján küldött ki:

– Na, kicsi Anna, eriggy, tegyél oda vizet melegedni nagy fazékba! Nyolc órára jön a bába néni fürösztetni és Anyukát megmosni.

Én siettem, ahogy tudtam, de alig lett meleg a víz, már jött is a bába néni, Szöllösi Mariska. Egykettőre levetközött, fehér köpenyt vett fel, és elkezdte Anyut kitakarni.

– Na, kománé, hogy aludtunk? Volt-e fájása? Nem vérzik és nem érzi, hogy fáradt? A pici aludt-e reggelig?

Ilyen kérdéseket tett fel Anyukámnak, és én odafigyeltem, mert nekem ez olyan érdekes volt, nálunk ilyen még nem volt. Itt most minden megváltozott, most minden a kis újszülött körül forog. Apu is kiment a pajtába itatni, de kicsi idő múlva már újra az ágy körül ténfergett. A bába néni kiadta a parancsot: krumplilevest kell főzni, attól gyűl a tej a babának, és jó lesz ebédre a családnak is. Aput meg elküldte, hogy a kicsit bejelentse. De elkezdünk gondolkozni, mi legyen a neve, mert ez a gyerek nem fiú, mi pedig azt vártunk. Apu csatlódására leány született, így Apu kimondta:

– Legyen a neve Mária, a testvérem is Mari, legyen ez is az.

Így lett az én várva várt testvérem Gyuri helyett Marika, akit én úgy szerettem, hogy amikor a pólyával a kezembe adták, úgy megszorítottam, hogy majd meghalt. (Akkor még nem tudtam, hogy hét hónap múlva árván maradunk, és én leszek a húgom nevelőanyja.) Mikor Anyukám felkelt, rendezte, etette Marikát és annyira szerette, szorította magához. Néném így:

– Ó, te Lula, nem fogod te ezt a leányt férjhez adni!

És úgy is lett.

Azután egy darabig minden nap jött a bába néni, reggel úgy nyolc óraker. Anyukám már ébren volt, nézegette, becézgette a kishúgomat. Ha Mariska

később jött, ő már meg is szoptatta a picit. Akkor az anyák többsége otthon szült, csak ha valami komplikáció állt fenn, úgy hívták a mentőt.

Az volt a szokás, hogy amikor az anya jelezte a szülést, az apa szekérrel elmegy a bábaasszonyhoz, ő összeszedi a kellékeit, fölül a szekérre, és jönnek. Mikor a Marikánk is született, a bábaasszony mindent elvégzett Anyám és a gyerek körül, és még arra is gondolt, ha esetleg valami baj adódik, ő kéznél legyen. Azon az estén is ott szundított hajnalig egy széken, egyszer csak megbéredt, s fáradtan odaszólt Apámnak:

– Gyuri bácsi, megkérem, fogja be a lovat és vigyen haza, holnap újra eljövök.

Szőllősi Mariska okleveles szülésznő volt, és a Fecske utca környékén lakott (ez ma Párizs utca). Innen járogatott el az anyákhoz. Azokban az időkben, úgy 1940–50-ig az ő keze alatt jöttek a világra a gyerekek. Húséges asszony volt, igyekezett a tőle telhetőt megtenni. Olykor még egy-egy levest is főzött a betegnek, vagy kamillateát a picinek. Néha még pelenkát is mosott, hogy legyen száraz mindig. Sokáig ült Anyuka mellett, és jó tanácsokkal ellátta. Anyuka olyan gondterhelt volt, panaszkodott is, hogy nincs ereje s mondogatta:

– Ó, drága Mariska, nekem olyan rossz előérzésem van, olyan későn jött ez a kis angyal, pedig annyira szeretem. Félek, hogy nem nevelem fel.

Ő meg:

– Bízson a jó Istenbe, kománé. Ő tudja, mi a csecsemő további sorsa!

A bába néni még jött vagy két hétig minden nap. Anyukám is felkelt egy vasárnap reggel. Én segítettem neki felöltözni, mosakodni, előszedtem az ünnepi ruháját, szépen kivasaltam szoknyát, kötényt, kendőt. Ő, szegény, olyan gyenge volt, de valahogy felöltözött. A kezébe adtam a zsoltárt, én meg elszaladtam Gál nénihez, anyukám unokatestvéréhez, hogy jöjjön be hozzánk és kísérje el anyukát a templomba. Azelőtti időkben is mindig ketten mentek istentiszteletre. Anyukám belekarolt Lulus néni karjába. Én addig néztem utánuk, amíg betértek az utcasarkon. De rögtön szaladtam be a házba, mert a kishúgom reám volt bízva. Ha sírni kezd, ott van a kamillatea a cumisüvegbe. Még szerettem volna tisztába is tenni, de féltem, hogy nem tudom visszacsomagolni a pólyába. Kicsi Marikámnak becéztem a kis jövevényt, és elnéztem sokáig angyali fehér arcát, alig mertem megfogni a pici kezét. Apu bejött néha a pajtából, ő is megnézte, kérdezte tőlem, nem éhes-e Marika? Én mondtam, hogy kellett volna menjen Anyukával a templomba, de ő mindig talált valami kifogást, nem járt rendszeresen templomba. Amíg Anyuka hazajött, én az ebédet is odatettem melegedni. Kamillát is főztem a picinek, s amíg ő aludt, néhány pelenkát is mostam. Már terítettem is kinn az udvaron, mikor drága Anyukám hazajött a templomból.

Ő így:

– Ó, az én kicsi *szógálóm* már tudja, mi a dolga!

Amíg Anyuka gyermekágyban feküdt, Biri néném is sokszor átjött megnézni, mi van a beteg és a pici körül. Még a legelső napokban finom ebédet is hozott nekünk. Szép fehér kézikosár, piros csikkal a szélén, letakarva piros kockás konyharuhával. A kosár aljában egy kis fazék tyúklevés volt házi laskával. Rajta egy piros lábasban párolt rizs rántott csirkével, mellette nagy tányér almás sütemény. S még néhány piros alma is fért az edények közé. Jött a kedves néném, halkán lépett be a házba, olyan szertartásos volt ez a megérkezése. Érezni lehetett ennek a látogatásnak az ünnepélyességét. Leghamarabb Anyukát puszilta meg, s megsimogatta Anyukám sápadt arcát. Utána a pici következett. Kikérdezte anyut. Hogy érzi magát? Nem fáj-e valamije? Szopik-e eleget a gyerek? Aztán áthajolt a kicsihez, felvette a karjára, cuppogtatott neki, gügyögött neki. Valósággal meg volt hatva tőle, hogy milyen szép. Azután helyet csinált az asztalon, kitergette a szőttes abroszt és tálalt, mondván:

– Gyertek, gyermekeim, egyetek! Kóstoljátok meg, mit főztem nektek. Te is gyere, kicsi Anna, mert te erős kell legyél, te leszel a főpesztra!

Mi szépen odatelepedtünk az asztalhoz, és néném imádkozni kezdett, így:

– Mindenható Istenünk, aki fenn vagy a Mennyekben. Fogadd be a Te kegyelmedbe ez újszülöttet, és őrizd meg őt. Hálát adunk Neked, hogy megtartottad az anya életét a szülés fájdalmai között. Adj neki felgyógyulást a Te kegyelmedből! Mindazonáltal segítsd meg a család többi tagját is! Uram, távoztasd el e kis családtól a bánatot, keserűséget! De oltalmazd és áldd meg őket szent fiadért, a Jézus Krisztusért. Ámen.

Így imádkoztunk együtt, mielőtt megkóstoltuk a felséges tyúklevest. Nénémnek tetszett, hogy mi úgy dicsértük a finom ebédet. De hát amikor sorra került a ropogós rántott csirke alsó és felső combja! Azóta, bizony, eltelt 51 év, de én ma is emlékszem azokra az ízekre. Az almáspite is nagyon finom volt, Apu is nagyon szerette, és én úgy kacagtam, hogy a sok cukorpor fennakadt a bajuszán. Ebéd után Biri néni készülődni kezdett, összeszedte az edényeit és sorra puszlalt minket.

Nekem ezt mondta:

– Te most, kicsi Anna, szedd össze magad, te már nagy leány vagy! Most a kicsi Marika lesz a kedvenc, és te vigyázol reá. Ha most még gyenge is vagy erre a feladatra, Isten megsegít!

Így biztatott az én jó Biri néném, én fogadkoztam neki, Anyukám meg így:

– Köszönjük szépen mind, amit hoztál, és hogy imádkoztál! Áldjon meg azért az Isten téged és a családod is, még csak arra kérlek, ha velem mégis valami történik, ne hagyd elpusztulni drága gyermekeimet!

Az iskolában

Lassan eltelt a november, már kezdtek zúzmarások lenni a fák ágai. Én jártam iskolába szorgalmasan, szerettem tanulni nagyon. Mikor Simándi tanító úr a történelmet magyarázta, én úgy figyeltem, de úgy, hogy egyik tanuló se figyelt annyira. Mondta is a tanító az osztálynak mind gyakrabban:

– Gyerekek, vegyetek példát Romitán Annáról, ő figyel! Ha ti is odafigyelitek, ahogy magyarázok, megértitek a leckét!

Azért még voltak jó tanulók az ötödik osztályból: Karsai József, Gál Misi, Janicsek Béla, Tót Sanyi, Rác Feri, Orosz Pista. A fiúk a terem jobb oldalán levő padsorban ültek, elől a legjobbak, hátrébb a gyengébbek. Az ablak felől ültek a lányok, ugyanúgy, mint a fiúk. Akik jobban tanultak, a nyolcadikos Varga Bözsi, Gál Rózsi, Bozsoki Júlia, Zágoni Magda, ők hátul két padsorban ültek. Előbb négy-öt sorban ültek Csáki Magda, Kelemen Emma, Diószegi Zsuzsika, Szabó Rózsika, Kálmán Rózsika, Szécsi Lulus, Tobiás Irén, Rác Olga és mások.

Sokszor mikor dolgozatot írtunk, sugdosódtunk, ezt nem szerette Simándi tanító. Neki nem volt nádpálcája, de velünk szép szóval többre ment. Ő is szeretett minket, de mi is nagyon szerettük a mi tanítónkat. Nagyon népszerű volt, ellátogatott a tanulók szüleihez, úgy a jó tanuló gyermekekhez, mint a gyengékhez. Belenézett a család életébe, innen vett meggyőződést egyes eseteket illetően. De kiállt velünk játszani is többször. Simándi tanítónk még fiatal volt, a mi iskolánk volt akkor az első kihelyezése. Gyéresi születésű volt, és sokat mesélt az ő szüleiről, a tesvéreiről, a családi házról, a kis gyárvárosról. Mi úgy hallgattuk a történetét áhítattal, mert volt a hangjába egy olyan melegség, hogy egy egész napig is hallgattuk volna. Egy nap elvitt minket kirándulni. Elindultunk le a Téglás utcán egész a téglagyárig, ott jobbra fordultunk és a Szent György hegy alatt végigsétáltunk a Józsika-dombig. Itt a nagy sárga domb alatt terült el a Berek nevű, körülbelül harminc-negyven hektárnyi termőföld, az akkori hóstáti gazdák első osztályú zöldségtermő földje. A hegy aljából vezetett egy szekérút a meredek hegyoldalon fel a tetőig. Még nekünk, gyerekeknek is fárasztó volt, amíg feljutottunk. A domb tetején már nyíltak a hóvirágok, és már ibolyát is találtunk. Simándi tanító úr megengedte, hogy kicsit pihenjünk, de mivel még a föld hideg volt, nem ülhettünk le, hanem nekiálltunk hóvirágot szedni. Versenyeztünk, ki többet. Volt, aki egy csokrot, de volt, aki három csokor hóvirágot szedett. De aki ibolyát is tudott szedni, az már rekord volt. Elkezdtünk kiabálni fenn a hegytetőn:

– Hahó-hahó, itt a tavasz, tűnj el már, csúnya tél!

Lement a kora tavaszi nap, és indultunk lefelé a meredek lejtőn, hazafelé. A kirándulás utáni iskolai napon fogalmazást írtunk a Józsika-dombi sétáról.

Szokások

Odahaza is teltek a mindennapjaink. Anyukám el volt foglalva a kicsi Marikával, engem küldözött boltba, varrónőhöz meg ahová kellett. Apu, ahogy szokta, az állatokat ellátta, hordott be szénát hátulról a kertből. Volt olyan nagy vágó, mint az ásó, evvel egy réteget levágott, mint ahogy a vekniből levágunk egy szeletet. Ott aztán lett egy nagy halom széna, azt kellett felrakni a *hijuba*:

- Gyere, Annuska, hamar menj fel a szénapadlásra, vedyed el a szénát!
- Megyek, Apu, megyek, csak öltözzek fel, most jöttem haza az iskolából!

Az én Apám nem kényeztetett, ő Annának vagy Annuskának szólított. Egy vasvillát nyomott a kezembe, nem kérdezte, hogy bírom-e vagy nem, kellett húzzam el a nyilástól a szénát. Mikor ez kész volt, meg kellett seperni tisztára az udvart. Vizet is hordtam nagy fazékba a kemencére melegedni, a tehénnek korpával vagy máléliszttel meleg moslékot kell adni a tejért. Apu a trágyát a kis hátsó ajtón kidobta a pajtából, nekem kellett odébb dobni egy törött vasvillával. Ugyanott, ahol a trágya kidobódott, ott toltá be a száraz szalmát az állatok alá. Késő délután, miután ezek a kinti munkák elfogytak, Apu leseperte a ruháját a szénától, megtörölte a csizmáját egy ronggyal és beszólt Anyuhoz a házba nagy óvatosan:

- Te Lula, én elmegyek egy kicsit biliárdozni Csergő bácsihoz.

Ő meg:

- Eridj, Gyuri, eridj, de nem tizenkét óráig, ne üljél sokat!

El is ment az én Apám, mert a mi utcánk vasút felőli vége felé volt egy kis kocsmá, Csergő bácsi volt ott a kocsmáros, második felesége nagy daliás asszony, ő is besegített az italmérésbe. Hátról volt egy szoba, ott volt a nagy zöld posztós biliárdasztal. Itt töltötték a téli estéket a környékbeli hóstáti meg iparos férfiak egy-egy pohár bor mellett. Biza sokszor késő este jött haza az Apám. Itt találkoztak Butyka Gergi bácsi, Zágoni Misi a huszonhat szám alól, meg Szabó Andris a tizenöt szám alól, meg a szomszédja, Orosz Anti bácsi. Úgy belemelegedtek a biliárdozásba, hogy na még egy partit, na még csak egyet, hátha nyerek, hogy Anyukám küldött utána, hogy jöjjön haza, kell fejni estére. Bizony úgy is volt, hogy háromszor is küldött Anyukám, de az én Apukám egyszer sem jött. Már mikor láttuk, hogy nem jön, én maradtam a pólyással, és Anyuka fejte meg a tehenet. Enni is adtunk az állatoknak estére, aljat húztunk és bementünk. Nem volt kire várni. Mikor elkezdte, nem tudta abba hagyni a biliárdot. Nagy későre hazajött Apu, egyenesen be a házba és lefeküdt, szó se volt semmiről. Másnap minden kezdődött előlről. Én soha nem értettem meg, mi van abba, ahogy azzal a hosszú bottal lökdösik a golyókat ide-oda.

Amíg a férfiak télen biliárddal, kártyázással voltak elfoglalva, az asszonyok, lányok más egyéb elfoglaltságot űztek. Például tollat téptek kalákába. Az úgy volt, hogy egy délután egyik háznál, a másik délután a másik háznál

tépték a tollat. A háziasszony lehozta az egész tollat, ami volt a padláson kosarakba téve száradni. Az volt a közmondás, sok kéz sokat csinál, sőt még hat tépni is jó. Ilyenkor nagy volt a terefere, ahogy tépegették a tollút, járt a kezük szaporán, de a szájuk is. Egy kis pletyka mindig szájra került ilyenkor. Mi, gyermekek, csak hallgattuk, nekünk nem volt szabad beleszólni. Mindig volt, aki vitte a beszédet. Barátnőm édesanyja, Szabó Lina néni olyan jó nagyokat tudott mondani, hogy néha alig lehetett elhinni, hogy igaz-e. De amelyik asszony többet hallgatott, annak nagyobb halom tépett tolla volt, mint a többinek. Szabó Katica néni a Luther utca 11. szám alatt lakott, ő is sok kacagnivaló mesét mondott, de sokat mesélt a lánykoráról, amikor táncba jártak. Elmondta, hogy hányszor megtörtént, hogy a legény csütörtökön elhívta a táncba szombatra, és nem jött utána, szegény leány mind csak várta, várta szépen felöltözve, de a legény csak nem jött. Már az óra tizenkettőt ütött, csak nem jött. Akkor a leány elkezdte magába szidni, de még az anyját is, aztán levetkőzött s lefeküdt. Reggel meg azt mondta az apjának, jó is, hogy nem jött utána, legalább nem kopott el a csizma talpa. Néném, az Anyám nővére, ő volt az asszonyok közt az ász. Mikor látta, hogy sok a duma, így szólt:

– Na, menyecskék, sok a beszéd, semmi munka, a háziasszony haragszik! Né még hány kosárral van, ezt mind meg kell tépni! Hozzál, Lula, valami ozsonnát, valami finomat, ezek nem dolgoznak!

Anyukám ilyenkor fehér kukoricát szokott főzni, ezt jól megmosta, már előtte egy nappal beáztatta és reggeltől estig főzte. Az jól megdagadt puhára, azután úgy melegen kirakta zománcos csuprokba és cukrot tett belé, úgy kanalzták a tollútépő asszonyok. Volt úgy is, hogy valamelyik asszony férje is jelen volt, ott tartotta ő is beszéddel őket, de néha odafújt az asztalra, ilyenkor lett nagy visibálás, mert szállt a tollú mindenfelé. Én egy tiszta fehér gyolcs tarisznyát tartottam az asztal szélére, és Anyukám kezdte szép óvatosan bele rakni a könnyű tépett tollút. Már a kezembe is nyomták a házi seprűt, hogy seperjek, mert már este van, haza kell menni fejésre. Vették az asszonyok a fekete hárászkendőt, azt a hátukra borították és búcsúzkodni kezdtek, indultak kifelé a házból, mondva:

– Osztán gyere el te is, Lulus, hozzám tollútépni a jövő héten!

Anyu:

– Megyek én akármelyiketekhez, csak szóljatok, mikor.

Mi az utcaajtóig kísértük a segítségeket, de szaladtunk vissza a házba, mert az én kicsi testvérem felkelt és követelte a vacsoráját.

Jön a tavasz

1946 tavaszán lassan kezdett melegedni az idő, de a naptár szerint már közeledett a húsvét. Böjtfő vasárnapján Biri néném, amint jöttünk hazafelé a

templomból, szólott a közelebbi asszonyoknak, hogy egy kalákát csinálna valamelyik délután csigatésztát csinálni. Ez a Hóstátban nagy hagyomány volt, hogy nagyobb ünnepekre, lakodalomba, eljegyzésre ezt a tésztát főzték a tyúkhúslevesbe. Úgy tartották, az nem is igazi ünnepi ebéd, ha másfajta laskát használnak. Ezért aztán összeültek egy-két délután öton-haton, hozták magukkal a kis szövőborda darabot az orsóval és csavargatták a tésztát. Ez a tészta kimondottan a legjobb minőségű lisztből és csak tiszta házi tojásból készült. Szép sárgára súrolt lapítón gyúrta a háziasszony a tésztát, jól kidolgozta, utána cipókra osztotta és hófehér konyharuhával letakarta, és csak annyit nyújtott ki a laskanyújtóval, amennyit percek alatt meg tudtak sodorni, mert hamar száradt. Ezt azután derelyevágóval recésre, apró kockákra vágták, úgy sodorták meg. A háziasszony összegyűjtötte egy szitával és vitte a tiszta szobába száradni, leterített fehér abroszokra. Ezt a tésztát csak akkor szedték össze, amikor már olyan száraz lett, mint a csont. Csak fehér vászon zacskóban lehetett tartani, hogy ne penészedjen meg. Sok jó délutánt eltöltöttek a rokonok, ismerősök egymás közt a csigacsavarás ürügyén. Itt alkalom került beszélgetni egyik-másik családról, jó meg rossz házasságokról. Hogy kinek a fia kinek a leányának udvarol, mikor lesz az esküvőjek. Ki lesz majd a nagyvőfély, meg hogy ki lesz a násznagy.

Az is beszédtema volt, jön a Sándor meg József napja. Ezek nevezetes névnapok voltak a hóstáti nép körében. Megbeszélték, hogy melyik tartja hamarébb. Erre már készültek előre, azon az estén nagy tányér csörögét vagy fánkot kötöttek egy szöttes csikos asztalkeszkenőbe, és a gazda egy liter bort töltött egy fehér üvegbe, úgy indultak névnapot köszönteni. Sötét bársony fersing volt a divat az idősebb asszonyoknak télen egész tavaszig és meleg bársonykendő a fejükre. Keményszárú fekete csizmát viseltek piros széllel a térd alatt. A télikabát még ritkaság volt, inkább a gyapjúsövettel és hárászkendővel jártak hűvösebb napokon. A férfiaknak is fekete vagy szürke bársony vagy *struksz* nadrág, bőrcsizma és posztókabát és bőrkucsma. Ilyen népi viselkedésben jelentek meg a vendéglátó gazdánál névnapot köszönteni. A háziasszony töltött káposztát meg füstölt oldalast rakott az asztalra, a gazda meg vörös bort hozott a pincéből a kancsóval. És elkezdődött a régi ének, amit a legények énekeltek.

– Ez napon mi megjelentünk, nevedet hogy tiszteljük!

Volt a régi hóstáti fiatalságnak egy szép hagyománya, hogy meglepetészerűen köszönteni jártak az éppen esedékes névnapon. Ez úgy történt, hogy valamelyikük házánál összegyűltek úgy estefelé itatás után, ott megbeszélték, hogy melyik gazdához mennek leghamarabb. Nagy gondot fordítottak arra, hogy nehogy egy idősebb bácsi maradjon utoljára. Régi hagyomány volt a hóstáti családban a tiszteletadás. Bárhol, ahol találkozott egy legény egy idősebb bácsival, kalapja megemelésével jelezte köszönését, ha ez menet közben történt. De ha máshol, például templomban, lakodalomban vagy valamilyen

közös asztalnál, mindenkinek, aki náluk idősebb volt, jó erős kézfogással illett köszönni. Ezek elmulasztása a régi hagyomány szerint sértésnek számított. De visszatérve a névnapokra, már mikor jó öreg este lett, elindultak a fiúk József napot köszönteni. Lehetek egy csoportban tízen-tizenketten, úgy hétköznapi ruhába öltözve. Ennek a legénycsoportnak mindig volt egy vezetője, úgy is lehet mondani, szószólója. A többiek neki szót fogadtak, rá hallgattak. Az ilyen vezető fiúk a Hóstátban tánc vagy bál alkalmával olyan *májiszter*, tehát táncmester szerepét is betöltötték. Itt is, mikor egy névnapos házhoz bementek, ő előrement, megnézte, hogy világosság van-e a házban, akkor vannak vendégek híva. Ilyenkor szépen bekérezkedtek az ajtón belül is. És elkezdtek elénekelni a régi hagyományos névnapköszöntő éneket:

*Ez napon mi megjelentünk nevedet hogy tiszteljük,
Mert máma szent József, melyet soká vártunk már.
Hajnalaid földerüljen, szívünk örömbe merüljen.
Nahát vigadjon, nohát vigadjon!
Áldás szent Józsefre, hogy éljen sokáig,
Adjon az Úr az égből, az Úrjézus kebeléből,
Nyugodjon meg szent nevétől!
Örökké ámen – örökké ámen. Az Isten éltesse!*

A legények ezzel a hagyományos és vallásos énekkel köszöntötték a gazdát, azután meg az egyik jobb hangú legény egy ide szóló verset mondott:

*Tudok egy hangosan éneklő madarat,
Ki nem szánt, nem vet, sem búzát nem arat,
Mégis vígan tölti éltébe a nyarat!
Ím az égnek aranyszínű fénylő napsugara,
Mely felvirraszt minket szent József napjára!*

Ezt a verset befejezve a gazda szépen megköszönte a figyelmességet, és pénzt adott a vezérlegénynek, az megköszönte és kezét fogott és újra:

*Legyen boldog soká! Legyen boldog soká!
Boldogul éljen, soká éljen!*

Ezt énekelték utoljára és jó mulatást kívántak a jelen vendégeknek.

Ezt a szép hagyományt a hóstáti legények hosszú évtizedekig gyakorolták. Volt úgy is, hogy az illető háznál, ahol Sándor vagy József lakott, nem volt este világosság a házban, tehát nem voltak vendégek. Ilyen helyeken a legények szépen, óvatosan, hogy zajt ne csapjanak, egyikük bemászott a kapu tetjén és kinyitotta a nagykaput, itt a legények mind bementek és az ablak alá

vagy a tornácba álltak és elénekelték a névnap-i köszöntőt. A háziak erre megébredtek és lámpa- vagy gyertyagyújtással jelezték, hogy fogadják a köszöntést. Megvárták, amíg elénekelték az egész sort, utána mikor már elhangzott, hogy *Jó éjszakát kívánunk*, akkor a házigazda kiment úgy félig felöltözve, és pénzt adott a legényeknek. Ez volt a Hóstátban a legrendhagyóbb szokás ilyenkor.

Még volt egy népszokás farsang idején. Azoknak a jegyeseknek, akiknek ilyenkorra esett a lakodalmuk, felöltöztek maszkurának. Így nevezték őket, pedig volt, aki nagyon szép ruhákba öltözött, ami számunkra szokatlan volt. Például egy hóstáti asszony finom úri hölgynek vagy éppen frakkos úrnak, de öltöztek fakanalas cigányasszonynak is, vagy fehér köpenyes orvosnak. A cél az volt, hogy ne ismerjék fel. Anyukám mesélte nekem, hogy 1940 előtt, néha még utána is, lovas huszárnak is öltöztek néhányan. Ezek a lakodalmas menetet a házig kísérték és kiáltottak egy-egy ide való tréfás megjegyzést. Mindenáron szerettek volna bejutni a lakodalmas ház kapuján. A lovas huszárok voltak a szebbek; ezekre figyeltek jobban, de a cigányasszonyok is tudták a szerepüket. Volt nagy kacagás, visibálás, mert a menyasszony közelébe akartak férkőzni. A vőfélyek voltak itt hivatva a rend megtartására, ők igyekeztek távol tartani a tolakodókat.

A régi lakodalom

A régi hóstáti esküvő farsang idején sok ceremóniával járt. A meghívott vendégek két csoportra oszlottak, egyik részük a lányos házhoz, a másik részük a vőlegényes házhoz ment. Már kora délután elkezdődött a ceremónia, mivel sok idő telt az öltözködéssel. A menyasszony házához mentek a *nyuszóleányok*. Ezek a lányok mind rózsaszínbe vagy égszínkébe voltak öltözve, fejükön ilyen színű koszorúval, és fehér hárász kendővel a vállukon. Ők voltak hivatva elkísérni a menyasszonyt a templomba. Amíg a menyasszony öltözött, ők segédkeztek körülötte, s a lányos mama süteménnyel, likőrrel kínálta a vendégeket. De az idősebb vendégek is ide gyülekeztek, akik a menyasszony részéről voltak meghíva. Itt várták, amíg jön a vőlegény a násznagyokkal kikérni a menyasszonyt. A régi hóstáti szokás szerint a zenészek kísérték a násznépet a lányos házig és onnan a lakodalmas házig. Ilyenkor persze a muzsikaszó kicsalta az utcában lakók kicsinyeit és felnőtteit, és ünnepeket, mulatott az utca népe a lakodalmas násznéppel együtt. Sajnos ez a szép hagyomány már a múlté.

A lakodalom további része a vőlegény szülői házában zajlott. Ide gyülekeztek a vőlegény rokonai, meg a násznagyok és a vőfélyek is. Itt is süteménnyel, kaláccsal, finom, házilag készített likőrrel, aminek a hagyományos neve *rosolis* volt. Ezt az italt hagyományos szokás szerint csak a hóstáti lakodal-

makra készítették. Az íze köményes volt, de a színe aransárga és tömény édes volt, és nagyon hamar meg lehetett részegegni tőle.

A vőlegény házánál már nagyobb készülődés volt, már az utcán is érezni lehetett a töltött káposzta meg a sokféle sült illatát. Ilyen nagy főzések alkalomával fogadtak diplomás szakácsnőt, aki vezette a főzést.

A hóstáti esküvő a vőlegényes háznál már előző pénteken kezdődött, mert akkor délelőtt vágták a disznót, egyet vagy kettőt, attól függött, mennyi vendég volt híva. Erre meg külön mészárost hívtak, ha nem volt a családban hozzáértő valaki. Már kora délelőtt különválogatták a karajt, odalast, darálni valót, kolbásznak valót. Elkészítették a vérest, májast, kiolvasztották nagy vaslábasokban a zsírt, amit majd a májas-véressel előételként tálalnak fel. Nagy csebrekbe besózták a csontos részeket, ezeket a lakodalom után felfüstölik. Mire dél lett, a disznóval már végeztek. A segítség általában a rokonságból került össze, akik szívesen jöttek segíteni. Délre a háziasszony a szakácsnő vezetésével nagy *disznópörkört* tett az asztalra, és köréje ült a sok szorgalmas asszony, leány meg a férfiak ebédelni. A szakácsnő biztatta a ház népét, hogy kóstolják meg. Így:

– Na, háziasszony meg gazd'uram, most mondják meg, jó lesz-e, amit én főzök?

A gazda meg így:

– Reméljük, szakácsnő asszony, nem lesz panaszunk az ételre.

Aztán ebéd után még több asszonyszemély jött, és a házigazda elkezdte összefogdosni a tyúkokat, kakasokat a kopasztóra. Még egy másik hagyomány volt a hóstáti lakodalom alkalmával. Ezeket a baromfikat párjával egy-egy meghívott küldte már délelőtt. Az volt a régi szokás, hogy egy meghívott házaspár egy pár tyúkot és egy egész házi kenyeret küldött a lakodalmas házhoz. Ezzel is bizonyítva, hogy elfogadták a meghívást és el fognak jönni. Mikor a gyerek vagy az apa hozta a tyúkot és kenyeret, egy irkába a gazda felírta, és így már tudni lehetett, hogy hányán lesznek az asztalnál. Már ahogy érkeztek a tyúkok, valaki vállalkozott erre a kegyetlen munkára, levágta a majságot. Benn a konyhán már forrt a sok víz a fazakakban, és elkezdtek kopasztani a sok tollas jószágot. Mikor mind kopaszok voltak, jól megmosták őket nagy tálakban, és kezdték felbontani, ahogy a szokás volt. Mikor mind készen volt, nagy tálakban hagyták másnapig. Az aprólékból meg vacsorát készítettek a kopasztó asszonyoknak. Vacsora után is volt dolog, a töltött káposztát kellett összerakni. Nekiálltak, sebtiben ormózták a káposztaleveleket, összekeverték a húst a rizzsel. A szakácsnő megkóstolta, és ha azt mondta, jól van, akkor a többiek kezdték göngyölgetni a töltelékeket. Ezzel elég sok idő eltelt, ha sokat főztek belőle. Úgyhogy már késő este lett, mire csend lett a lakodalmas háznál.

Szombat reggel még sötét volt, mikor a főszakácsné megérkezett a házhoz. Akkor azonnal kezdte a torták díszítését, amit már előző napokban sütött.

Sürgette a lányokat, asszonyokat, hogy gyorsan verjék a habot, keverjék a krémet, mert sok torta van és délre kész kell legyen.

Közben a leveshez való zöldséget is takarítani kellett és vízbe tenni délutánig. A nagy káposztás fazekak is felkerültek a kályhára főni. Hagyomány szerint több kemencén főztek egyszerre. A házigazda a jobbik szomszédjától kért még egy kemencét kölcsön. Egy legényke egész nap a fát vágta. Gáz még nem volt akkor. Már messziről látszott, hogy ott lakodalom készül, mert egész nap ontották a kémények a füstöt. Nagy sürgés-forgás volt az udvaron is. Egy sógor az utcai járdát seperte tisztára, hisz nemsokára jön a násznép.

Régen nem rendeztek lakodalmat nyilvános helyen, vendéglőben vagy étkezdében, ez nem volt szokás a Hóstátban. Inkább kiürítettek két-három szobát, és körbe ott terítettek asztalt az erre a célra összeszegezett levéldeszkből körben a szobákban. Legbelül volt a násznagyok és az új pár asztala szépen feldíszítve. Legfelül a falra egy szalagon ezt írta: *Éljen az új házaspár!* Csak tiszta hófehér *damaszabrosz* volt minden asztalon. Ilyenkor a szöttes vagy a kockás nem illett az alkalomhoz. Ha a háziasszonynak nem volt elég abrosza, akkor a legközelebbi rokonaitól kölcsönkért. Ezek mind meg voltak jegyezve, hogy mosás után ne cserélődjenek el. A porcelán ebédlőkészlet is így összegyűjtve került az asztalra, és csak a legszebbeket rakták fel.

Délutánra már minden kész volt, a szakácsné ropogós hófehér kendőben, kötényben átvizsgált mindent, még a bort is megkóstolta, hogy nem savanyú-e. Az örömszülők elvonultak mosakodni, öltözni. A vőlegény is felvette a szép fekete zsinóros öltönyét, a keményített gallérú fehér inget, meg a kemény szárú boxcsizmát. Már nem is kellett soká várni, mert megjöttek a násznagyok a szép bársonyba, csipkés kendőbe, köténybe öltözött asszonyaikkal. A házigazda meg az örömszülők így fogadták:

– Isten hozta magukat, tisztelt násznagy uram, násznagy asszonyom! Na kerüljenek beljebb egy kis szíverősítőre. Kóstolják meg, milyen kalácsot süttött a főszakácsné. Násznagy asszony, lám, itt a vőlegény, fogja szépen karon!

Mikor együtt volt a násznép, elindultak a menyasszony házához. A menyasszony házáig szépen csendben beszélgetve mentek élükön a nagyvőfélyel, akinek szép hajlékony vőfélypálcája volt piros pántlikával. Mikor megérkeztek a menyasszony házához, bementek a kapun és illedelmesen bekopogtak a ház ajtaján. Köszönés után előállt a vőfély és elmondta, mi járatba vannak, hogy úgy tudják, hogy ennél a háznál egy szép virágszál van eladó, és azt szeretnék megvenni. Itt aztán előkerül a *kertész úr*, aki máskülönben a násznagy a menyasszony részéről. Ő árulja itt a virágokat, most is készségesen mondja:

– Én szívesen előhozom a virágokat, válogassanak belőle.

Bemegy a lányos szobába és kihoz egy vázát tele piros szegfűvel és odaadja:

– Tessék, vőfély uram, kérdezze meg a vőlegényt, elég szépek-e, válogasson.

Előlép a vőlegény, nézegeti a virágokat, de végül azt mondja a kertésznek:

– Tisztelt kertész úr, én nem ilyen virágszállra gondoltam, olyat hozzon, aki beszél!

Erre a kertész úr egy testes öregasszonyt hoz ki felcicomázva, csak úgy pereg a nyelve:

– Beszélgetek én veled, édes öcsém, csak győzzed hallgatni!

Erre a vőlegény elszomorodva nézegeti az öregasszonyt, s szól a kertészhez:

– Tisztelt kertész uram, azért mégsem ilyen öreg virágszálat szeretnék!

Akkor bemegy a kertész újra és kihoz egy szép fiatal nyuszóleánykát, megforgatja. Megforgatja a vőlegény is:

– Szép, szép és fiatal is, de nem ez az igazi!

Most a kertész úgy tesz, mintha mérges lenne, jön-megy, haragjában mondja:

– Na tisztelt vőlegény uram, úgy látom, hogy nagyon válogatós, én hozok még egyet, de több nincs is. Ha az se lesz jó, akkor le is út, fel is út!

Itt most vége lesz a ceremóniának, a kertész bemegy a menyasszony után a szobába.

Az akkori hagyomány szerint a menyasszonyi ruha galambszínű finom szövetből volt varrva. Hóstatí szabás szerint bő felső szoknyával, alól három-négy hajtással, fölötte fodros blúz, a galléron és az ujján fehér selyem csipkével, a derekán fekete bársony mellény, gyöngyhímzéssel, elől befűzve fehér szalaggal vagy zsinórral, továbbá a szoknyán fehér selyem plissézerezott kötény, alján selyemcsipkével, ragyogó fehér szalag a hajában és a fején mirtuszkoszorú, ami az akkori szokás szerint *szatén*ből, gyöngyből és gyertyából készült. Fekete lakkszárú csizma egészítette ki az öltözéket. Kézen fogva vezette ki a kertész úr. A vőlegény most kézen fogja, megforgatja, a násznagy úr is megforgatja, így:

– Na, vőlegény uram, remélem, hogy ez a hófehér megfelel. Vagy nem?

Ő így:

– Tisztelt kertész uram! Ő az igazi, áldja meg az Isten érte!

Ezután már csak a kézfogások, üdvözlések, jókívánások következtek. A menyasszony házában is roszolislikörrel meg finom kaláccsal kínálták a vendégeket, és mielőtt elindultak volna, a vőfély kikérte a menyasszonyt az örömszülőktől a régi hóstatí hagyomány szerint.

Miután a vendégek ki lettek szolgálva, a vőfély szót kért az örömapától, így:

Tisztelt örömszülők, egy kérésem volna, hogyha meghallgatnak!

Vőlegény barátomnak az a kívánsága, kérném el helyette ezt a virágszálat!

Képném el maguktól egy szent házasságra, mivelhogy már régen találtak

Egymásra. Megszerették egymást és elhatározták, házasságra

[Erdélyi Magyar Adatbank]

*Lépnek, ha maguk akarják. Ezért most megkérem az örömszülőket,
Engedjék el lányukat erre a nagy útra, hogy elkísérjük az Isten házába
Örök esküt tenni Isten színe előtt, hitben, szeretetben egy egész életre.*

Ezután az örömszülők meghatódva, könnyes szemekkel e szavakat mondták:

*Elengedünk téged, drága jó leányunk, nagy útra léptek ma.
Áldásom reátok, béke és szeretet legyen jutalmatok,
Egymást tiszteljétek, míg e földön jártok,
Azért szüleiteket se el ne hagyjátok!*

Ezután a könnyező násznép már mozgolódni kezdett és felsorakoztak az úton. Elöl a menyasszony a nyuszóasszonyokkal, utánuk a rózsaszín ruhás nyuszóleányok, utánuk a vőlegény a nyuszóemberekkel, násznagyokkal, utánuk a többi vendégek. A nagyvőfély mellettük menetelt a piros pántlikás vesszőjével. Ennek a legénynek nagy szerepe volt elejétől végig a lakodalom lezajlásában.

A menet a templomig csendben vonult az úton, ilyenkor sok nézője volt a lakodalmas seregnek. Olyan is volt, hogy hozzácsatlakoztak utcabeliek vagy mások és elkísérték őket a templomig. A templomajtónál megálltak, a vőfély rendbe szedte a násznépet, és egy intésére bementek a templomba és az Úrasztala köré álltak. Itt a lelkipásztor elvégezte az esketést, a nyuszóleányok addig körbeültek az első széksorokba.

Mivelhogy a legtöbb esküvő a Magyar utcai kétágú templomban történt, így az akkor még szolgáló lelkipásztorok, mint Karsai Géza, Valádi György, Krizsovánszki Jenő lelkész urak eskették a házasodó fiatalokat. A későbbi években én is részt vettem több esketésen, és ma is visszagondolok arra a meghitt együttlétre a násznéppel, a gyülekezettel, az orgonazene kíséretére, mikor a násznép kivonult az Isten házából. Innen már együtt haladt az új pár mint új asszony és új ember haza a lakodalmas házhoz. A templomtól úgy ötven méterre várta a násznépet a muzsikások csoportja. A zene egész hazáig kísérte a násznépet, már vidám hangulatban sikoltott a vőfély:

*Ez a kislány görögdinnye,
Bárcsak az ölembe jönne.*

Erre a kicsi:

*Álljatok meg a hídon,
Ott vár az én galambom.*

Ilyen vidám rigmusokkal, mulatozva érkeztek meg a lakodalmas házhoz.

A bezárt kapu előtt megálltak, mert itt nem volt könnyű bejutni, itt újra más ceremónia várt a bejutni szándékozó seregre.

A régi hóstáti hagyomány szerint a lakodalmas ház kapujára egy szalmacsutakot kötöttek egy magas karó hegyére, jelezve ezzel, hogy ott valami vendégfogadó van. Mikor a násznép megjött az új asszonnyal, nem akarták beengedni a sereget. A gazda kiállt a kapu tetejére. Ez nem az örömapa volt, hanem a lakodalom idejére fogadott gazda, aki a ház dolgait rendezi ez idő alatt. Ez a gazda fogadta a sereget, de valamilyen papírt, bizonyítékot kért, hogy kik és miféle népek ezek. Ez amolyan tréfás játék volt, hogy az idő teljen és a nép szórakozzon. Persze voltak, akik adócédulát meg marhacédulát mutattak, de a gazdának ez nem volt jó, valami mást, valami értelmesebbet kért tőlük. Akkor a vőfély kézen fogva odavezette az új párt, és akkor a gazda megértette, hogy ennek a két fiatalnak menedékre van szüksége, a sereg meg idekísérte őket. Ezek után a gazda leszállt a kapuról, kinyílt a nagy kapu, és nagy éljenzések és rikoltozások között bevonult a sereg. A zenészek ezt húzták:

*Lakodalom van a mi utcánkba,
Ide hallszik zengő muzsikája,
Hivatalos vagyok oda én is.
Nem mennék, ha százszor üzennék is.*

Utána a nagyvőfély nagy akcióba lépett, ő kellett mindenkit a megfelelő helyre ültessen. Az új pár meg a násznagyok szembe a főhelyen, tőlük jobbra és balra a nyuszóleányok és asszonyok férjeikkel, a távolabbi rokonok a többi helyekre és a gyerekek és háziak a legkisebb szobába. Mikor mindenki a helyén volt, akkor szót kért a nagyvőfély e szavakkal:

*Tisztelt vendégkoszorú, engedjék meg, hogy násznagy urunkat
Néhány szavammal köszönthessem!
Tisztelt násznagy urat az Isten éltesse,
Hogy magas hivatalát itt szépen végezze!
Indítsa útjára ezen fiatal párt,
Áldja meg az Isten ez asztal násznagyát! Az Isten éltesse!*

Akkor a násznagy megköszönte a vőfély beszédét, s ekképpen szólt ő is:

– Én köszönöm, öcsém, ezen szép szavakat, én a szívemből azt kívánom néked, te is jól végezzed a munkádat itten! Mert nem kevés feladat, amit itt vállaltál, ezért én azt mondom, hogy ami sok jó falatot a konyhában főztek, te azt szép sorrendben behordd a násznépnek! Ehhez segítségedre léssen a kisvőfély! Az Isten élteszen!

Ezután elkezdődött a poharazás. A vőfélyek gondja volt, hogy pohár ne le-

gyen üresen, legyen kalács a tányérokon bőven, meg a köményes sütemény is fogyjon. De gondjuk volt a zenére is:

– Húzd rá, Buci koma, hadd szóljon a zene!

Ezalatt a konyhán nagy sürgés-forgás volt. Már álltak a tarka tálak sorban, ezekben volt az előétel, ami a régi hagyomány szerint a disznóból került ki, mint májas-véres hurka, tepertő jó ropogósra pirítva, meg apró fasírtok. A hóstáti szokás a tálalásban is más volt. Az étel nem volt kiporciózva, a tálakat bevitték a vőfélyek, legelőbb a násznagy asztalra, utána a többire, és mindenki annyit szedett a tányérjára, amennyit jónak látott. Ahogy fogyott a tálról, a vőfélyek újat hoztak a konyháról. Miután az előételt leszedték, utána jött az aranyló tyúkhúsleves a csigatésztával. Ez úgy volt szokás, hogy alkalmas helyre állt a nagyvőfély az első tállal és utána a másodikkal a kisvőfély és utána konyhai lányok egy-egy tállal. A nagyvőfély szép fehér kötényben, rajta rózsaszín szalaggal, így kezdte:

*Tisztelt vendégkoszorú, halljunk szót!
Én az első tál ételt már behoztam,
És hogy el ne ejtsem, folyton imádkoztam.
Örülök, ha tálalást viszek ki üresen,
Úgy a vendég gyomra se marad éhesen!
Jó étvágyat kívánok!*

Ekkor a vendégsereg merni kezdte a forró húslevest a tányérokba, és mikor mindenki előtt tele volt már a tányér; a násznagy szót kért:

– Kérem szeretettel, halljunk szót, uraim! Habár az örömtől telt szívünk és lelkünk, ne felejtsük el, hogy keresztények vagyunk, mondjunk egy asztali imát.

Erre mindenki helyéről felemelkedve, összekulcsolt kézzel így imádkozott:

*Nagykegyelmű Isten, ki bírsz mindenekkel,
Mennyei és földi seregekkel,
Mi élni akarunk ezen eledellekkel,
Hogy gyarló testünket tápláljuk ezekkel.
Dicsérhessük azért édes Istenünket
Most és mindörökké, ámen!*

Ezután énekelték a zsoltárból a 260. éneket: *Az Úr csodásán működik, de útja rejtve van.* Ezután a násznagy is jó étvágyat kíván mindenkinek és helyet foglal.

A régi hóstáti ételek sorrendje is más volt, mint a mai. A leves után a töltött káposzta következett. Ezt a konyhán nagy kerek porcelántálakba rakták, a

töltelékek tetejére egy-egy jó darab főtt hús volt téve, hogy szebb legyen. Azon a tálon, ami az új pár elé került, a disznónak a farka volt rakva, piros szalaggal fölmasznizva. Itt is a nagyvőfély hozta az első tálát:

*Halljunk szót, uraim! Szép Magyarországot én már bejártam,
Ilyen szép káposztafajtát még sehelse találtam,
Ahol a káposzta így megtöltve terem,
Annak a szent földjét áldja meg az Isten.
Jó étvágyat kívánok és jó mulatást!*

A tálát letette a főasztalra és felkiáltott:

– Húzd rá, Buci koma, hadd szóljon a zene!

Ezek után kihordták a káposztás tálakat, és újabb fogásokat hoztak az asztalra. Most következett a szárnyassült, hosszúkás tálakon, krumplival. Mikor a vőfély a menyasszony elé tette a tálát, a násznagyasszonyok visítani kezdtek, mert a tálon egy piros tarajú kakas ült főtelen, és úgy nézett ki, mintha élne. Ilyen bohókás szokások voltak akkoriban divatban.

Erre a fogásra is volt a vőfélynek egy verse, ezt el is mondta, ilyen szavakkal:

*Itt van a jó tyúkhús apró rizskásával,
Meg a Pista kakas piros tarajával.
Vegyenek hát ebből tányérukra bőven,
Mert ki ilyennel él, az meghízik szépen.*

Ez a gazdag asztal jelkép lehetett, a régi hóstáti jómódúság bizonyítéka.

Eközben kezdett a hangulat emelkedni, már fogyott a jó házi bor. (A sör a régi hagyomány szerint nem illett lakodalmi vacsorához.) A bortól már melegedni kezdtek a férfiak, a kabát lekerült, a szegre akasztották. Az asszonyok is bogra kötötték a keményített csipkés kendőjüket és azt is feltették a szegre, hogy ne gyúródjon össze. Úgy ültek ott, fejükön kerek, fonott konty volt, és látszott a hagyományos kék köves fülbevalójuk, a férfiak is lábiban maradtak, elől nagy szemű óralánccal. Ezek jelentették a régi hóstáti párok ékszereit.

Ezután a vőfély újra bejött, így szólt:

– Szeretettel halljunk szót, uraim! Ez a pohár bor váljék násznagy uram jó egészségére! – Ezután kiment.

Mikor kivitték a sültestálakat, következett az est fénypontja, a sütemény. Előbb behozták a sok vegyes aprósüteményt kisebb tányérokban, utána meg a szépen feldíszített kerek meg hosszúkás tortákat, és jött a nagyvőfély:

*Itt a sok sütemény tarka sokasága,
S mint a borbélylegény, be van púderozva.
Meg a krémes torták, mindfinom édesség,
Aki eszik belőle, nem bántja a köszvény.*

Az volt a hagyomány, hogy minden fogásra, amit behoztak, verset mondtak. Erre a násznép figyelt, s ilyenkor leállították a zenét.

A torta volt az utolsó fogás, amit behoztak, és ezután következett a tányérozás. Ez abból állt, hogy a két vőfély egy mély porcelántányérral elkezdett körbejárni, és a vendégek az új párnak szánt összeget a tányérba tették, amit a vőfély megköszönt. Mielőtt elindultak, így szólt:

– Szeretettel halljunk szót, uraim! Néhány szavam lenne a tisztelt násznéphez. A menyasszonynak szüksége lenne fésűre, hajtűre, s lehet esztendőre még pólyakötőre. Ezért szépen kérem, az új párnak egy kis pénzt a tányérba tegyenek!

Ezek után az új pár a násznagyokkal elvonult egy kis szobába megszámlálni az ajándék pénzt. Itt meg kell említenem, hogy a régi lakodalmas szokáshoz tartozik, hogy nemcsak pénzt, hanem inkább ajándékot hoztak az új párnak, mint például sok zománcedényt, porcelán ebédkészletet a násznagyok részéről, faliórát, szentképeket, festményeket. Nem volt ritka esemény az sem, hogy kismalacot ajándékoztak a nyakán piros szalaggal. Ezeket az adományokat már a lakodalom előtti péntek este elküldték, pontosan ráírva, hogy melyik rokon küldte. Az is hagyományos hóstáti szokás volt, hogy a menyasszony kisborjas tehenet kapott a staférung mellé, a vőlegény egy lovat és szekeret, ezzel indultak életük nagy útjára. A lakodalmat követő tavasszal meg az új pár szülei egy-egy hold vagy fél hold földet is adományoztak az új párnak, itt kezdtek el együtt dolgozni.

Visszatérve a lakodalomra, vasárnapra virradóra még mielőtt megvirradt volna, a násznagy leállította a táncot és szót kért, hogy néhány szót mondjon. Mikor már csend lett, akkor megkérte a násznépet, hogy menjen haza egy kevés időre szundítani, átöltözni, és szépen kérte a vendégeket, hogy délelőtt kilenc órára a kontyolóra jöjjenek vissza. Akkor a vendégek rákezdtek:

*Nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem megyünk mi innen el,
Míg a gazda, házigazda bunkós bottal ki nem ver.
Ha nem tetszik a gazdának, hogy mi itten mulatunk,
Vigye el a házát innen, de mi itten maradunk!*

Azután mindenki öltözködni kezdett és hazamentek. Az új pár is elvonult. Vasárnap reggel aztán frissen átöltözve visszajöttek a lakodalmas házhoz, ahol villásreggeli, kolbász, májas, sajt és tejeskávé várta a násznépet. Utána a nyuszóasszonyok gondozásba vették az új asszonyt, a mirtuszkoszorút szépen

levették a fejről, s egy dobozba tették. Azután a haját szépen megfésülték, egy fonatban a fejtetőre fonták és a hajfonatból csinos kontyot raktak. És akkor a zenészek rákezdték muzsikálni:

*Takaros kis menyecske lett ebből a kislányból,
Kerek kontyot raktak most a hajából!*

A vőfély újra sorba állította a násznépet, és elindultak újra a templomba, de már mint új asszony és új ember léptek az Isten házába. Istentisztelet után hazakísérték az új párt a lakodalmas házhoz és újra terítettek ebédre, de már most becsinált leves volt és utána a különböző sütek vegyesen és aznap sült friss leveles hájas tészta. A multság sokszor eltartott késő éjfélig, de úgy is volt, hogy hétfő reggelig, már ahogy a zenészek meg voltak fogadva. Utána búcsúztak:

*Vége van már a lakodalomnak,
Nagy bánata van a menyasszonynak!*

Ezeket az élményeket még gyermekkoromban, úgy tíz-tizenkét éves koromban éltem át, figyeltem meg. Szüleimmel sok ilyen lakodalmon, eljegyzésen jelen voltam. Egyetlen gyerek lévén sohasem hagytak otthon egyedül. Kiváncsi gyermek voltam és jól az eszembe véstem az ott látottakat.

A tavaszi munkák

Talán ott hagytam félbe életem történetét, ahol arról írtam, hogy egy kora tavaszi napon kirándulni mentünk az iskolatársakkal a Józsikára. Már azután március–áprilisban kezdődtek a tavaszi munkák, amikor igazán dolgozni kellett. Az idő már melegedett, apám trágyából melegágyat csinált, rá kellett hordani kosárral a fekete melegágyföldet és üvegrámát kellett rá tenni. Minden négy méter hosszú melegágyra négy darab üvegrámát, amit asztalossal csináltak és üveget vágattak bele. Felszámolva ez költséges volt. Ezután hideg tavasszal, miután már a melegágy be volt vetve, be kellett takarni gyékénnyel és deszkával. Ezt a takarót házilag is lehetett kötni, miután a gazdák nádat vágtak télen a befagyott tavak széléről. Ezt zsúpokban hazahordták szekérrel és vettek hozzá kenderspárgát és csináltak rámat lécekből és szegből, erre feszítették ki a spárgát és szőtték a nádtakarót, mint a szőnyeget. Régen ehhez hasonló gyékénytakarót lehetett kapni a vásárokon is, amit a vidékiek árultak. (Ma már ezt sok helyen fóliaházakkal oldják meg, és műanyagtakaróval takarják a melegágyakat.)

Miután a föld már néhány nap múlva melegedni kezd az üveg alatt, akkor

bevetik a melegágyat. Szokás szerint az első melegágyra a salátát, zellert, káralábét vetik, utána a második és harmadik melegágyra a paradicsomot, paprikát, káposztát, hagymát stb. Apám is így csinálta évről évre, de ez kora tavasszal keserves munkának számított, nagyon fel kellett öltözni, mert a kertben hideg sár volt, és a föld is nedves volt. Volt úgy is, hogy a magot a papírral elvitte a szél. Ilyenkor én is segítettem ezt a fekete földet a kezemmel apróra elmorzsolni és simára elteríteni, hogy Anyukám elszórhassa az apró magvakat. Azután rostálni kellett fekete földet, amit rászórtunk kézzel az elvetett magokra. Ezután egy deszkadarabbal simára lapítottuk s utána megöntöttük. Ezt gyékénytakaróval betakartuk, és pár napig úgy maradt, amíg a magok ki nem keltek. Utána aztán csak az üvegráma maradt nappal rajta, és ezt este mindig be kellett takarni. Én már akkor gyerekésszel is felfogtam, hogy milyen keserves munka a tavaszi munka. Ezek után már március elején ásni kellett a kertben, mert már az apró *pirihagymát* kellett elültetni és a zöldséget ágyásokba vetni. A piros és fehér fejű hagymának is ásni kellett, mert ezt is most kell vetni.

1946 tavaszán mi is ezeket a tavaszi munkákat csináltuk, hagyományosan, mint a régi öregek. Így látták szüleim a nagyapáméktól, és ők is úgy csinálták. (Manapság sok mindent másképp vetnek, például a hagymát a mezőre vetik géppel.) Apám sógor bácsival ezen a tavaszon is szántani mentek a Berekbe, ezek a földek itt a Szent György hegy alatt voltak (ma a Kiskazángyár területe). Ezek voltak a kolozsvári hóstáti gazdák első osztályú zöldségtermesztő földjei. Ide vetették el korán a sárgarépat, petrezselymet, korai krumplit, a *nyári rózsát*. Ezt sehol máshol nem termesztették akkor. Úgy szántottak, hogy egyik nap Biri nénéméknek, a másik nap meg nekünk volt a szántás. Két lóval szántottak, egyik sógor a lovakat vezette, a másik az ekét fogta keményen. Abban a régi időben én emlékszem, hogy a muromeg a petrezselyemmagot egy fazékba tette Anyukám és úgy elszórta szerteséjjel. Ment előre és a jobb kezével szórta olyan ügyesen, hogy egy helyre sok ne hulljon, de azért ritka se legyen, tehát tapasztalat kellett a vetéshez. (Ezt ma már sorba vetik, előre kihúzott sorokba szórják a magot és utána betakarják a gereblyével.) Régen a borona takarta be a zöldségvetést, amit egy ló húzott előre és vissza.

Zöldségvetés után két-három héttel már ültettük a krumplit, ezt úgy kellett, hogy Apám kézi kapával sorba fészket vágott, vigyázva a sortávolságra, és mi ketten Anyukával kézi kosárba raktuk óvatosan a kicikáztatott krumplit, és rakni kezdtük a fészkekbe. Kettőt, hármát vagy négyet, attól függött, milyen nagyságú volt. Még szokás volt portrágyát is dobni egy marékkal minden fészkekbe. Ezt a munkát én mint gyerek is el tudtam végezni, ez nem volt nehéz munka. Betakarni Apám takarta be a fészkeket, de az sem volt olyan nehéz, mivel ez a föld itt a Berekben olyan könnyű homokos föld volt, hogy nem volt nehéz kapával takarni a krumplit. (Ma már ezt a munkát krumplivetőgéppel végzik.) Ezek után már áprilisban–májusban szántottak kukoricának, Szo-

porban, Borháncon. (Ez a határrész akkor még a hóstáti gazdák saját tulajdona volt, de úgy 1955–56 táján a Palocsai virágkertészet és gazdaság tulajdona lett.)

Amíg ezt a nagy domboldalt el nem kerítette a Palocsai-gazdaság, addig a Borháncsi út a domb oldalán szerpentinesen ment fel a tetőig. Azóta már csak kerülő utakon lehet megközelíteni, a Kisszopori úton fel a tetőig. Apámék ide szoktak vetni kukoricát, búzát, lucernát és a kukorica közé karós téli paszulyt, még sütőtököt is. Itt is közösen szántottak sógor bácsival, Szabó Mihállyal, aki a Biri néném férje volt. Itt nagy darab földjük volt, ez az anyai nagyanyám és nagyapám földje volt, Jakab István hagyatéka. De a nagyapám testvéreinek is mind itt voltak a földjei, Jakab Andris bácsinak, Jakab Misi bácsinak, Jakab Marcinak, Jakab Zsuzsának. A borháncs-tetői hegyoldal nyugati oldalán Jakab-földek voltak. (A leszármazottak ezeket a földeket ma is művelik, miután a harmincéves kollektív gazdaság megszűnt, és a forradalom után a földek negyvenöt százalékát visszaadták a jogos tulajdonosoknak.) Ide járogattunk most is, ahogy az idő melegedett, kukoricát vetni, paszulyt s egyebet. Akkor a kukoricavetés is még eredeti módon történt, már a szántás után. Apám tarisznyát akasztott a nyakába és abból szórta a markából széjjel a magot a barázdába. Mikor végigjárta az egész földet, azután jött a borona. Nekem mint gyermeknek az volt a dolgom, hogy egy vederrel hordtam a kukoricát Apám után, hogy amikor kifogyott, ne kelljen járjon a szekérhez. Ez nem volt nehéz munka, csak sokat kellett gyalogolni. Elfáradtam, s sokszor megkérdeztem Apámtól, mikor lesz már dél. De ő mindig azt mondta, várd meg, amíg harangoznak, akkor lesz dél. Magamban meg azt gondoltam, lehet, hogy nem hallszik idáig a harangozás, mert én már régen éhes vagyok. Végre Apám elszórta az egész magot, és leültünk ebédelni. De már engem azelőtt előre küldött a szekérhez, terítsem le a pokrócot a földre és pucoljak két-három hagymát a szalonnához. Mikor Apám is leült, nyársra tűzte a szalonnát, én addig gyűjtöttem össze száraz kórét, apró fadarabokat, és kis tüzet raktunk a szekér hátuljánál. Ez a szalonnasütés is a kedves emlékeimhez tartozik, én úgy tudtam csodálni, hogy pirul a szalonna a kis lángok között. Apám a jó házi kenyérből jó nagy karéjokat vágott és a hagymát apróra reávágtta, és ahogy pirult a szalonna a nyárson, a csöpögő zsírt a hagymás kenyérré csepegtette. Ezt azonnal meg kellett enni, mert hamar meghűl, s utána nem jó. Miután a sült szalonnánk is elfogyott, Apám a *légellyel* elküldött ivóvízért a Vaszi bácsi kútjára. Ez a kút elég jó messze volt, a nagy úton túl, innen látni lehetett Szamosfalva felé. Egy hosszú gyalogúton ereszkedtem le a légellyel a vállamon, és odaérve előbb leültem megpihenni, sokszor meg ibolya után mászkáltam, szedtem is egy-két csokorral, hogy vigyem anyukának. Azután teletöltöttem a légelyt vízzel, a hátamra vettem, úgy cipeltem a hegyen fölfelé. Erre a Vaszi bácsi kútjára sokan jártak a környékbeli gazdák meg gyerekek, cselédek, mert ez a víz olyan volt, mint a forrásvíz. Mire visszavánszorogtam a vízzel, Apám jót

szundikált a kalapját a szemére téve a pokrócon. Letettem a vizet, ő jót húzott a friss vízből s azt mondta, vigyem el a lovat is itatni a kútra. Régen a gazdák gyermekei amolyan kis cselédnek számítottak, nem jutott eszébe az apának, hogy az a gyermek is lehet fáradt. Én is elindultam a lóval a kötőféknél fogva a kúthoz. De eszembe jutott, hogy mi lenne, ha felülnék a ló hátára, hogy ne menjek gyalog. Mikor már felértem a dombtetőre, felkapaszkodtam a Vilma hátára, megfogóztam a ló sörényében és úgy mentem lóháton a kúthoz. Mikor odaértem, elkezdtem visibálni, hogy jöjjön valaki a háztól, hogy segítsen le szállni. Jött is a Vaszi bácsi fia.

A tavaszi vetések után jött az ültetések ideje. Otthon a zöldséges kertben már a palánták szépen nőttek, a karalábét és salátát frissen ásott ágyásokba ültették Anyukámék. Mikor egy ágyás tele volt, az én dolgom az volt, hogy egy kisebb vederrel hordtam a vizet és egy pléhcsupporral tövenként megöntöztem a palántát. Néha én is szedtem a palántát a melegágyból, de csak az erős szálatat és óvatosan, hogy le ne szakadjon a levele. Ez a művelet a hóstáti munkák közül a legkényesebb munkák közé tartozott. De az gyönyörűség volt, mikor a kertnek mind a két fele szépen be volt ültetve sorba, a bejáró mezszyék kihagyva. Mikor reggelenként kimentem a kertbe, a kertkaputól végignévezve, olyan volt a reggeli harmattól, mint egy mesebeli tündérgert. Csodálkozásomból Apám ébresztett fel rám kiáltva:

– Na kisasszony, nem ábrándozni, ebből nem lehet megélni! Eridj gyorsan, segíts Anyádnak, megyünk Borhánásra ültetni.

Én meg vettem egy kosarat, megkérdeztem Anyukát, milyen *palántot* szedjek, és már szedtem is szálanként a nyári káposztát, meg télit is, külön kosárba, szépen sorba vizes ruhával letakarva. Édesanyám a főtt ételt egy zománcos kandérba töltötte és egy nagy kosárba ruha közé tette, hogy ne hűljön meg, a kenyérral, tányérokkal együtt abrosszal letakarva, feltette a szekérrre, fel a palántos kosarakat is, és szólt:

– Fogjad bé a lovat, Gyuri, készen vagyunk, menjünk már, késő van!

Apám akkor tette a hámot a lóra és már fogta is a szekér elé. Én nyitottam a kaput, ők felültek elöl ketten, én betettem a nagykaput és kimentem, az utcaajtót bezártam és a kulcsot a helyére a szegre akasztottam. Ez úgy él az emlékezetemben, hogy a gyermek helye a szekéren hátul volt a szénászsákon vagy a kapanyélen keresztbe. Én a szekér hátuljáról szemléltem a nagy munkaidőben a világot. Néha előreszóltam útközben, hogy megkérdezzem, ez melyik utca, ez melyik híd, ez a ház kié volt.

Az út

Az utunk Borhánecs felé a Téglás utcán felfelé a mai 5-ös iskola előtt vezetett egész a Szilágyi sarokig. (Akkor még nem léteztek a blokklakások.) A Magyar utcai és Téglás utcai sarok volt a nevezetes Szilágyi sarok, itt régen egy Szilágyi nevezetű kocsmá volt, de inkább amolyan vendéglő is, sőt még pékség is üzemelt az udvarban. Ez a kocsmá volt a régi hóstáti gazdák találkozóhelye. Ide jöttek reggel egy féldecire, de voltak itt jó táncesték a fiataloknak meg bálók is néha. De jöttek szombat vagy vasárnap este idősebb házaspárok is zenét hallgatni és vacsorázni is. Jó konyhát vezetett a Szilágyi úr, és jó pincéreket tartott. Jól emlékszem, hogy éppen a sarokbejárat előtt óriási terméskő volt, nagy, gömbölyű, sárga színű kő. Nem volt ritka látvány, hogy a megrészegedett atyafiak itt józanodtak ki. Mikor már felsütött a nap reggel, ezt a nagy követ ölelgették álmosan. A Téglás utca bal oldalán kicsit beljebb volt az állatkórház. (Ez az épület ma is ott áll, és állategészségügyi iroda működik benne.) Előtte szintén a Téglás utcára néz a kis ortodox templom. (Ma már újjáépítve haranggal együtt.)

A Szilágyi saroktól felfelé mind a két oldalon egész a Szent Péter-templomig többnyire hóstáti gazdák házai állottak. Ahogy emlékszem, nevezetesen éppen a Szilágyi-kocsmá mellett hanyatt dőlve volt a Kilin Pista háza. Ez a ház volt a Magyar utca leggyengébb háza, soha nem épített újat a gazdája. Utána a Diószegi Sándor bácsi háromablakos gazdasági portája állt. Itt az akkori időben naponta tíz-tizenkét darab tehén járt ki a legelőre ebből az udvarból. Itt csak néhány házat említek, mivel erre az utcára még későbbi írásomban visszatérek. Még néhány házat említek az utca elején. A Lukács Jóska háza meg a Bányai Feri bácsi háza mellett a Gombos Pista háza, szemben Tárkányi Feri bácsi háza. Ehhez közel sokáig, egészen a házak bontásáig üzemelt egy kovácsműhely. Ide jártak a hóstáti gazdák lovat *vasoltatni*, ekevasat és egyéb gazdasági szerszámot javíttatni. Emlékszem, hogy a Magyar utcával párhuzamosan a Honvéd utca volt, egész fel a törvényszékig, a katedrálisig. A Honvéd utcai hóstáti gazdák közül is említek még néhány házat, mint például a Kilin Jóska bácsi régimódi tomácos háza, meg a Berki Jóska bácsi háza, meg a Csíki Sándor bácsi háza. Ebben az utcában állt a Gazdasági Egyesület székháza is. (Ez az épület ma is áll, utólag kekszgyár működött az udvarán.) Itt említem meg, hogy nem sokkal a székházon alól állt a Kiss József csizmadia háza is, háromablakos ház beépített kapuval. A régi időben, de elég sokáig, amíg bírt dolgozni, ő készítette a hóstáti viselethez a keményszárú *zseblőbőr* női csizmát és a férfi talpszárú bokszcsizmát is, de viselőnek disznóbőr-csizmát is készített. Az akkori divat szerint csak ő volt egyedül, aki ilyen munkát vállalt a hóstátiaktól.

Itt most visszatérek a Magyar utcára. Már lenn az elején a kovácsműhely

körül egy háznak az udvarán egy kis házbéres szobában dolgozott Körözi Attila szabómester, aki az egész hóstáti nép szabója volt. Jól emlékszem rá, mivel mi is nála varrattuk a család férfi ruháit. Ő is az egyetlen szabó volt, aki a hóstátiak ízlését ki tudta elégíteni. Tudni illik, hogy a hóstáti férfinadrág, mind téli, mind nyári, béléssel készült, és erre csak Körözi Attila vállalkozott.

Itt a tisztelt olvasó elnézését kérem, hogy néha elkalandozok egy-egy utca vagy személy leírásán. Most újra visszatérek arra az útra, ahol ültetni megünnöztük szüleimmel Borhánásra. Az országút sokáig Aurel Vlaicu utca volt, ez volt Kolozsvár Szamosfalva felőli főútja, ami bevisz a város belsejébe. Ezen az úton hajtott Apám keresztül és a Szopori úton mentünk tovább. Már mindjárt, ahogy az országutat elhagytuk, tovább menve jobb felől voltak az Oncsaházak, amit a negyvenes években a magyarok építettek a szegény családok részére. A két házsor alatt még sokáig kukoricaföldek voltak. 1944 őszén itt lőttek meg az orosz katonák Kilin Boldizsárt, Butyka Ferit, Ambrust. Ez a kis kukoricás föld szomorú emlékezés azokra a háborús időkre és emberekre, akik áldozatul estek a felszabadító hadseregnek.

Innen utunk kifelé vezetett a városból egészen a Köveságóig. Itt útelágazás volt, föl a dombra és a domb alatt húzódó tóközi útra. Valamikor itt a Köveságó alatt tavas vidék volt. Nem volt kitisztítva, mint most. Itt szabadon nőtt a nádas, sok vízimadárral a felszínén, a tóban estéenként millió béka volt, zengett a hely a brekegésüktől. A Köveságó a lónak egy olyan kaptató volt, hogy nehezen húzta a szekeret, ha meg volt rakva. Arra is gondolni kell, hogy régen még nem volt ez az út aszfaltozva. Sáros időben valóságos katasztrófa volt feljutni. Fenn a tetőn a Bivalyrét, így hívták a domb tetején a nagy lapos legelőt, amin katonai gyakorlatokat tartottak. A domb közepe táján magas töltés volt, ezt a 40-es években a katonaság hordta össze lövészgyakorlatok céljából. A domb alatt bal felől a csordakút volt hosszú itatóvályúval, égisz érő kútágas volt látható messziről is. (Ezen a helyen épült a mai ifjúsági palota.) A Köveságó jobb oldalán jómódú hóstáti gazdák földjei voltak. Szalma Pista, Szalma Marci bácsi, a Magyar utcai Zágoni Miklós, a Liliom utcai Makó Misi bácsi, a Pacsirta utcai Csíki Sándor bácsi, a Gyárfás Jenő utcai Szász Gergi bácsi és mások földjei. Ezek is első osztályú földek voltak, mivel egyenes, lapos volt a területük, és fekvésük verőfényes volt. Hosszú, egyenes földcsíkok nagyon szépen megművelve, a hóstáti munkák remekműve volt. Ezeknek a földeknek a végében volt egy többhektáros tanya, csak arra emlékszem, hogy egy román úriemberé volt, és sövénykerítéssel volt körbekerítve, és nemes gyümölcsfák virágoztak benne tavaszoként. Nekem olyan titokzatos volt, hogy mi lehet ott belül a sövénykerítésen. Kérdeztem is Anyukát, mikor arra jártunk:

- Mondja meg, Anyuka, melyik nagygazda bácsié az a ház bekerítve?
- Az, gyermekem, nem hóstáti, hanem egy idegen gyümölcsstermesztőé.

A hosszú földek utolsó csíkja mellett volt a Pata utca vége. Innen is befelé szántók meg lucernások voltak. Olyan is volt, hogy a szülők itt mértek ki házhelyet a fiaiknak vagy lányaiknak, és volt, aki épített is itt magának szép családi házat, mint Szöllősi Károly, Tövis Jani és Kilin Marika és még mások is. Mikor a Györgyfalvi negyed tömbházai épülni kezdtek, akkor ezek a szép családi házak is áldozatul estek. Szomorú, hogy ezek között a háztulajdonosok között öngyilkosságok is történtek. Így aztán, ahogy az építkezés elkezdődött, az egész Köveságó beépült. Ma a hajdani hóstáti gazdák legjobb földjei helyén állnak városunk legszebb és legjobb blokklakásai. (A mai Györgyfalvi negyed.) És a neve már nem Köveságó, hanem Szopori út.

De hogy történetem tovább folytassam, ott hagytam félbe, hogy ültetni mentünk Borhánásra. Már a Köveságóról leereszkedtünk nagy nehezen, mert itt meredek volt az út. Néha még kereket is kellett kötni, ami szintén a gyermek dolga volt. Lehetett az fiú vagy leány, az mindegy volt. Azután egyenes út vezetett előre a Dáncinger-tanya felé, balra meg Kisszopor és Eperjes felé. Ennél az elágazásnál volt kéthektáros földje Gyulai János bácsinak. (Ezen a helyen épült a 70-es évek után a *poligon*.)

A mi utunk előre vezetett. Az út szélén magas jegenyefák voltak és jobb kéz felől házak: Márton Rózsi háza (ez ma is úgy néz ki, mint régen), utána Jakab Ferenc bácsi háza. Ferenc bácsi a 60-as években lebontotta itt a házat és elhordta az anyagot a Cukorgyár utcai parcellájára, ott felépítette újra, de nagyobbra. Gyönyörű négyszobás, fürdőszobás lakást épített, amit a Ceaușescu idejében földig lebontottak. Továbbmenve ezen az útszakaszon még állt egy ház, a Balázs Jóska háza, ő már itt lakott fiatal korától ebben a házban. Ez elhanyagolt, rendetlen ház volt, gazdái nem szerettek dolgozni, takarítani. Ez a ház ma is áll, de gazdát váltott, a Balázs halála után egy rendes házaspár vette meg a leszármazottaktól, és azóta szépen rendbe tette. Ezeknek az embereknek a Szent György-hegy alatt bontották le a házukat, és lakást kaptak érte, de nem tudtak élni a hideg falak közt, és úgy vették itt ezt a házat. A nevük Gulyás József és Katóka, és nekünk jó földszomszédaink.

Emlékezéseimmel most már el is értünk szüleimmel a Borháncs-hegy alá, ahol elég meredek szerpentes út vezetett fel a Borháncs-tetőre. A hegy alatt le kellett szálljunk a szekérről, mert a ló nem bírta ki a szekeret velünk együtt, pláne mikor nagy sár volt. Volt úgy, hogy csak Anyukám maradt a szekeren, mert ő olyan gyenge volt mindig.

Bizony kellett egy óra, mire a földünkhöz érkeztünk. Sokszor csuromvizes lett a ló, mikor kifogtuk a szekérből. Apám levette róla a hámot és egy hosszú pányvalánccal kipányvázta. Mi meg vettük a kapát, kis fészket vágunk a palántáknak, és elkezdtük ültetni a káposztát. Ha szerencsénk volt, és nedves volt a föld, akkor jó volt, de volt úgy is, hogy szárazba kellett ültetni. Ezen a napon is jókor mentünk, minden nehézség nélkül ültettük a káposztát, és rábíztuk a Jóistenre, hogy öntözze meg, ha nem nézi a mi bűneinket. Délben,

mikor elharangozták a delet. Anyuka kitálalta a meleg paszulylevest, és jó étvággyal ebédeltünk. Siettünk, mert volt még egy fél kosár palántunk, és már kezdett beborulni az idő, siettünk, hogy legyen elültetve az is. Azután gyorsan pakoltunk és fogtuk a lovat, mert már csepergett az eső. Hazajöttünk minden baj nélkül. A szamosfalvi vámnál csak elkapott az eső, és hazáig biza megázunk, mint az egerek. De megázott a káposzta is.

Hagymaültetés

1946 tavaszán gyorsan nőtt a hagymapalánt a kertben, Apu mondta is este:

– Na, Lula, szerezz segítséget, el kell ültetni a hagymát!

Anyuka:

– Jaj, te Gyuri, a héten Biriék ültetik, nekik kell segíteni.

Régen a hóstáti rokonok hagymaültetés idején közösen, olyan kalákaformában ültették a hagymát. Egyik nap egyik rokonnak vagy testvérnek, a másik nap ugyanazok visszamentek a másiknak ültetni. A mi hagymahelyünk is a Berek nevű határrészen volt. Ez kimondottan erre a célra való, könnyű, homokos termőföld volt. Ide vonultak ki a hóstáti családok május elejétől a végéig nagy csoportokban hagymát ültetni. Ilyenkor majdnem minden föld elején vagy közepén voltak tarka ruhás, piros kendős leányok, asszonyok. Zengett a határ, mert nem volt ritka, hogy énekeltek, kacagtak, ha valamelyik mondott egy-egy viccet. A munka ebben a földben játék volt, majdnem élvezet, ahogy abba a finom földbe állították a zöld hagymaszárakat. Erre a munkára születni kellett, mert sorhúzás nélkül is olyan rendben álltak a palántok, mintha spárgát húztak volna. Ma már el sem képzelhető ez a munka sorhúzó nélkül.

Reggel korán már mentek a szekerek egymás után a Berekbe hagymaültetni. Nagy hajrá volt ezekben a hetekben, amíg tartott az ültetés. Ilyenkor minden egyéb dolog elmaradt, piacra árulni nem mentek, se a vásárba malacokkal, amíg ez a gond nem oldódott meg. A férfiak fiatalabbja egy kapával, gereblyével előre ment gyalog, még sötétben ágyást csinálni. Mire jönnek az asszonyok, legyen mibe ültetni. Mire Szamosfalván megszólalt délben a harang, már húsz-harminc ágyást ültettek.

Ezek a kalákák elég költségesek voltak, mert nem mindennapi ebédet készítettek, hanem ünnepi ételt. Töltött káposztát, főtt sonkát, sült húst, ordás palacsintát és a legjobb finomságokat. Persze, előtte előkerült a pálinkás üveg a házilag készített köményes itallal. Akinek először töltött a gazda, így szólt:

– Na, a jó Isten adja, hogy sok hagymája legyen ebben az évben!

Meg:

– Isten éltesse a gazdát s feleségét, tudják megkapálni ezt a sok hagymát!

Mikor vége volt a kalákás ebédnek, újra hozzáfogtak ültetni. Bizony dél-

utánra már nagyon fájt a derekuk az ültetőknek, a földvágóknak meg a két karjuk. De már estefelé végére értek a nagy tábla hagymának, már rakodtak fel a szekerekre, kapát, gereblyét, öntözőt, mindent felraktak, és megindult a karaván hazafelé. A házigazda meg hálát adott a jó Istennek a mai napért, hogy szépen lezajlott ez a nagy munka.

A házépítés

1946 májusában, miután befejeződött az ültetés. Apám kőműveseket hívott a házunkhoz megbeszélni, hogy be szeretné fejezni a házat, mennyibe kerülne. Ugyanis nekünk csak egyetlen szobából állt a lakásunk. Fedél alatt volt az egész épület, de közfalak nem voltak, soha nem volt annyi pénzünk, hogy hozzáfogjanak konyhát, spajszot meg tornácot csinálni. Egy fedél alatt volt az utcára nyíló kétablakos szobánk, amiben laktunk télen-nyáron. Csupán nyár-időben költöztünk ki a kemencével a konyha helyére. Ez így volt egész életünkben, ősszel beköltöztünk, nyáron kiköltöztünk.

Egy nagy földes térség volt a konyha helye, innen volt egy létra fel a padlásra, az udvar felől néhány faoszlop tartotta a fedelet a tornác felett. Ilyen furcsa félkész házunk volt tizenkét éves koromig. Anyukám ezen a tavaszon elkezdte kérlelni Apámat, csináljon valamit:

- Ó, te Gyuri, már egyszer vedd reá magad, hívjál egy kőművest!
- Jól van, Lula, szedd elé a pénzt, megyek téglát venni!

Másnap aztán a sógorával elmentek tégláért a gyárba, és vagy két napig hordták a téglát s a porondot. A kőműves, Nagy bácsi a Fű utcából (ma Ierbii) vállalta a felrakást. Ezenkívül ácsmester is kellett, ezt a munkát Bertalan Misi bácsi vállalta, aki a Cukorgyár utcában lakott. (A háza bontás alá került.) Ez a bácsi anyai nagybátyám volt, nagyanyám öccse. Össze is ültek megbeszélni a mesterek, hogy mikor és hogyan kezdjenek hozzá, és arra az egyezsége jutottak, hogy előbb leszedik a fedelet, mert át kell dolgozni a fedelet is.

De azért tovább folyt a mezei munka. Szüleim kapálni jártak, már gazosak voltak a földek, sietni kellett a kapálással. Én naponta ügyeltem a kishúgomra, csak néha vittek engem is a mezőre, mikor a néném a szomszédban vállalta a gyereket, hogy vigyáz rá. Nekem olyan gyönyörűség volt szépen tisztába tenni, megetetni és sétálni vele az udvaron, az utcán, hogy ennél nagyobb örömet el sem képzeltem. Mondta is Szabó Rózsika:

- Most már ne sírjál, Nusika, mert neked is van testvéred!

A barátnőmnek is volt egy kis öccse, akire vigyázott. Egész nap szaladt utána:

- Pistuka, hová futsz, Pistuka, szállj le a fáról, Pistuka, gyere be!

Ez a kisfiú olyan rossz volt, mint a bűn, az én Marikám olyan volt, mint egy kis angyal. Igaz, még csak hat hónapos volt. Egy reggel Apám a vásárba

ment, és egy nagy fiú jött hozzánk valami állatbiztosítási díjat kellett Apámék fizessenek. A fiút az apja küldte, hogy ezeket a pénzeket a gazdáktól begyűjtse. Aznap reggel is azért jött hozzánk. Anyukám éppen palacsintát sütött, és a fiút is megkínálta, aki szégyellősen elfogadta a palacsintát. Miután kiment a kapun, azt mondta Anyukám, ez a Diószegi Jóska bácsi fia, aki a Szabolcs vezér (ma Câmpina) utcában lakik. (Akkor még nem tudtam, hogy kilenc év múlva ez a fiú a férjem lesz.)

1946 júniusában már a háztető le volt szedve, tele volt az udvar homokkal, téglával, alig lehetett a lovat kivezetni a pajtából. A kőműves már rakta a közfalat. Volt egy fiú, aki a keze alá hordta az anyagot. Ezt a fiút állandóan szidta, káromkodott csúnyán. Anyukám szépen csitította, ne szidja az Istent, mert ő nem hibás. Az én Anyám soha csúnya szavakat nem használt, neki feltűnő volt ez a viselkedés. Mondta is szegény Anyukám sokszor, hogy:

– Jaj, Istenem, ez a ház meg lesz átkozva ettől a sok káromkodástól!

Egy nap Anyukám árulni ment a piacra, és én a kishúgommal maradtam. A kőművesek dolgoztak, faragták a téglát, én ott sétáltam a testvéremmel a karon. Egyszer csak elkezdett sírni keservesen a gyerek, és néztem, hogy egy tégladarab hullott a szemébe. Én nagyon megijedtem, szaladtam a szomszédba Katica nénihez, mert ő otthon volt, hogy segítsen, vegyük ki a szilánkot a gyerek szeméből. Jött is a drága Katica néni, fehér gézzel szépen kiszedték, megmostuk a Marika szemét, és már nem is sírt, csak én szipogtam estig, hogy most már meg fog halni a testvérem. Ebből másnapra nem is lett semmi baj, de ennél nagyobb nyomorúság szakadt reánk.

Anyukám beteg

Egy reggel Apám kapásokat vitt Borhánásra. Gyalog mentek, mert a szerrel egy fiú hordta a sódert az építkezéshez. Aznap Anyukám ebédet kellett vigyen a mezőre, ezért főzött egy fazék paszulylevest és azt *kandérba* töltötte, kosárba tette ruha közé, a kenyeret és egyebeket meg kézikosárba. A régi hóstáti szokás szerint az ilyen kerek, lapos kosarat az étellel a fejére tette, csinált fejkendőből egy tekercset, azt előbb a kontyára helyezte, és rátette a nagy kosarat. Így indult el gyalog a négy kilométeres útra, fején egyensúlyozva a kosarat, és a másik kezében a kézikosár volt.

Emlékszem, nagy meleg volt azon a napon, és ő azon a poros mezei úton fel a hegyen vitte a nehéz terűt. Ahogy este már betegen elmondta, nagyon elfáradt, nem állt meg, hogy pihenjen, és mikor odaért, ájulás fogta el. Kitálalta az ételt a kapásoknak és ő is leült. Amíg a kapások ettek, végigjárta a frissen kapált földet és visszajött, de addig a leves már meghűlt, és Anyukám hidegen evett belőle egy kicsit. Ennyi elég volt ahhoz, hogy megcsömöröljön. Délután hazajött újra gyalog, de már égett össze, akkora láza volt. Én nem

tudtam, mit csináljak, szaladtam ide-oda, a gyermeket odaadtam, ő szegény még megszoptatta és letette aludni. Nekem azt mondta, maradjak mellette, amíg visszajön, ő elmegy Csergőnéhez, a kocsmárosnéhoz az utcánkba, hogy kérjen tanácsot, mit csináljon. Csergőné azt tanácsolta, hogy igyon ricinusolajat szódavízzel, mert az jó lesz. Anyukám ezt megitta, és ez lett a veszte, mert másnap reggelre negyvenfokos láza lett.

Apám a szekérbe szénát tett, arra egy párnát és elvitte Svábi doktorhoz.

1946. július másodikán szomorú napra virradtunk. Anyukámat Svábi doktor megvizsgálta és beutalta a járványkórházba. Apám könyörgött, hogy inkább írjon valami orvosságot és engedje haza, de az orvos nem engedte, mivel fertőző betegségről, tífusról volt szó. Emlékszem ma is tisztán, hogy mikor feltette Apám a szekérre Anyukámat, úgy nézett körül, nekem szólt:

– Gyere ide, drága Nucikám, pusziljalak meg, mert én soha nem jövök haza, úgy érzem. Fogadd meg, hogy felneveled Marikát!

Nekem annyira fájdalmas látvány volt, ahogy drága Anyám összetett kézzel hozzám, a tizenkét éves gyermekhez könyörgött. Amikor Apám kihajtott a szekérral a kapun, én annyira zokogtam, hogy a gyermeket majdnem kiejtettem a kezemből. Fél kézzel behajtottam a kaput és addig néztem a szekér után, amíg befordult a sarkon. Akkor villant az eszembe egy gondolat, hogy Anyukámat soha nem látom többé.

Ott voltak a kőművesek, rakták a közfalat, próbáltak vigasztalni. Én föl-alá szaladgáltam a testvéremmel az udvaron, erre elkezdett sírni az ölemben a kishúgom is. Délben melegítettem tejet a kicsinek, valahogy a cumival megettem, de utána csak sírt tovább, mert még nem volt elválasztva az anyatejtől.

Soha nem felejttem el, hogy milyen az isteni gondviselés. Kétségbeesésemben kimentem az utcára és megláttam a harmadik szomszédunkban lakó Mária nénit, aki házbérben lakott a férjével és három gyerekével Kuruc bácsinál, Apám jó barátjánál. Mikor a néni látta, hogy sírok, elmondtam neki, hogy most vitte el Apám Anyukát a kórházba, és Marika mind csak sír, szopni kell neki. Mária néni nemes lelkű asszony volt, megsimogatta könnyes arcomat, azt mondta, hozzám csak ide a kishúgomat, majd ő megszoptatja, mert neki is van egy öthónapos kicsi fia, és van teje elég. Szaladtam én, hoztam a kishúgom, és Mária néni adott neki szopni. Mária néni is azt mondta, ne sírjak, majd hazajön Anyukám, mert meg fog gyógyulni.

De azért én már alig vártam, hogy Apu hazajöjjön. Nemsokára jött is a szekérral Apám, de csak egyedül, lesújtva, szomorúan. Kifogta a lovat és neki-dőlt a pajta oldalának és úgy zokogott, hogy nem lehetett lelket verni bele. Elmagyarázta a könnyei között, hogy azonnal a járványkórházba fektették, mert tífuszban van. Apám azt mondta, főzzek egy kis zöldséglevest és délután vigyem fel Anyukának, hátha megeszi.

Én azonnal oda is tettem főni a levest, és már négy órakor vittem is a kis

kandérban a könnyű levest. És amikor fölfelé mentem a Trefort utcán és ke-
restem azt az egyemeletes épületet, olyan rossz előérzetem volt, már semmit
sem láttam, csak Anyukámat meghalva. Amikor megláttam egy keskeny vas-
ágyban a szenvedéstől eltorzult arcát, akkor hálát adtam a jó Istennek, hogy
még egyszer láttam élve.

Drága jó Anyám, amikor engem meglátott, egy halvány mosoly jelent meg
az arcán. Én odamentem hozzá és megfogtam a gyöngye kezét és megsimogat-
tam a tüzes arcát. Lázban égett az egész teste is. Odajött a nővér és megma-
gyarázta, hogy nem jó itt nekem sokáig maradni, mert fertőző betegsége van.
Valahogy azért mégis felültem és megkérdeztem, hogy meg tudja-e enni a
levest. Még ma is emlékszem, hogy milyen kínok között ejtett ki néhány szót:

– Hozd ide, Nusikám, a levest, hátha tudok két-három kanállal enni. Reád
hagyom Marikát, tartsd tisztán, és ilyen levest főzzél neki!

Még egyszer rám nézett fátyolos szemével és visszaesett a párnára, nem
volt több ereje. Azután nekem el kellett jönni. Jött újra a nővér, és ígértem,
hogy reggel újra eljövök. Már a folyosón találkoztam az orvossal, aki mondta,
hogy keresni kell valakit, akinek a vére azonos az Anyám vérével, mert vérát-
ömlesztést kell csináljanak. (Az akkori időben nem állt koncentrált vér a ren-
delkezésre.)

Én szomorúan hazamentem, elmondtam Apámnak, hogy mit mondott az
orvos. El is indultunk én is, Biri néném is valakit keresni, aki hajlandó lenne
vért adni. Találtunk három asszonyt is, akik szívesen jönnek. Ez volt vasár-
nap. Délután még Biri nénémmel és Apuval meglátogattuk Anyukát. Nagyon
csendes volt, valami keveset tudtunk neki enni adni és biztattuk, hogy fog
kapni vért, de ő csak rázta a fejét és Biri nénémnek suttogott valamit:

– Biri, drága testvérem, reád bízom a két leányom, ne hagyd el őket!

Mikor már elköszöntek tőle, hogy már jöttek el Apám és Biri néném, én
még ott maradtam és nem tudtam elhagyni az ágyát. Kétszer is, háromszor is
visszamentem és valamit rendeztem az éjjeliszekrényen, még egyszer adtam a
szájába teát. Úgy éreztem, hogy többet nem fogok vele beszélgetni.

Hétfőn reggel mentünk két asszonnal és nénémmel fel a Trefort utcán, és
engem olyan szorongás fogott el, mert azon a kapun, amin mi kellett bemen-
jünk, két fehér köpenyes ápoló hozott ki valakit hordágyon, lepedővel letakar-
va. Már mire felmentünk az első emeletre, és a szobába beléptünk, akkor
szedte le a nővér az ágyneműt és mondta: ebben a percben vitték ki, reggel 7-
kor halt meg.

Amikor ezt meghallottam, egyszerre elsötétült előttem a világ. Úgy érez-
tem, hogy minden megszűnt lenni. (Később tudtam meg, hogy elájultam, csak
künn az utcán tértem magamhoz.) Úgy emlékszem, hogy egy nagyot visítot-
tam, hogy:

– Nincs többé Anyukám! – Több szót nem mondtam.

Arra még emlékszem, hogy az akkori 2-es számú autóbusszal jöttünk haza

a Honvéd utca végéig és onnan gyalog. Apám leült egy gerenda végére az udvaron és a fejét a két kezébe fogta: – Úristen, most mi lesz velünk? Én meg drága Anyukám levetett ruháit összemarkoltam és zokogtam rajta estig. Apámat a mély zokogásból Biri néném ébresztette fel, így szólt hozzá:

– Sógor, szedje össze magát, maga férfi, megjárta a háborút! Jöjjön, kell rendezni a temetést, van még valami pénze?

– Jaj, Biri, nincs nekem egy lejem se, mind elvitték a kőművesek! Mit tudjak csinálni, hagyjon engem is meghalni!

Mi ketten Apuval tehetetlenek lettünk Anyukám ilyen hirtelen halálától, nem is tudtuk, hogy hová, merre kell elindulni a temetést rendezni. Én láttam, hogy Apu délután olyan gyanúsán jön-megy, mintha keresne valamit, csikorgatta a fogát, engem elküldött, hogy ne mind ott legyek mellette.

Most említem meg, hogy miután Anyukám bekerült a kórházba, rá két napra a kishúgom is lázas lett, és be kellett vigyünk a gyerekkórházba, a Stefánia nevezetű Honvéd utcai kórházba. (Ma ez az utca a Dorobanților nevet viseli, és az épület a vakok intézete.) Ebben a háromemeletes kórházban feküdt a kishúgom hét hónaposan és fertőző tífuszban. Az orvos megállapította, hogy már a tífuszos anyatejtől betegedett meg. Apám az udvaron ordított, hogy ő megöli magát, ő nem bírja, a felesége halott, a kicsi leánya a kórházban, pénze nincs, a házukon fedél nincs.

Ma is fájdalmas szívvel gondolok azokra a napokra, hogy mit kellett nekünk kiállni szegény Apámmal. De én egy percig sem hagytam egyedül, megfogtam a kezét és húztam, kértem, hogy igazán jöjjön Biri nénémhez, ő segít. Végül csak megbátorodott, feltette a kalapját és átmentünk nénémhez:

– Drága Biri néni, ha Istent ismer, segítsen, nincs pénzünk a temetésre!

– Ó, te kicsi árva, nem is kellett volna kérjél, most készültem átmenni!

Akkor Apu leültette néném egy székre és elkezdett a szívéhez beszélni, hogy most legyen erős, mert most bajban vagyunk, de a jó Isten nem hagy el, mindig ad valakit, aki a bajban mellettünk lesz. Úgyhogy már aznap este megírták a szomorújelentés szövegét, és összekerestem Anyukám keresztlevelét és más iratokat, és másnap reggel korán már mentek intézni a temetést. Drága Biri néném meg-megsimogatta könnyes arcomat s azt mondta:

– Te meg, kicsi Anna, keresd elé Anyukád legszebb ruháját, hogy vigyünk.

– De Biri néni, ugye engem is visznek, hogy lássam még egyszer Anyukát?

– Drága gyermekem, a halottasház nem neked való látvány!

Már másnap délben az én gyászruhám is a varrónőnél volt, nénémnek arra is volt gondja, szép fekete selyem köntöst varratott nekem. Kedden estére készen voltak a szomorújelentések. Szabó Feri, az unokatestvérem a barátjával elosztotta és a rokonok házához címezve elhordta. Szomorú emlékeim ezek a napok, habár azóta ötvenkét év telt el, ma is emlékszem arra a szerdai napra, mikor drága Anyukámat a Házsongárdi temetőbe eltemették.

Anyukám temetése

1946. július nyolcadika volt életem legszomorúbb napja. Nehéz álomból ébredtem fel, azt álmodtam, hogy egy egész szoba tele volt virággal, és Anyukám közepén ült, mintha ő árulta volna a virágot, és olyan szép piros volt az arca. Mikor Apu megrázta a vállam, hogy keljek fel, olyan borzasztó volt a valóság, hogy hiszen ez csak álom, Anyukám már halott, és virágok sincsenek a házban.

Temetés napja reggelén átküldte néném a lányát, Annuskát, hogy főzzön nekünk egy kis ebédet, mert délután három órakor volt a temetés. Nagy meleg volt aznap is, még ma is emlékszem, hogy a fekete ruha alatt csurgott a verejték rajtunk. Mondta is Néném, ma nagy eső lesz délután. A házunknál is csend lett, a kőművesek is gyászoltak, megállt a munka egy ideig.

Délután háromra értünk a kápolnába, ahol drága jó Anyám lecsukott koporsóban feküdt, még szurokkal is le volt ragasztva a fedél, mert fertőző beteg volt. Ott álltam a szurkos koporsó mellett összetörve, és az én kis eszemmel azt gondoltam, hogy most én is meghalok, holnap engem is oda temetnek mellé, és vége lesz mindennek. Már megjött a lekipásztor is, Krizsovánszki lelkész úr, és elkezdte a prédikációt az ő csendes, bársonyos hangján, és akkor egy kicsi ideig mintha megerősödtem volna. Apám végig zokogott, Misi bácsi tartotta a vállára tett kézzel:

– Gyuri, kérlek, légy erős, neked gyermekeid vannak, fel kell nevelned őket!

Szomorú emlékeimben ma is jól megmaradtak azok az arcok, akik annyi részvételt vettek körül. Simándi tanító úr is eljött a temetésre, az osztálytársaimmal együtt, ott álltak az én kedves barátnőim, együtt hullatták a könnyeiket velem. Anyukám sírja körül nagy sárga göröngyök voltak. Arra még emlékszem, hogy Krizsovánszki lelkész úr a temetési beszédet elmondta, és utána a gyülekezet énekelte a *Jobban tied, Uram* című egyházi éneket. Láttam a koporsót a sír szájára téve a vastag kenderkötélen és emlékszem, hogy olyan feszültség volt a mellemben, hogy most azonnal végem lesz. De abban a pillanatban, amikor a koporsó megmozdult és lefelé süllyedt, én csak ennyit kiáltottam teljes erőmből:

– Istenem, nincs már nekem drága jó Anyukám!

Azután hullani kezdtek a nagy sárga földgöröngyök a koporsó fedelére. Én abban a pillanatban azt éreztem, hogy fekete sötétség vesz körül engem. Nem tudom, hogy mennyi idő telt el ebben a sötétségben, de arra már emlékszem, hogy egy kedves, meleg hang a nevemen szólított:

– Nusika, még csak egy kicsit légy erős, Anyukád már Istennél van! Meglátod, nem hagy el titeket sem a jó Isten, én is melletted leszek!

Mikor magamhoz tértem, Kelemen Emma és Német Gizi karjai közt vergődtem, és a szép szegfűkoszorúk már betakarták a nedves sírhantot. Nekem

mintha földbe gyökerezett volna a lábam, nem tudtam otthagyni Anyukám sírját.

Mikor nagy szomorúságunkban mégis otthagytuk Anyukámat a virágsátor alatt és indultunk a sírtól fel a főútra, egy fekete felhő került a temető fölé, és egyszerre akkora zápor szakadt reánk, hogy egészen bőrig áztunk. Dörgött, villámlott, és patakokban hömpölygött az esővíz lefelé a temetőn. Mikor a kapuhoz értünk, azok, akik kikísérték a koporsót, nekünk részvétet nyilvánítottak és elköszöntek. Mi ott maradtunk, a gyászos hozzátartozók együtt és tanakodtunk, hogy most mit csináljunk, merre menjünk. A nap közben szépen kisütött, csak a gyászruháimból csörgött a víz. Néném tanácsolta Apámnak:

– Sógor, most arrafelé kéne menjünk a gyermekkórházba, nézzük meg szegény kicsi árva Marikát, vajon él-e még?

El is indultunk mind, ahányan voltunk, a temető alatt a Petőfi utcán (ma Avram Iancu utca) lefelé, s keresztül a tanítók háza előtt a nemzeti színháznál lefelé a Honvéd utcán a Stefánia gyermekkórházhoz. Fel kellett menni a második emeletre, ott volt a fertőző beteg gyermekek osztálya. Jól emlékszem még ma is, hogy mikor egy ápolónő meglátott, azt kérdezte, hogy talán nem annak a haldokló héthónapos kislánynak vagyunk a hozzátartozói. Néném vette át a szót, ő volt köztünk a legerősebb, és elmondta, hogy most éppen a beteg leányka anyjának a temetéséről jövünk. Szólt a nővér, várjunk itt, mert megy a főorvoshoz. Sokat kellett várni, de nekem olyan érzésem volt, hogy lépjek még vagy kettőt, mert valahol itt kell lenni a kicsi Marikának. Úgy is volt, nem messze nyitva volt a folyosón egy ajtó, és gyenge nyöszörgés hallatszott ki a kórteremből. Én bementem ezen az ajtón, és mintha egy angyal keze vezetett volna, éppen a kishúgom magas ágya mellett álltam meg. Amikor megláttam a kishúgomat, még a vér is megfagyott bennem. Az én angyali szép kis húgocskám, aki olyan szép és formás kis leányka volt, most egy pergamensárga csontváz volt. Csak a szép nagy szemei és göndör haja volt a régi. Úgy rázta a sírás, már nem volt ereje sírni, csak nyöszörgött és kapkodott levegő után. Én felemeltem a takaróját, alatta derékig vízben, valami sárga lé folyt ki az ágyából a földre. Én nagyon megijedtem, szaladtam az ápolónőhöz, hogy jöjjön, nézze meg, hogy mi van. Addig már előkerült az orvos is, ő megkérdezte, hogy ki a gyerek apja közülünk. Apám szegény előállt, mondta, hogy ő az apa. Erre az orvos félrehívta és azt mondta, hogy vigye haza még ma a gyereket, mert nem lehet megmenteni, tifuszos beteg, nem áll meg benne az étel, úgyis meg fog halni. Értésére adta Apámnak, hogy a törvény értelmében egy éven aluli halott gyereket nem adhatnak ki eltemetni, így legalább élve hazaviszi, és ha meghal, eltemetheti. Sajnálja, nem segíthet semmit már. Mikor ezt hallottuk, hogy mit mond a főorvos, újra Biri néném határozott. Ha így van, hát tegyék tisztába, és vigyük haza, és legyen a jó Isten szent akarata.

Nem is telt el még tíz perc sem, már hozta az ápolónő a gyereket megmos-

va, bepólyálva szépen, s még ő is vigasztalt, hogy nyugodjunk bele, meg fog halni, legalább nem szenved anya nélkül. Szegény Apám lesújtva az újabb bánattól már alig állt a lábán.

Sose felejttem el, hogy értünk haza, ballagtunk haza gyalog a kórháztól, fáradtan, vizesen az esőtől, bánatosan. Biri néném hozta a kis fehér csomagot, és mikor beléptünk az utcaajtón, nem is volt hova letegyük Marikát. Szobánk nem volt, csak a frissen felrakott közfalak, és az eső lemosta a maltert a tégláról. A meszesgödör megtelt esővízzel, a homokot szétverte a sebes eső, a ló a pajtában nyerített, mert szomjas volt. Szegény Apám leült egy ládára és csak jajgatott, már nem érdekelte a kishúgom, se a ház, se az állatok, mind ezt fújta:

– Biri, én ezt nem bírom ki, jobb, ha én is Lula után megyek! Ha van Isten, mért vette el a feleségem éppen most, mondja?

Szegény néném azt se tudta, melyiket vigasztalja, engem vagy Apámat, vagy a kicsi húgommal törődjön. Kis idő múlva megszólalt:

– Na sógor, a sírással nem sokra megyünk, tenni kell valamit! Jöjjön, lássuk, hova fektessük ezt a kicsi árvát!

Drága Biri néném úgy akarta, hogy én a kicsi húgommal nála aludjunk, de én nem akartam Aput egyedül hagyni. Házunk nem volt, hanem a pajtának egyik sarkát rendeztük be alvóhelynek, ameddig a fedelet felteszik a házra. Még drága Anyukám is aludt itten, mielőtt meghalt. Egy ágy volt a sarokba téve, ott aludt Apám, én is ugyanott, csak lábtól. A kishúgomnak a jászol sarkában csináltam ágyat, tőlünk vagy két méterre. Az ágy mellett volt egy asztal, azon tettem tisztába Marikát és letettem aludni.

Keserű emlékeim ezek a sorok, amit soha nem lehet elfelejteni. Ma is látom lelki szemeim előtt, ahogy visszagondolok a múltba, hogy feküdt a kishúgom a jászolban, mint az Úr Jézus, mikor megszületett. Este könnyű kis levest főztem neki, elpasszíroztam, cumisüvegbe töltöttem és úgy ettettem. Marikám, a kis ártatlan árva úgy szívta a cumit a kis gyenge erejével, hogy én kezdtem bizakodni, hogy ő élni akar. Későn este Apám is lefeküdt, nagy későre elnyomta az álom, és aludt egy kicsit. Hajnal felé, mikor megébredt, súgta nekem, menjek oda a húgomhoz, hallgassam meg, hogy szuszog-e vagy már meghalt. Én először nem akartam odamenni, hogy inkább Apu menjen, csak azután értettem meg, hogy az erős férfi, aki katona volt és látta a háború borzalmait, ez az ember nem tudta már elviselni gyermeke halálát. Én szorongó szívvel, óvatosan, lassan imádkozva lehajoltam a jászolba a gyermek fölé és hallgatóztam, hogy hallszik-e a szuszogása, és súgtam is:

– Apu, még él a kicsi Marikánk, ne sírjon, Isten velünk van!

Már alig vártam a reggelt, hogy lássam, hogy fog-e enni, és még megy-e a hasa állandóan.

Anyukám halála után az első csütörtök reggel volt, új élet kezdődött, tele bánattal, szegénységgel, betegséggel. Húgom egészsége nem javult, én csak főztem a muroklevest rizzsel, de ahogy a gyereket megettettem, még egy fél

órát se maradt benne az étel, már alul ment ki belőle a pelenkába. Sokat sírt, mert éhes volt, de nem állt meg az étel a hasában. Én is sírtam vele együtt, nem tudtam, mit kell vele csinálni. Gondoltam arra is, hogy az orvos mondta, úgymint meghal, de azért reméltem is úgy gyermekésszel, hogy hátha a jó Isten másképp akarja.

Anyukám jósága és szeretete

Egy délelőtt megmostam, szépen tisztába tettem és kiálltam vele a kapuba. Éppen akkor járta az újságos Jolán néni az utcákat, hordozta az újságot, az akkori Esti Lapot. Ott állok a kapuban és újra sírtam, mert a pelenka megint nedves lett, és akkor ért oda Jolán néni:

– Ugye, siratod drága jó Anyádat, ó, de jó asszony volt! Én mondom neked, kicsi árvám, a te Édesanyád egy szent volt!

Így dicsérte Jolán néni az én jó Anyukámat, mert valóban az ő jósága nagyon nagy ritkaságszámba ment. Még ma is, hatvannégy éves fejjel jól emlékszem, hogy mennyire jószívű tudott lenni. Az én Anyám, ha valaki kért tőle valamit, kölcsön vagy csak úgy, ő nem tudta azt mondani, hogy nincsen, pedig ő is szegény volt. Emlékszem, hogy amíg Apám a fronton volt, és Anyám segílyt kapott a hadtestparancsnokságtól, ő ezt a segílyt is megosztotta a nála szegényebb özvegyekkel. Soha nem felejttem el, egyszer egy vasárnap reggel egy Sipos néni nevű idős szomszédasszony jött Anyukához, hogy adjon neki egy tojást, hogy gyúrjon laskát a húslevesébe. Én láttam, hogy a kis kosárban, ahol tartottuk a tojást, csak egy van. Mondtam is:

– Anyukám, itt csak egy tojás van, ez kell nekünk is a levesbe!

De ő:

– Add oda, gyermekem, Sipos néninek, mi megvárjuk, hogy tojjon a tyúk!

Az én Anyám olyan lelkiületű asszony volt, aki szívén viselte a mások bánatát és szegénységét. Tudták is róla az egész Bulgária-telepen, hogy olyan jószívű hóstáti néni csak a Luther utca 16. szám alatt lakik. Ez az egyszerű újsághordó Jolán néni is nagyon fájlalta Anyuka halálát. Szegény Jolán néni sokszor jött hozzánk zöldségért, krumpliért, nem volt pénze azonnal, de mindig kapott azt, amiért jött. Anyám sokszor mondta is Jolán néninek, mikor hozta az adósságot:

– Tegye el most, Jolán néni, ezt a pénzt, inkább vegyen a sok gyerekének valamit.

Hogy visszaemlékezéseimben leírjam, én szó szerint ennek az egyszerű újsághordó asszonynak köszönhetem a kistestvérem életét. Ugyanis amikor én a kapuban sírtam a karomon a kicsi Marikával, ő megkérdezte, mi a baja a gyereknek. Én elmeséltem, hogy az Anyuka temetése napján kiadták a kórházból, mert tifuszos volt, és úgy is meg fog halni. Mi hazahoztuk, és nincs

házunk, csak a pajtában alszunk, én főzök a gyerekek levest murokkal, rizzsel, megetetem vele a cumisüvegbe töltve, de nem marad meg a hasában, mert félóra múlva kimegy belőle úgy, ahogy volt. Így elsírtam a bánatomat Jolán néninek, mire ő megfogta a kezem:

– Többet ne sírjál, gyermekem, ha csak ez a baj! Figyelj ide, amit én mondok neked! Vegyél neki rizsnyákot! Azt főzzél tisztán neki naponta kétszer egy kanállal! Majd meglátod, kicsi árvám, hogy meggyógyul a testvéred!

Így vigasztalt engem Jolán néni és elmondta, hogy neki hat édes gyereke van és két nevelt fia, és ő is ilyen rizsnyákot főzött, mikor ment a hasuk. Én olyan boldog voltam, hogy került egy áldott lélek, aki tanácsot adott, hogy megmenthessem Marikámat a haláltól. Örömben összevissza pusztítottam az egyszerű asszonyt és köszöntem nagyon a jó tanácsot, mire ő azt mondta, nem az övé a hála, mert Isten keze vezetett minket arra, hogy találkozzunk, és ennek így kellett lenni. Én még abban az órában elszaladtam a patikába, a kistestvéremet az unokanővéremnél hagytam a szomszédban. Kerestem Kolozsvár minden patikájában, de nem ismerték, míg az egyik gyógyszerésznek eszébe jutott, hogy ez nem is gyógyszer, hanem az élelmiszerboltban kapható tápszer. Ez úgy is volt, már az első utamba eső fűszeresnél megvettem a rizsnyákot, mert ez volt a népies neve, de valójában ez a mai zabpehelykészítmény. Ebből főztem naponta kétszer egy kanállal.

Még az első nap ment a hasa a kicsinek, de már a második, harmadik nap rendes széklete lett, és már kezdett erősödni. A tífusz három-négy nap alatt úgy legyengítette a gyereket, hogy evvel a házi gyógyszerrel hónapok teltek el, amíg teljesen felgyógyult. Én ma is úgy, olyan tisztán emlékszem, hogy felcsillant a remény bennem, hogy mégis életben marad a testvérem, ha Isten is úgy akarja. Itt teljes bizonyossá vált, hogy van isteni kegyelem, mert az orvosprofesszor lemondott a testvérem életéről, és egy szegény asszony tanácsa mégis segített, hogy életben maradjon. Már Apám is kezdett dolgozni, Biri néném egy percig sem hagyta egyedül, közösen dolgoztak a mezőn, együtt kalákában, és így Apunak nem jutott ideje azon gondolkozni, hogy miképpen ölje meg magát. 1946. augusztus végén Szilágy megyei unokahúga jött hozzánk látogatni. Ez a Florika Apám nővérének, Mari néninek a lánya volt. Anyuka temetésén ő is itt volt az öccsével, Simonnal együtt, de még aznap hazautaztak a sürgős mezei munka miatt. Florika néni látta, mi van nálunk, a ház még félbe-szerbe, a mezőre menni kell, a paradicsom, ugorka szedni való, piacra kell vinni. Ő látta, hogy itt valamit segíteni kéne, de ő sem maradhatott, az ő háza táján is sok volt a munka, de mást mondott. így szólt:

– Gyuri bátyám, én másképp nem tudok segíteni magának! Én elviszem ezt a beteg leánykát haza Szilágy megyébe, vigyázok reá!

– Vigyed, Florika, vigyed, ha az Isten úgy akarja, hogy mégis meghal, akkor helyettem oda temeted Anyám mellé a kertbe!

Így tanakodtak ketten az unokanémemmel a Marika sorsán, de én kétségbe voltam esve, hogy mi lesz vele falun, ha én már nem leszek mellette.

Itt említem meg, hogy Apám Szilágy megyei, zsákfalvi születésű volt, de már kilencéves gyermekkorától itt élt Kolozsváron, mivel szülei egy nyáron villámcsapás következtében egyszerre meghaltak. Akkor az árvákat a falu vénei elosztották, a három fiút, Jánost, Gyurit és Lacit behozták Kardosra, a Kolozsvár melletti községbe. Itt lakott a halott apa testvére, Jóska bácsi. Ide hozták a három fiút, akik szülő nélkül maradtak, és akiket a nagybácsi gondjaira bízta. Mária néni egyedül maradt a faluban a testvérek közül, a legidősebb volt, és a falu bírójához került szolgálóleánynak. A bíró aztán férjhez adta, és ebből a házasságból született Florika és Simon, Apám unokaöccse. Ez a Simon nevű fiú lakott nálunk az 1944-es háború idején, amíg Apu a fronton volt.

Most ezen alkalommal a nővére, Florika, jött el látogatni és tette azt a javaslatot, hogy elviszi Marikát, ezzel is segít rajtunk, nincs szobánk, mezőre kell menni, és nincs pénzünk se. Egyszerre addig kérte Apámat, hogy beleegyezett, hogy elengedi novemberig Zsákfalvára. Én szorongó szívvel összecsomagoltam a kishúgom holmiját, még egyszer megfürösztöttem, a lelkére kötöttem Florika néninek a rizsnyákot, hogy főzze. Odacsomagoltam neki vagy tíz csomagot, és következett a búcsú.

Apám könnyes szemmel ölelte meg a kicsi sápadt Marikát és nem hitte, hogy valaha is meglátja még életben. Én is felöltöztem, hogy elkísérjem Florika nénit Marikával a Honvéd utca végéig. Innen egy megállót mentünk a 2-es busszal és az autóállomásnál leszálltunk, és ott állt már a Zilah–Kolozsvár távolsági busz. Én a kezébe adtam a kishúgomat Florika néninek, a csomagját a kocsitetejére rakták. A busz elindult, és én ott maradtam integetve a busz után, és úgy éreztem, hogy egy világ omlik össze ebben a percben.

Magamra maradtam

Én Apuval tovább küszködtem a gazdasággal. Jött az ősz nemsokára, de még elég meleg volt. Már beért a hagyma a Berekben, ki kellett szedni. Közben a száraz paszulyt is szedtük Borháncon sok zsákkal, nem volt hova kiteríteni, mert a ház még akkor ősszel alig hogy be volt fedve. Nekem is kellett segíteni a cserepeket feladni az embernek, aki rakta rá a lécekre. Ma is emlékszem, hogy nagy hólyagok lettek a kicsi gyenge kezemre. Én sírtam, de nem panaszkodtam, mert nem is volt kinek. Apám nem ismert kíméletet. Esténként, mikor Apu lefeküdt, én még kint maradtam az új konyhában, elgondoltam ott magamban, egyedül, hogy Anyuka halálával vége lett az én szép gyermekkoromnak. Már nem kényeztetett senki, nem szólított Nucikának senki, nem fésülte szép hosszú, barna hajamat illatos hajvízzel, mint a drága jó

Anyukám. Erre nem volt ideje senkinek, le kellett mondjak minden szépről és jóról, ami régen volt. Ez volt a higgadt valóság, és ez olyan szomorú volt számomra. Én, szegény árva leány csak most tudtam meg, hogy milyen nagy volt az én Anyám, mennyire finomabb volt mindenkinél. Bizony, keserű valóságra ébredtem egy este, mikor Apám rám kiáltott:

– Na, kisasszony, egykettőre hozzá! le lisztet és szitálj! Reggel kell dagasztani két kenyérre való tésztát!

Én sírtam:

– De Apu, én nem dagasztottam soha, mindig Anyuka dagasztott.

– Nekem te ne felelj, azt csinálod, amit mondtam, és hallgass!

Én szomorúan elmentem a tálért és hoztam le lisztet, megszitáltam, gondolkodtam, hogy is csinálta drága Anyukám a kovászt, és úgy csináltam én is. Nagy aggódom feküdtem le, hogy meg fog-e kelni, vajon jó lesz? Másnap reggel még öt órakor rázta Apám a vállamat, kelj fel dagasztani. Nem kérdezte, tudok-e, vagy nehéz-e a tésztát hólyagosra dolgozni. Én egy jó félóráig kavartam, hajtogattam, még egy kicsi vizet, és addig bajlódtem a tésztával, amíg megjelent egy hólyag, és tiszta lett a kezem. Úgy emlékszem, Anyuka is így csinálta, és hálát adtam Istennek, hogy amíg élt, én odafigyeltem az ő áldott keze munkájára, és az most segít rajtam. Már nem volt kire várjak, Apám szigorú lett velem, rám ordított, mikor már megkelt a tészta, hogy vegyem a tálát a vállamra és vigyem a pékhez. Volt a Téglás utcában egy Erdős nevű pék, annak szép sütődéje volt az udvaron a házával szemben. Ide hordták a Bulgária-telep asszonyai a sütnivaló kenyértésztát, és Erdős bácsi szép bama kenyeret sütött belőle. Délben, mire kisült, mentünk utána. A sütésért kellett fizetni, amennyi járt, és hoztuk haza. Otthon egy abrosszal letakarva egy polcon tartottuk, amíg elfogyott. Mielőtt megkezdte a kenyeret, apám egy késsel egy keresztet csinált a kenyérre.

A kenyérdagasztás után már mindent önállóan kellett csináljak. Apám nem kérdezte, hogy meg tudom-e főzni az aznapi ebédet, csak legyen kész és ehető. Még az elején elég tűrhetően bánt velem, de később mind durvább és nyerebb lett velem. Én próbáltam a lelkére beszélni, hogy inkább imádkozzon ő is és meglátja, hogy könnyebb lesz az életünk. Emlegettem, hogy Anyukám is sokat imádkozott, amíg ő a háborúban volt, és Isten meghallgatta Anyuka kérését, és hazajött a frontról. Az én Apám meg sem hallotta, amit én mondom neki, még néha, amikor mérges volt, csúnyán káromkodott és azt mondta, hogy nincs Isten.

Ezekre az időkre ma is keserűen emlékezem, hogy meg kellett értenem, az én jó Apám, aki kicsi koromban szeretett, a térdén hintáztatott és játékot faragott nekem, megváltozott. Egyszerűen nem ismertem reá. Már kezdtem félni tőle, reszkettem, ha megszólított, nem tudtam, hogy mit dolgozzak még többet, hogy szeressen. Sokszor átmentem Biri nénémhez panaszra, hogy mi lehet Aput, ő így szólt:

– Sajnálak téged, kicsi Anna, hogy panaszkodsz Apádra, de ez így van, a háború borzalmi és Anyukád halála megkeményítették a szívét, és most bosszút akar állni a sorsáért.

Bizony így volt, hogy énrajtam, szegény árván akarta Apám a bánatát megtorolni. Nekem nem volt mit tenni, halkán elfogadtam a parancsait, dolgoztam hajnaltól késő estig, amíg minden munkám elvégeztem. Megtanultam azt, hogy akinek nincsen édesanyja, nem jár neki szeretet és féltés és semmi kímélet. Magamban így imádkoztam:

*Kegyelmes Istenem, ne hagyj el engem, szegény árvát!
Már csak Te maradtál nekem, aki segítsz rajtam.
Ó kérlek, lágyítsd meg Apám kemény szívét is,
Add Uram, hogy tudjon úgy szeretni, mint régen!*

Emlékszem ma is, hogy ezekkel a halk szavakkal keltem fel reggel, és amíg magamra szedtem a ruháimat, mindig Istenhez szóltam. Még a pajtában is, amíg a lovat és a tehenet tisztára vakartam a ganétól meg a portól, addig is imádkoztam, hogy aznap ne legyen mérges az Apám. Ez idő tájt cselédet Apám nem fogadott, mert erre nem volt pénze. A házépítés és Anyuka halála elvitte a pénzét. És akkor én, tizenhárom éves leánygyermek, megfelelttem cselédnek is, konyhalánynak is, pesztrának is a húgom mellé. Én már többet nem is panaszkodtam, végeztem azt, amit parancsba kaptam, és vártam az őszt, hogy beiratkozok a hatodik elemibe.

1946 szeptemberében szóltam Apámnak, hogy a hatodik osztályba kéne beiratkozni. Mondtam, hogy az ötödikes osztálytársaim már mind beiratkoztak, és már elmúlt elseje, már megkezdődött a tanítás. Apám:

– Te nem mész többet iskolába, dolog van, nincs idő arra! Úgyse lesz belőled papné, se doktor, jobb, ha dolgozol!

Így kimaradtam az iskolából, hiába jöttek a volt osztálytársaim, Apámat kérelték, hogy engedjen iskolába, ő kitartott a szava mellett, hogy nem. Sokáig sírtam, mikor láttam, hogy a házunk előtt elmennek az iskolástáskával a kezükben, én nem volt szabad a kezembe vegyem. Mikor Apám meglátta, hogy néha simogatom az iskolástáskámat, egyszer megfogta és felvitte a padlásra és jó magasra egy szegre felakasztotta, hogy ne lássam többet. Arra gondolt, hogy ezzel a módszerrel az iskolászeretetet kiveri az eszemből. Sajnos, nem így volt, mert én soha abba nem tudtam belenyugodni, hogy nekem nem szabad tanulni. Azután titokban olvastam kedvenc íróim könyveit, mint Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc műveit. Bizony sok kellemetlenségem is lett az olvasásból, mert Apám néha meglátta, hogy olvasok, pedig inkább vasárnap délután olvastam, vagy este későn, de így is baj volt, csúnyán rám kiáltott:

– Minek azt a könyvet bújni, az csak olyan úri mánia! Te nem vagy kis-

asszony, hogy csak így passziózzál! Inkább menj a pajtába és hordjál be szalmát a ló alá!

Még ma is emlékszem, hogy sokszor reszketve fogtam meg a könyvet, hogy jaj, jön Apám és megver, mert már fenyegetett ezzel. Apám úgy gondolta, hogy ha neki nincs iskolája, nekem se muszáj tanulni, az felesleges, ahogy szokta is mondani, hogy az luxus. Közben jött az őszi betakarítás, a mezőről be kellett hordani a répát, káposztát, ki kellett ásni a murkot, petrezselymet, zellert. Mentem én is Apámmal reggel korán, még a káposztán rajta volt a hideg téli hóharmat, fázott a kezem, sírtam, kesztyűm nem volt. Apám állt a szekéren, én meg vágtam a káposztát a baltával és adogattam fel a szekérré, ő rakta fel magasra. Aztán mikor jó magasra megraktuk, és megindította a lovat, én a szekér után kellett menjek, hogy szedjem fel, ha leesik egy-egy káposzta. Bizony hazáig sokszor elfáradtam, de még otthon se pihenhettem meg, mert le kellett rakni a színbe a káposztát és vissza kellett menni a többiért is. Ilyenkor naponta két-három szekérral hoztunk haza.

1946 őszén sok vetemény termett a Berekben. Nálunk a Hóstátban így neveztek a murkot és a petrezselymet, zellert. Ez volt a legnehezebb őszi munka, kiásni a nedves földből ásóval a zöldséget és szekérré rakni, hazahordani és otthon a sártól meg a száraz levéltől megpucolva a helyére rakni a pincébe. Sietni is kellett, mert már fagyni kezdett az idő.

Ketten Apámmal már aggódni kezdtünk azon, hogy augusztustól semmi hír a kicsi testvéremről, még bár egy levelet se írt Florika néném. Egy nap mégis jó hír jött a faluból, mert egy odavalósi bácsi jött hozzánk üzenettel, hogy a gyerek él és jól van. A bácsi néhány napig nálunk lakott, amíg a csizmát, amit rendelt, megcsinálja a csizmadia. (Régen Kolozsvárra jártak faluról lábbelít csináltatni.) Ameddig a csizma elkészült, addig a bácsi segített nekünk az őszi munkában. Egy este azt mondja Apám:

- Te Annuska, én azt gondoltam, el kéne menjél János bácsival!
- De hogy gondolja, Apu, én egyedül egy idegen emberrel?
- Úgy jó lesz, ha te mész, te bátor leány vagy, nem lesz semmi baj.

Nekem nem volt választásom, másnapra a János bácsi csizmája készen volt, és nekem csomagolni kellett, hogy vele utazzak Zsákfalvára. Reggel korán felöltöztem én is, és elindultunk az autóállomásra a Honvéd utcába. (Ma egészségügyi üzlet van a helyén.) Innen indult a távolsági busz Zilah felé, amivel mi Unguraşig utaztunk. Nekem ez az utazás nagy élmény volt, mert ez volt a második utam erre a vidékre. Anyuka életében egy télen még jöttünk Zsákfalvára egy lakodalomba. Most újra láttam ezt az utat Szentpál és Zsombor meg Almásszentmihály felé. Kíváncsian nézegettem ki a kocsik ablakán az őszi tájra, a búzavetésekre, a falusi portákra. Nekem élmény volt az is, hogy láttam egy-egy bácsit, amint hajt az úton egy tehenet. János bácsi is magyarázott nekem románul ezt-azt, amit az úton láttunk. Most hálás voltam a sorsnak, hogy az iskolában ötödik osztályban már tanultunk román nyelvet, és

tudtam már beszélgetni valakivel románul is. Mire Unguraş községnél leszálltunk a buszról, már nem is féltem. Vígán gyalogoltam János bácsi mellett, ő meg biztatott, hogy ne szaladjak, csak lépésben menjünk, mert hét kilométer az út a falu elejéig. Közben, mikor keresztülmentünk egy falun, megmondta a nevét a falunak. Unguraş után jött Kékes, utána egy Romica község. A falu szélén nagy tó volt, körben nádassal. Itt nagy rikácsolást csináltak a vízimadarak, és sok libát tenyésztettek itt a falusiak. Aztán felértünk egy hosszú gyalogsvényen balra a dombtetőre, és én felkiáltottam:

– Már látom a Florika néni fehér házát!

Örömben otthagytam János bácsit és szaladtam lefelé a házig.

Marika hazajön

Florika néni háza ott fehérlett a falu elején, már messziről látszott. Ez volt az első új ház a falu elején. Én János bácsit, akivel utaztam, meg se vártam, ahogy a nyitott kapun beszaladtam, egyenesen be a házba, minden kopogás nélkül. Ott a pitvar közepén egy nagy dézsában a kishúgom. Én kiáltottam:

– Ó, kicsi Marikám, hát te még élsz, hála Istennek?

Erre valahonnan az udvarról előkerült Florika néni is egy vederrel a kezében és mondta, hogy kivitte a malacoknak a moslékot. Addig otthagya Marikát a dézsában, hogy pancsoljon. Akkor akarta megfürösztetni, de előbb vitte a vedret, mert visítottak a malacok. Az én kishúgom ott ült az alacsony fadézsában, félig töltve langyos vízzel, és egy nagy háziszappan volt a két kis kezében. Mikor én megláttam és felkiáltottam, nem is hittem, hogy ez valóság, hogy Marika él, hogy már rendesen eszik, már tud kacagni is. Ma is, mikor visszagondolok erre a napra, hogy szememmel láttam, hogy milyen nagy Istennek a kegyelme. Itthon imádkoztam:

– Istenem, ne hagyj el, él-e még Marika?

– Uram, csak Te tudod visszahozni ebbe az életbe!

– Istenem, te akartad, hogy ő megszülessen, most ne vedd el tőlem!

Itthonról olyan szorongással indultam erre a nagy útra. Ahogy az autó ment a dökögős országúton, halkán magamban imádkoztam, és íme, az imám meghallgattatott, Marika él és játszik a vízben avval a szappannal. Elmesélte azután Florika néni, hogy mikor elhozta Marikát, eleinte csak üres puliszkát adott a gyerekeknek, semmit se tett reá, csak mikor már elmúlt a hasmenése, azután töltött tejet vagy túrót a puliszkára. Azon a napon én öltöztettem fel a testvéremet és mentem vele az ölemben tartva a falu utcáján felfelé, mindenkinek köszöntem boldogan. Szoroson öleltem magamhoz, néha belenéztem a szemébe, nem hittem, hogy ő az. Másnap este lefekvés előtt megbátorodtam és szóltam Florika néninek, hogy engedje velem haza Marikát. Először a néni tiltakozott, hogy azért fél elengedni a gyermeket velem, mert még én is gyer-

mek vagyok, és mi lesz az úton, mit csinállok vele, ha sírni kezd? Én csak szüntelen biztattam Florika nénit, hogy bízsa csak reám, vigyázok én reá, meg azt is mondtam, hogy a jó Isten akarata volt, hogy meggyógyuljon, és ezután is ő vigyáz reánk az úton. Harmadik este aztán megegyeztem vele, hogy elkísér a buszig Unguraşra és ott feltesz az autóbuszra, és onnan a jó Isten legyen velünk.

Így is volt. Emlékszem, egy szombat délelőtt indultunk haza Kolozsvárra, ölemben a szundikáló kishúgommal, boldogan. Emlékszem, 1946. november 25-e volt, amikor délután öt órakor beléptem a konyhába a kicsi Marikával. Szegény Apám szóhoz se jutott a meglepetéstől, hogy én haza is hoztam a gyermeket, mert arról volt szó, hogy karácsonyig vagy újévig ott marad falun. Most újra más életet kellett kezdjünk. Családunkban anya nem volt, csak Apu, én meg a kishúgom. Apu gondolkozni kezdett, hogy most már hogy legyen hármunk élete. Már másnap egy asztalossal csináltatott egy kicsi rácsos gyermekágyat, és abba tettük már először is Marikát. Abban játszott avval, amit odaadtunk neki. Már ülni is tudott, úgy megtámasztva párnákkal, már mosolygott, gögicsélt. Lábra állni még nem tudott, mert a tífusz nagyon megviselte, elmaradt a fejlődésben. Már az is nagy szó volt, hogy ült és gügyögött. Később elvittem Kiss Árpád gyermekorvoshoz a Barta Miklós utcába. (Ez az utca szembe megy a Magyar Operával.) Itt lakott a közismert gyermekorvos, aki megvizsgálta Marikát, én elmeséltem a családunk borzalmas történetét és tanácsát kértem a doktor úrnak. Kiss Árpád doktor úr meghallgattott és a gyerekre nézett és azt kérdezte tőlem:

– Mondja meg nekem kisleány, ki lesz a gyerek gondozója?

– Doktor úr, kérem! Anyukánk meghalt, én leszek a gondozó!

Engem végigmért a szemével és jóságos, meleg hangján így szólt:

– Én megértem magát, kisleányka, maga bátor leány, de tudnia kell, hogy testvérkéje egy iszonyú betegségből gyógyult föl. Magára komoly feladat vár a gyereket illetően!

– Én vállalom, doktor úr. Nekem öt Isten ajándékba adta, és hiszem, hogy ha annyi próbán átsegített, ezután is megtartja!

Azután tápszereket írt fel, megmagyarázta, hogy mit főzzek a kicsinek, de legfőképpen az volt a tanácsa, hogy jó lenne, ha valakitől kapnánk anyatejet, mert még nem késő, és az nagy gyógyszer lenne. Akkor eszembe jutott a szomszédban Mária néni, akinek van egy Valér nevű kislánya, egyidős a testvéremmel. Ő már szoptatta két-három napig a gyereket, amíg Anyuka kórházban volt.

El is mentem hozzá azon este, elmondtam a doktor tanácsát, és Mária néni szíves örömet ígerte, hogy amíg teje lesz, naponta egyszer ad Marikának anyatejet. És így lett a Luther utca 10. szám alatti Káplár Mária néni a pót-anyuka. Ez a szomszéd néni a későbbi években is sokat segített nekünk a me-

zei munkában és a ház körül, és azt is mondhatom, hogy a Biri néném mellett, a főzési tudományom felét is neki köszönhetem.

Kártyabarátok a házunkban

1946 karácsonya közeledett, és sok volt a ház körül a dolog, ahogy Apám mondani szokta. Takarítani kellett minden helyiségben, szobában, konyhában, és sajnos, egyedül voltam minden házi munkára. Árulni Apám szokott menni, de én készítettem el előző este a zöldséget, krumplit, káposztát, kosarakba rakva, szépen letakarva vászonterítővel. Nálunk élt még a hóstáti szokás, hogy a szép egészséges piros és fehér hagymát koszorúba fonták és így árulták télire. Ezt a munkát én is szerettem csinálni, csak ez sok időt igényelt.

Apám nem sokat törődött az én időbeosztásommal, csak azt követelte, hogy minden legyen kész idejében. Közben ahogy telt az idő, egy baráti kör alakult ki nálunk az új konyhánk nagy asztala körül. Ugyanis Apám nagy kártyás lévén, és hogy özvegy volt, nem volt feleség, aki tiltakozott volna a minden esti asztaltársaság ellen, hát így nálunk gyűltek össze minden este hatannyolcan a kártyás barátok. Én nem szólhattam bele az Apám szórakozásába, habár a szívemben ott sajgott még a bánat és a gyász Anyukám után, de Apám ilyen módon akart felejteni és vigasztalódni.

Ma is sokszor visszagondolok azokra a telekre, mikor már kora délután gyülekeztek a kártyabarátok. Hétköznap még csak hallgattam, ahogy hordták be a csizmájukkal a sok sárt meg a havat, de szombaton, mikor szépen takarítottam, súroltam, és alig fejeztem be, máris csupa sáros lett minden, sokszor sírtam idegességemben, hogy milyen szívtelenül tönkretették a munkámat. A barátok előtt nem sírhattam, mert ha Apám észrevette, megpofozott, ezért néha kiszaladtam az udvarra, hogy ne lássa, hogy sírok.

De még az nem is volt elég, hogy nekem rendetlenséget csináltak, hanem még bort is hoztam nekik a boltból. A Luther utca sarkán volt egy fűszeres vegyesbolt, Berei Pista volt a boltos, oda kellett menjek borért. Akkoriban még nem voltak a mai fajborok és többféle választék, csak a Pinot Gris nevű céklaszínű bor volt, ezt itták ők is. Apám egyik barátja, Butyka Gergi bácsi nem szerette a bort, mindig mondta:

– Nekem pálinkát tölts, Gyuri, nem azt a szilvalevet! Küldd el a léányodat, mert jó lába van, hozzon még pálinkát!

Bizony úgy is volt, hogy kétszer-háromszor mentem a boltba italért. Nálunk a barátok jól érezték magukat, Apám részeg lett, ők addig kártyáztak, amíg tartott az ital, s akkor hazamentek. Szabó Misi bácsi és Szabó Andris bácsi a szomszédban laktak. Kuruc bácsi kicsit arrébb, Zágoni Misi bá az utca másik végében, mellette Butyka bácsi, Kalló Marci bácsi messzebb lakott

a Lunii utcában, Kosztán bácsi meg a János Zsigmond utcában lakott. Nekem nehéz sorsom volt az ilyen esték miatt, mert Apám részegen lefeküdt, én kellett két tehenet megfejjek, enniek adjak, ganét takarítsak, a konyhát összeszedjem. Sokszor már tizenkét óra is elmúlt, még volt házimunkám, a kishúgom elaludt, és én pelenkát kellett mossak még. Visszaemlékezéseimben gyakran gondolok arra, hogy is lehetett akkor így, hogy egy leánygyermek ennyire ki kellett szolgálja az Apát. Ha én elmesélem az unokáimnak, hogy nekem milyen volt a serdülőleány életem, el sem hiszik. Ebben az adventi időszakban is annyi feladat hárult reám, hogy alig bírtam. Soha nem tudtam kialudni magam, későn feködtem és korán keltem, hogy valahogy mindent elvégezzek. Jött a karácsony, készülni kellett mindennel. Néném egy anyagot vásárolt nekünk kettőnknek a húgossal, én elvittem a varrónőhöz.

Közben nekifogtam a nagytakarításnak. Nálunk ez a munka télen keserves volt, mert az utcára nyíló nagyszobában nem volt kályha, Apám ide nem rakott kályhát. Volt benne egy asztali kemence, de miután készen lett a nagykályhánk, azt kihoztuk oda, és mivel ott is aludtunk, a nagyszoba amolyan tisztaszoba volt. Itt mindig szép rend volt, de hideg, mint a jégveremben. Ha ünnepekre takarítottam, lefagyott a kezem-lábam, ahogy ablakot pucoltam és padlót súroltam. A benti munkán meg a főzésen kívül az istállóban is mind több munkát bízott Apám reám. Ő látta, hogy szívesen csinálom, azt hitte, hogy bírom is. Már a lovat is én pucoltam, mert azt mondta, hogy nekem jobban áll. Persze én nem kiabáltam reá és nem ütöttem a villával, hanem simogattam és kenyérdarabot adtam neki a kezemből, ezért engem jobban szeretett, mint Apámat.

Egyik este, mikor újra együtt volt a baráti kör, arra lettem figyelmes, hogy Zágoni bácsi egy ajánlatot tesz Apámnak, hogy valami ügyintézését vállalna el a Gazdasági Egyesületben. Ez a munka abból állott, hogy mint valami futár, vitte-hozta az iratokat a városban. Apámnak tetszett ez a munka, de evvel még kevesebbet volt itthon. Mondta is neki Biri néném sokszor:

– Menjen csak, sógor, maga csak mind a várost járja, vannak magának intéznivalói, itthon úgylis van egy jó cselédje, mindent elvégez ő!

Hát bizony ez úgy is volt. Az én Apám már reggel, miután jól megreggeli-zett, felöltözött pucba és elment ügyintézésre. Csak délután jött haza, akkor ebédelt, kiment a gazdaságba, mint egy gazdatiszt, megkritizálta a munkámat, kiadta a másnapi parancsot, hogy piacra kell készíteni és egyebeket.

A piacra árulni Apám ment. Akkor a Széchenyi téri piacra jártunk. (Ma ez a Mihai Viteazul téri piac.) Akkor még a mai vásárcsarnok helyén volt egy szabadtéri nagy szögletes placc, körülveve amolyan sátrakkal. A placcon hosszában és keresztben sorok voltak, mint fősor és kissorok. Itt foglaltak helyet a hóstáti asszonyok a szépen elrendezett kosarakkal, sorba rakva. (Ma már betonasztalokon árulnak a hóstáti termelők meg a vidékiek is, nincs meg

az a hagyományos piaci rend, mint a negyvenhetes, ötvenes években. Akkor csak zöldséget árultak a hóstáti placcon és nem vegyesen egyéb ipari árucikkeket.)

A hóstáti viselet

A régi hagyományok szerint a hóstáti gazdák a zöldségpiacra a Magyar utcán mentek. A legények, leányok szépen felöltözve ültek a szekeren. Akkor még nem volt gumikerekű szekér divatban, mint most, ráfos kerekei voltak a szekérnek. Ez a jármű elég zajos volt az aszfalton, és hozzá a ló patkója verte a ritmust. Emlékszem, hogy a mi Mancsi nevű fekete kancánk is úgy verte a lábait az aszfalton, hogy valósággal élvezte a trappolást a reggeli csendben, ahogy mentünk a piac felé. Én is szépen felöltözve ültem Apám mellett, de menet ő hajtott, csak hazafelé jövet hajtottam én a lovat. Miután leraktuk a kosarakat szépen sorba, Apám ott maradt árulni, én meg jöttem haza a szekérral lefelé a Magyar utcán. Régen ez a piacra menés-jövés is szórakozásnak számított a fiatalságnak, ezen az úton látták egymást leányok és fiúk, például hogy ez a Zágoni Miklós fia, vagy az a Jakab Andris leánya, és így a többi fiatal is számon lehetett tartani.

A viselet a piacra menésben a lányoknál a piros vagy kék pettyes szoknya sok alsószoknyával, fodros réklivel. Fekete bársony mellényke volt a derekon befűzve piros szalaggal, a fejükön csinosan hátrakötött piros pettyes kendő, a fülükben a hagyományos kék eper, meg a zöld türkíz fülbevalóval. Lábukon télen fekete bokszcsizma, nyáron vászoncipő volt, zokni nélkül. A kötény hétköznap kék dokkanyagból varrt mejjes kötény volt. Ez volt a régi hóstáti leány eleganciája.

A legényeknek szintén szépen kellett öltözni, a piacra nem lehetett csak úgy ganésan felülni a szekérre. Megvolt a legényeknek is a piacra járó ruhájuk. Télen fekete bársony nadrág, a lábukon bőrcsizma, a fejükön prémkucsmá. Felső kabátként a *puszli* volt. Ez olyan puha szövetből készült téli kabát volt, de nem hosszú, hanem rövid, és többnyire sötétkék színben volt. Az ing hétköznap kockás volt, inkább világoskék színben és magas nyakkal. Nyári időben a legények *cájk* nadrágot viseltek, ez olyan vászonféle, szürke, vékony anyagból készült és pricses csizmanadrág volt, de ha meleg volt, a legények is vászoncipőt viseltek. Inget nyáron is kockást vagy csíkos viseltek, de az ujját feltörve. Régen nem volt divat a rövid ujjú ing. Azonkívül kis fekete mellényt viseltek, némelyik legénynek még nagy szemű óralánca volt zsebórával, és a legény fején csinos fekete karimás kalap volt.

A régi hóstáti piac amolyan ismerkedési hely is volt az áruláson kívül.

A hóstáti viseletről még itt említtem meg, hogy ezeket az öltönyöket nem akármelyik szabó vagy varrónő varrta. Én a negyvenes évektől emlékszem, ami-

kor szüleim vagy rokonaink beszéltek róla, hogy ruhát kell csináltassanak karácsonyra vagy húsvétra, esetleg pünkösdre. Már ünnep előtt pár héttel elvitték az anyagot a szabónőhöz. Például a Táncsics Mihály (ma Teleorman) utcában lakott egy Fülöp néni nevű asszonyság, ő varrta a hóstáti női ruhák java részét.

Szép kis, egész fedelű tornácos háza volt, szőlővel befuttatva és egy fekete. Szultán nevű kutya volt. Ez a kutya jelentette, hogy kuncsaft érkezett. Akkor Fülöp néni felállt a varrógéptől és beengedte a kuncsaftot. Nagyon kedves néni volt, erre én is jól emlékszem, mert amíg Anyuka élt, mi is nála varratunk. Anyukám nagyon szerette a munkáját, mert a keze alól valóságos csodák kerültek ki.

De a női- és gyermekruhákon kívül nála varratták az ünneplő férfiinget is, amit úgynevezett *forhamentlis* ingnek neveztek, ami abból állt, hogy az ing elején sok keskeny hajtás volt fölfelé mind a két felől. Ez a sűrű varrás tette hóstáti inggé az anyagot.

Nagyon fontos volt a női viseletben is, hogy csinos és kerek legyen a szoknya, ami négy méter anyagból volt varrva. Ennek is az alján négy egycentis hajtás volt varrva, ami nagyon sok cérnát és gépelést igényelt. Ezért más varrónők nem vállalták a hóstáti ruhák varrását. Ilyen varrónő még élt az ötvenes években a Betlenkert (később Iazului) utcában. Ezt a varrónőt hóstáti körökben csak *naccságának* hívták. Én nem varrattam nála, így a nevét nem tudom, de emlékszem, hogy a jobbmódú hóstáti asszonyok még rövid bundát is varrattak nála, aminek az eleje-hátulja irhabórból és a két ujjja kötött gyapjúból készült. Ezzel egészült ki az igazi hóstáti viselet télen.

Fülöp néni halála után még varrt egy Barta néni asszonyság, a Duna (ma Dunărei) utcában lakott. Sok ideig ő varrta a hóstáti ruhákat.

A viselethez tartozó hóstáti *kapnis* zseblóbőr csizmát a lányoknak meg asszonyoknak egy Szepesi nevű csizmadia készítette. Ez a jókedvű Szepesi Pista bácsi az egész hóstáti közösségnek dolgozott. Ő tudta is magáról, hogy szebb és jobb csizmát csinál, mint Kiss úr a Honvéd utcából. El is volt bízva ezért, mert jóval drágábban dolgozott, mint Kiss úr. Én emlékszem, hogy nekem egy húsvétra olyan szép félcipőcskét csinált, hogy olyan volt, mint egy ékszer, meg is kérdezték tőlem sokan, hogy ki csinálta ezt a szép cipőt. Én akkor olyan tizenkét éves voltam. Szepesi Pista csizmadia a Mocsári Lajos utcában lakott a sarkon, a volt olajmalom szomszédságában. (Ma ennek a malomnak a helyén a Farmec kozmetikumgyár épült.)

Ugyanebben az utcában, csak az alsó végén, volt a Sütő nevű vendéglő. A negyvenes-ötvenes években ide jártak a lupsai fiatalok és házasok is zenét hallgatni. Régen hagyományos volt a hóstáti embereknek, hogy szombat vagy vasárnap este zenét hallgatni mentek egy kisvendéglőbe.

Hóstáti utcák

Visszaemlékezéseimben a hóstáti viselet után megemlítem a mesterek neveit is, mivel ezek a mesterek szolgálták ki a hóstáti gazdákat. Például itt a Magyar utca elején volt két kovácsműhely a 152. és 154. szám alatt, Hatházi Gyurka bácsi szomszédságában, aki az ötvenes években kitelepült Magyarországra. De ugyanezen a soron laktak Tárkányi Feri bácsiék is, aki sokáig énekelt a Bethlen Gábor Földész Dalkörben, és a 146. szám alatt lakott Nagy Pista bácsi, férjem anyai nagyapja.

Visszatérve a kovácsokhoz, Deák Pista volt az egyik, aki pontosabb munkát végzett, és sok munkája volt. Boros volt a másik kovács, aki a lovak patkóit verte naponta a hóstáti lovak lábaira. De ugyanabban a régmúlt időben dolgozott szemben a napos oldalon Kalló, a púpos kovács is, elég jól. Nyáron a nagy munkaidőben sokszor a három kovácsműhely sem győzte a munkát. Itt élesítették az ekevasat, vagy ha valami eltört a szekérnél.

Szíjgyártó mestere is volt a hóstáti gazdáknak a Honvéd utca elején. Borbély Károly volt a neve, és ő varrta, javította a hámot, kötőféket a lovaknak. Még egész fönn a Szent Péter-templom mellett dolgozott egy Hadnagy nevű kovács, ő is az ötvenes-hatvanas években dolgozott a hóstáti gazdáknak. Mivel itt a Magyar utcáról írtam, itt a Liliom utca (ma Crinului) sarkán volt két üzlet. Az egyik fűszerbolt (később a Hóstáti Szövetkezet vegyesboltja lett), a másik egy kocsmá volt. Szabad idejünkben ide tértek be egy snapszra vagy egy sörre a hóstáti atyafiak. Itt sok mindent megbeszéltek a pohár mellett. Ez amolyan hírszerző központ is volt, itt lehetett megtudni a legújabb eseményeket. Itt a Liliom utca 2. szám alatt dolgozott egy Seffer József nevű jó asztalos, aki épületmunkát, vagyis ajtót, ablakot készített az épülő házakra, de híres volt a bútorkészítésben is. Itt említem meg, hogy ő csinálta az én bútoromat is, amivel 1954. február 7-én férjhez mentem. Ennek már negyvenhárom éve, de ezek a bútorok ma is teljesen ép állapotban vannak. Seffer bácsi magas, sovány, erős ember volt, és két kisinással dolgozott. Volt egy szép barna leánya, aki ebédet hozott az apjának. Én naponta találkoztam Józsi bácsival, mivel abban az udvarban létesült egy tejszarnok, ami két utcára nyílt, mert két helyiségből állt. Egyiknek a Magyar utcára, a másiknak a Liliom utcára volt az ajtója.

Ez a tejszarnok is a Hóstáti Szövetkezethez tartozott, amit Édesapám elvállalt mint tejbegyűjtő, és többnyire én dolgoztam benne reggel hattól délelőtt tízig. Utána a tejet nagy 25 literes kannákban a saját stráfszekerünkkel beszállítottuk a vajgyárba. Visszaemlékezéseimben eddig a Magyar utcáról írtam, de a további írásaimban még a tejszarnokhoz és a tejhordó hóstáti gazdákhöz is visszatérek, mivel az életemből hét évet itt dolgoztam, amíg férjhez mentem.

Emlékeimben odáig értem, ahogy a piacra mentünk a szekérrel, és tovább is folytatom írásaimat a régi hóstáti gazdák házaival. A Liliom utcai kocsmá-

sarok mellett ott lógott a táblája a Dusa nevű szobafestőnek, mellette lakott Kiss Misi szép sarokablakos új házban. Reggelenként frissen megborotválkozva néha ő is ott beszélgetett a sarki kocsmában a mindennapi féldeci mellett és hasznos tanácsokat osztogatott a gazdáknak. Feljebb ugyanabban a sorban következett a Butyka Pista bácsi háza, utána Zágoni Miklós bácsi háromablakos, szép hóstáti kapus háza, mellette meg Zágoni Misi bácsi lakott. Még volt egy úri ház, és ott épült a vajgyár, ami nem került a bontás alá. Ma is abban a formájában áll, mint az ötvenes-hatvanas években.

A többi hóstáti ház a közöttük épült úri házakkal együtt bontás alá került a Magyar utcán fel egészen a Szentpéteri templomig. Innen volt egy utca jobbra, ami a Csermalom utcai malomhoz vezetett. (Ez a malom ma is megvan és üzemel állandóan.) Régen a Magyar utcában a legmagasabb épület a Szentpéteri templom volt, ma már egész törpének mutat a tizenkét emeletes tömbházak mellett. Tovább a jobb oldalon felfelé volt a vízügyi igazgatóság és utána a Dohánygyár sárga kisablakos épülete. (Ma ez a Someşul kötöttárugyár tulajdona.) Még feljebb volt a tűzoltólaktanya, ami ma is ott és úgy van, mint régen. Feljebb az Urológiai Intézet épülete és a Stanca kórház, ez a kettes számú nőgyógyászati klinika a Párizs utca sarkán. Feljebb még egy tűzoltósági épület van, a kétágú templom tövében. A kéttornyú templom a református egyház alsóvárosi temploma. Úgy emlékezem, hogy ebbe a templomba jártak a régi hóstáti családok, idősek és fiatalok, vasárnap és ünnepnapokon.

Hagyományos régi templomi sorrend volt. Például a főbejárat jobb oldalán volt a férfiak ülőhelye, mind a hóstáti, mind az úri családok férfitagjai ezen az oldalon ültek. A templom bal oldalán az asszonyok keményített kendői virítottak a nőikalapos hölgyek között. A negyvenes-ötvenes, sőt a hatvanas években még megvolt az a templomi hagyomány, hogy legelöl egész körbe volt a templom dísze, ahogy a hóstáti leányok ültek a legszebb ünneplő ruhájukban. Egyformán fénylett fekete csizmájuk, és amikor a lekipásztor felállásra intette a gyülekezetét, hallani lehetett a szoknyák suhogását. Emlékeimben ma is élnek a kéttornyú templom nagyjai, mint Vásárhelyi János püspök úr, Valádi György, Kassai Géza, Krizsovánszki Jenő lekipásztorok és Jakab György főgondnok. Visszaemlékezéseimben ma is a fülembe cseng az orgonaszó hangja, amint a gyülekezet kivonult a templomudvarra. Itt újra alkalom adódott a találkozásra közelebbi és távolabbi ismerősökkel, egymást megölelve vagy kezet fogva távoztak haza a hívek, és magukkal vitték gondolatban a prédikációban hallottakat.

Következett 1946 karácsonya, az első szomorú karácsony, amit drága Anyukám nélkül töltöttünk el. Mint ahogy már írásom elején említettem, készülvén az ünnepekre, piacra jártunk, vittük azt az árut, amit ünnep előtt a hóstáti termelők szoktak árulni. Például a házi savanyú káposztát nagy csebekben, amit egy seprűnyél segítségével ketten cipeltek be a piactérre. Ilyenkor sok leveles zöldséget is vittünk, s még ezeken kívül szoktak a hóstáti ter-

melők tojást, tejfölt is eladni. (Régen nem az állami gazdaság látta el a lakos-
ságot, az Avicola még nem létezett.) Ünnepek előtt a környező falvakból,
amelyek nem estek túl messze Kolozsvártól, élő szárnyasokat is hoztak, puly-
kát, libát, kacsát, tyúkot párjával és egyebeket. A régi tyúkpiac ott kapott he-
lyet egy nagy udvarban a Hosszú utca (ma Constanța) felső végében. Ezen az
utcán jöttek a piacra a Lupsa elnevezésű városnegyedben lakó földészek az
Edison mozi előtt (később Vörös Csillag mozi). A mozival szemben volt egy
finom cukrászda, itt szoktak a lupsai földész asszonyok egy kis finomságot
vásárolni hazafelé menet. (Ez a cukrászda ma is az eredeti helyén áll, de már
fel van újítva a mai korszerű stílus szerint.)

Visszatérve a piacra, a régi piaci rend szerint reggel hattól délután kettőig
kellett árulni. Azután már a sepregetők meg vámosok „zavartak”, tehát nem
volt szabad tovább maradni. (Ma már estig is tart a vásár.)

Megemlítem, hogy a Széchenyi tér sarkán volt egy csinos, egyemeletes úri
ház. Itt az emeleten lakott egy Benkő néni nevű cukrász asszony. Én ide hord-
tam a tejet, minden második nap három litert. A bejárati kapu a Mikes Kele-
men utca felől volt, egy meredek falépcső vezetett a lakáshoz. Én úgy 18-19
éves lehettem akkor, de több évig hordtam ide a tejet, miután férjhez mentem
is. Ma is emlékszem azokra az illatokra, mikor beléptem reggelenként a tejjel.
Benkő néni ropogós fehér kötényben fogadott és mindig mosolygott, megkér-
dezte, hogy nem fagytam-e meg az úton, amíg jöttem. Majdnem mindig a ke-
zembe nyomott egy meleg kiflit vagy egy brióskalácsot. És milyen kicsi a vi-
lág, nemrég beszélgettem Pillich László szerkesztő úrral, aki elmesélte, ő a
Benkő néni dédunokája.

Itt újra eltértem életem történetétől, de említeni szerettem volna a kedves
élményeket. Visszatérve, megjött a karácsony is a sok fagyoskodás, nagyta-
karítás után, és már ünnep szombatja volt. Kalácsot kellett dagasszak, én, aki
soha nem csináltam ilyen ünnepi tésztákat. Apám rám parancsolt:

– Semmi kényeskedés, jön az ünnep, sütni kell!

A karácsony

Eljött a karácsony este, és már Apám behozta a kicsi fenyőfát, hogy díszít-
sem fel. Elő is szedtem a tavalyi díszeket, meg azt a kevés szaloncukrot, amit
vettünk, és már ott csillogott szerényen az asztal közepén. A cserépfazékban
főtt a töltött káposzta csendesen, és olyan csendben voltunk, hogy hallszott a
tűz pattogása. Én ott ültem az asztal mellett, ölemben a kishúgommal, resz-
kettem a fáradtságtól, néztem az én aranyos kis testvéremet, néztem, hogy
mennyire hasonlít Anyukához, és ő csak gügyögött a kis ártatlan hangján és
játszott a kendőm sarkával. Így magunkba szállva csak azon vettem észre ma-
gam, hogy peregnek a könnyeim a húgom arcára, és nem tudtam megfékezni

a sírást, csak mind sírtam és sírtam, és akkor a kishúgom is sírni kezdett. Nagy bánatunkból a betlehemesek ébresztettek fel, mert kopogtattak az ajtón.

Apám beengedte őket, és elkezdtek énekelni a *Mennyből az angyalt*. Én odavittem a kishúgomat a kis istállóhoz, a jászolban a Jézuskával, és ő úgy örült a pici báránycáknak. Mikor már menni készültek. Apám pénzt adott a betlehemeseknek, és elmentek. Utánuk olyan mélységes csend borult a szobára, úgy éreztük, hogy amíg élt Anyukám, más volt a karácsony, nem olyan sivár, nem olyan hideg, az ő szelíd, kedves szavával tele volt az egész ház, éreztük az ő melegét, az ő szeretetét. Bánatunkban elálmosodtunk és aludni mentünk. Ünnepe első napján templomba mentem a testvéremmel. Felvettük a Biri nénémről karácsonyi ajándékba kapott diftinruhát és úgy mentünk nénémekkel a templomba. Apám nemigen szokott templomba járni, csak nagy ritkán. Figyelmesen hallgattam a prédikációt a karácsonyi hangulatban a szertettről, a békességről. Szerencsémre a kishúgom jó gyerek volt, nem sírt, nem mozgolódott. Még ezen viselkedését is isteni ajándéknak fogadtam el, mert mit csináltam volna egyedül annyi munkámmal, ha a gyerek rossz lett volna. Ma is emlékszem, hogy akkor, 1946 karácsonyán milyen részvétellel voltak irántunk az ismerősök, rokonok, mikor jöttünk ki a templomból. Bizony olyan jól esett a szívemnek, mikor mondták:

– Gyere el, Annuska, délután a kicsi testvéreddel hozzánk. Gyere, hogy még mesélj a drága Anyukádról!

Így hívtak minket, a két szegény árvát, mert tudták és érezték, hogy nekünk hiányzik az anyai szeretet és melegség. A meghívásukkal enyhíteni akarták a fájdalunkat és gyászunkat. Mi el is mentünk ünnepe első napján délután Anyuka unokatestvéréhez, másnap meg Bertalan Misi bácsihoz, ahhoz a nagybácsihoz, aki Anyukám életében, mikor Apám a fronton volt, meglátogatott egy karácsony estén.

A tej csarnokban

Azután eltelt a karácsony, és beköszöntött életünk 1947-es esztendeje. Az újévi ünnep is olyan csendben és vigasság nélkül telt, mint az ünnepek, és következett a komoly munka. Apám a Gazdasági Egyesülettől egy ajánlatot kapott, hogy létesíteni akarnak egy tejbegyűjtő központot, tehát tejcarnokot, ahova a hóstáti gazdák a tejet naponta behozták, és havonta hivatalos áron hónap végén kifizetnék. Végül összehívtak a székházban egy gyűlést.

Ez az épület, a székház, a hajdani Gazdasági Egyesület tulajdona volt, amit 1940-ben vettek az akkori Rex Károly utcában (később Honvéd utca). A székház volt a gazdák találkozóhelye, itt tartottak gyűléseket is, de rendeztek műsoros bálakat, a fiatalság szombatoként táncesteket rendezett. Ugyanakkor a székház udvarában sok mellékhelyiség volt, itt gazdasági gépeket tartot-

tak, innen a földészek kölcsönözhatték, amilyen gépre szükségük volt. Többek között csak néhányat említek meg, mint lógereblye, vetőgép, sőt volt egy nagy rézüst is, ami hosszú kavaró karral működött, ezt ősszel szilvaízfőzésre kérték kölcsön. Itt határozták el, hogy a Magyar utca és a Liliom utca sarkán nyitnak egy tejsarnokot, és Apám vállalta az üzemeltetést.

Ez a tevékenység abból állott, hogy pontos órarendet határoztak meg, reggel 6-tól 10-ig. Ezen időközben hozhatták a hóstáti gazdák a napi tejfölöslegüket ide a tejsarnokba. Apám írni nem tudott, mivel a fronton az ujjai megfagytak, és ebből kifolyólag nem tudta a ceruzát megfogni. Így engem bízott meg a papírmunkával, de a tej átvételét is többször én csináltam, mert én még fiatal vagyok. Tíz óra után a huszonöt literes fémkannákat lezártuk és az ajtó elé állított saját stráfszekerünkre felraktuk a napi 10-12 kannát, amit a szomszédos vajgyárba átszállítottunk. Habár nem volt messze a vajgyár, azért mégis nehéz munka volt, mert fel kellett dobni a rakodó *rámpára*, hogy a kannák bejussanak a nagy gyűjtőmedencébe. Ide én egy kísérlappal jöttem, amit az átvevő aláírt, az eredeti példányt letépte, és a kópiát két példányban visszahoztam a tejsarnokba. Erről a hónap végén nagy *borderókon* elszámoltam a tejet, a vajgyárba bevitem a borderót, és kifizették egy tételben a havi beszállított tejet.

Minden hónap végén fizettük a gazdának a tej árát. Minden gazdának volt egy sorszáma a beírt neve előtt, és így könnyen megtaláltuk a nevét, ő csak a számot mondta, és már oda is nyitottuk ki. Ez a tejértékesítés hasznos volt a földészeknek, mivel egyben kapták a pénzt, és még kukoricamoslékot is hozhattak az Árpád úti szeszgyárból (később Traian utca). A gazdák kis jegyeket kaptak tőlünk, ezzel bizonyítva, hogy a tejet behozták érte.

1947-ben már februárban megnyílt a tejsarnok, és két-három hónap alatt már 150 név volt beírva az átvevő borderóba. A hóstáti gazdák szorgalmasan hozták a tejet reggelenként, ki korábban, ki hogy szokta meg. Emlékszem ma is, hogy a Magyar utcai Tárkányi Feri bácsi volt a legelső a tejsarnokban. Ahogy én reggel hatkor kinyitottam a boltot, már néhány perc múlva jött is Feri bácsi, mindig tiszta kék suszterkötény volt rajta. Ez a kék kötény olyan földészdivat volt, jelképesen azt bizonyította, hogy az munkaruha.

Az átvevő munkám mellett volt időm és alkalmam megfigyelni, hogy ki hogyan öltözik. De még azt is megfigyeltem, hogy ki hogyan köszön. Voltak olyan középkorú férfiak, akik *Jó reggelt kívánok, kisasszony*, így köszöntek, de volt, aki csak egyszerűen *Jó reggelt* köszönt. Hoztak tejet velem egykorú hóstáti leányok, fiúk, akik csak *szervuszt* köszöntek. Régen a földészársadalomban még nem volt divatos a *kézit csókolom* köszönés, sem a *viszontlátásra* köszönés. Erre a néhány évre, ameddig a tejsarnokban dolgoztam, mégis úgy éreztem, hogy tiszteletben van részem. Ez a hely is olyan kis közösség volt, ahol a munka, az üzlet mellett egymást is megismerhettük. Néha elidőztek nálunk a földészek egymás közt, kezet fogva egymást megkérdez-

ték: – Hogy vagytok? – Jól, hála Istennek. Egyik kezében a kandérral, a másikkal aláírta a neve után a hozott tej után a rubrikát s még maradt egy-két szóra és indult mondván:

– Na, menjek haza, mert már kész a frustuk, vár a feleségem!

Vagy:

– Na, most már sietek haza, kell menjek a malomba örölni!

És így teltek el a hétköznapok reggel hattól egészen tízig. Tíz óra után egy pipettával vettem próbát a tejből, azt is naponta kellett vinni. Utána lecsuktam a bidonokat, és Apám már ott állt a stráfszekérrel az ajtó előtt. Felraktuk a tíz vagy tizenöt bidont, és én felültem az ülésre és mentem a stráfszekérrel a vajgyárba. Itt a kapunál a kapus megnézte, mit viszek, és mehettem be. Visszaemlékezésemben ma is gondolkozók rajta, hogy mennyire bírtam ezt az ütemes munkát, hiszen egy lánynak nem volt könnyű ezeket a nehéz bidonokat feldobálni a rámpára. Onnan még tovább kellett húzni egészen a medencéig, ahova egyenként beöntöttem a tejet. Sokszor visszagondolok, hogy féltem, hogy beleesek a nagy medencébe. Utána kimostam a bidonokat a futószalagon, visszaraktam a szekérre és hajtottam vissza a tejcsermókba.

Amíg én a vajgyárban jártam, addig Apám néhány hóstáti gazdával, akiknek nem volt sürgős munkájuk, ott beszélgettek a sarki kocsmában. Ezután fölmostam a cementpadlót a gyárból hozott meleg vízzel, és Apámmal együtt hazamentünk.

Másnap ugyanúgy kezdődött a nap a tejcsermókban. Szabály volt, hogy egy hónapban egyszer minden tejhordó gazda tejből külön vettünk próbát a tej zsírfoka miatt. Ez úgy történt, hogy reggel, mikor az illető személy hozta a tejet, egy pipettával vettünk a tejből, mielőtt a többi tejhez öntöttük volna. Ezt egy úgynevezett lombiküvegecskébe eresztettük, amiben már volt egy köbcenti kénsav, erre jött a két köbcenti tej és utána két köbcenti alkohol. Ezt a kis üveget parafadugóval szorososan lezártuk, és amikor már volt belőle húsz darab, az egészet egy centrifugális nagy tányérba raktuk és villanyárammal öt percig forgattuk. Utána kiszedegettük és leolvastuk a tej zsírfokát. Ezt az eredményt azután beírtuk a tejhordó gazda neve után és a mennyiség szerint fizettük hónap végén. Ez a művelet olyan laboratóriumi munka volt, de ezt is én csináltam, mivel én könnyebben elbántam a pipettákkal és az írással is. Apám itt is csak az ellenőrzés miatt volt jelen, de a tevékenység csak az enyém volt.

Amíg itt dolgoztam, személy, utca és szám szerint ismertem a gazdákat. Például Kun Károlyt, aki *slégen* szembe lakott a tejcsermókkal, Tárkányi Pistát, Víg Feri bácsit, Albert Andrást, Tót Károlyt a Györfi nagyszülőkkal, Gombos Pistát, Bányai Feri bácsit. A Magyar utca legalsó végén a Szilágyi vendéglős mellett lakott Kilin Pista bácsi, aki tejet ugyan nem hozott, de mindennap ott vendégeskedett nálunk a tejcsermókban. Ez a bácsi szeretett ügynökösködni, odament az asztalhoz, beírta a hozott tejet, amíg én az egyik

vagy másik emberrel foglalkoztam. Én nem nagyon szerettem az ilyen tolokodást, mert én kellett elszámoljak a tejjel, és féltem, hogy Pista bácsi téved. Apám sokszor mondta is, de úgy hogy ne sértse meg, hogy:

– Te Pista, én nem bánom, hogy idejössz, de kéne valami munka után nézél, itt csak telik az idő, s pénzt nem kapsz!

Pista bácsi nem nagyon figyelt Apámra, még sokáig odajárt hozzánk a tejcsernókba, hogy teljen az idő, de mi tudtuk, hogy nem szeret dolgozni. Itt a tejnél is az asztalnál, az írásnál jelen volt, de mikor a szekérre kellett rakni a bidonokat, Pista bácsi már elment a sarokra. Azután még eltelt néhány év, amikor megláttam Kilin Pistát egy autón, elment raktárosnak egy csomagolóanyagraktárba, de itt sem dolgozott, csak a számlát és a fuvarlevelet kezelte. Ő járt jól, mert új házat nem épített, hagyta, hogy reádöljön az apai ház. Mikor az egész Magyar utcai szép hóstáti házakat lebontották, ő kacagott, mert az elsők között kapott a rongyos házáért három lakást, mivel nagy családja volt, és méghozzá teljes komforttal a régi sárházért. Mondták is neki sokan:

– Látod, Pista, neked volt eszed, jól jártál!

1947 tavaszáig a tejcsernok volt a mindennapi munkám, meg otthon a házimunka az állatok körül, no meg a kishúgom nevelése. Reggelenként korán mentem, mert sokan korán szerették hozni a tejet, pláne a távolabb lakó hóstáti gazdák. Amíg a házak bontása nem kezdődött el, egész utcasorok voltak, a Cukorgyár (ma Fabricii de Zahăr), Pacsirta utca (Ciocârliei), Téglás utca (Fabricii), hóstáti tejhordó gazdák házaiból. Ma is emlékszem, Butyka Pista bácsi a Cukorgyár utca 29. és Butyka Feri bácsi a Cukorgyár utca 31. szám alatt lakott. Pista bácsi is meg Feri bácsi is reggel korán hozták a tejet, és a 61. és 62. sorszám volt a nevük előtt a borderóban. Ugyanakkor a Butyka Pista bácsi sógora, Kocsis Feri bácsi is hozott tejet, és még arra is emlékszem, hogy egy nagy kék kandérral jött naponta 6 liter tejjel. Kocsis bácsi nem sokat időzött a tejcsernokban, mert sietett haza, mert már tavasszal sok dolog volt a melegágyak körül. Nagy kertjük volt a Cukorgyár utcában a ház mögött. Elöl nagyon szép téglaháza volt, szép verandás, redőnyös ablakkal, és mindig frissen festve a ház, az ablakok, ajtók és a kapuk. Akkor a Hóstátban szokás volt, hogy két épület volt a telekre építve, a főépület, ami két-három szobából, verandából állt, és vele szemben egy kisebb, amolyan nyári konyha, éléskamra, szekérszín, és sok helyen, tehetős gazdáknál még nagy csűr és istálló keresztül az udvar végében.

Egy ilyen hagyományos hóstáti ház csűrrel, hatalmas istállóépülettel, régi módú kétablakos házzal ma is látható a Cukorgyár utca 29. szám alatt, a Butyka Pista bácsi háza. Ezen a napos oldalon néhány ház valamilyen szerencse okán kimaradt a bontás pusztító katasztrófájából. Ezen az oldalon lakott a már említett Butyka Feri bácsi, aki több évtizedig volt elnöke a Bethlen Gábor Földész Dalkörnek. Halála után a testvére, Butyka János bácsi vette át a dalkör elnökségét. János bácsi is a Cukorgyár utcában lakott, az árnyékos ol-

dalón a sarkon. Sajnos, ezt a sor házat is lebontották egész fel a Téglás utca sarkáig. Ezen a soron még laktak tejhordó gazdák, mint Adorján Jóska bácsi, felesége testvér volt a Butyka János bácsi feleségével, és egymás mellett állt a két szép háromablakos házuk. Itt említem meg, hogy ez a két család hozta a legjobb zsírfokú tejet a tejsarnokba. El is beszélgettünk János bácsival, mikor hozta a tejet reggelenként. Mindig magyarázta, hogy nem szabad sajnálni a tehéntől az abrakot, mint korpa, máléliszt, mert megtérül az ára, mert több tejet lehet fejni a jól tartott tehéntől. Sokat lehetett tanulni János bácsitól gazdasági dolgokat, rendet, tisztességet. Még megemlítem Hatházi Jóska bácsit és Szabó Sándor bácsit, akik ugyanazon a soron laktak, és rajtuk felül Csíki Sándor bácsit. Ők is, mind a három család sok tejet hordtak hozzánk a tejsarnokba. Csupán néhány gazdának a nevét említettem, akikre jobban emlékeztem. További írásaimban lesz még alkalmam más ismert hóstáti család nevét említeni. Ugyanis ugyanebben az évben a tejsarnok mellett Apám egy másik munkát is elvállalt, lévén, hogy neki stráfszekere volt. (A Hóstátban nem volt hagyomány a stráfszekér.) Az idő tájban a Gazdasági Egyesület, amely akkor a Honvéd utcában székel, nagy gyűlést hívott össze, megbeszélni, hogy kellene létesíteni egy szövetkezeti vegyesboltot, amely a Hóstát központjában lenne, és az kiszolgáltatná a hóstáti gazdák családját és a környező lakosságot is. Ezt az ötletet meg is szavazták és a Gazdasági Egyesület pénztáralapjából kibérelték a Magyar utca és a Liliom utca sarokházát és ott nyitottak egy vegyesboltot. Ugyanabban az évben bérelték ki a szemben levő kocsmahelyiséget is, ami akkor a *Balázsné* nevet viselte.

Mivelhogy Apám felajánlotta, hogy neki stráfszekere van, akkor a fuvarosi állás is neki jutott. Rakodómunkásnak engem alkalmaztak, mivel én betöltöttem a tizennegyedik életévemet. Apám azon egy percig sem gondolkozott, hogy én egy leánygyermek vagyok, akinek a tejsarnokon kívül otthon a sok házi meg kerti munkája van, sőt ezen kívül a kishúgom nevelése, öltöztetése, fésülése, táplálása is az én gondom volt. Én akkor még jó erőben voltam és szívesen csináltam a rám bízott munkát, de ahogy telt az idő, éreztem, hogy ez a többféle feladat meghaladja az erőmet és képességemet. Egy darabig ment egyszerre, egy időben minden, mint egy betáplált automatagépen minden munka reggeltől estig.

Itt szeretném leírni az emlékeimet erről a furcsa órarendről, amit sokan nem is hisznek el, hogy ez valóság volt. Hogy már alig virradt, én az ágyamból ki kellett ugorjak egy nagy berregésű csergőóra hangjára. Apámat ez az óra nem zavarta, a másik oldalára fordult és tovább aludt, az óra csak nekem szólt. Én borzongva felöltöztem, tüzet gyújtottam, betakartam a kishúgomat a kis ágyában és kimentem a pajtába. Az első munka, hogy szénát dobtam le a pajtahíjáról az állatoknak. Mikor lejöttem, elosztottam közöttük. Volt két fejőstehén, egy ló, egy-két borjú, mikor borjajztak. Utána kiszedtem a ganét az állatok alól vasvillával, utána tisztára kellett seperni a nyirákseprűvel. Azt a

ganét ki is kellett dobni a ganéhányó ajtón és száraz szalmát kellett behozni alájuk kintről a szalmakazalból. Ezzel rendben volt a takarítás, és kezdődött az állatok pucolása.

Apám szerint ez nem kimondott férfimunka volt, sem nehéz, sem piszkos. Nekem el kellett fogadnom azt az elméletet, hogy mivel nincs fiúgyermek a háznál, akkor nekem kell megbirkóznom ezzel az embertelen nehéz feladattal. Mert itt nemcsak meg kellett a munkát csinálni, de az is volt a gond, hogy hogyan végeztem ezt a cselédmunkát. Reggel hat óra előtt kijött a pajtába és ellenőrizte a rendet és az állatok tisztaságát. Nemegyszer végighúzta az ujját egyik vagy másik tehén hátán, és ha poros lett az ujja, nemegyszer pofot is kaptam jutalmul. Volt egy fekete kancánk, Mancsi nevű lovunk, derék állat volt és jámbor, szép göndör, hosszú sörénye volt, nagyon szerettem a lókefével pucolni, de szokása volt belefeküdni a ganéba, és reggel egy óra alatt nem száradt meg, hogy meg lehessen kefélni tisztára. Bizony a kedves Mancsi lovam miatt sok pofot kaptam az Apámtól. Szegény állat nem tudta, hogy néha egy-egy pof után miért ölelem át a nyakát, és miért zokogok csendesen a ló fülébe. Nekem nem volt a háznál, kinek kipanaszoljam magam.

Az ellenőrzés után Apám felöltözött, vette a kulcsot és elment kinyitni a tejsarokot. Én, miután megfejttem a két tehenet, kannába töltöttem a tejet, feltettem a stráfszekérre, ami meg otthon maradt, elvittem a közeli 2-3 tejes házhoz reggel. Onnan visszajöve megmosdattam a kishúgom, ennie adtam, felöltöztettem és átvittem Mária nénihez a harmadik szomszédba az Arad utca 10. szám alá (Luther utca). Ez a jószívű román asszony vigyázott rá, amíg nem voltunk otthon. Ezek után enni adtam a malacoknak, tyúkoknak és befogtam a lovat a stráfszekér elé. Még egy zsákot megtöltöttem szénával, azt vittem a szekeren a lónak enni. Azután én magam öltöztem az én egyszerű hétköznapi kartonruhámba, amivel a tejsarnokba szoktam menni.

Legtöbb gondom a hajammal volt, mert szép hosszú barna hajam volt, amíg beföntam, és ebbe széles színes szalagot kötöttem. Ez volt minden eleganciám.

Mikor ezzel készen voltam, kezdődött a napi pályafutásom. Mikor odaértem a tejsarnokhoz, először a lovat pokróccal betakartam. Bementem a kis helyiségbe, ahol már sokan várakoztak, tudniillik Apám átvette a tejet, de csak egy jelet csinált a gazda neve elé, tovább én írtam a borderóba a liter és fok számát. Ezután tíz óráig én foglalkoztam az emberekkel és felraktam a kannákat a stráfszekérre, elszámoltam a számlát és már indultam is a négyszáz liter tejjel a vajgyárba.

Mikor onnan visszajöttem az üres kannákkal, azt leraktam, és már Apám nyomta is a kezembe a papírt, amivel 500 üveg sört kellett hozzak a Monostori úti sörgyárból. És ez így ment nap mint nap, mint egy körforgás, és az Apámnak ez olyan egyszerű volt.

Visszagondolva azokra az évekre, magam is csodálkozom, hogy is bírtam

ki azt a nagy hajszoaltságot. Sokszor tettem fel magamnak a kérdést, hogy vajon a Jó Isten engem akkor, egy fiatal gyereklányt, dupla erővel ajándékozott meg? Emlékszem, hogy mentem a stráfszekérrel fel a Magyar utcán, szépen felöltözve, büszkén ültem az ülésen, kezemben a piros bojtos ostorral, meg az egyik lábam feltettem a *prizboklira*. Ez a szekér elején volt az ülés előtt. Apám bosszúságára egy puha kockás pokróc volt az ülésen, így kényelmes volt az ülés rajta. Én ebben a nagy hajszoaltságomban is meg tudtam találni a kellemes érzést, ami valamit enyhített a nagy megterhelésben.

Útközben csodáltam a Magyar utcán felfelé a szép bérházakat, tisztára sepert járdákat. Az út közepén egészen a Katedrálisig keskeny virágágyás volt, szép magas betonkeretben. Mindig égőpiros nőszirm virág volt, lent a szélén kék bojtos apró virág díszítette a csoportot. (Ma már a sok autó és egyéb jármű miatt megszüntették a virágsort a Magyar utcán.)

Régen egyszerűbb volt a közlekedés. A főutakon lovaskocsik is közlekedtek, akkor is voltak stopplámpák, de a legtöbbször a közepén álló rendőr irányította a forgalmat. Én már megszoktam, hogy heti három nap keresztülhajtottam a stráfszekérrel a városon egészen a sörgyárig, a Monostori út elejéig.

A sörgyár akkor még a régi formájában állott. Az út felől volt a töltőcsarnok nagy fekete épülete. Hatalmas vaskapun kellett behajtani, és a töltőterem előtt sorban állottak a szekerek, autók, ki milyen járművel jött sörért. Sokszor bizony órákig állottam én is. Abban a sorban mind egy-egy lépéssel haladtunk az ajtó felé. Még most is, közel ötven év elteltével is szeretettel gondolok arra a Feri bácsira, aki ott préselte azokat a vattalapokat, amit használtak a sör átszűréséhez. Ahogy ott álltam a hosszú kocsisorban, a Feri bácsi kis műhelye ott volt a közelben. Néha szóba állt velem, a kis fuvaros leánnyal, kérdezgetett, hogy bírom-e ezt a nehéz munkát, hiszen látta, mikor felraktam a húsz láda sört, ez nem volt lánynak való munka. Meg is kérdezte nem is egyszer, hogy az Apám milyen ember, hogy engem küld ilyen nehéz munkára. Kérdezte is tőlem a jóságos öreg Feri bácsi, hogy miért nem jön Apám a szekérrel sörért. Még azt is mondta nemegyszer, hogy tudom-e, hogy milyen súlyos következménye lehet ennek a sok emelésnek. Igaza volt a kedves bácsinak, hiszen a láda maga üresen is nehéz volt. Akkor még nehéz faládjába rakták a huszonnégy üveg sört. Én éreztem, hogy Feri bácsi sajnál engem, meg is kérdezte, hogy reggeliztem-e, és majdnem minden alkalommal adott egy üveg sört. Biztatott, hogy igyam csak meg, mert ez erőt ad, ez folyékony kenyér.

Már 1948 telén jártunk, és a sorsom ugyanaz maradt, sőt még nehezebb, mert az Apám ezen a télen a hóstáti szövetkezet két üzletét is elvállalta, hogy árut fuvaroz a raktárakból. Ezek szerint a sörhordás mellett még más árut is fuvaroztam heti két alkalommal. Így már öt napom a hétből le volt foglalva a fuvarozással, így aztán az órarend kibővült, mert reggel tízig a tejszarnok,

utána sörért vagy áruért mentem, délután két-három órakor végeztem a fuvarozással, utána haza és onnan ki a mezőre.

Itt említem meg, hogy az egyik vegyesboltja a hóstáti szövetkezetnek a Hídelvén volt, ami az állomás hídján túl, a mai Maxim Gorkij utca elején volt, és azelőtt valami Dranik nevű fűszeresé volt. Úgy volt megszervezve, hogy az áru felét ide kellett lerakni és a másik felét vittem a Magyar utcai boltba. A nagyraktár az állomás hídjá tövében volt egy nagy épületben. Ez a raktár ma is ott áll abban a formájában, mint régen. Itt a tágas udvaron álltam meg a stráfszekérrel és jártam sorra a raktárakat a papírokkal a kezemben. Külön *boxa* volt a papíráru, a vasáru s vegyi áru (szóda, szappan és egyebek) számára, külön helyen volt az élelmiszer, cukor, rizs, fűszerek. Lisztet a Monostori úti malomból, a sörgyár mellől hoztam. Még a szeszes ital is más helyen volt, ezért a Horea út közepe táján levő *Matt* elnevezésű raktárba mentem. Nekem az eszem is, a szemem is a helyén kellett legyen, mert nagyon könnyen becsaptak a számolásnál, úgyhogy kevesebbet adtak, mint amennyi a számlán volt. Apám erre is kényes szigorral bánt velem, volt olyan eset is, hogy a raktár emberei egy-egy üveg italt elloptak, amíg segítettek rakodni, és csak az üzletben derült ki a hiány. Én bizonygattam, hogy a raktárban még megvolt, de nem volt kegyelem, aznap nagyon megvert, mert nem vonhatta le a béreimből, mert nekem nem volt fizetésem, én ingyen dolgoztam Apámnak.

Bizony sokat sírtam éjjelenként, mert nem volt kinek panaszkodjak. A kishúgom még csak három éves volt, akkor kezdett jární, beszélni, a tifuszos betegségéből visszamaradt a fejlődésben. De azért sokszor neki sírtam ki magam, ölembe szorítva, könnyeimmel áztatva buksi kis fejét. De már másnap reggelre nem volt helye a sírásnak, menni kellett tovább. Ebben az évben szóba került a konfirmálás is, hiszen már tizenöt éves voltam, a korombeli leányok már mind beiratkoztak a Magyar utcai kétágú templomba. Ezt az ügyet a nagynéném, aki mellettünk lakott, Biri néném intézte, hogy igen, sógor, a leány már konfirmáló sorba került és most konfirmálnia kell, mert ez a hagyomány, és ebben a hitben nőtt fel.

Konfirmálásom

1948 tavaszán Biri néném kezdett erélyesebben beszélni Apámmal, és az eredmény az lett, hogy már húsvétkor beiratkoztam én is konfirmálásra. Ehhez persze idő is kellett, mert hetenként egyszer jártunk kátéórára. Ezt a megjelenést szigorúan vették a lelkipásztorok, mert pünkösdig kilencven kátékérdést kellett megtanulni. Ahogy ma is visszaemlékszem arra a tavaszra, nekem a tanulás sok gondot okozott, mert egész nap a rendes program szerint dolgoztam, csak este volt időm magolni, miután Apám és a kishúgom lefeküdt. De így sem volt jó, mert égett a villany, és én hangosan magoltam, így zavar-

tam az alvókat. El voltam nagyon keseredve, hogy én kimaradok a konfirmálásból, de egy este eszembe jutott, hogy az istállóban is lehetne tanulni, az állatokat nem zavarom annyira. Így aztán estéről estére, miután a család lepihent, én eloltottam a villanyt és a kátékönyvvvel a kezemben kivonultam a pajtába.

Erre az időre még ma, közel ötven év távlatából is visszagondolok, hogy tanultam a kátét az állatok társaságában, mert ők nem zúgolódtak, nem zsimbeltek, hogy zavarom őket, ők feküdtek csendesen, és én magoltam a leckét egyik estéről a másikra, és mondhatom, hogy én lettem a második tanuló a konfirmálók között.

Itt felsorolom néhány fiú- és leánytársamat. Elsőnek Karsai Rózsika a Kölesföldi útról, Szabó Zsuzsika a Cukorgyár utcából, Diószegi Zsuzsika a Szabolcs vezér utcából, Torockai Juliska a Kövespad utcából, Jakab Rózsika a Pacsirta utcából, Butyka Annuska a Kölesről, Jakab Rózsika II. a Cukorgyár utcából, Szabó Rózsika a Luther utcából, Szécsi Juliska a Gyöngyvirág utcából, Máté Linuka a Kölesföldi út végéből, Nagy Marika Borháncsról és én magam, Romitán Anna a Luther utcából. Most meg a lányok után néhány konfirmáló fiúra is emlékszem, mint Ilyés Jóska a Honvéd utcából, Udvari Misi a Szent György-hegy alól, Sztupár F. a Kövespadról, Jakab Miklós a Szamosközi utcából, Nagy Sanyi, a Honvéd utcai, Nagy Miki a Kölesföldi útról (ma Plevnei), Szilágyi Gyuri a Kövespadról, Kilin Feri Honvéd utcai, Nagy Feri a Kertész utcából, Szalma Sanyi a Téglás utcából, Szalma Pista a Borháncsról, Víg Pista a Magyar utcából, Jakab Sanyi a Kövespadról és Kovács Feri a Kölesföldi útról. Körülbelül ennyien voltunk konfirmándusok az 1948-as évben.

A kátékérdéseket már másfél héttel pünkösöd előtt kérdezték ki, én még ma is emlékszem, hogy drukoltam, amikor nevem szólították. De Isten megsegített, és három kérdésre tudtam helyesen és tisztán válaszolni. Ezek közül ma is emlékszem, az egyik az volt. *Mi életedben és halálodban egyetlen fő vigasztalásod?* A lelkipásztoraink Valádi György és Karsai Géza főlelkészek voltak, és az úrvacsorát és a fogadalmat 1948. pünkösöd vasárnap tettük.

Mária néni

Mivel özvegyember volt, 1948 telén valaki a barátai közül azt a tanácsot adta Apámnak, hogy keressen asszonyt a házhoz. Beszéltek akkoriban egy Zsófia nevű özvegyasszonyról, aki Szilágy megyében lakott, és az én Apám 1948 telét jóformán az udvarlással töltötte el. Mikor csak eszébe jutott, hogy mennie kell, csak befogott a szekérbe, szénát tett a szekérbe meg zsákokba, a tarisznyába zabot a lónak, ő magának szalonnát, kenyeret a csíkos tarisznyába, egy másikba meg néhány kiló vöröshagymát, ezt vitte virág helyett a leen-

dő új asszonynak. Nem sokat gondolkozott azon, hogy mi lesz a gazdasággal, a szekérre ülve mondta:

– Na, kisasszony, én egy pár napra elmegyek, minden legyen a legnagyobb rendben a tejcsernekben és az állatoknál!

Én elkezdtem sírni, hogy hagy itt engem a nagy tél közepén annyi feladattal a vállamon és a kishúgom gondjával, és elmegy. Kértem:

– Apám, kérem szépen, ne menjen most télen, mi lesz velünk? Nagy a hideg, fát kell vágni, meleg moslékot kell adni az állatoknak.

De hiába könyörögtem, nem enyhült meg a szíve rajtam, csak annyit mondott:

– Azért járattalak öt osztályt iskolába, hogy mindent tudjál! Mikor visszajövök, és valami kár lesz, eltöröm a derekadat!

Így búcsúztam el Apámtól, ölemben a kicsi Marikával. Ő még kicsi buta volt, nem tudta, hogy jó ideig nem látjuk Apánkat itthon. Én letöröltem a könnyeimet és enni adtam Marikának, és átvittem a szomszédba Mária nénihez. Ezt a nemes lelkű román asszonyt a jó Isten mellénk rendelte, mint egy védőangyalt, aki gondot viselt reánk. Ez a néni a meglevő három gyereke mellett még a mi gondjainkon is segített. Erős, pirospozsgás arcú asszony volt, szép fekete haja és szeme volt, és mindig vidám volt. A keze olyan volt, mint a tűz, mindent elvégzett hamar, főzött, mosott és mindig énekelt. Mikor vittem hozzá a testvérem, mosolyogva fogadott, és úgy szerette Marikát és engem, mint a saját gyerekeit. Mondta is mindig: tegyem csak már le Marikát és siessek, végezzem a munkám, mert Apám megver. Sajnos, ő is tudta, hogy Apám milyen szigorú. Így aztán, hogy a testvérem jó helyen volt, végeztem a dolgom egész nap és este tanultam a kátét benn a konyhában. Ezen a télen annyit tanultam, hogy mikor beiratkoztam a konfirmálásra, már vagy ötven kérdést tudtam.

Visszaemlékezéseimben ma is áldom azt a nemes lelkű asszonyt, habár már régen meghalt. De ismerem a gyerekeit és néha beszélgetek velük. A legnagyobbik gyereke, Kornélia, ma a III. számú klinika (Zsidó Kórház) asszisztensnője. Szép kis szőke, kerek arcú, inkább az apjára hasonlít. Ő úgy jön hozzám, mintha valóban testvére lennék. Tőle tudom, hogy öccse, Laci, a bőrgyár, a Clujana almérnöke volt, de most a fővárosban lakik a családjával. Kisebbik öccse, Valér, irodában dolgozik a tanügynél. Ez a Valér nevű gyerek született egy hónapban az én Marika húgommal, akinek Anyukám halála után Mária néni még a szoptatását is elvállalta, és semmi jutalmat nem fogadott el tőlünk. Mindig mondta, hogy Isten azért adott neki annyi tejet a mellébe, hogy egy árvának is jusson belőle. A sors úgy akarta, hogy a Kuruc bácsi házába a Luther utca 12. szám alá (ma Arad utca), ide költöztek házbérbe 1945 tavaszán és jó szomszédaink lettek. Sokszor még Anyukám életében is segített a mezőn dolgozni. Mikor családunkra jött a nagy gyász, a nehézség, Mária néni éppen úgy segített, mint egy közeli rokon. Bármikor szaladtam

hozzá valami tanácsért, mindig volt ideje átjönni, hogyha a főzésben valami gondom volt, megmagyarázza.

Sokan csodálkoztak, hogy én folyékonyan beszéltem románul, hogy hol és mikor tanultam. Erre én mindig azt mondtam, hogy volt nekem egy sors adta házi tanítóm, akitől tanultam beszélni románul, de még énekelni is, mivel Mária nénekek mindig jó kedve volt, és munka közben mindig énekelt. Ma is emlékszem rá, mikor úgy ünnepek előtt, mint karácsony, húsvét, mindig jött segíteni a nagytakarításban. Sok mindent tudott, hogyan kell szaporán mosni, súrolni, ablakot pucolni és vasalni. Ezeket a tanításokat még sok-sok év múltán, még asszony koromban is felhasználtam.

Sokáig laktak a szomszédunkban. Én férjhez mentem, mikor ők elköltöztek a Víz utcába, a Téglás utca körül a régi Malomárok mellé. Nagyobb lakásba költöztek, mivel időközben még született egy leányuk, Viktória. Ez a leány egészen elütött a többtől, már kicsi korában olyan szeplős típus volt. Ahogy később Kornéliától értesültem róla, színésznő lett belőle Temesváron. Én ebben a lakásban is, a Víz utcában sokszor felkerestem. Ő már akkor munkásnő lett a Clujana cipőgyárban, onnan is ment nyugdíjba.

Így emlékszem én az én nevelőanyámra, aki igazán megérdemelte az Anya megszólítást.

Visszatérve Apám Szilágy megyei kiruccanásaira, bizony 1948 telén háromszor is itthon hagyott minket a kishúgommal, és elutazott a megrakott szekérral meghódítani Zsófia asszonyságot. Mindig sírtam utána, de végül minden jóra fordult, Isten segítőkész lelkeket küldött mellém. Már eljött a tavasz, elkezdődött a kerti munka is. A tejcsarnok és a fuvarozás mellett ott volt a tavaszi vetés, ültetés a kertben. Apám is látta, hogy sok mindenbe fogott, és nem bírjuk, de segítséget nem fogadott. Misi bácsi, a sógora, mondta is:

– Te sógor, hogy gondolod, hogy nem fogadsz egy cselédet? Te nem látod, hogy az a szegény leány agyondolgozza magát?

De az én Apámon nem fogott a figyelmeztetés, se a jó szó, ő csak hajtogatta:

– Maga is, Misi sógor, törődjön a maga dolgával, ne szóljon bele! Én megjártam a frontot, Oroszországban fáztam, majd megfagytam! Nem én vagyok a hibás, hogy leánynak született, hagyja, hogy dolgozzon. Bezzeg magát nem vitték a frontra, csak itt volt katona Kolozson! Magának van fia is, leánya is, könnyen beszél nekem, jó lesz, ha hallgat!

Így vitatkoztak a sorsomon, de eredmény nem született. Minden maradt a régiben. Apám fősvény volt egy fiúcselédet tartani, annak fizetés kellett. Minek az? Itt van Annuska, ő ingyen dolgozik és nem is panaszkodik. Neki az volt a felfogása, hogy ő már megszenvedte a háborút, neki már nincs kötelessége, és a haragját amiatt, amit ott elszenvedett, rajtam töltötte ki.

Pénze lett volna cselédre, mert a tejcsarnok jövedelme az övé volt, mivel én még kiskorú voltam, mikor megnyílt a tejcsarnok. Apám volt a felelős, ő

kapta a fizetést, én csak dolgoztam. Lett volna pénz a fiúcselédre, mert a zöldségből is árultunk, és én szépen összeraktam a felső kasztén fiókjába egy kazettába téve. De nem ez volt az oka, hanem az, hogy látta, úgy is megy a munka, minek kell még egy fiú a házhoz? Hogy fogyjon a kenyér?

Apám másokra nézve nagyon fősvény volt. Ahogy én az életét szemléltem, ez mind a háború után következett, Apám teljesen megváltozott. Ezt avval magyaráztam, hogy azok a borzalmak változtatták meg, amiket a fronton átélt. Nála nem volt kegyelem, amit egyszer a száján kimondott, annak úgy kellett lenni. De máskülönben, ami neki örömet szerzett, mint a cigaretta, bor, biliárdozás, ezekért nem sajnálta a pénzt.

Sajnos, ezek miatt is nekem voltak nehézségeim, így szorultam mindig a kegyes lelkű szomszédok segítségére. Igaz, már Anyukám halála után elkezdtem Istenben bízni, és sokat imádkoztam magamban, és hiszem, nem hiába.

Zsófia asszonyág

1948 tavaszán Apám ünnepélyesen bejelentette nekem, hogy május elsején vendégünk érkezik Zsófia asszony személyében. Engem nagyon meglepett ez a bejelentés, mivel eddigi útjairól nemigen mesélt. Szigorúan megparancsolta, hogy legyen tisztaság, süssek valami finom tésztát és vágjak tyúkot vasárnap ebédre, és főleg szépen fogadjam, jókedvvel, mosolyogva és mondjak neki szépeket.

Én annyira meglepődtem hogy ezeket mondta az én Apám, hogy átszaladtam Mária nénihez tanácsot kérni, mit kell ilyenkor csinálni? Mária néni erre jót kacagott és megszorította a kezemet, és azt mondta nekem:

– Na Annuska, most légy ügyes és okos, mert úgy látom, hogy valami magas személyiség lesz a mostohaanyád!

Én meg:

– Jól van, értem, Mária néni, de mit kell ilyenkor csinálni? Nekem még sohasem volt mostohaanyám, aki csak úgy odajött!

Ő meg:

– Annuska, te ne csinálj semmit, csak szépen beszélj vele és nyisd ki a füledet, amikor beszélnek, és láss a szemekkel a jelekre!

Megjegyeztem magamnak, amit a jó asszony mondott, és vártam a nagy napot. Közben telt az idő, áprilisban végig a tejcsarnoki és fuvarozási órák után a kertben ültettem sötét estig, már öntözni is kellett. Az akkori időkben még keserves munkával történt az öntözés a zöldséges kertben. Még akkor kút volt a kert közepén, és vödörrel húztuk fel a vizet a kútból és öntöttük egy nagy cseberbe. Onnan hurcoltuk a két karunkon a kertbe. Késő estére, mire befejeztük, derékig csuromvizesek voltunk.

Néha beszélt Apám Zsófia néniről, azt mondta, hogy nagyon szép asszony,

és hogy a falu leggazdagabb özvegyasszonya, és két felnőtt leánya van, és ő nemigen megy a mezőre, mert a volt férje megkímélte. Én ezen igen elgondolkodtam, hogy egy falusi asszony ne menjen a mezőre. Az én Apám csak annyit mondott, hogy majd meglátom.

Nemsokára meg is láttam. Május elseje délben két órakor érkezett a nagyobbik leánya kíséretében háztűznézőbe. Én igyekeztem mosolyogni, amint bejött az egyszerű konyhánkba. Nagyon nézett jobbra-balra a házban. Megjegyezte, hogy ő egy kolozsvári úri házra gondolt. Közben megterítettem az asztalt a legszebb abrosszal és a féltve őrzött sárga rózsás tányérokat raktam fel. Likőrt is készítettem, lévén hogy a vendég nőtsemély. Az asszonyság túl gyengének találta, azt mondta, hogy vendégfogadáskor a legerősebb szilvapálinka szokásos. Utána hoztam a tyúklevest apró kockalaskával. Erre a vendég hosszúlaskát szeretett volna.

Az emlékezetemben ma is úgy él az a vasárnapi ebéd, mint egy iskolai vizsga. Pedig én nagyon igyekeztem, hogy minden jó legyen, és ne legyen szegényes az ebéd, amit feltálaltam. Mégis Zsófia asszony mindegyre megjegyzést tett valamire. Például, mi az, hogy krumplipüré? Náluk az nem szokás, ő a krumplit sok hagymával készíti. Meg: mi az, hogy vöröskáposzta tejföllel? Náluk a káposztát kukoricakásával tölteléknek csinálják, és nem vörös a színe, és nem tyúkhús mellé adják. Én meg remekelni akartam, a sülték mellé zöld salátát csináltam, lévén már májusi hónap, és nálunk a melegágyban már szép fejes saláták nőttek. Az én vendégem sehogy se értette meg, mi a cukros saláta? Én nagyon sajnálkoztam ezen a dolgon, mondtam is Zsófia asszonynak, hogy nálunk ez a szokás. Ő erre azt mondta, hogy azért vagyunk szegények, mert olyan úri ételeket főzünk.

Én nem sokat vitatkoztam vele meg a lányával. Ráhagytam mindent, legyen neki igaza, én tudok, amit tudok, valahogy eltelik a nagy díszebéd. Legutoljára bort hoztam a pincéből, jó vörös bor volt. Ivott is a Zsófia asszonyság belőle, egyik poharat a másik után ürítve. Már jócskán becsípett a vendégünk, és meg is jött a hangja a jó vörös bortól, meg is mondta, amit akart, mert ilyenkor mond az ember igazat.

Elmagyarázta, hogy ő városi asszony akar lenni, ha már bejön a falujából, ő a ház ura és parancsolója akar lenni, és persze cselédek is kellene, mert ha már Kolozsváron lakik, akkor szégyen lenne neki kapálni meg aratni. Még azt is megkérdezte, édesanyámtól maradt-e sok szép ruha meg szőttesek? Nem szégyellte azt sem, hogy nyissam csak ki a szekrényt meg a kasztenfiókokat, mert meg akarja nézni a vagyoni állásunkat.

Én persze nem ittam, én világosan láttam, mire megy ki a játék, és készségesen hívtam:

– Jöjjön csak, jöjjön, Zsófia néni, nézze meg, ha akarja! Én megmutatom az egész ruháinkat meg a szőtteseket.

Most is, mikor annyi sok év után visszagondolok arra a vasárnap délutánra,

jól emlékszem, milyen mohón, kapzsi szemekkel szemlélte a javainkat. Miután mindent megnézett, fenéig felemelte a vásznakat meg a ruhákat, így szólt:

– Ide figyelj, te leány! Te tudod, hogy ha én Apádhoz megyek feleségül, ezek a vásznak, ruhák és minden az enyéme lesznek, mert én csak úgy jövök el otthonról, ha azonnal törvényesen megesküszök.

Én erre csak:

– Drága Zsófia néni, ezt verje ki a fejéből, mert ami az én drága jó édesanyámé volt, azt én nem adom magának, maga hajjon, Apámhoz jön férjhez, és nem az Anyukám szötteseihez. És ha jön, dolgozni is fog, énnekem nem kell parancsoló, hanem egy segítő kéz kell!

Erre Zsófia néni megharagudott reám, délután még megnézte, hogy hány tehenünk van, és már hétfőn délután a lányával hazautazott.

A levél

Zsófia asszony háztűznézését követően sokat hallgattunk, keveset beszélgettünk Apával. Ő nagyon letört lett, miután megtudta, hogy a leendő új feleség csak a vagyonára pályázik, és esze is volna, hogy azt törvényesítse. Én sajnáltam szegényt, hogy hiába járt udvarolni Szilágy megyébe, nagy télben szekérrel, engem a kishúgommal itthon hagyva, mert nem volt semmi eredménye. Azzal vigasztaltam Apát, hogy jó, hogy így történt, mintha később derült volna ki, hogy mit akar. Gyakran vigasztaltam ilyen szavakkal:

– Hagyja már abba, Apu, a búsulást, hiszen lássa, hogy csak vagyont akart. Lássa már be, hogy az Isten akarta így, hogy a bortól becsípett és mindent megmondott. Magával nem is törődött.

Hallgatta az én Apám, amit én mondogattam neki, ő két kezébe temetve arcát így szólt:

– Az Isten nyugtassa Anyádat, ő szegény, mikor haldokolt, megmondta: „Vigyázz, Gyuri, a gyermekekre és őrizkedj a rossz asszonyoktól!”

Eszébe jutott szegény Apának, hogy sokszor intette Anyukám, hogy legyen jó a családhoz, mert az ő holta után senki nem lesz, aki önzetlenül szeresse.

Bizony így is volt, mert a második házasság legtöbbször csak érdekből történik, és az árvák érzik meg a legjobban.

Na de közben ment az élet tovább, én tanultam a kátét, mert pünkösöd előtt két héttel kérdeztek ki, és a ruhám is készült a konfirmálásra. Egyszerű olcsó fehér selyem, vékony kék csíkkal. Ilyen ruhám csak nekem és Karsai Rózsi-kénak volt, mivel ez volt olcsóbb. Már a nagyobb gazda leányoknak a konfirmáló ruhát mind drágább selyemből varrták és tiszta fehérből. De azért ez is

szép volt, szép plissézozott köténnyel és fekete bársony gyöngyös mellénnyel.

De miközben lázasan készülődtem a pünkösdi konfirmálásra, egy nap jött egy levél az Apám címére nagy ákombákom írással. Alig vártam, hogy Apa hazajöjjön, hogy felbontsuk és elolvassuk a levelet. Este aztán megtörtént a csoda, felbontottuk és elolvastuk a levelet. így szólt:

Kedves Gyuri, tudatom, hogy hazaérkeztünk szerencsésen és sajnálom, hogy nem lett a házasságból semmi, kár volt az útért meg az útiköltségért, mert én csalódtam abban, amit reméltem. Te egy szegény özvegyember vagy, csak annyi vagyonod van, ami a házban van, és azt is őrzi egy talpraesett, okos leány. Továbbá írom soraimat, az én leányaim is azt mondták, hogy nem érdemes ezért Kolozsvárra menni, jobb lesz, ha hozzámegek itt a faluban ahhoz a sánta nagygazdához a falu közepén. Jobban járok veled, mert úgymint már öreg és hamar meghal és nincs egy gyermek se utána. Remélem, hogy megérted, amit írok és azt tanácsolom neked, keress egy olyan bolond feleséget magadnak, aki még képes dolgozni is a kölykeidre.

Zsákfalva, 1948. május 15.

Tisztelettel,
Zsófia

A levél elolvasása után Apám teljesen kiábrándult Zsófia asszonyságból és már kezdett inkább a gazdaság gondjaival foglalkozni. Pünkösd előtt már sok munka volt a zöldséges kertben, egész délután gyomláltunk, kapáltunk, az ágyásokban már elkészült a fejes saláta, *Májusi király*, ez volt a neve a tömött fejes salátának. Hét végére mindig négy-öt nagy kosár salátát készítettünk a piacra, ami keserves munka volt, mert tisztára kellett mosni a kútnál a nagy cseberben. Az én ruhám estére, mire bementem lefeküdni, mindig csuromvizes volt, és este én kimostam, hogy másnapra száradjon meg. Ezenkívül szép fehér karalábé is volt már a kertben, ezt én szerettem szedni. Itt visszaemlékszem, hogy ez mániám volt, mert ez a munka ma is a kedvenc tevékenységem.

Így aztán ezek a májusi napok a zöldségek készítésével teltek, meg az ültetéssel a mezőre. Árulni a Széchenyi téri piacra jártunk, Apa maradt ott eladni a zöldséget, én hazajöttem a szekérrel. Ezek a hétvégi napok voltak a legnehezebbek, mert ilyenkor már reggel öt órakor mentünk a piacra, és mikor visszajöttem, azután nyitottam ki a tejcsarnokot. Miután végeztem a tejjel és a vajgyárba bevitettem, csak azután mentem söréért a sörgyárba és azt leraktam a két kocsmába. Volt még egy kocsmá a Honvéd utca végében, ott Kissné volt a kocsmáros, az is hozzátartozott a hóstáti szövetkezethez. Csak azután mentem hazahozni Apát és az üres kosarakat a piacról.

Konfirmálás után

Közben már pünkösd nagyhete is eljött, takarítani kellett, esténként a varrónőhöz szaladtam a konfirmáló ruhám varrása miatt. A Bulgária-telepen a Gella utcában lakott Bartusné Kiss Erzsi nevű asszony. Sok gyermeke volt. Én és még sok hóstáti leány nála varratott, mert szép formát tudott szabni a hóstáti szoknyának. Nem varrt drágán, de sokáig tartotta magánál az anyagot. Én is nagyon drukkoltam, hogy készen lesz-e a ruha a konfirmálásra. Szerencsére ünnep szombatja estére készen lett, egész éjjel vasaltam, hogy minden legyen kész reggelre. A konfirmándusok tíz órára kellett menjenek, és ott ültünk az első sorokban az Úr asztala körül. Nagyon szép volt, amint a fiatalok harminctagú csoportja letérdelt, és a lelkipásztor megáldott. Utána csengő hangon énekeltük:

*Szent hitünkről vallást tettünk,
Te hallottad, Jó Atyánk,
Engedd mindig azt követnünk,
Amit itt most fogadánk.
Jézus a mi vezérünk.
Példája szerint élünk,
Így élünk, így jutunk végre
Örök élet idvességére. Amen.*

Ez volt életem legszebb emléke a fiatalságomról, amint a fehér ruhás leányok meg a fekete ruhás, fehér inges fiúk kimentünk, inkább kivonultunk a templom főbejáratán a templomudvarra. Más leányoknak sok hozzátartozójuk volt, de nekem csak Apám meg a néném, Biri néni a lányával, Annuskával. Keresztanyám nem jött el, mert beteg volt.

1948-ban a konfirmálás után már én is a nagyleányok soraiba tartoztam. A régi hóstáti hagyomány szerint csak konfirmálás után mehetett a leány bálba vagy táncba vagy bármilyen szórakozóhelyre. Ma már iskoláskorban is mennek a fiatalok diszkóba, moziba.

Mások szerint, ahogy később a fülembé jutott, én is csinos, szép barna hóstáti lánynak számítottam, és már júniusban jött is egy csütörtök este egy hóstáti fiú, Szilágyi Feri, aki a Táncsics Mihály utcában lakott és Szilágyi Pista bácsi fia volt. Az anyja Hunyadi Annuska volt. Annak idején még ők is hordtak tejet a tejsarnokba.

Hát ez a szőke legény kiáltott ki azon a csütörtök este engem. Ez is hagyományos hóstáti szokás volt, hogy az ismerkedés nem az utcán és máshol történt, hanem tudtak egy leányról, és ha tetszett a legénynek, akkor csütörtök este elment és kikiáltotta, kihívta a leányt a kapuba, és elmondta, hogy szeretné elvinni a szombat esti táncmultságba. A kikiáltás azért is volt, mert akko-

riban még nemigen volt a kapukon villanycsengő, és kiáltani kellett, hogy kijöjjenek. Én is kijöttem akkor a házból, a szívem majd kiugrott a helyéről, gondolom, ez mindenkinél így szokott lenni. Meglepődtem, hogy Szilágyi Feri a hívó legény, mert én nem számítottam Magyar utcai fiúra.

Itt kell megemlítenem, hogy régen a hóstáti fiatalság négy részre oszlott, utcákra. Például a Magyar utcai, Pacsirta utcai, Cukorgyár utcai. Liliom utcai, Bethlenkert utcai fiúk, fiatalok a Magyar utcai fiatalsághoz tartoztak. Akik a Kövespadon, az Orbán Balázs, a Pata, a Borhánca, a Méhes (Gyárfás J.) utcában laktak, a Honvéd utcai fiatalokhoz tartoztak. A Bulgária-telep, a Clujana börtöngyár, a Nagy Szamos és a Vasút közötti területtel volt a harmadik csoport. A negyedik csoport volt a hídelvi fiatalság csoportja. Ez a Horea úttól lefelé az állomáson túli Kerekdomb és az Iris porcelángyár környékéhez tartozott.

Mivel én a Luther utcában laktam, nekem meglepő volt, hogy egy Magyar utcai fiú hív táncba. Akkor én bementem, és Apának elmondtam, miért jött ez a legény. Ő egy kicsit gondolkozott és azt mondta, hogy még kicsi vagyok, nem enged el a táncmulatságba. Én ezt a választ sajnálkozva megmondtam a fiúnak, és ő megköszönte a beszélgetést és elnézést kért a zavarásért és elment. (Az én Apám csak néhány hét múlva mondta meg, hogy miért nem engedett el Szilágyi Ferivel a bálba. Azt mondta, hogy igen büszke, már az apja is az volt.)

Sajnos, a régi hóstáti szokások között jelen volt az előítélet, és ez sok bajnak volt a forrása. Így az én kis induló fiatalságomat is megakadályozta abban, hogy én is menjek már szórakozni, táncolni, szépen felöltözni, és lányok, fiúk multságán részt venni. Ahogy ma is visszaemlékezem, Anyukám halála óta egész a konfirmálásig csak a nagy hajsza meg a fuvarozás. Télen a fagyoskodás, nyáron öntözéskor a kertben derékig csuromvizesen. Csak ezekkel telt az életem. Már annyira vártam, hogy én is felszabaduljak a nagy teher alól, legalább egy bál vagy egy táncmultság idejéig. De nekem ez sem sikerült. Maradt minden a régiben. Apának megvolt a mindennapi szórakozása, mert amíg én a vajgyárba szállítottam a tejeskannákat, addig ő a hóstáti gazdaemberekkel vagy a csarnokban vagy a szemben levő Balázsné kocsmában beszélgetett, néha még politizáltak, amit én nagyon nem szerettem. Ha panaszkodtam, Apám haragudott, azt mondta, ez a rendje a világnak. Aki fiatal, az dolgozzon. Ő már megtette a maga kötelességét.

Én sokat szomorkodtam, hogy más leányok már bálba, táncba járnak, én meg ülök otthon.

Korzózás Kolozsvár főterén

1948 nyarán elkezdődött életem legszebb időszaka, mivelhogy már konfirmáltam, nagyleánynak néztek az emberek. Így aztán nem maradt más szá-

momra, mint hogy vasárnap délután elmentünk sétálni a korzóra két jó barát-nőmmel. Tekintettel arra, hogy én jobban el voltam foglalva, ők jöttek hozzám, én meg igyekeztem, mint egy jó szolgálgeány, az állatok a pajtában legyének ellátva, megítatva, friss szalma legyen alattuk. Utána a kishúgom fűrösztése a nagy mosdótálban, fésülése, öltöztetése, és csak azután következtem én a mosakodással, öltözködéssel. Bizony sokszor már megjöttek a leányok, és én még Marikával foglalkoztam. Akkor aztán Linuka vagy Zsuzsika kezdték öltöztetni a testvéremet, hogy én is öltözhessenek már.

Ma is emlékszem, hogy milyen vígan, boldogan léptünk ki a kapun, hogy végre megyünk mi is a városba. Akkoriban nem ültünk autóbuszra, úgy mentünk gyalog fel a Szamosközi utcán, ki a Szentpéteri templomnál, fel a Magyar utcán (később Lenin út). Elmentünk a kétágú templom előtt, fel a rendőrség meg a teológia épülete előtt, mind a napos oldalon, egész a Sora üzletházig. Így értünk a korzóra, ami a kolozsvári főteret jelentette. Itt körbe sétáltuk a teret, a járdán szépen összefogózva, karonfogva egymást. Jól emlékszem, én voltam közepén, mintha a mamájuk lettem volna.

Ebben a sétálásban az volt az érdekes, hogy régen szokás volt a korzózás, mivelhogy legények is sétálgattak csoportosan. Ilyen séta közben lehetett észrevenni, melyik legénynek nincs a kalapján picit fehér masni. Akinek volt, az már udvarolt valakinek.

Ma is visszagondolok arra az 1948-as nyárra a konfirmálás után, és elég tisztán emlékszem, amint végigkorzóztuk az egész nyarat, mi hárman, leányok. Lehet, hogy mi lettünk volna a legepechesebbek, ahogy manapság szokták mondani, ha valami nem jön össze. Elég csinos lányok voltunk, szépen vasalt ruhában mentünk sétálni, mindig megbeszéltük hét közben, hogy milyen ruhát veszünk fel, hogy lehetőleg egyforma legyen, és a kötényünkön egyforma szalag legyen, és a hajunkban is ugyanolyan színű. A ruhánk nem volt drága minőségű, például selyem vagy bársony vagy szövet, hanem egyszerűen karton vagy delin, terkot, ilyen olcsó, de szép kinézésű anyag.

A főtéren sétálva néha elhaladt mellettünk egy legénycsoport, mi kuncogva a kirakatokat néztük, szégyelltünk olyan kihívóan viselkedni a városban.

Ez a korzózás divat volt a hóstáti hagyományban már elég régen, úgy a 30-as, 40-es évektől egészen a 60-as évekig, amíg még volt hóstáti fiatalság. Ez nagyon szép és látványos hagyomány volt, körbe-körbe sétálni a főteret kétszer, háromszor. Megállni csak egy-egy fagyaltosnál álltunk meg, ez akkor még nagyon olcsó volt. Ami a zsebpénzünket illeti, az is nagyon kevés volt, három-négy-öt lejünk ha volt, igaz, a fagyit csak egy vagy két lej volt. Moziba is mehettünk volna, a jegy ára csak egy lej ötven bani volt. Az én esetemben azzal volt baj, hogy én fejésre haza kellett menjek, és a mozi este hét órakor volt. Sokat könyörögtem Apának, hogy nyolcig legyen a kimenő.

Visszaemlékezésemben még ma is él a régi kolozsvári főtér, később Szabadság tér, ahogy körben szép lombos fákkal, köztük a fehér levelű nyárfa és

az illatos hársfa szegélyezte a járdát. Nyáridőben, pláne estefelé olyan balzsamos illat terjengett az árnyas fák alatt.

Sajnos, már ez a hagyomány is a múlté, ma már fogadásból sem lehet látni egy hóstáti leányt vagy legényt sétálni körbe a korzón. Ez akkor szűnt meg, amikor elkezdődött az iparosodás, a fiatalok elmentek gyárba dolgozni, mert a kollektív gazdaság nem biztosított megélhetést a fiatalok számára.

Visszatérve a sétához, ma is emlékszem, hogy néha fölnéztünk a Szent Mihály-templom tornyára megnézni, hogy már hány óra van. Akkor még nem volt divat hóstáti lánynak a karóra, de ez luxusnak is számított a mi körünkben. Volt úgy is, ha még maradt időnk a hazaindulásig, bementünk a Szent Mihály-templomba, bár mi reformátusok voltunk, de bementünk gyönyörködni a Mária-képekben, a meghitt tiszta csendben egy rövid imát mi is elmondtunk és pár banit a perselybe ejtve könnyű szívvel indultunk hazafelé le a Magyar utcán, gyalog, még fényes napvilág.

Emlékezetemben ma is visszagondolok azokra a vasárnap estékre, mikor a korzóról hazaérkeztem. Rendesen a Luther utcai sarokig kísérték a leányok, még két-három percet beszélgettünk, azután megpusziltuk egymást, és ők továbbmentek lefelé a Köles felé, én meg siettem haza fejésre. Mindig félve nyitottam be a kapun, attól féltem, hogy Apa rossz kedvében van és szidni fog. A legtöbbször nálunk nagy asztaltársaság volt, Apám hetedmagával kártyázott. Nyári szezonban csak vasárnap kártyáztak, de mindig csak nálunk. Mikor a korzóról hazajöttem, mint egy főtiszt:

– Na, kisasszony, ma kitekeredted magad, irány a pajta! Előbb fejd meg a teheneket, azután hozzád bort Csergő bácsitól! Azután adj enni az állatoknak és dobd ki a ganét a pajtából! Siess, ne lazálj, mert sok dolog van, kell öntözni is a kertben! Hazahoztam a borderót a tejsarnokból, azt is be kell fejezzed!

Ilyen vezényszavakkal fogadott engem Apám vasárnap este. Gyorsan levetttem a szép vasalt ruhát, és irány a pajta. (A cseléd hazajött, a gazdatiszt kártyázik!) Ilyen gondolatokkal vettem fel a viselő ruhámat és fogtam a sajttárt, kis meleg vizet öntöttem bele és mentem fejni. A szép piros-tarka tehenek jámborak voltak, ha én ültem le őket fejni, úgy álltak, mint a bárányok, nem rúgtak, nem mozogtak. Ha néha mégis Apám fejte meg valamelyiket, akkor nyugtalanok voltak, mert Apám durván kiáltott rájuk. Fejés után rendet csináltam a pajtában, megittam őket, utána elszürtem a tejet, kimértem három kis kandérba, ezeket este szoktam vinni a megrendelő házakhoz. Miután a tejet házhoz vittem, visszafelé jövet a Csergő kocsmába mentem és hoztam a két liter bort a kártyásoknak. Otthon elővettem a poharakat, kitöltöttem a bort, ők koccintottak, és én már mehettem ki ganét hányni a pajtába. Miután ott rend volt, bejöttem, enni adtam a kishúgomnak és lefektettem.

Tíz óra után elmentek a kártyások, én kitálaltam Apának a vacsorát, én is leültem az én tányérommal a kicsi székre a kemence mellé és enni kezdtem. Apa evés közben sorolta a jövő heti sürgős munkákat, azután pihenőre tért.

Az én részemre még nem volt vége a napnak, mert a borderón kellett dolgoz-
zak, számolni kellett a behozott tejet zsirtartalom szerint külön-külön minden
embernek. Ez a művelet összeadásból, szorzásból, kivonásból állott, sokszor
órákig gondolkoztam, amíg végül kijött a kívánt összeg. Néha éjfél után két-
három óráig bajlódtam a borderón, már kukorékoltak a kakasok, és még nem
feküdtem le. Az én Apám már többször a másik oldalára fordult, morgolódott,
hogy még mindig ég a villany. Hát bizony ilyen boldog vasárnap estéim vol-
tak, és ezért én nem kaptam semmit, mert az Apám nevéen volt a tejsarnok,
nekem csak ez jutott, könyvelni és cipekedni.

A Feri név az életemben

Hát így telt el 1948 nyara. Dolgoztam, könyveltem, sörért mentem a sör-
gyárba, fuvaroztam vegyes árut a vasútállomás melletti nagyraktárból. Igye-
keztem a számolásnál figyelmes lenni, az átadásnál pontosan számolni. Nem-
egyszer észrevettem, hogy a raktárosok milyen különös együttérzéssel szol-
gálnak ki. Sokszor úgy éreztem, hogy reá van rajzolva a nehéz sorsom, az ár-
vaságom az arcomra, azért tisztelnek úgy az ügyfeleim, meg azok, akiktől az
árut hoztam.

Itt újra visszatérek a sörgyárnál dolgozó Feri bácsira, aki annyi részvétellel
volt irántam, és aki annyira szívén viselte az én fuvarosleány sorsomat. Sok-
szor megkérdezte, reggeliztem-e, nem vagyok éhes. Adott egy-egy kerek
zsömlét, amit ott vásárolt a gyár büféjében. Elmesélte ott a műhelye ajtaja
előtt, amíg a présből kicsöpögött a víz, hogy itt lakik a sörgyár mögött, a Dió-
fa utcában, és neki is van két olyan korú leánya, mint én, de azok főiskolába
járnak, és meg vannak kímélve minden házimunkától.

Én is elmeséltem az én napi tevékenységem, délelőtt-délután, késő estig a
mezőn, este a számolás. Hallgatta a jóságos Feri bácsi a történetemet, és
őszintén a segítségemre lenne – mondta –, ha édesapámmal beszélhetne. Sze-
rezne egy nekem, nőnek való munkát, hiszen ez a munka a legsúlyosabb be-
tegséget hozza maga után.

Már sokszor említette Feri bácsi, hogy bár egyszer az Apámat küldjem el
sörért, hogy beszéljen vele. De erre nem került sor, mert ő tudta, hogy az em-
berek elítélik ezért a gyerekkínzásért. Sokszor és sokféleképpen lehetett volna
ezen segíteni, de az Apa csökönyössége nem ismert határt, erőszakos és állha-
tatos volt. (Itt csak zárójelben írom le, hogy mennyire jelen volt az életemben
később a Feri név.) 1948 őszén már kezdett a főtéren sárgulni a hársfák leve-
le. Mi hárman leányok vasárnap ott sétáltunk körbe a járdán, ahol szoktunk,
akkor vettünk észre három lupsai legényt. Egyik Mezei Pista, a másik Máté
Ignác, a harmadik, a barna ruhás Orosz Feri volt. Mi sétáltunk beszélgetve,
mikor egyszer csak látjuk, hogy szép csendben jönnek utánunk. Mi már néz-

tük a Szent Mihály-templom óráját és már indultunk is a Magyar utca felé, amikor az egyik megkérdezte, nem kísérhetnének le a Bulgária-telepig. Az én Zsuzsika barátnőm volt a bátrabb, ő azt mondta szép szerényen:

– Mi nem bánjuk, ha úgylis arrafelé visz az útjuk, jöjjenek! Minket nem zavar, ha utánunk jönnek, csak csendben legyenek!

Így aztán lesétáltunk a Magyar utcán, elől mi hárman leányok, és utánunk a három legény, kettő szürke öltönyben, egy barnában, ez volt Orosz Feri. Csak most láttuk, hogy elég rendesen voltak öltözve, vasalt ing, fényes csizma stb. Mi aztán szépen sétáltunk hazafelé, de már kísérettel egész a Téglás utcai Bulgária fűszerboltig. Itt azt mondta nekem Orosz Feri, hogy ő hazáig kísér.

Így telt el az 1948-as nyár is, és jött az ősz. Már nem mentünk a lányokkal sétálni, csúnya idő lett, fújt a szél, és a gazdaságban már megkezdődött a betakarítás. Egy este éppen krumpliasás volt nálunk, és raktuk le a szekérről a szép nagy sárga *Ella-krumplit*, amikor egy bártortalan Nusika! kiáltás ütötte meg a fülemet. Először azt gondoltam, hallucinálok, de a kiáltás megismétlődött, tehát kiált valaki. Apám is hallotta, és mikor feljöttem a pincéből az üres kosárral, szólt nekem:

– Annuska, eriggy a kapuhoz, valaki kiáltott. Nézd meg, ki az?

Én letettem az üres kosarat és kimentem a kapuhoz, kiléptem, és látom a legényt, aki kiáltotta a nevem, és egyszerűen megkérdeztem, miért jött.

– Jó estét kívánok, Nusika, ne haragudjon, hogy zavarom a munkában, de én azért jöttem, hogy megkérdezzem, hogy nem lenne kedve eljönni velem szombat este a táncba, ha az Apukája is elengedné?

Én meglepődtem.

– Jó estét kívánok! Meglepett a kiáltás és a kérése is! Megkérdem Apát!

Akkor szóltam Ferinek, várjon, amíg visszajövök a válasszal Apámtól.

Meg is kérdeztem Apát ott a pityókás szekérnél, hogy itt van a kapuban Orosz Feri, a fuvaros Orosz Miklós fia, és azért jött, hogy elhívjon a szombat esti táncba, amit itt rendeznek a Szigeti házban a Szabolcs vezér utcában. Az én Apám megállt gondolkozni, hogy vajon ki is lehet az a legény. Nagy későre észébe jutott, így szólt:

– Melyik Orosz Miklós fia? Az a János Zsigmond utcából, Lulának a fia? Na, az nem hozzád való, az egy alacsony kis tökmag, nem szép legény! Másodszor meg az egy szegény fuvaros, nem gazdafiú, az is baj! Na, de nem bánom, most az egyszer elmehetsz vele a táncba, de csak egyszer!

Hát ilyen válasszal jöttem ki a várakozó legényhez, megmondtam úgy, ahogy az Apám nekem meghagyta, hogy most az egyszer. Orosz Feri bólintott, hogy így is jó, akkor szombaton este nyolc órakor értem jön, legyenek készen. Ezzel kezet fogott és így szólt:

– Köszönöm szépen, Nusika, a beszélgetést és bocsánat a zavarásért. Legyen szíves, várjon szombat este, meglátja, szép multság lesz!

Visszaemlékezéseimben tehát ilyen az első lépés, amit a fiatalságom első mulatságára tettem. Apám valami másra gondolt, de nekem ez adatott, és én később is úgy fogtam fel, hogy ezeket az utakat a jó Isten irányítja, hogy mi ezen járjunk. Azóta már 48 év telt el, de arra a táncmulatságra ma is emlékszem.

Csütörtök estétől egész szombatig mintha egy év telt volna el. Az akkori szokás szerint, ez is hagyomány volt, pici fehér masnit tűztünk a legény kalapjába és mellé egy szép piros szegfűt. Ez olyan szimbolikus jel volt, hogy a fiú egy leányhoz tartozik. Most is már fél nyolckor kész volt a parányi kis masni, és én is hamarabb végeztem a pajtában az állatokkal és már felvettem az egyetlen kék virágos karton ruhámat, hozzá fehér kötényt és fehér szalag volt. Nyolc óra előtt öt perccel jött Orosz Feri és így köszönt:

– Jó estét kívánok!

Az első tánc

1948 őszén egy borongós szombat este volt életem nagy eseménye, a táncmulatság! Nagyon készültem erre a táncra, hiszen ami a táncot illeti, eddig csak iskolás koromban táncoltam, mikor rendezett a tanító néha egy-egy teadélután, és a tanulók akkor felléptek kis népi táncokkal, szavalatokkal. Most másról volt szó. Mivel már nagylány voltam, egy komolyabb táncot vártak el tőlem. Szorongva készülődtem, gondolatban már ott álltam a helyiség közepén, és egy lépést sem tudok tenni az izgalomtól. Mikor Feri kopogott az ajtón, még az is megvillant az eszemben, hogy őszintén megmondom, hogy nem tudok táncolni és nem megyek sehova. De ezzel már elkéstem, mert már bejött és így szólt:

– Jó estét kívánok, Gyuri bácsi! Jó estét kívánok, Nusika! Elég rossz idő van, minden percben megeredhet a csúnya őszi eső.

Eközben kezét adott Apának meg nekem, és halkán megkérdezte, hogy már mehetünk is. Én a fejemmel bólintottam, hogy igen, ő erre elkéreztetett. Így szólt:

– Gyuri bácsi, nagyon szépen megkérem, legyen szíves elengedni Nusikát velem a táncba Szigetiékhez!

Az én Apám erre csak így szólt:

– Jól van, Feri, elmehettek, csak semmi baj ne legyen, vigyázzatok magatokra!

Erre ő megköszönte, hogy elengedett, és akkor én vettem a fehér szvettéremet, és már mehetünk is a táncba. Különös volt számomra, hogy a kapun kívül ő karon fogott bal felőlről, és úgy mentünk ki a Luther utcából. Nem messze volt a ház, ahol rendezték a táncmulatságot, csak két utcával lejjebb egy Szigeti nevű gyári munkás szokta akkoriban odaadni a nagyobbik szobáját a fiúknak. Régen az is hagyomány volt, hogy a legénycsoportoknak volt

egy általuk megválasztott vezetője, *májszter*, így hívták az illető legényt, ő fizette ezeket a helyiségeket. A pénzt a legények adták össze. Még valami italt is hoztak, amit tánc közben a legények megvettek. A zenét is a legények rendezték, megegyeztek valamelyik cigányzenekarral, és azok muzsikáltak a táncban. Mikor odaértünk, ez alkalommal is már javában táncoltak, három pár forgott a szoba közepén. Én is forogtam a meglepetéstől, az arcom piros volt, szégyellős voltam, keveset beszéltem. (Ezt a jó szokást azóta már elfelejtettem, mivel manapság elég sokat beszélek.) De a jó Isten mindig küld egy őrzőangyalt, akkor is így volt, mert mikor az utcabeli barátném, Szabó Rózsi-ka meglátott, azonnal odajött hozzám, hívott, hogy üljünk oda az ő asztalukhoz. Közben levetkőztünk, a kendőmet meg a Feri kalapját a szegre akasztottuk, meg a szvetteremet és az ő kabátját. Közben a primás rákezde a csárdást:

*Kis kút, kerek kút van az udvarunkba,
De szép barna kislány van a szomszédunkba.
Csalfa szemeimet rá se merem vetni,
Fiatal az édesanyja, azt is kell szeretni. Stb.*

És akkor odajött hozzám és azt mondta:

– Szabad lesz, Nusika?

Ma is olyan szorongó érzéssel gondolok vissza a negyvennyolc évvel előtti első lépésekre. Én nem is tudtam, hogy a kezem hova tegyem. A vállára? A derekára? Valahogy azért megoldódott, mert két-három lépés, kettő jobbra, kettő balra, és ő megfogta a kezem és már forogtunk is. Engem nagyon meglepett, hogy úgy egyből milyen szépen tudunk forogni. A régi hóstáti táncrend szerint a csárdással kezdődik, és utána jön a keringő, ami szerintem a legszebb a táncok közül. A zenészek húzták:

*Szellők szárnyán szállj velem, repülj velem,
Erdők mély vadonán kószálunk szerelmesen.
Oly szép hej, de legyen mély álmunk,
Hogy senki ne tudja, ne lássa, hol járunk.*

Nagy örömökre már az első órában megbarátkoztam a tánccal és most jöttem rá, hogy milyen csodálatos a zene andalító hangjára táncolni. Erre a keringőre egész életemben emlékeztem, és valahogy ennek a táncnak a megszállottja lettem. Mai eszemmel – bár az idő eljárt felettem – mégis azt mondom, a keringő a táncok fejedelme. Minden más táncritmus eltörlődik a keringő mellett! Úgy emlékszem ma is, mikor a későbbi években elmentünk valahova táncolni, és nagy parkettes táncterem volt, valahogy nem tudtam betelni a keringőzéssel. Mikor a párok már mind visszavonultak az asztalhoz, vagy leültek, mi még mindig keringőztünk körben a nagy teremben.

De visszatérve a táncra. Szigetiéknél én elég hamar beilleszkedtem a társalgásba, pláne ha jelen voltak gyermekkori barátnőim is. Szégyenlős voltam, de azért a feltett kérdésekre helyesen tudtam válaszolni. Néha a küzdelmes hétköznapiok jobban megtanítják a leányt viselkedni, mint egy nevelőintézet. Táncszünetben, amíg pihentünk, volt időm szemlélődni, ki hogyan beszélget; melyik leány hogyan pirul el beszélgetés közben; hogyan vannak a lányok öltözve. Megnyugodtam abban, hogy habár én árva leány vagyok, azért én sem maradok le a többiektől.

Ahogy nézelődtem a legények sorában, arra a megállapításra jutottam, hogy a legény, akivel én jöttem a táncba, ő néz ki a legjobban. A termete alacsony volt az én magasságomhoz képest, de kifogástalan vasalás volt a szép barna ruháján, és az inge vakítóan tiszta, és a fekete csizmája tükörfényes volt. Visszaemlékezéseimben ma is úgy gondolom, hogy talán a magatartása is különbözött a vele egykorú legényekétől.

Azon a szombat estén az idő úgy eltelt, hogy észre se vettük, hogy az óra már reggel hatot mutat, és menni kell hazafelé. Hatkor fejés van! Feri illedelmesen megkérdezte, maradjunk még egy kicsit vagy menjünk haza. Én azt mondtam, hogy menjünk, mert Apa szigorú ember, ne legyen baj. Ő hozta a kendőm, szvetterem, fejére tette a szekfűs kalapot, köszöntünk és kiléptünk a hűvös őszi vasárnapi utcára.

Az első tánc után a legény még eljött a következő csütörtök este és azt mondta, hogy holnap kérdezzem meg az Apámat, jöhet-e még néha hozzánk. Úgyhogy Orosz Feri továbbra is jött csütörtök este és vasárnap. Ilyenkor elmentünk sétálni a városba és néha zenét hallgatni a *Leányvárba* (Transilvania vendéglő). Ez a helyiség az akkori Unió utcában volt az árnyéksoron, ahogy akkoriban nevezték. A Leányvár volt a hagyományos hóstáti szórakozóhely. Itt a hóstáti fiatalságot előszeretettel fogadták, úgyhogy mikor egy pár a helyiségben megjelent, a főpincér azonnal helyet csinált a táncnak és asztalt a fiatal párnak. A hóstáti lányok szülei más vendéglőbe nem is engedték el lányukat. Itt nagy hagyománya volt hóstáti *rendbelinek*, ami a hagyományos táncrendet jelentette, kezdve a csárdással és végig a *sottis* táncig. Itt említem meg, hogy ezt a hóstáti táncrendet csak a Leányvárban ismerték a zenészek.

Itt leültünk kettesével egy-egy asztalhoz, és a legény rendelt egy fél liter bort, olyan kis pintes karcsú üvegbe, és tánc közben a fél liter bor mellett ültünk, beszélgettünk hét-nyolc óráig. De nem volt ritkaság az sem, hogy a legény vacsorát rendelt, ami egy bécsi szelet vagy egy rostélyos volt. Ez a legény pénztárcájától függött. A régi hagyomány szerint a lány nem fizetett a vendéglőben, ez szégyen volt a legényre nézve.

Ezen az estén kérdezte meg Feri tőlem, nem öltöznénk-e mi is csősznek a következő szüreti bálra? Ennek én nagyon megörvendtem, mert szerettem volna én is szép csőszruhába öltözni. Ez a hóstáti körökben nagy hagyomány volt, már előttem is szép szüreti bálók voltak. Ez szimbolizálta voltaképpen a

termés napját, mivel a hóstátiak termelők voltak és ezt ezzel a bállal ünnepelték meg.

Én szorongva vártam a másnapot, hogy Apát megkérdezzem, öltözhetek-e vagy sem. Végül ez a gond is megoldódott, mert néném, Biri néni, közbenjárt Apánál, hogy most az ideje, hagyja, hogy öltözzek. Én nagyon boldog voltam, már előre elképzeltem a szép szalagos csőszruhát, a gyöngyös pártát, a zörgő sarkantyút. Jó kedvemben olyan szorgalmasan dolgoztam, mint addig soha, csak hogy végre sikerüljön életem nagy élménye. Ma is emlékszem, hogy Orosz Feri mondta, nem is hitte, hogy az én szigorú Apám ezt engedi. Hiszen ez a leánynak is nagy költségbe kerül, és sok időt felvesz a ruhák elkészítése. De már ez nem gond, az engedély megvolt, már csak a ruhákat kellett megszerezni és elkészíteni.

A szüreti bál

És megszületett a csoda, én is öltözhetek csősznek.

Sokszor ma is visszagondolok arra, hogyan lehetett, hogy az én fősvény Apám ilyesmibe beleegyezett. Hiszen azelőtt még egy méter szalagért is sziddott:

– Minek kell újat venni, jó lenne az ócska is, csak ki kell mosni.

Akkor értettem meg, lehet. Apám is megváltozott irányomban, és ezentúl már elnézőbb lesz, hiszen már felnőtté váltam, nem vagyok gyerek, és már több mindent meg kell engedjen a nagylánynak. Eszembe jut ma is, hogy milyen félve kérdeztem meg vasárnap reggel, hogy hát elmehetek csőszruhát beszerezni. Ő csak bólintott és így szólt:

– Eridj, eridj, szedd össze a ruhákat és mossad, keményítsed, ne mondják a szomszédok, hogy csak a sok munkát sózom a nyakadra. Mert a Romitán leány is van olyan ügyes, mint akármelyik nagygazda leánya!

Hát így vélekedett az én Apám a szüreti bált illetően, mert tudni kellett ötet ismerni. Sokat adott arra, hogy mit mondanak a szomszédok, ha én lemaradok és nem mehetek én is csősznek.

Én egyelőre örvendtem a nagy eseménynek, és elkezdtem lázasan kilincselni, hogy összeszedjem a szükséges fehér szoknyákat az én részemre is, meg a fiú részére is. Mert a hagyomány szerint a csőszlegényt nem az édesanyja öltöztette, hanem a lány, akit elhívott erre a mulatságra. Ez akkor is és napjainkban is hatalmas gond, mert ez a ruha nem állandó viselet. Ez egy évben egyszer rendeződik meg, és ez egy speciál munkát igényel. Én akkor csak magamra számíthattam, segítségem csak a szomszédban lakó nagynéném, Anyám nővére, Biri néni volt. Jóságos természetű és nagy akaratú asszony volt, ő is nagyon biztatott. Ezt mondta:

– Na, Annuska, itt az alkalom, szedd össze magad, fogj hozzá. Apád bele-

egyezett, most mutasd meg, hogy leány vagy a talpadon. Igyekezz, végezd az istállói munkát hamarabb, és utána menjél kölcsönkérni fehér szoknyákat, gatyának meg csíkra szedni való csipke kötényt, a karjára meg rojtos kásmír kendőt is!

Így biztatott drága néném, nehogy visszamondjak a legénynek, mert ez is nagy szégyen lett volna a mi hagyományunkban. Már régen, az elődeink is nagy súlyt helyeztek erre az őszi szüreti bálra. Ez minden más tevékenységnél fontosabb volt. Akkor én is megfogadtam, ha addig járok is, amíg a csizmám talpát lejárom, de szerzek ruhákat!

Másnap reggel az állatokat megittattam, vasvillával friss szalmát szórtam alájuk, bezártam az istállóajtót. Aztán irány az unokanővérem, a „nagy Annuska”. Ezt azért írom idézőjelbe, mert valóban ő volt az Annák között a legnagyobb. A tőszomszédságban lakott, ő volt az én kapitány szigorúságú nagynéném, Biri néni leánya. Mi sokat játszottunk együtt. Mivel nekem kicsi koromban nem volt testvérem, azért mindennap ott legyeskedtem, miután a kis házimunkámat elvégeztem. Volt is ezekért a közös játékokért sok nehézsége Annuskának, mert én még kicsi leány voltam. Nekem Anyukám kevés munkát hagyott, mivel én 10 évvel fiatalabb voltam, mint a nagynéném leánya. A mi hagyományaink szerint egy 17-18 éves leány már az egész háztartást kellett vezesse, a főzést, mosást az egész családra, na meg a gazdasági munkát, attól függően, hogy milyen évszakban voltunk. Így az én drága Annuskámnak nem sok ideje volt velem játszani. Ő úgy szeretett engem, ha sok dolga is volt, szakított rám időt. Biri néném nagydolgú asszony volt, szerette, hogy egyetlen nap is sok munka lezajlódjon. Szegény Annuska mondta is sokszor:

– Menj haza, kicsi Anna, mert Anyuka megver, ha nem leszek kész minnennyel, mire ő hazajön!

Ez bizony olykor meg is történt, mert belefeledkeztünk a játékba, és már jöttek haza a piacról, és az ebéd nem volt készen.

Ehhez az áldott emlékü unokanővéremhez mentem csőszruhát kérni, mert neki nagyon szép csőszruhája volt. Teljes garnitúra a pártától a sarkantyúig.

Annuska tíz évvel volt idősebb nálam és már férjhez volt menve, ott laktak a Lunii utcában, három utcával lejjebb, mint mi. Évekkel ezelőtt, még házasságuk előtt, ők is öltöztek csősznek. Akkor csináltatta Biri néném Annuskának ezeket a szép ruhákat. Most eszembe jutott, hogy milyen szép csőszpár volt akkor Szabó Annuska és Kerekes Misi, talán ők voltak a legszebbek azon a bálon. Régi szokás volt, hogy amikor a csőszök szépen felöltözve felvonultak a Szamosközi utcán, mindenki kint volt megcsodálni a sarkantyús csőszöket. Akkor mi is, mint kisebb leányok, ott bámészkodtunk. Most eszembe jutott Annuska, és azért mentem elkérni a ruháit, hogy olyan szép csőszök lehessünk mi is.

1949 őszén, szeptember végén még jó meleg, verőfényes napok voltak. A betakarítás kellős közepén volt ez az időszak, mert akkor ástuk a krumplit,

ami későbbre maradt. De már a kukoricát is javában szedtük. Az én szigorú Apám nagy, döngő léptekkel járt fel-alá az udvaron, hogy most már mi lesz? Itt a sok dolog a mezőn, nyakunkon a tél, és én meg a szüreti báli ruhát intézem. Én azért csak biztattam az Apámat, hogy legyen türelemmel, mert minden el lesz végezve, dolgozok én kettő helyett is, csak engedjen csősznek öltözni. Magamra kényszerítettem egy olyan ambíciót, hogy ezt az ügyet véghez kell vinni, nem szabad abbahagyni semmi áron.

Emlékszem, akkor egy hétfőn este későn dörömböltem a Kerekes Misiék kapuján. Már be volt zárva az utcaajtó, mivel már 10 óra elmúlt. Csengő akkoriban még kevés háznál volt. Én kétségbeesve addig ütöttem a kapu deszkáját, hogy néném felkelt az ágyból és így szólt ijedten:

– Jaj Istenem, ki az? Mi történt?

– Gyere, gyere, Annuska, csak én vagyok! Nincs semmi baj, csak ilyen későn tudtam jönni, és sok a dolgom, majd benn megmondom!

Néném csak úgy alsószoknyában, a fejére egy kendőt vett, úgy nyitott ajtót. Én ott álltam a kapuban, megszeppenve, mint egy kis egér, vártam, hogy nyíljon az ajtó. Néném az ő meleg hangjával hívogatott befele:

– Na gyere, te kis éjjeli bagoly, gyere, lássuk, mi a baj?

Bementünk.

– Na, ülj le oda a sezlonra, és mondd el, miért jöttél ilyen későn hozzánk? Talán nincs valami komoly baj? Mondjál el mindent!

– Drága nénje, nem olyan bajjal jöttem én, hogy szégyen legyen! Én azért jöttem, hogy elkérjem azt a szép fehér batíz szoknyádat, és ami még hozzájár, mert öltözők én is csősznek.

Ő csodálkozva:

– Hát én nem is hiszem el! Hogy is engedett a te szigorú Apád, hogy evvel töltsd az időt ebben a nagy dologidőben?

De azután, ahogy elkezdtünk beszélgetni, elmagyaráztam, hogy Apu valahogy beleegyezett, de ez sok időt felvesz, és a mezőn is ott a sok termés. Közben a sógorom is kijött a szobából ingben-gatyában, hogy mi baj ilyen későn. Addig latolgattuk a ruha ügyet, amíg megértették, hogy nekem az egész csőszruha garnitúra kell, mind a lánynak, mind a csőszlegénynek. Áldott jó unokanővérem akkor is csak bólintott:

– Jól van, jól, kicsi Anna. Ha ez a kívánságod, hát én nem rontom el. De ki lesz a csőszlegény?

Én meg egyszerűen csak annyit mondtam, hogy Orosz Feri, az Orosz Miklós fia.

Egy kicsit elgondolkozott az én jó unokanővérem azon, hogy lehet avval a kisművésű legénnyel csősznek öltözni. Mondta is mindjárt:

– Te Annuska! Az a legény törpe, nem áll jól rajta a fehér gatyája! Én nem tudom, neked hogy nem jutott eszedbe ez! Nincs az az öltöztető asszony, aki fel tudja öltöztetni!

Bizony ilyen gondjai voltak az én jó nénémnek, de én minden szavára feleltem valamit. Úgyhogy mégis azt mondta:

– Jól van, gyere holnap estefelé, de nem sötétben, a ruhákért.

Én előre is szépen megköszöntem és hazamentem. Apám már rég aludt, nem törődött, hogy lesz, mint lesz a szüreti bállal. Én is nagy reménységgel a lelkemben pihenni tértem.

Itt egy kicsit kitérek az Orosz Feri legény alacsonyására. Már legelőször is, mikor táncba hívott, az Apám megjegyezte, hogy ez a fiú elég szép, elég tisztességtudó, de az én termetemhez túl kicsi. Mindig mondta, hogy annyi szép szál hóstáti fiút lehet látni a mezőn, az úton, amint mennek a szekérral a Széchenyi téri piacra. Én ezeket mind láttam, de tenni nem tehettem semmit ellene. Nekem ez volt rendelve, hogy az első szüreti bála ezzel az alacsony legénnyel kell menni. Eldöntöttem magamban, legyen, ami lesz, túl leszünk rajta.

Másnap este elmentem egy nagy kosárral a ruhákért. Alig bírtam hazavinni, annyi volt. A két pár hóstáti zsinóros csizmaért vasárnap mentem templomozás után. Szépen kiraktam a ruhákat, miközben gyönyörködtem benne és készültem a nagymosásra. Szereztem szép fehér, csillogó mosószódát, hófehér keményítőlisztet és szép színű kékítőt. Másnap már kimostam az egész fehér ruhát, sok spárgát húztam végig az udvaron, mind nagy 100-as szegeket vertem a kapuba, kerítésbe, hogy megtartsák a terítőspárgát. Lázasan munkában voltam. Mire Apám a mezőről hazajött, már ki voltak teregetve a szép keményített fehér csipkés szoknyák, fersingek. Nem lett baj azért, mert egyebet aznap nem dolgoztam. Apám adott egy szabadnapot, hogy mossam ki a ruhákat. Már estére meg is száradtak, össze is szedtem egy nagy fehér lepedőbe és az *elsőháza* vittem, amíg sor kerül a vasalásra. Ezzel a ruhák egyik gondja lement.

Aztán végeztük a mezei munkát egész héten, de vasárnap nekifogtam már reggel vasalni. Még hajnalban, sötétben felkeltem az ebédet megfőzni, és utána egész estig vasaltam. Tele lett az egész szoba hófehér, illatos ruhákkal. Estefelé átszaladtam Biri nénémhez, hogy jöjjön, nézze meg, jól van-e kimosva, kivasalva? Jött is az én jóságos Biri néném és azt mondta, jól van, jól, kicsi Anna!

Esténként rendeztem a ruhákat, vasaltam késő estig, ami még hátra maradt. Akkor eszembe jutott, hogy a sarkantyút nem kértem el a Kerekes Misi sógoromtól. Még aznap este újra elindultam kölcsönkérni a Csongor utcába. A kaput nyitva találtam és hátramentem hozzá az istállóba. Kerekes Misi sógorom szívesen látott. Köszöntem és mindjárt el is mondtam, miért jöttem. Láttam, mennyi munkája van az állatok ellátásával, és türelmesen vártam, amíg megkeveri a *szacskát*, répát reszel reá, utána még hoz egy literes fazékkal mállisztet is. Azt is ráhinti a szacskára, és kész. Akkor láttam, hogy egy nagyobb gazdaságban mennyit kell dolgozni. Ott is két tehén, egy ló, egy csikó meg

kisborjú, és ezeknek mind egy-egy ilyen porció szacska. Ez nagyon strapás dolog lehet! Igaz ugyan, ezt csinálom én is otthon, de csak két-három állatra. Itt egy kicsit kitérek a *szacska* elnevezésre, mert tulajdonképpen ez abrak az állatoknak, valamivel jobb, mint a széna. Ez kukoricaszárból van. Mitől lesz szacska? Van egy kézzel hajtható gép két nagy vaskerékkal, ami forgat egy négykéses hengert. Ehhez van egy etetővályú, amin a kukoricaszár bevonul a kések alá, s ezek apró falatokra vágják a *kórét*. (Így hívják hóstátiasan a kukoricaszárat.) A gép előtt van egy teknő, ebbe hullik a szacska. Ezzel az esti munkával volt elfoglalva Misi sógorom, mikor odamentem. Mondta is, ahogy meglátott:

– Várjál egy kicsit, kicsi Anna, csak odaadom nekik a vacsorát! Hát biza, ide kéne egy segítség, mert alig győzöm egyedül!

– Úgy van biza, Misi bácsi, de honnan szerezzek megbízható valakit.

– Még nénéd is segít néha, de inkább a fejésnél, mert sok a dolga.

Így beszélgettünk a sógorommal, amíg befejezte az esti ellátást, és akkor vette az udvari seprűt, leseperte a ganét a csizmájáról, és akkor bementünk a kis konyhába a nénémhez, a nagy Annához. Benn is köszöntem és mondtam, hogy azért mentem Misihez a pajtába, mert a sarkantyúért jöttem, ami az ő tulajdona.

– Így is van, fiam – mondta Annuska. – Ő tudja, hová tette, lehet, fenn van a padláson.

Ment is az én Misi sógorom azonnal a *hijuba*, mert ott volt az eresz alatt egy dobozba téve. Mikor lehozta, és én megláttam, elcsüggedtem, mert nem volt szép, tele volt porral. De sógorom megvigasztalt, hogy az szép lesz, csak meg kell nikkelezni, akkor fog csillogni. Néném is biztatott, hogy hagyjam csak ott, mert elviszi még másnap reggel nikkeleztetni, hogy legyen kész idejében. Drága néném még megkínált kőttés palacsintával és kikérdezett, hogy otthon mennyire vagyunk a betakarítással? Apám mit csinál? Nem mérges-e, hogy én a szüreti bállal foglalkozom?

Én elsoroltam mindent és elköszöntem, mert otthon még kellett itassak és szalmát szórjak az állatok alá, és már késő van.

Már szépen ki volt vasalva a sok fehér fersing, és ott lógtak szépen, ropogós fehéren az elsőházban. A régi hóstáti hagyomány szerint az elsőház tulajdonképpen az utcára néző nagy szoba volt. Az ilyen tiszta szobába az ősrégi szokás szerint nem aludtak még akkor se, ha több gyerek volt. Inkább szalmazsákot tettek a másik szoba padlójára vagy egyebet, de a tiszta szoba makulátlan kellett maradjon. És nekünk is volt egy ilyen szobánk, ahol soha még tüzet sem gyújtottunk, sőt még cserépkályha sem volt rakva a szobába. Én ebbe a szobába szállásoltam el a kölcsönkért és szépen rendbe tett csőszruhákat. Csak még a *plisszérozás* maradt hátra.

Abban az időben, mikor én még fiatal leány voltam, élt egy Marika néni. Ez a kedves, jókedvű, mindig mosolygó asszony szolgálta ki az akkori fiatal-

ságot ilyenkor a csőszruhák leplisszérozásával. Hagyományosan ezt úgy hívták, hogy *leszedni viszik* az alsószoknyákat. Ez nagyon idegölő, fárasztó és türelmet igénylő munka volt. Ám Marika néni vállalta, szedte, plisszérozta a sok csőszgatyát meg csipkekötényt. Mi, hóstáti leányok, még a sorrendet is be kellett tartasuk, mert aki előbb vitte a ruhákat, az hamarabb kapta meg készen. Ezen kívül Marika néninek még nehézségei is voltak a ruhákkal, mert ő hideg vízbe kellett bemártsa a szépen kivasalt fersingeket, és utána, úgy vizesen szépen tisztára súrolt lapítón meg deszkákon plisszérozta. Ott száradt meg a deszkán. Előfordult, hogy valamelyik kötény vagy fersing gyengén volt kikeményítve, és újra kellett keményítse, és ez a munka pluszban volt, ezt nem fizették.

Visszaemlékszem drága Marika nénire. Amikor egy ilyen alkalommal nála jártam, panaszkodott, hogy fáj a háta, a dereka. Alig bírja, csak szívésségből csinálja. Mondta is, szegény, sokszor:

– Ó, te Annuska, hát azt hiszed, a pénzért csinálom? Ó, dehogy! Hidd el, hogy igazán csak azért, mert szeretem ezeket a fiatalokat!

Sokszor éjfél után 3–4 óráig is fent volt és rá volt hajolva a kötényekre az asztalon. Egy kicsi háza volt a Szamosköz utcában, ma ez az utca Barbusse, az ecsetgyár néhány házzal lejjebb üzemelt. (Ez a gyár még napjainkban is üzemel.) A mellette levő házban lakik Berecki Gyuri bácsi még ma is. Felesége, Nusi néni, már meghalt. Ez a házaspár volt az én jó unokanővéremnek lelki jó barátja, és ők voltak először *bírók* a régebbi szüreti bálon. Utána 1-2 év múlva már a nénémék, Kerekes Misiék voltak. Egy fénykép van róluk a családjukban, ma is sokszor nézegetjük, hogy milyen szépek is voltak az akkori bíró házaspárok.

A kedves Marika néni engem megdicsért, mert ő tudta, hogy én mennyire el vagyok foglalva, és mégis olyan szépen ki volt mosva-vasalva a sok szoknya, amit ő le kellett plisszérozzon. Énnekem ez a dicséret nagyon jólesett, mert nem számítottam rá, hogy ebben az első nagygazda lányokkal is vetekedek. Mondta is a jó Marika néni, hogy engem még a jó Isten is jobban szeret, mert megáldja a kezemet erővel és ügyességgel. Most is megmentett attól a szégyentől, hogy vissza kelljen adja a ruhát vagy ő rendezze el jobban.

Visszatérve erre a nagyon jólelkű Marika nénire, ő már nem él, de a lánya, Kálmán Rózsika, férje után Máté Gerginé, az én barátnőm volt leánykoromban, de még azután is, hogy ő is, én is férjhez mentünk. Emlékszem, az Édesanyja halála után mennyien jelentkeztek nála, hogy Marika nénitől kaptak kölcsön pénzt és nem tudták megadni idejében. Olyan asszony volt, hogy nem tudta azt mondani, hogy nincs. Ezért sokan hozzá mentek kölcsönkérni. Marika néni, szegény, nem mondta meg a lányainak, hogy ő adott ennek vagy annak az ismerősének kölcsön. Így aztán halála után sokan jelentkeztek. Hát így visszagondolva a régi időkre, hogy voltak ilyen nagylelkű asszonyok, talán úgy hiszem, hogy napjainkban nincsenek ilyen emberek.

De itt már újra letértem a szüreti bál témájáról, amikor a ruhákat készítettem. Most már készen voltak, vakító fehérén leplisszérozva, csak el kellett hozni haza. Én megkérdeztem Marika nénit, mibe kerül az egész? És mikor jöjjenek utána? Ő meg is mondta szerényen, hogy ne legyen sok, mert ő tudja, hogy én árva leány vagyok, és nincsen sok pénzem. Az én Apám így is sokallta. Éz mind felesleges kiadás. De azért nagy nehezen ideadta a pénzt, és emlékszem jól, hogy egy péntek este elhoztam a ruhákat. Otthon szépen leraktam az elsöházba az asztalra, hogy ne gyűrődjenek.

Most már csak vékony, egyujnyi piros szalagot kellett venni és vinni a nekem való fehér fersinget a varrónőhöz felvarrni. Közben meg széles szalagot is vettem a pártára meg a csőszlegény fekete kalapjára. Még a tarka rózsás kásmír kendőket is finoman át kellett mosni és szépen kivasalni. Ezt kellett a legény derekára és vállára tűzni. Emlékszem még ma is, hogy drukoltam, hogy Apám ki fog törni, mert az apró költségekre még mind kértem pénzt tőle. Csak csóválta a fejét, amíg a kis pénzt ideadta, de még nem szólt semmit. Én meg imádkoztam: Jaj Istenem, segíts meg, hogy botrány nélkül megússzam! Uram Isten, lágyítsd meg Apám szívét, hogy türelmes legyen!

A szüreti bál utolsó hetére minden készen állt az elsöházban, már csak öltöztető asszonyt kellett keresni, és ez komoly gond volt. Közben telt az idő, már java része a termésnek a pincében, padláson meg a csűrben volt. Az én Apám elég türelmesen viselte a nagy készülődést a bálra. Mondogattam neki esténként, hogy kell valakit szerezzek, aki a csőszlegényt felöltözteti. Ez a művelet nem is volt olyan egyszerű, mert szakértelem kellett hozzá, mivel nem mindennapi viselet volt. Emlékszem ma is, hogy voltak olyan ügyes kezű asszonyok, akik vállalkoztak erre a segítségre. Én is szóltam Marika néninek, aki a gatyákat plisszírozta, hogy ha lenne ideje azon a szombat délután, hogy jöjjön el hozzánk segíteni a legényt felöltöztetni. Ő el is vállalta, de azt is mondta, hogy még szóljak valakinek, ha esetleg későn jön, mert máshoz is megy öltöztetni. Így aztán az unokanővéremet kértem meg, hogy jöjjön ő is szombat délután hozzánk. Már sűrűsödött a program, azon a héten még csőszpróbára is kellett menjünk a Szamosköz utcai Dózsa György kultúrotthonba, ahol a szüreti bált is rendezték.

Volt egy rendező a csőszlegények közül, ő ellenőrizte, hogy megy-e az ének meg a tánc, mert nem lehetett csak úgy kiállni, mert nagy közönség szokott lenni, szégyen volt hibásan énekelni és táncolni. Ez volt csütörtök este, és már péntek délután kellett menni termet díszíteni.

Ma is emlékszem, milyen nagyszerű volt az a délután együtt a fiatalokkal, úgy örültünk annak, hogy ezt a termet mi díszítjük fel. Már délelőtt a fiúk hoztak sok fenyőt és zöld ágat, meg tekercecsekben erős drótot és nagykampós szeget, amire a drótot felerősítik. Mi, leányok vittünk sok fehér cernát és sok vékony színes szalagot, hogy a három koronát ezzel is díszítsük. Ez a korona olyan kerek formájú, mint egy nagy harang, de levélből, szőlőből és drótból

állott. Ezek a koronák nagyon szépek kellett legyenek, mert a szüreti bál kel-
lős közepén, éjjel 12 órakor ezeket kisorsolták. Eladtak a csőszleányok sok
számot, és akik megnyerték a koronák valamelyikét, azok bizony jól jártak.
Ez az előkészület péntek este későre kész volt, és szombatra már csak az ital
és a menü, mármint kolbász, kenyér és ilyesmi beszerzése maradt.

Itt megemlítem, hogy abban az időben ilyen zenés-táncos összejöveleteken
nem volt szokás kávé meg kólát, ilyen üdítő italokat fogyasztani. Akkor ezt
nem ismerték a hagyományos hóstáti körökben. Akkoriban sör volt, esetleg
egy-egy kupica likőr vagy seprópálinka, a házasembereknek a jó házi bor.
Ezekről gondoskodtak a májszterek, néhány pártoló tag, a házasemberek.

Mikor már minden rendben volt, azután következett a nagy nap, a szüreti
bál. Emlékszem, hogy azon az éjjel nem is tudtam elaludni, annyira vártam a
reggelt. Ez volt életem legszebb vasárnapja, 1949 őszén.

Isten segedelmével minden nagy gondom, ami ezzel a bállal járt, megoldó-
dott. Azon a vasárnap reggelen a főzés volt az utolsó gond. Ebédet és vacsorát
kellett főzni, de nem akármilyent. Ugyanis a régi hagyomány szerint a bevo-
nulás a bálba délután 5-kor volt, miután a csősztánc lezajlott. Utána megkez-
dődött a bál a civileknek. A csőszök úgy 8-9-kor hazamentek vacsorázni. Ezt
a vacsorát a csőszleány szülei rendezték. Tehát én a csőszlegényt, Orosz Ferit
hazavittem vacsorázni.

Ezért volt már vasárnap reggel a nagy izgalom, hogy az esti vacsora jól si-
kerüljön. Emlékszem, akkor is két szép kakascsirkét vágunk, hogy szép csir-
kecombot süthessünk belőle. Akkori szokás szerint a sült höz elmaradhatatlan
volt a krumppli mellett a vörös dinsztert káposzta. Én már délelőtt elrendeztem
a kakascombokat a nagy lábosba, a káposztát is készre főztem. Este csak me-
legíteni kellett. Annyira beleéltem magam ebbe a nagy konyhaművészetbe,
mintha valami magas rangú személynek adtam volna ezt a vacsorát. Az én
Apám csak nézte, de nagyon hallgatott, nem szólt semmit, hogy én ebből a
vacsorából ekkora hűhót csinállok.

Azon a vasárnap délben csak a húislevesből ettünk mi hárman, Apám, én
meg a kishúgom, Marika. A finom csirkesültből senki nem kapott, mert
mondtam Apámnak, hogy azt csak a „nagy vacsorán” fogyasztjuk el. De én
azért kegyelemből egy-egy szárnyavéget tettem a tányérokba. Ezt látva Apám
méltatlankodva megjegyezte:

– Ugyan, kinek a híres fia lehet, akit ekkora ceremóniával fogadnak? Vagy
tán valami mesebeli herceg lesz az illető?

Én meg:

– Hagyja, Apu, mert így illik! Maga nem tudja, de én megtudakoltam! (Itt
zárójelben írom, hogy mikor jókedvem volt, Apunak szólítottam.)

Ebéd után már nagyon izgatott voltam, többször kinéztem az utcára. A
szomszédasszony, Dávid Bözsi néni, meg is kérdezte, hogy mikor öltözünk

fel, mert ő is átjönne segíteni. Ennek én nagyon örvendtem, mert ha többen vannak, biztos szebben felöltöztetik a csőszlegényt.

Emlékszem, hogy milyen gyorsan mosogattam, takarítottam és megmosakodtam. (A fürdőszoba akkortáiban csak álom volt a hóstáti házakban.) De közben telt az idő is, már megjött mind a két öltöztető asszony is, készenlétben volt a villanyvasaló. (Ez is ritkaság volt még akkor.) Én szívélyesen fogadtam a két asszonyságot, foglaljanak helyet, amíg jön a legény. Addig almás süteménnyel kínáltam őket, és közben beszélgettünk arról, milyen is lesz a bál.

Akkor csöndesen kopogtatott Orosz Feri, és én azt mondtam, szabad. Ő illedelmesen köszönt:

– Jó napot kívánok – és kezet adott mindhármunknak.

Még ma is úgy emlékszem arra a vasárnapra, mintha tegnap lett volna. Azóta már sok mindent elfelejtettem, de ami akkor lezajlott, az megmaradt az emlékezetemben. Akkor délután, mikor Orosz Feri illedelmesen kopogott, én nagyon meglepődtem, mert később Marika néni szolt, hogy olyan piros az arcom, mint a láng. Valóban zavarban voltam, mert nem tudtam, hogy ilyenkor mit kell csinálni. Nekem nem volt édesanyám, akitől valamit kérdeztem volna vagy valamit megbeszéltem volna vele. Biri néném a szomszédban lakott, hozzá szaladtam elég gyakran tanácsért, és ő is átjött néha, ha az ideje engedte, vizsgálni, hogy végzem háziasszonyi tennivalóimat. Tehát az úgy volt, hogy a nagynéni a szomszédból irányította az életemet. Már délelőtt átjött azon a vasárnapon, megnézte az ebédet, meg amit vacsorára készítettem, megdicsért és azt mondta, türhető gazdasszony lesz belőlem. Közben megmagyarázta, hogyan terítsek, hogy illik kínálni a vendéget. Jött Marika néni is és így szolt:

– Jó napot kívánok, fiatalúr! Na, lássuk, milyen csőszlegény lesz magából? Na, vesse csak le a kabátját, tegye a szék karjára. Ez nem kell magának!

– Kicsi Anna, hozdad a szedett gatyákat meg a kötényeket s a két kendőt! Hozzál sok-sok biztosítótűt, hogy drótozzuk össze ezt a legényt!

Így adta az én néném a parancsokat, és a másik két segítség is hozzáfogott a tevékenységhez. A fehér gatyákat óvatosan felhúzták a két lábára, persze rá a fekete nadrágra. Lesz majd melege, mondták, de nincs mit tenni, ezt így ki kell bírni, mások is kibírták. Én közben oda-oda néztem, de láttam, hogy a fiú ki van melegedve, szégyelli magát négy fehérnép keze közt. De azért bírta elég türelmesen, forgatták erre-arra, húzigálták a szoknyát, hogy szépen álljon. Eközben én is felöltöztem, nekem kevesebbet kellett segíteni, mert nekem megszokott volt a szoknya-kötény viselet. Ma is emlékszem, hogy közel egy óra hosszát tartott az öltözködés. De végül is nagyon szépek lettünk, kivéve azt az apróságot, hogy én magasabb voltam a csőszlegénynél. Apám, mikor bejött megnézni, hogy készen vagyunk-e, már meg is jegyezte:

– Szép-szép, nem mondom, de hogy ilyen törpe ez a legény!

Én meg:

– Nem baj az, Apu, csak tudjon táncolni és szépen lépni!

(Itt zárójelbe írom, hogy ezt az én Apám sosem tudta elfogadni, pedig ez a fiú közel három évig járogatott a házukhoz énmiattam.) Akkor is, mikor elindultunk, csodálkozva nézett utánunk, de a fejét csóválta. Mi már az utcán messze jártunk, a gyülekező helyre mentünk a Szamosközi utcába. Berecki Gyuri bácsinál volt a gyülekező hely, mivel szép muskátlis tornáca volt, és ez fontos volt a fénykép miatt. Az volt a legszebb vasárnap azon az őszen. Az utcákon sarkantyús, fehér ruhás csőszök meneteltek, és a Bulgária-telep lakói mind az utcára özönlöttek és integettek a kapujukból. Jaj, de szépek vagytok!

Az idő rohant már abban az időben is, nekünk öt órakor mind ott kellett lenni Berecki Gyuri bácsinál. Volt akkoriban egy Ágoston nevű fényképész, ő volt a hagyományos hóstáti körök házi fényképésze. Már várta a gépével a csőszöket, csinált felvételt páronként, egyedül, meg egy-egy gerezd szőlővel és végül csoporttal, ahol az összes csőszök egy csoportban voltak. Az én párommal itt is baj volt, mert törpebb volt a többinél, de a kicsi csőszöknél nagyobb volt. Ágoston úr sehogy se tudta helyesen mellém igazítani, mert mögöttem illett állnia, de akkor én ötet teljesen eltakartam, mivel magasabb voltam önála. Végül talált rá megoldást úgy, hogy egy kicsi széket szerzett és Orosz Ferit arra állította. Ő először szégyellte a kisszékre állni, de nem volt más megoldás, muszáj volt. Így nagyon jól sikerült a beállítás. Középen a bíró házaspár, Kerekes Misiék. Elöl egy szőnyegre ültetve a kicsi csőszök és a hátunk mögött a magasabbak álltak páronként.

Ez a szüreti fénykép ma is megvan nálam a többi között, és elmerengve nézegetem néha, hogy ilyen szép fiatalok is voltunk valamikor. Csak az az egy bosszantott mindig, hogy miért volt ő alacsonyabb, mint én.

A fényképezés után a rendező szépen sorba állított minket. Én középre kerültem a párommal, hátul meneteltek a legmagasabbak és legelöl a bíró házaspár, utána 3-4 pár kicsi csősz. Ők voltak a legaranyosabbak, hiszen ugyanolyan ruha volt rajtuk, csak kicsiben. A Szamosközi utcán felmentünk egész a Gombosné vendéglőig. Ez volt a Dózsa György kultúrotthon. Mi, akik a Bulgária-telepen laktunk, ide tartoztunk. Még úgy is neveztek minket, hogy a lupsaiak. Ez a fiatalság a mai Clujana cipőgyár, a vasút és a Szamos között laktott, és ez volt a közös megnevezésük. A menetelésünk nem volt hosszú, mert a kultúrotthon vagy tíz házzal volt feljebb ugyanabban az utcában. Mikor odaértünk, hallottuk bentől a kiáltást:

– Jönnék a csőszök! Állítsátok le a zenét! Helyet, helyet!

– Tisztelt teremgazda, a hely készen van, jöhetnek a csőszök!

És mi szépen, csendben – csak a sarkantyúk pengtek – bevonultunk a szépen feldíszített, szőlőillatos terembe. Előbb körbejártuk kétszer, s utána elkezdtek énekelni, fiúk, leányok, a csőszbelépő éneket:

*Megkapáltuk szőlőinket, első részben is!
Nem sajnáltuk rá erőnket, lássuk hasznát is.
Isten hozta vendéginket, hogy tartsuk meg szüretünket.
Fogyasszák a szőlőnket hejje-hujja-haj...*

Mind a három szakaszát elénekeltük, és utána a zenészek rákezdték a csőszcsárdást, hogy: *Megérett, megérett a fekete szőlő, / Ne menj arra, szőke-barna kislány, megfog a kerülő...*

A régi hagyományos szokás szerint, mikor ez a csősztánc lejárt, ami azt jelenti, hogy a csárdással kezdődött, utána a keringő, lassú suttis és gyors suttis meg a gólya, utána a hóstáti négyes és legvégül a tüzes csárdás. Ez volt a táncrend már ősidők óta. Mikor ez a tánc lejárt, volt egy kicsi szünet, a csőszöknek melegük volt, nem lehetett semmi ruhát levetni. Ez az öltöny másnap reggelig rajtuk volt. Ez a kimelegedés már felért egy kínszenvedéssel. Máig emlékszem, peregtek lefelé a verejtékcseppek a hátamon. Kis időre kimentünk a szabadba, tele volt az udvar kimelegedett csőszökkel és civilekkel. Mikor a zene újból megszólalt, akkor már vegyesen táncoltak a csőszök a civilekkel, úgyhogy még nagyobb lett a tömeg a teremben.

Körben a fal melletti padokon üldögéltek a nézők, öregasszonyok meg a többi kíváncsi közönség, aki csak azért fizette ki a belépőt, hogy lássa a csőszöket. Így telt el a bevonulástól 3-4 óra, és utána eljött a vacsora ideje. Ilyenkor a csőszök páronként hazamentek a lányos házhoz vacsorázni. Ez is olyan régi hóstáti szokás volt, és azóta is fennmaradt mind a mai napig.

Mikor este úgy nyolc után kiürült a terem, a fehér ruhás, piros szalagos lányok, fiúk hazamentek vacsorázni. Addig a civilek, házasok táncoltak, meg a vendégek. Ahogy jöttünk lefelé a Szamosköz utcán, beszélgettünk, hogy hogy is volt a bálon. Melyik pár milyen szép volt? Ki kinek a fiával, leányával öltözött? Ahogy jöttünk, én már a vacsorán gondolkoztam, hogy lesz. Közben ha-zaérkeztünk. Mikor bementünk, az én csőszlegényem illedelmesen köszönt Édesapának:

– Jó estét kívánok, Gyuri bácsi, hát megjöttünk!

Apám meg:

– Szerusztok, gyerekek, hát hogy mulattatok?

– Jaj, Édesapám, nagyon szép a szüreti bál, mért nem jött maga is?

Az én Apám sosem ment bálba, mert nem tudott táncolni, de nem is akart megtanulni.

Közben telt az idő, én megmelegítettem a vacsorát, megterítettem az asztalt a konyha közepén és a csőszlegénynek azt mondtam, foglaljon helyet, amíg tálalok. Tálaltam, nagyon vigyázva, hogy a ruhám ne piszkolódjon össze. Mikor kiraktam a vacsorát, azt mondtam szerényen:

– Lászon hozzá, Feri, mintha otthon lenne.

Én magam igyekeztem legyőzni a lámpalázamat, de mégis olyan szórako-

zott voltam, mert ugye, vendég volt a háznál! De azért szépen lezajlott a vacsora, és nemsokára indulhattunk vissza a bálba. Miután az asztalt leszedtem, megigazítottam a ruhát a csőszlegényen és magamon. Ő így szólt:

– Gyuri bácsi és Nusika, nagyon szépen köszönöm a vacsorát! Most még egyszer kérem, engedje el Nusikát a bálba!

Apám:

– Jól van, fiam, menjetek, csak semmi panasz ne legyen!

Azután szépen elindultunk vissza a bálba. Már ahogy az utcaajtón kimentünk, találkoztunk más csőszökkel is. Akkor jött Szabó Rózsika a mi utcánkából, akinek Szabó Pista (Sáska) udvarolt már. A Luther utca sarkán újra jött egy pár letről a Szabolcs vezér utcából, Kalló Zsuzsika Máté Lajival, a nagy fuvarossal. Ők voltak a legmagasabb pár, az a legény volt akkoriban a legderekebb külsejű fiatalember, a többi úgy eltörpült mellette. Ő a Hóhérok hídján túl lakott, ami akkor még a régi fahíd volt, a háború után később építették újjá ugyancsak fából. (Ez a híd több évi munka után ma már modern stílusú, magasztított betonhíd lett.) Este 9-kor újra hangos lett a Szamosköz utca. Mintha egy pontos időt beszéltünk volna meg, úgy gyűltünk össze az utca elején, majd taktusra lépve, sorban vonultunk felfelé és már az úton énekelni kezdtünk.

Mire Berecki Gyuri házához értünk, már mind együtt voltunk. Itt a bíró úr megnézegette, hogy minden rendben van-e. Úgy tréfásan megkérdezte, nem vagyunk-e éhesek vacsora után? Mi kipirulva, kórusban kiáltottuk, hogy megvolt a vacsora. Ezután elindította a menetet a kultúrház felé.

Ez is a régi hóstáti hagyomány volt, a bevonulás a terembe. Ez azért volt, mert látványosabb volt az utcán a csőszök vonulása. Hiszen annyi fáradsággal hozták össze a ruhákat meg a termet, hát akkor hadd lássa az utca népe meg a közönség még egyszer a csősztáncot. (Ez a szokás ma is él, legyen a bál bárhol megtartva, a csőszök este 10-kor újra bevonulnak.) Amikor letáncolták a táncukat, utána egész reggelig vegyesen ment a tánc a civilekkel meg idősebb házaspárokkal, ki meddig bírta. Mi is szépen kitartottunk a bálon, mert már alig voltak táncosok a teremben, de még mindig keringőztünk, már sok hely volt, és a zene szólt. Sosem felejttem el a legkedveltebb melódiát:

*Szellők szárnyán, szállj velem, repülj velem
Erdők mély vadonán...*

A bál után

Hétfő reggel bizony már jól meg volt virradva, mire hazaballagtunk a bálból. A sok táncból olyan fáradtak voltunk, hogy alig lépegettünk. Rajtunk a ruha csupa víz és por. A sok táncból a hófehér golyósgatyából a plissézérozás kiment, csizmáink porosak voltak. Úgy nézhettünk ki, mint valami hajótöröt-

tek. Emlékszem ma is, mikor az utcaajtón bementünk, Apám már az udvaron állt, várta, hogy most mi lesz? Az én Apám megszokta, hogy ő a parancsot kiadta, én meg végrehajtottam. Ilyen kimaradásokra ő nem volt felkészülve, hogy én reggel ne legyek a pajtában. Haragudott is nagyon, hogy már hét óra van, és még nincs fejve. Arra nem is gondolt, hogy most az egyszer ő is megfejhette volna a tehenet. Csúnyán rám szólt:

– Na, kisasszony, vetkezz le gyorsan és neki a dolognak! Aki legény volt éjjel, legyen legény nappal is!

Én szégyelltem a fiú előtt, hogy az én Apám ilyen durván beszél velem, mondtam neki, jöjjön be, hogy szedjem le róla a csőszruhát és adjam vissza a zakóját. Már majdnem sírtam, hogy Apám összeszidott. Én már házi ruhában voltam, de sehogy nem jöttem rá, hogy szedjem le a legényről a „díszleteket”. Végül is vettem az ollót, és ahol össze volt varrva, ott az ollóval vágtam el a cérnát. Akkor láttam, hogy aki öltöztette, mennyi biztosítótűt rakott a ruhákba. De azért elég hamar kivetkőztettem az angyalruhából, és fekete öltönyös legény lett belőle. Ő csak annyit mondott, most már megy, mert látja, hogy Gyuri bácsi mérges. De azért jövő csütörtökön eljön, ha lehet. Apámnak kezét adott és már ment is ki a kapun.

Én meg rohantam a sajtárral a pajtába fejni. Most még több tejet adott a tehenén. Már nyolc óra volt. Apám rám parancsolt, hogy egy óra múlva a stráfszekérral legyek a tejcarnoknál. Ő elment előre, hogy nyisson és átvegye a tejet, amíg én is jövök. Nem volt nekem megengedve, hogy a bál után bár vagy két órát aludjak, menni kellett, mintha mi sem történt volna; eszébe sem jutott, hogy az a szegény leány fáradt is lehet. Pardon nem volt.

Fejés után két-három házhoz elvittem a tejet, a kishúgomat átvittem a szomszédba Mária nénihez, és már fogtam is a Vilmát a stráfszekérbe. A pettyes hétköznapi ruhámat felvettem, a piros kendőt a fejemre csinosan hátrakötöttem, úgy hajtottam a Magyar utcán fel a tejcarnokig. Mintha nem is táncoltam volna egész éjjel.

Még délelőtt nem éreztem a fáradtságot, de már mikor hazafelé jöttem délfelé, már ejtettem le a fejem, olyan álmos voltam. Reméltem, hogy legalább délután enged Apám aludni. De nem volt szerencsém, mert kiadta a parancsot, hogy fogjak át a szekérbe és menjek a mezőre egy szekér káposztáért.

Ma is emlékszem, milyen nehéz volt megrakni aznap a szekeret káposztával. Az Apám nem jött velem, mert járnivalója volt. A legtöbbször így volt, mindig magamra voltam hagyva, amikor a legtöbb munka volt. Ő biztos volt abban, ha ő nincs is jelen, a munka nem áll meg. Aznap is úgy volt. Kimentem a mezőre. Zúgott a fejem az álmatlanságtól. Éhes is voltam, ebédelni nem volt idő, bár volt vasárnapi maradék. Nem volt mit tenni, vettem a kosárból a bárdot, amivel a káposztát vágják, és nekiestem a soroknak. Vágtam egymás után, húztam ki gyökerestől, hogy körbe tudjam rakni a szekeret. Úgy belejöttem dühömben, hogy végül igen sokat levágtam, alig tudtam felrakni egyedül.

Mikor kész voltam a rakással, szóltam a lónak, hogy gyí te, Vilma! A ló csak nézett, alig tudta megmozdítani a szekeret. Elkezdtem imádkozni, hogy valahogy a földből kijussak szerencsésen.

Mikor kiértem az útra, alig mentünk egy kicsit, meg kellett kötni a kereket, mert űzte a teher a lovat lefelé a borháncsi hegyen. Mikor a hegy aljába értünk, a kerékkötő lánc rászorult a kerékre, én meg vártam, amíg jön egy gazda lefelé, hogy segítsen nekem. Eléggé sajnálkozott rajtam a jó Zágoni bácsi, még mondta is:

– Ó, te leány, te leány, nem neked való munka ez! Há hol van Apád, talán beteg vagy *koncsentrán* van?

– Hát biza nem beteg, csak járnivalója volt, azért nem jött velem!

A bácsi:

– Márpedig én ismerem a te apádat, neki mindég is volt járnivalója, ha ilyen jó ingyen cselédje van, mint te, leányom!

Akkor a jó Zágoni bácsi lehajolt, meghúzta a kereket vagy kétszer, és már szabad is volt a lánc, mehettem tovább. Mire hazaértem, már szürkület volt. Ősszel hamar este lesz, otthon nem volt senki. Mentem a húgom után, hazahoztam, enni adtam. Már is kellett fejni. Apám sehol! Eszembe jutott, hogy elmehetett Csergő bácsihoz a kocsmába, mert szokott oda járni. Ott is volt a barátjával, Butyka Gergely bácsival, vígan biliárdoztak, mintha vasárnap volna. Az én Apámat nem izgatta, hogy a bál után nem aludtam, hanem káposztáért mentem el. Ő biliárdozott, mint egy földesúr, mert neki volt egy jó bérese, akire mindent rá lehetett bízni. Akkor is hívtam haza, rakjuk le a káposztát. Azt mondta, jön mindjárt. De nem jött, csak 12 óra után. Én nem győztem várni, elláttam az állatokat, lefektettem Marikát és én is lefeküdtem.

Másnap reggel nagy káromkodásra ébredtem. Apám szidott engem, mert nem raktam le a szekeret. Én meg sírtam, hogy elég sokáig vártam őtet haza, akkor aztán kaptam két nagy pofot azért, hogy mért sírok, és ez lett a szép szüreti bál vége.

Nehéz napok következtek. Az udvaron halomra hordva a mezőről a termés. Elrakni, átpucolni, helyére hordani, mind nehéz és fáradságos munka volt, aminek nagyobb része rám várt. Közben beállt az őszi eső is, nem lehetett menni a mezőre. Ez most jól jött, mert a fehér szoknyákat ki kellett mosni, vasalni és visszavinni az unokanővéremnek. Apám pattant szét a méregtől, hogy én újra a csőszruhákkal bajlódok. De nem volt mit csináljon, az eső csendesen esett, és én a szép kimosott ruhákat felhordtam a ház padlására, ott kiterítettem a hosszú kifeszített spárgákra. Amíg száradt, addig a száraz babot bontogattam lenn a nyári konyhában és halkán énekeltem:

*Ereszkedik le a felhő, hull a fára őszi eső,
Mégis szól a fülemile, fülemile bús éneke.
Szellő, szellő, őszi szellő, hull a könnyem, mint az eső.
Hallod-e a fülemilét, fülemile bús énekét?*

Ezt az éneket nagyon szerettem, mert úgy beleillett a szomorú őszi hangulatba, és a dallama is olyan szomorú volt. Azóta mindmáig – pedig már életem 65-ik évéhez közeledem – ezt az éneket, mikor csendesen esik az eső, mindig énekelem.

Visszatérve az akkori őszre, bizony napokig csak a fedél alatt tudtunk dolgozni. És én esténként szépen kivasaltam a kölcsönkért fersingeket, kasmirkendőket, és egy este mindent visszavittem Kerekeséknek, az unokanővéremnek. Megköszöntem szépen és ígértem, hogy mikor készen lesz, egy szüreti báli fényképet fogok adni. Nálunk a Hóstátban az volt a szokás, hogy az ilyen jellegű fényképeket az udvarló legény fizeti, úgyhogy nekem nem került pénzembe a csőszkép.

Az új év

A karácsonyi ünnepek után vártuk az újévet. Régi szokás szerint valamilyen barátunknál gyűltünk össze. Ebben az évben nálunk volt az év búcsúztatása, nagyon egyszerűen. Csak a család meg a barátnőm a fiúval voltunk, és én töltöttem be a háziasszonyi szerepet. Egyszerű háziszöttes abrosz volt az asztalon, és rajta köményes likőr meg tepertős pogácsa. Mi ott haton csendesen dominóztunk, vártuk, hogy elteljen az óév. Éjfél felé odatettem a füstölt kolbászt főni és savanyúságnak hoztam a pincéből savanyú káposztát. Mire a kolbász megfőtt, kinn az udvaron mozgolódás támadt, ostort csattogtattak. Apám és mi kimentünk fogadni az újévet. Mi lányok a nagykendőt vettük a vállunkra, a fiúk meg a bundás sapkát a fejükre. Így fázóskodtunk, amíg szóltak a harangok meg a közeli börgyár szirénája. Ezek hirdették, hogy belépünk az 1950-es esztendőbe.

Én ma is úgy emlékszem arra az éjféltre, mintha ma történt volna. Valami különös előérzet vett erőt rajtam: ebben az évben valami váratlan történik! De azért nem szóltam semmit. Elhallgattak a harangok, és mi csendesen beballagtunk a házba. Legelől a két legény. Így:

– Adjon az Úristen boldog újesztendőt ebbe a házba!

Mi leányok:

– Köszönjük szépen, fiúk, viszontkívánjuk ezt nektek is!

Azután az asztalra került a finom házi kolbász a káposztával, és a ház megtelt azzal a fölséges illattal. Miután a kolbász elfogyott. Apám egy-egy pohár bort töltött mindenkinek. Koccintottunk, boldog új évet kívántunk egymásnak. A barátaim még maradtak egy kicsit, utána hazamentek. Mi is aludni térünk.

Reggel elég korán kellett kelni, mert én templomba szoktam menni újévkor is. Ezért a marhákat már korán gondozásba vettem és már nyolc órakor vittem a meleg vizet ki a konyhából a moslékhoz a tehéneknek. De előtte fej-

nem kellett és a tejet a tejesházhoz vinni, a maradékot a kamrába tenni. Nagyon siettem, mert a húgomat is akartam vinni magammal a templomba. Szépen megfésültem és felöltöztettem, és ő türelmesen várt, amíg én is elkészülök. Csak ketten mentünk a templomba, Apám nem szokott templomba járni.

Az újévi istentisztelet nagyon megható volt. Kassai tiszteletes úr volt akkor a mi lelkészünk, és arról beszélt, hogy mennyi eseményt tartogat számunkra az új esztendő. És valóban, az én életemben már az első nap nagy meglepetést hozott, mert Apám bejelentette, hogy új asszonyt hoz a házhoz. Azt nem mondta, hogy ki lesz az, de biztos, hogy elhozza. Én pedig azon törtem a fejemet, hogy vajon ki lesz a mostohám.

Az új „menyecske”

1950. január első napjai csendesen, a megszokott módon teltek, csak Apám látszott nagyon gondterheltnek. Jött-ment az udvaron, ki a pajtába, be a házba, de a viselkedésében volt valami furcsa, valami motoszkált a fejében. Én kérdeztem is tőle, hogy mi ez a furcsa jövés-menés, de ő nem válaszolt. Egy este aztán mégis rászánta magát és leült az asztal sarkához, a fejét a két kezébe fogta, és hosszú gondolkozás után így szólt:

– Jaj, te Annuska, én nem tudom, hogy mit teszek, de egy asszonyt akarok hozni a házhoz. Nagyon félek, de már megbeszéltem.

Én csak hallgattam, először szólni se tudtam, csak nagy későre szólaltam meg. Nem tudtam, hogy ilyenkor mit kell válaszolni, ezért csak ennyit mondtam:

– Apu azt tegye, amit a saját akaratából jónak gondot.

Később aztán elkezdte magyarázni, hogy az egyik barátja, Kalló Marci bácsi ajánlott neki egy menyecskét, akinek a férje kiment Magyarországra, és az asszonyt otthagya két leánygyermekkel. A Nagy-Szamoson túl, a Kályhás utcában lakik, a cigánysor mellett. Elmagyarázta, hogy a barátja úgy gondolta, hogy jó lenne Apámnak ez a menyecske a házhoz, mert lehet, hogy ügyes, dolgos lesz. Még az is lehet, hogy az árvákat is szeretni fogja.

Az első percben ez a bejelentés úgy tűnt, mintha álmodnám ezeket a szavakat. De képzeletemben máris megjelent egy csúnya hárpia, gonosz mostoha, aki egy életemben át szidni fog engem. (Ez az előérzetem be is teljesedett!) Ilyenkor az ember nem tud tanácsot adni. Ott ültem a kicsiszéken a kályha mellett sokáig és nem tudtam semmihez hozzáfogni, valósággal megdermedtem. Mély álmomból Apám ébresztett fel, mert rám parancsolt, hogy szedjem össze magam, és holnap csináljak nagy rendet a házban, mert úgy öt óra felé elhozza az asszonyt.

Másnap, ahogy hazajöttem a tejszarnokból, takarítani kezdtem, minden rendben volt. Négy órára még egy krumpligulyást is főztem, hogy legyen mit

enni. A testvéreimet megmosdattam, tiszta ruhácskát adtam rá és vártuk, hogy mi lesz.

Nem sokat kellett várjunk, mert hallottam, hogy nyílik a kapu, és a szekér jön be az udvarra, s az ülésen ott trónol az új asszony a leányával. Bordó dftin szoknya lebegett rajta meg csíkos kötény, gyenge fekete rövid kabát volt a hátán. Első látásra nem nézett ki veszélyesnek, de amikor megszólalt és beszélni kezdett, akkor én már tudtam, hogy a sorsom nekem ezzel a néemberrel megpecsételődött. De Isten erőt adott nekem. Így köszöntöttem:

– Jó napot kívánok. Jöjjön be és üljön le!

Ők ketten bejöttek és leültek a sezlónra és várták, hogy Apám is bejöjjön a pajtából. Apám röviden:

– Ő Zsuzsika néni és a leánya, Nusi.

Miután Apám bemutatta a leendő mostohaanyámat, egy kis időre megállt az eszem. Ott álltam a szobaajtó előtt, nem mentem ki se, de be a hideg nagyszobába se. Apám egyszer aztán nagy későre rám nézett komoran és azt mondta:

– Na kisasszony, nem dőlt össze a világ, menj a dolgodra ki a pajtába, de először tégy oda vizet, mert levágjuk a nagy kakast vasárnapra!

Én megértettem a parancsot, szaladtam is eszem nélkül a kútra vízért, hoztam is egy nagy vederrel, egy nagy fazékba töltöttem és fel a plattenre, hogy főjjen. Eközben – szombat lévén – megjöttek a kártyás barátok és körülülték az asztalt, majd nagy halomba levetették a kabátjukat. (Ez rövid posztóból volt varrva, úgy hívták: *puszli*. Ez hétköznapi viselet volt a hóstáti férfiak körében.) Mikor leültek, mind nagyot néztek, hogy ki az az asszonyság ott a kemence mellett. Azután az én Apám megmagyarázta, hogy ez a menyecske lesz a ház asszonya ezután, és hogy könnyebb lesz ezután az életünk, mert hogy lesz, aki főzzön, mosson a családra, és rendben fogja tartani a házat, és ilyeneket mondott a barátainak az asszonyról. De az egyik kártyabarát, Butyka Gergi bácsi, cinikusan így szólt:

– Te Romitán, te Romitán, nagy kópé vagy, te Romitán! Há ebbe a korba ilyen fiatal menyecskét kellett hozzá!

Egy másik:

– Te Gyuri, ennek csak a pénzed kell, nem te magad!

Misi bácsi így:

– Te sógor, ebből anya sose lesz, csak hálótárs, hidd el nekem!

Ezeket a szavakat a barátok addig mondták Apának, amíg az asszonyság a leányával kiment szétnézni az udvaron. Én éppen bent voltam megnézni, fő-e már a víz a fazékban, és akkor hallottam, hogy mit beszélnek a barátok. Én láttam, hogy nagy gond lehet a fejében, az is lehet, hogy már meg is bánta, hogy elhozta a menyecskét, de már nem volt mit tennie, mert szégyellte volna visszavinni a házába a cigánysorba. Lehet, hogy Kalló bácsi is büntudatot érzett, hogy beléverte Apát ebbe a zavaros családba. Mert Kalló Marci bácsi

tudta, hogy milyen oknál fogva maradt magára a menyecske a két leányával együtt. Ő azt is tudta, hogy ennek a némbemek rettenetes csúnya szája volt, és olyan átkozódó szokása volt. A volt férje is, Torockai Gyuri, a szája elől menekült el. Magyarországra ment, másképpen nem tudott tőle szabadulni. Inkább választotta a hontalanságot, mintsem hallgassa azt a csúnya, minősíthetetlen, átkos beszédét. A férje, mint később megtudtam, jó családból származott, és a testvérébátyja ott lakott a Táncsics Mihály utcában. Torockai Samunak és feleségének, Kiss Rózsikának nagyon szép házuk volt abban az utcában. Tehát nem az előző férje viselkedése miatt váltak el.

Visszatérve a menyecskére, miután megtekintették a gazdaságot, bejöttek a leányával együtt a házba, én mondtam, hogy fő már a víz, ő hamar nagy kackiásan levetkőzött, csóré karral, feltűrt köténnyel kihúzta magát, így szólt Apához:

– Na Romitán, én levágom a kakast, adja ide a nagykést!

Az én Apám felpattant a kártya mellől, hamar elővette a kést, a reszelővel megreszelte és a kezébe adta, és még azt mondta neki:

– Sok sikert, gazdasszony!

Én előre mentem és szórtam kukoricát a majorságnak, megfogtam a kakast és odaadtam a kezébe, hogy vágja le. Ő megmarkolta nagy büszkén és indult vele az udvar sarkába. Én meg szóltam neki, hogy hátra kell menni a ganéhoz, mert akkor nem lesz véres az udvarra terített homok. Ő jól megnézett engem, láttam, hogy nem esett jól a rendreutasítás. De hát arra gondoltam, nem lakunk a cigánysoron, rend kell legyen az udvaron. Nagy durcásan hátrament a ganéhoz, Ő tudja, hogy fogta a kakast, hogy vágta le. Úgy látszott, hogy kimúlt már. Hozta is be nagy büszkén lóbálva a kezében, nem törődve, hogy vércseppek maradnak utána. Én egy székre nagy tálat tettem a kemence mellé és egy kosarat is készítettem a tollúnak. De a menyecske ezeket fel se vette, ő a kakast egyenesen a kemencén fővő vízbe nyomta bele. A kakas, amikor érezte a forró vizet, kirepült a fazékból, fel a plafonig, onnan pedig éppen az asztal közepére, a kártyapartira. A barátok ijedtükben szétugrottak, nem tudták mire vélni ezt a kakasbecsapódást. Miután magukhoz tértek, akkor látták, mi a helyzet. És elkezdtek kacagni és kacagtak sokáig, úgy, hogy nem tudták abbahagyni. Már belefáradtak a kacagásba, fogták a hasukat. A büszke asszonyosság meg olyan lett, mint a láng, égett az arca a szégyentől. Dühében káromkodott, mint egy kocsis, csuromvíz lett attól a forró víztől, amit a kakas kivert. Az egyik barát, Zágoni Misi bácsi mondta is:

– Na Gyuri, az új asszony szépen bemutatkozott neked! Hát azt a kakast meg kellett volna nézni, meg van-e halva!

Az én Apám szégyellte magát, nem tudta, mit szóljon ilyenkor. Néma csend következett, amiből én ráztam ki a barátokat, azt mondtam:

– Legyenek szívesek félreállni az asztaltól, hogy tüntessem el a kakasvágás nyomait. Én úgy tudom, hogy a tálban forrázunk, nem a fazékban!

Ezzel lehet, hogy megsértettem az új asszonyt, mert csúnyán nézett reám. Összeszedtem a kártyalapokat, odatettem egy tárcára száradni. Az abroszt levettem, kivittem a spárgára az udvarra, hoztam a súrlórongyot, felmostam a padlót, kiterítettem a szőnyeget. Utána elvágtam rendesen a kakas nyakát és megkopasztottam. A büszke menyecske meg ott gunnyasztott a sezlon sarkán alsószoknyában, „kakasvíztől” leforrázva.

Azon az estén még sokáig kártyáztak a barátok a kopasz asztalon, az új asszony ott szundított a sezlon sarkán. Várta, hogy most hogy lesz tovább. Mikor én láttam, hogy már késő van, és a házban már igen sokan vagyunk, kimentem a pajtába, megittattam az állatokat, friss szalmát húztam alájuk, és már aznapra kész volt. Ez után azon gondolkoztam, hogy én hol fogok aludni. Sokáig ott üldögéltem a fejőszéken, még sírtam is ott magamban, de egyszer csak eszembe jutott, hogy mi lenne, ha a szénatartóba vetnék ágyat magamnak. Így is lett, behoztam a szekérről a lópokrócot, a szénászsákot tettem párnának, derékaljnak a kabátom szolgált. A villanyt eloltottam, jó éjszakát kívántam magamnak. Az én Apám úgy el volt foglalva az új asszonnyal, hogy nem tűnt fel neki, hogy én nem vagyok a házban a helyemen, azon a sezlonon, ahol szoktam aludni. Nagyon fáj nekem, hogy nem jött ki utánam, hogy nem keresett. (Máskor parancsolni nagyon gyakran kijött a pajtába.) Valahogy úgy jött ki a dolog, hogy ezentúl jó cseléd módjára kinn fogok aludni a pajtában.

Másnap reggel beköszöntem a házba. A tűz már égett, az új asszony a paplan alatt, a leánya a helyemen, a sezlonon aludt. Apa a kemence mellett a kicsei széken ült és gondolkozott. Én szóltam neki, hogy vizet kell tegyek a nagy fazékba melegedni a mosléknak. Ő csak ennyit:

– Jól van, fiam, hozd a vizet, melegítsd és adj nekik moslékot.

Majd:

– Hát Annuska, úgy látom, hogy ezentúl az életünk megváltozott.

Én akkor még hallgattam, láttam, ő is szomorú, de azért tettem tovább is a dolgomat. Elmentem a tejsarnokba, bár vasárnap nem szoktunk átvenni tejet, de akkor hónap vége volt, és fizettük a hóstáti gazdáknak a tejet. Aznap déli 12 óráig voltam ott, elég sok embert kifizettem és igyekeztem haza, mert ma már az új asszony főzte az ebédet. Miután hazaértem, siettem kifogni a lovat és elláttam a többi állatokat is és vártam, mikor hívnak ebédelni, de már három óra is elmúlt, és nem hívott senki ebédelni. Ma is emlékszem, hogy olyan éhes voltam, hogy a fejem is fáj belé. Aztán egyet gondoltam, lesz, ami lesz, bementem a házba, hogy lássam, mi van. Apám az asszonnyal egymás mellett ültek a sezlonon, az asszony leánya valami könyvet nézett, és az én kishúgom egy kabáton ült a földön, egy tányérból valami ételt majszolt. Az arca csupa maszat, fésületlen, mint egy kis állat, ott a földön evett, amit adtak neki. Akkor összeszedtem magam s csak így szóltam:

– Istenem, hagyod hogy ez így legyen? Jaj Istenem, mi van itt!

Apám csendesen felemelkedett a sezlonról és mondta, menjünk a pajtába. Kimentünk, és elkezdte szomorúan, hogy ő nem így gondolta, de ahogy látja, ez az asszony nem kedvel engem, mármint a nagyleányt, és jobb lesz, ha én a pajtában alszom, és csak azután eszek, miután már ők ettek. Én keservesen sírni kezdtem és azt hittem, hogy ez a helyzet több a halálnál.

Mindent ki lehet bírni?

Azon a vasárnapon szokatlanul szomorúan nyitottam be Biri néném konyhájába. Drága jó néném azonnal látta arcomon a bánatot meg a könnyek nyomainait. Ahogy beléptem és letelepedtem a pad sarkába, meg is kérdezte:

– Látom, valami baj van, kicsi Anna. Mondj el mindent! Mi a baj? Azt is láttam, hogy tegnap új asszonyt hozott Apád a házhoz!

Én egy darabig hallgattam, de azután csak megeredt a nyelvem és beszélni kezdtem:

– Hát biza, Biri nénye, nagy bánatom van, hol is kezdjem? Biri néném jól látta tegnap, hogy Apu szekérral hozta a családot! De az nem is volna baj, mert más a baj, én mától igazi cseléd lettem!

Drága Biri néném előbb csak hallgatta, mit mondok, azután megkérdezte, hogy mire mondom, hogy cseléd lettem, hiszen félig-meddig eddig is cseléd voltam.

Én elpanaszoltam, hogy kinn aludtam a szénatartóban, ebédelni sem hívtak, és mire bementem, a kakasnak csak a csontjait láttam a tányérokon. Akkor rámparancsolt az Apám, hogy mosogatni kell. És újra elfogott a sírás, azon, hogy tehet ki Apám egyik napról a másikra a pajtába, és már nem ebédelhetek az asztalnál velük. Valahogy megmagyaráztam Biri nénémnek, hogy úgy érzem, ez az asszony már haraggal és gyűlölettel érkezett hozzánk. Vagy Apám nem mondta neki előre, hogy neki van egy 18 éves és egy 5 éves leánya? Szegény néném, Isten nyugosztalja, ma is emlékszem, milyen bánatos lett arra, amit én mondtam. Akkor leült mellém a padra, átölelt, magához szorított, és én csak zokogtam, zokogtam vigasztalhatatlanul. Ő megsimogatta a hajamat és így szólt:

– Látod látod, kicsi Anna, ez az árvák sorsa, én ezt sejtettem előre! Amikor drága húgomat, a te imádott anyukádat eltemették, én már tudtam! Gyermekek, nagyon ritka az olyan férfi, aki nem nőszül újra! Most már ne sírjál, te már felnőtt leány vagy, légy erős! Hallgass reám, és meglátod, minden jóra fordul az életedben! Én csak egyet kérek tőled: szüntelenül imádkozzál!

Valahogy úgy éreztem, megerősödtem. Megcsókoltam a kezét és megköszöntem a bátorítást. Ő megkínált finom süteménnyel. Azt elfogadtam és hazamentem. Vasárnap volt, mosakodni kellett, kicsit felöltözni, mert Orosz Feri jönni szokott vasárnaponként hozzám. Most már erre sem volt lehetőség-

gem, fogtam a lavórt meg egy törülközőt és ki a pajtába. Az új asszony bevonulásával az istálló lett az otthonom: a hálósobám, az étkezőhelyem, a fürdőszobám és mindenem, amire szükségem volt. Azon a vasárnapon úgy 6 óra felé csendesen benyitott a házba Orosz Feri és látta, hogy megnőtt a család, csak annyit mondott:

– Jó estét kívánok!

Azon a vasárnap estén nem mentünk sétálni sehova, otthon maradtunk egész este. Ő megkérdezte tőlem, miért van itt ez az asszony és ez a leány, én megmagyaráztam röviden, hogy most ez az új helyzet, ezután így lesz. Apám úgy döntött, hogy ez lesz a mostohaanyám. (De azt a szót, hogy „Anyám”, ez a néember sehogyse érdemelte meg!) Még akkor a 18 éves eszemmel hittem abban, hogy Isten, amikor a nőt teremtette, valamivel több finomságot és jószágot épített bele, mint a férfiemberbe. De ebben a személyben a jószág egy szikráját sem találtam meg. Még ma is – annyi év távlatából – eszembe jut az a sok szenvedés, amit ez a szívtelen asszony okozott nekem. Nem volt benne semmi, amit az árva tisztelni tudott volna. Csak kimondottan szúrós keménység, gyűlölet, gög, tanulatlanság.

Ahogy telt az idő, próbáltam megszólítani kedvesen, mosolyogva, de ő mindig szúrósan, szívtelenül, csúfondárosan válaszolt. Az a legény is, aki járogatott hozzám, sokszor megkérdezte, hogy lehet egy ilyen hárpia boszorkánnyal élni egy fedél alatt. Egyszer valaki kérdezte tőlem, hogy ki ajánlotta Apámnak ezt a viperát. Mondtam, hogy a barátja, Kalló bácsi. Csodálkozott ezen, hogy Kalló bácsi haragudott Apára, azért ajánlotta, büntetésből?

De amint lenni szokott, az idő nem áll meg, telnek a napok, a hetek, úgyszintén az évek is. Én beletörődtem a sorsomba, a sezlonomon az ő leánya aludt. De az én drága Biri néném Apámnál kiharcolta, hogy én is ott aludhaszak vele. Ez úgy is lett, de sok haszna nem lett, mert a leánya is olyan volt, mint az anyja. Ha belül aludt a fal mellett, akkor lelökött. Ha meg kívül, akkor az egész takarót lehúzta rólam. Szó szerint nem lehetett békességben élni vele, durva volt még gyerekkorában is, mint egy pokróc. (Ez a személy ma is él. Az hírlik róla, hogy nem lehet vele bírni, mindenkit megver. Elvált a férjétől, akit – amíg együtt voltak – laskanyújtóval ütött.)

Sokszor ma is, ha csendes órámban visszagondolok azokra a keserves évekre, a kiállt kínokra, verésekre, szidásokra, átkozódásokra, arra gondolok, azért volt valaki, aki vigyázott reám és nem hagyta, hogy elpusztuljak. A jó Isten táplálta bennem ezt az óriási türelmet és reményt. Bizony, volt úgy, hogy arra gondoltam, nem érdemes élni, már igen sok a gyötrem, már nem bírom a férfimunkát, nem kapok szeretetet, hát minek éljek? Jobb lenne meghalni. De egy hang mindig azt súgta a fülemben:

– Bízzál, az Isten megsegít!

És jött a tavasz

Bár nehezen, de valahogy eltelt a tél is. Nagy havak, havazások voltak. A hóseprés is javarészt az én feladatomban volt. Ha sok hó volt az udvaron, szekérel, lószánkával, ami volt, ki kellett hordani az utca végibe. Ez nem is volt olyan könnyű multság, mert mire megraktam a hólapáttal a szánkát, megizzadt a hátam. Senki nem bánta, hogy beteg leszek. De valahogy tavasz lett, megkezdődött az olvadás, nagy volt a sár. Az is az én bajom volt, mert a kártyás barátok sok sárt behordtak.

Zsuzsi néni ez nem zavarta, ő aludt a sezlonek egész délután. Délelőtt, amíg én a tejszarnokban voltam, ő összekotyvasztott valami csuszpász ételt a kemencén. Sokszor nem is lehetett tudni, hogy milyen leves vagy főzelék akart lenni. Neki egyre ment, nem zavarta, hogy senkinek se ízlik. Nem volt türelme szépen, ízlésesen főzni, mosni vagy takarítani. Mindent úgy csinált, mintha csúfságból csinálta volna. De volt valami, amit nagyon szeretett, az alvást. Ahogy csak tehetett, dobta fel magát ágyra, sezlonek, ami közel volt, és máris aludt. Ebből kitűnőre vizsgálhatott volna. Mi következett ebből? Hiába volt asszony a háznál, eredmény nem látszott. Zsuzsi néni hagyta, hogy mindent más csináljon helyette, csak őtet hagyják aludni. Volt olyan nap is, hogy egész nap aludt. Apám látta ezt, ingatta is néha a fejét emiatt, de semmit se tehetett ellene. Ha szólott neki, akkor a fertelmes csúnya szájával letorkolta Apámat. Sokszor inkább nem szólt neki, csak ne hallja a csúnya száját. Elég sokszor találtam Apát a könyökére támaszkodva gondolkodni. Egyszer így szólt:

– Annuska, bizony jól bevásároltam evvel az asszonnyal. Biza nem volt becsületes Kalló Marci, hogy nekem ajánlta!

Én meghallgattam Apám panaszait, de segíteni nem tudtam. Mint a nyűg, ott éltek a házban lustán, dologtalanul. Sokszor be volt dagadva a szeme a sok alvástól.

Az első tavasz is, ami következett, gondba ejtette Apát, mert félt, hogy nem fog a kertben dolgozni. Nálunk már február végén megkezdődött a kert munkája. Apám már hordatott velem hátra meleg ganét – nagy csomóba –, hogy korán csináljunk melegágyat. Én mindig vigasztaltam Apát. Hagyja el, valahogy beleszokik. Kezdtém beletörödni ebbe a helyzetbe. El kell viseljem ezt a hárpia boszorkányt, ez a sorsom! Apámat barátai még néha bosszantották, csípősen jegyezték meg:

– Meglásd, te Romitán, milyen szép lesz a kerted, ha ilyen friss menyecskét hoztál a házhoz! Csak várd meg, amíg megszokik!

Már nagyon közeledett a tavasz, egyre több napsütéses napunk volt. Apám kiadta a parancsot, ki kell dörzsölni a vetőmagokat, meg kell takarítani a piri-hagymát, külön kell válogatni az aprót meg a nagyokat. Még a vetőpaszulyt is fajta szerint kell szétválogatni.

Egy nap az is szóba került, hogy egy fényképet kellene csináltatni a családkunokról. Erre az új asszony észbe kapott, így szólt:

– Az jó lenne, Romitán, de oda valami szép gúnya kéne, valami diftin! Tán csak nem gondolja, hogy ezekben a rongyokban menjek a fényképészhez!

Apa ezen újra elgondolkozott, mert ezek szerint mind a négy fehérnépnek kellene venni ruhát, és ez sokba került volna. Végül úgy döntött, hogy csak a menyecskének meg a lányának csináltat ruhát, nekünk kettőnknek a kistestvéremmel jó lesz az, ami van. El is mentünk egy hétfő délután a Hosszú utcába. Ott az *Edison* mozival szemben – később Vörös Csillag lett a neve – volt egy Halmai nevű fényképészüzlet. Ide gyalogoltunk el otthonról fel a Szamosközi utcán, meg a mai Párizs utcán, egészen odáig. A fényképész – magas, kopasz ember – nagyon kedves volt. Csoportba állított minket, az új házaspár elöl ülve, a két leány meg álló pozícióban. Hátul, középen a kishúgom. A fényképész megcsipkedte az arcoskáját, hogy kacagjon egy kicsit. (Ez a fénykép ma is nálam van, a többi között öröm.) Ezzel a képpel meg van örökítve Apám második családja: árvák és mostohák.

De a tavasz sürgetett, nem sok időnk maradt képet nézegetni. Menni kellett a kertbe reggeltől estig. Én csak tej csarnok után vettem részt a melegági munkákban, de nem késtem el, mert csak akkor ment a munka, ha én is otthon voltam. A mostohám csak akkor volt hajlandó a melegágiak közt dolgozni, ha én is a kertben voltam. Apám ezt azzal magyarázta, hogy nem ért hozzá, mert a cigánysorban nem szoktak melegágiban salátát termelni. Apával délután meleg ganéból összeraktuk a melegágyat, utána meg kosárral, vederral fekete földet hordtunk reá. Ezt betakartuk négy tábla üvegrámával. Zsuzsi néni már csak kedve szerint két kákagyékényt terített a melegágyra. Ezzel be volt fejezve. De ettől már úgy elfáradt, hogy vacsorát se főzött, még lámpagyújtás előtt lefeküdt.

A hetek teltek, újabb és újabb melegágyat csináltunk. Három nap múlva bevetettük Apával, mert Zsuzsi néni azt mondta, hogy ő soha nem vetett magot a melegágiba. Egyszer azért Apa rákényszerítette, hogy vessen, be egyet káposztával. Neki is fogott, de nem volt benne köszönet. Úgy kelt ki, hogy egy helyen millió kelt, máshol meg egy szál sem. Szegény Apa, mikor meglátta, tépte a haját, a bajuszát, mert így nem volt jó a palánta. Úgyhogy az új asszony a gazdaságba nem hozott sikert, csak bosszúságot. Mert bizony a látogatás csal! Pedig az udvaron és a házban nagy büszkén rengette a csípőjét.

Már nagyon kezdett melegedni az idő, egyik melegágiból a másikba salátát ültettünk, ez is nagy kezűgyességet igényelt. Az én soraim egyenesek voltak, az új asszonyéi össze-vissza. Apám csak ingatta a fejét, de nem szólt neki, nehogy megharagudjon. Így aztán délután, mikor hazajöttem, inkább én rendeztem a melegágiakat. Azért már május végére szép fejes saláták nőttek a melegágiakban, úgyhogy már vágtunk is belőle, hogy vigyük a piacra.

Ma is jól emlékszem, hogy Apa milyen élvezettel vágta ki őket éles kis

késsel és rakta az abrosszal kibélelt vesszőkosárba. Már májusban szép zöldhagyma is termett az ágyásokban, azt is szedtünk nagy kosárral és este a vilányfénynél pucoltuk és kötöttük csomóba négyesével. Az én Apám már előre számolt, hány kötés van és mennyi pénzt ér.

Először még Apa járt a piacra, még nem engedte az új asszonyt. Ez nem tetszett neki, mert ő szerette volna megkaparintani a pénzt, ami jött a kertből. Apa a házi kasszát továbbra is rám bízta, és így én újra bajba kerültem. Mert Zsuzsi néni azért jött hozzánk, hogy pénze legyen. Addig nem is volt baj a családi kasszával, amíg én ügyeltem a pénzre, mert csak arra költöttünk, ami szükséges volt. De volt ám esze az új asszonynak, mert elkezdett hízelegni Apának, hogy gúnya kell neki is meg a lányának, a Nusinak, mert ők majd nem csórén jöttek hozzánk. Akkor jöttünk rá, hogy az Apa barátja, Kalló bácsi, mivel biztatta, hogy hozzánk jöjjön. Mert Apának van pénze. Aztán ahogy jött a nyár, volt sok szép zöltség minden fajtaból, volt bevétel is, én csak számoltam, ügyeltem, zártam a felső kasztenbe. De nem ért semmit, mert Zsuzsi néni a kerek, ringó csípőjével és a mézes-mázas szavaival kicsalta a sok pénzt a kasztenből.

Még ma is emlékszem, hogy abban az évben az új asszony úgy kiöltözött leányostól, hogy nem lehetett ráismerni. Nekem Apa konfirmálás óta nem vett egy rend ruhát sem. Hiába sírtam, hogy más hóstáti leánynak 3-4 rendje van már ebben a korban. Mindig azt mondta Apa, hogy kevés a pénz. Pedig én láttam, hogy rájuk költi. Kezdtem Zsuzsi néninek is mondani, hogy nekem is kéne szép ruha, valami selyem vagy bársony vagy szövetből. Ő büszkén így felelt:

– Te Annus, te legyél mindig egyszerű és nagyszerű!

Ezekkel a szavakkal kellett beérfem, de szép ruhaanyagot nem kaptam. Nem is volt nekem leánykoromban csak egyszerű kartonruhám, télen meg olcsó parkét anyagból varrattam ruhát. Mondta is Kis Erzszi, a varrónő:

– Te Annuska, neked nem vesznek szép selyem anyagot ruhának, közben a mostohaanyád repül el a cifraságtól.

Bizony ez azért volt, mert mint a mesében, nekem rossz mostohám volt.

Sokszor visszaemlékszem, hogy milyen türelmes voltam akkor, mert bele tudtam ebbe törődni, hogy én háttérbe voltam szorítva, velem nemigen törődtek, el voltak foglalva csak magukkal. Apám nem győzte fizetni a mostohám varrónőszámláit, mind újabb és újabb ruha kellett nekik. Biztatta is őket szüntelen, hogy inkább a munkával törődjenek, itt a nyár, meg van érve a búza, kell aratni. Erre Zsuzsi néni nagyot kacagott, felcsapta a fejét nagy büszkén, így szólt:

– Há maga, Romitán, mit gondol, hogy én bolond vagyok? Tán nem gondolja, hogy én ott hajoldosok a sallóval a búzában? Vigyen csak napszámot, van vicei asszony elég, azok learatják!

Apám szegény csak hallgatta, hogy az új asszony hogy beszél. Így szólt:

– Te Zsuzsa, hát én azt hittem, hogy ha lesz asszony a háznál, megy a munka! Én hozok aratót, de te is jössz és legalább csináld a kötőt nekik!

De az én mostohaanyámat nem lehetett munkára bírni. Kiharcolta, hogy nem megy a mezőre, mert szútja a tarló a talpát, az a baj. Szegény Apa el volt keseredve, másnap korán reggel kiment aratókért a napszámos piacra. Régen ez a hely ott volt a mai Vágóhíd mögött (ma Vasutasok parkja). Még a gabonavásárt és az állatvásárokat is itt tartották a falusiak meg a hóstáti gazdák. Itt a park szélén álltak reggelente a napszámos munkát vállaló asszonyok és férfiak. Abban az időben nagy hírük volt a búzái meg a vicéi aratóknak, őket vették szívesebben a hóstáti gazdák, mert nagyon jól arattak. Még más falusi emberek is jöttek, mint például a létaiak, de ezek már gyengébbek voltak. Ma is emlékszem, hogy azon a nyáron milyen szép tábla búzánk volt Borháncon. Apa három asszonyt hozott, és én egyedül kötöttem utánuk.

Apám korán reggel kivitte őket és engem, hozta a frustukot is: kenyeret, szalonnát. Ő még hazament a tejszarnokba, végezze el a begyűjtést. Az új asszonnyal délben hozták az ebédet a nagy kosárban. Volt egy kandér fűszulykaleves barna kenyérral. Kitalálta Zsuzsi néni a fűszulykást. Ették, ették, de nem nagyon ízlett nekik. Mondták is, hogy egy kicsi füstölt sonkát vagy lapockát főzhetett volna bele a szakácsnő. Erre Zsuzsi néni meg felháborodott, hogy még mit nem, fene a gyomrukba, sze napszámosok.

Szokás volt, hogy ebéd után egy fél órát lepihennek az aratók. Erre az új asszony elment a hetedik kalangyáig, ott lefeküdt és csak négy órakor kelt fel. Addig összehordtam a kévéket, amik készen voltak, és tovább kötöttem a búzát. Zsuzsi néni addig szedett valami paszulyt a törökbúza közül és Apával hazamentek szekérrel. Én meg a napszámos asszonyok gyalog mentünk haza este sötétben. Ez az út bizony gyalog öt kilométer volt...

Régi hagyomány volt a hóstáti körökben, hogy mikor az aratók énekelve érkeznek, a vacsora már készen kellett legyen. A legtöbbször tejes vagy túros puliszka volt, de volt, amikor pörkölt is volt a puliszkához. Én azokban az időkben nagyon figyeltem, hogy jó legyen az étel, amit kap az arató, mert ha rossz ellátást kapott, másnap vagy harmadnap már más hóstáti gazdánál aratott. És elbeszélte, hogy ennél meg annál a gazdánál milyen ételt főztek. Ha rossz híreket terjesztettek a napszámosok, az nagy szégyen volt. Apa meg volt elégedve, hogy megvan az aratás, kalangyában a búza, nem verte oda az eső. Örömeben még pálinkát is töltött vacsora előtt az aratóknak. Szegény, fáradt asszonyok nem is győzték megköszönni, hogy megtisztelte őket. Vacsora után a legtöbb helyt – úgy nálunk is – a pajta híján volt a hálás. Az asszonyok hátramentek a kúthoz, ott megmosakodtak és felmásztak a szénapadlásra, ott széthúzták a szénát és azon aludtak reggelig. Mikor reggel felkeltek, Apám kiment, kifizette őket, és mentek megint a napszámospiacra. Ez volt az ő életük nyári szezonban, így szereztek egy kis pénzt a családnak élelemre, ruhára, s ami kell. Én úgy sajnáltam őket mindig, hogy milyen sok hányódással, gür-

cöléssel keresik azt a kis pénzt, amiért dolgoznak. Egyszer azon a nyáron kapálni voltunk, és hozott Apám három vicei asszonyt. Az egyiknek Éva néni volt a neve. Erre az egyre emlékszem, nagyon jó asszony volt. Egy hétfői napon kapálni mentünk. Hát elkezdett zuhogni az eső. Amíg hazaértünk, bőrig áztunk. Sose felejttem el, hogy ott a konyha helyén levetkőztek, én meg hoztam az édesanyám ruháiból száraz ruhát nekik, és forró teát főztem, hogy felmelegedjenek. Akkor a ruháikat kiöblítették és kitergették a kemence körül. Felmentek a szénapadlásra, és én vittem fel nekik pokrócokat, hogy betakarózzanak, mert úgy reszkettek, hogy a foguk is vacogott. Másnap reggel is csörgött az eső, nem mehettek napszámba, ott maradtak a szénapadláson, az egyiknek láza volt. Akkor is vittem forró teát meg szalonnát, kenyeret reggelire. Éva néni mondta is:

– Drága jó leány, maga egy angyal, hogy így jár utánunk! Meglátja, hogy a jó Isten magát megáldja, mert jó szíve van!

Így emlékszem Éva néniire, aki sok év múltával, asszonykoromban is meglátogatott, és én olyan boldog voltam, hogy az a falusi asszony, aki nekem nem is rokonom, szeret engem. Apám is mindig mondta, hogy a napszámosnak meg kell adni, ami jár, mert küzdelmes munkát végez. Ebben a véleményben Apával megegyeztünk.

Közeledett a tél

Eltelt nehezen az a nyár is, és jött az ősz. A mostohám leányát, Nusit iskolába adták a vasúton túl, a Kertész utcai iskolába. Eleinte még ment szorgalmasan, de láttuk, hogy unja az iskolát. Járvhatott azelőtt is még iskolába, első-másodikba valahol az Irisz telepen, mielőtt hozzánk költöztek, de nem látszott rajta az iskolai nevelés. Rettenetes erőszakos, durva leányka volt még kicsi korában is. Olyan nehéz feje volt a tanulásra, hogy amíg a kötelező verseket tanulta, hangosan olvasta, hogy én ott a konyhában, amíg a munkám végeztem, kívülről megtanultam. Volt egy vers, ami sehogy se ment a fejébe, ezt állandóan fújta durva, erős hangján:

Disznók az erdőben. Kányádi Sándor verse.

„Perzsel a nap, meleg a nyár,/ Künn a mezőn a disznónyáj./ Vigan túrják fel a tarlót,/ Soha jobb dolguk még nem volt./ De csak felleg kerekedik,/ Nagy zivatar közeledik...// Megrémül a disznók hada,/ Fényes délben vágat haza,/ Mind rémülten karikázik,/ Az új ruha meg elázik./ Úgy berontnak a kapuba,/ Aki ott áll az útközből,/ Köszönni sem ér rá nekik,/ Mint a semmit, úgy fellökik.”

Ezt a verset ma is, ötven év után is elmondom akárhol, mert annyit hallottam tőle, hogy belerögződött az eszembe. De a mostohatestvérem soha nem tanulta meg. Segíthetett volna nekem a tejsarnokban vagy a borderó könyve-

lésében, de nem volt hajlama a papírmunkához, már akkor a pénz érdekelte, a gyors meggazdagodás. Apámat, ahogy csak lehetett, úgy zsarolta. Egyszer bejött a tejcsarnokba délelőtt, amíg a tejbevétel ideje volt, nagy büszkén így szólt Apámhoz:

– Na Gyuri bácsi, azért jöttem, hogy adjon pénzt, hogy vegyek gombot a ruhámra. Aztán sok pénzt adjon, mert jó gombot kell vegyek!

A tejcsarnokban mindig állgodáltak hóstáti gazdák, akik nem siettek haza. Azok is hallották és jót kacagtak rajta, hogy a leányka követelte a pénzt. Az egyik gazda, a Magyar utcai Kun Károly bácsi, meg is jegyezte:

– Na, te Romitán, ezt a leánykát jól megtanították követelőzni, vajon milyen gombot kell vegyen, hogy olyan sok pénz kell reá?

Szegény Apa csak hümmögött valamit. Mit mondhatott, ha ilyen jól beházasodott? Ő csak adta oda nekik a sok pénzt, s mikor nem volt, akkor szidták. Ezt a szokásukat én sem tudtam megszokni, mert mindig összehasonlítottam az Édesanyám szavaival. Mert ő olyan kedves hangon beszélt mindenkivel és ezért még ma is emlegetik:

– Biza, Romitán néni a legjobb asszony volt a Bulgária-telepen!

De az idő telt, és már hordták a behívókat is a besorozott legényeknek. Ezen az őszön az én udvarlóm, Orosz Feri is megkapta a behívóját. Őtet munkaszolgálatra hívták be (Prahova). Ha jól emlékszem, ez két év idő volt, ami nem kevés, mert nehéz építkezésekhez osztották be őket. És eljött az idő, amikor el kellett búcsúzni. Abban maradtunk, hogy ő szorgalmasan ír, én meg válaszolok a leveleire. Akkor megkértem Apát, engedjen el, hogy az állomásra kikísérjem. Ez akkoriban szokás is volt. Néhány hímezett zsebkendőt csomagoltam neki, emlékül. Amíg még volt idő a vonat indulásáig, beszélgettünk. Ő remélte, hogy én írok neki és megvárom, amíg leszerel. Biztatott, hogy hamar eltelik az idő, úgy, hogy észre se vesszük. Kérte, hogy vigyázzak magamra, mert a mostohám nem sokat tesz az egészségem érdekében. Ezekkel a szavakkal váltunk el, mert befutott a vonat, és a regruták nagy sietve ugráltak fel a lépcsőkön. Sokan voltunk kinn, leányok, a kezünkben nedves zsebkendőt lobogtattunk a távolodó vonat után. Üres maradt a vágány, amely elvitte a fiúkat, és üres maradt a szívünk is, mert utánuk nem maradt semmi. Szomorúan kiballagtunk a peronról és felültünk a kettős autóbuszra, ami a Honvéd utca végéig vitt. Még akkor nem járt a trolibusz.

Már közeledett a tél, a betakarítás újra nagy gond volt. Jött a hideg november, hétszámra esett az eső, sáros volt a zöldség, nehezen lehetett pucolni. Mire valahogy befejeztük a mezei, kerti munkát, hirtelen lefagyott az idő.

Ez az én részemre még kegyetlenebb időszak volt, mert minden második nap mentem moslékért a szeszgyárba az Árpád útra. Itt a hóstáti szekerek hosszú sorban álltak és várták, hogy sorra kerüljenek. Közöttük álldogáltam én is a szekérral és rajta három hordóval, mert három családnak vittem a moslékot. Míg rám került a sor ilyen hidegben, iszonyú kínokat álltam ki ott a sor-

ban. A görbe lábú Vilma nevű lovunkra vittem két pokrócot, én meg leszálltam a szekérről, mert megfagytam volna az ülésen. Ott sétáltam a ló mellett a megfagyott csizmámmal és előbb-előbb vezettem a lovat, ahogy ment a sor. Mindig úgy tíz órára értem a csaphoz, addig úgy megfagytam, hogy amikor beadtam a papírokat a kis ablakon a kasszásnőnek, még beszélni se tudtam. Azután már örvendtem, hogy tele a három hordó, mert a meleg moslék gőze melegítette a hátam, ahogy jöttem haza. Otthon letöltöttem az egyik hordót a szomszédban Szabó Misi bácsinak, a másikat az utca vége felé Butyka Gergi bácsinak. A harmadikkal hazajöttem és egy másik hordóba letöltöttem.

Otthon nekem senki nem segített. Ezt a piszkos munkát Zsuzsi néni nem vállalta, ült a kemence mellett a jó meleg konyhában, mert ugye a cseléd Annus – ahogy ő szólított – elvégzi a dolgot a pajta körül. De még ezek után fát is kellett hasítsak, hogy égjen a tűz. A favágástól aztán jól megmelegedtem.

Az 1952-es év tele nagy hóval köszöntött be. Már karácsony előtt vastag hó takarta a kerteket meg az utcákat. Apával már reggel korán separtuk a havat, a család többi tagja csendesen szunyókált. Sok havat kellett elseperni és hólapáttal csomókba rakni, hogy ki tudjunk jönni a szekérral az udvarról. Amíg ettek az állatok, a havat befejeztük. Apa elment gyalog a tejsarnokba, én meg fejni kezdtem, utána a tejet vittem házakhoz. A megmaradt tejet egy nagy kandéban a tejsarnokba vittem. Még megittam meleg korpás moslékkal a teheneket. Azután pucoltam a lovat, a görbe lábú Vilmát.

Sok előkészület volt az elindulásig, még hegyes sarkokat is tettem a ló patkójába, hogy ne csússzon. Ez a művelet is igazán férfimunka volt, de nálunk fiú nem volt kéznél, így ezt is én csináltam. Nem volt könnyű a ló lábát föl-emelni és babrálni a patkóján. Már nyolc órára kész voltam, gyorsan öltöztem. Parkétszoknyába, rövid, szövet télikabátba meg diftinkendőbe öltöztem, a lábamon disznóbőr csizma volt, a kezemre egy nyuszibunda kesztyűt húztam. Ezt a kesztyűt Apa szerezte nekem, mert a kezem mindig nagyon fázott. Télen a legjobban ma is a kezem fázik.

A reggelizéssel nem telt az idő, mert soha nem reggeliztem. Zsuzsi néni nem kelt fel a jó meleg ágyból, hogy nekem reggelit készítsen. Éhen azért nem haltam, mert amikor odaértem a stráfszekérral a tejsarnokhoz, előbb vettem a sarki vegyesboltból egy kiflit, és mikor végeztem az átvétellel, ittam egy csupor tejet a kiflivel. Tehát a nagy gazdaság mellett magam kellett gondoskodjam az ételmezésemről. Emlékszem ma is, hogy eleinte bosszantott ez a helyzet, de később megszoktam. Ebédelni sem igen szoktam otthon, mert a tej átvétel után a legtöbbször a hóstáti szövetkezet részére áruért mentem valamelyik raktárba. Mire a két boltban az árut leraktam, már késő délután volt, és a meritőkanalat a helyére tették. Tehát önhibámon kívül lekéstem az ebédet, és én értem még egyszer nem melegítették fel újra az ebédet. De nem volt sok értelme, mert ami jó volt benne, hús, tészta, ilyesmi, azt már úgyis megették. Csak a kihalászott leve maradt volna nekem.

Ez az idő, ez a keserű korszak még gyakran ma, hatvanöt éves koromban is eszembe jut, és eltűnődöm rajta, hogy engem csak a jó Isten kegyelme tartott életben. Sokszor eszembe jut, hogy mikor éhes voltam, megálltam egy-egy kenyérbolt előtt a szekérral és vettem egy fél kiló kenyeret a spórolt pénzem-ből, és azt majszoltam, amíg a raktárakban vártam az árura, amit kiadtak nekem. Ez annyira megszokott lett az életemben, hogy még ma is üresen szeretem a kenyeret majszolni.

A Vilma nevű lovam néha kíváncsian nézte a kenyeret a kezemben, úgy-hogy ő is kapott belőle. Ő volt az én sorstársam, vele se törődött senki, együtt gürcöltünk, cipekedtünk, mert sokszor nehéz volt az áru, amit a stráfszekérré raktunk, de ő nekifeszült, és utolsó csepp erejéig húzta. Én soha ostorral nem ütöttem meg. Ő volt az én cimborám, neki sírtam el minden bánatom...

Orosz Ferire emlékezem

Most néhány sor erejéig visszagondolok újra az 1949–1950-es évekre. Emlékezetemben még van néhány epizód a nagyleánykori életemből, aminek Orosz Feri volt a gyakori tanúja és szemlélője. Az ő udvarlása idején alkalma volt látni az én nehéz munkával gyötört életemet. Ő látta, mikor csütörtök este jött udvarolni, hogy nagy szekér széna állott az udvaron, és az reám várt, hogy lerakjam az Apámmal. Igaz, hogy az Apám állt a szekéren, de fenn a szénapadláson én kellett elrakjam fel magasra, hogy elférjen. Sokszor meghaladta az erőmet, ahogy feszítettem a vasvillát. Panaszkodni Apának nem lehetett, mert szigorú volt, nem volt pardon, így aztán volt olyan csütörtök este, hogy így szóltam:

– Hát bizony, Feri, amint láthatja, az én Apám szigorú, itt dolgozni kell! Kedves Feri, maga úgy gondolja, hogy egy leánynak udvarol, de téved! Maga, Feri lelkem, egy betört cselédnek udvarol, nem egy lánynak!

Bizony ezeket a szavakat mondogattam csütörtöki estéken. Panaszkodtam, mert nem volt kinek panaszkodjak. A mostohám gonosz volt. Ő még lekacagta, amikor látta, hogy az Apám kegyetlenkedik velem. Még vannak olyan emlékeim, hogy ősszel, mikor krumplit meg zöldséget hoztunk haza, ahogy ha-zaértünk, én kifogtam a lovat és bekötöttem a pajtába, ilyenkor az én Apám leszállt a szekérről, bement, kezet mosott és neki már tálalták a vacsorát. Én meg egyedül leraktam a szekeret. Ha ez csütörtökre esett, olyankor segített Orosz Feri is lerakni a pityókát. Bizony, voltak nehéz zsákok is. Orosz Feri olykor így szólt:

– Jaj, Nusika, ez a munka nem magának való, mert nehéz! Nusika, maga mire férjhez megy, olyan beteg lesz, hogy na! Ha én magának lennék, megmondanám neki, hogy nem rakom le!

Bizony így vigasztalt engem Orosz Feri, az ilyen esték nem is szerelmes

szavakkal, de annál inkább panaszkodással teltek. De voltak hozzám szép szavai, amivel vigasztalni tudott. Elmondta, hogy minden rossznak egyszer vége lesz, és még lehetünk mi boldogok is. Az igazság az volt, hogy Apám nem kedvelte ezt a fiút alacsony termete miatt, pedig ez nem volt ok, amiért haragudjon rá. Erre a legényre, ha ránézett valaki vasárnap, mikor jött hozzám, nem mondhatta, hogy ez fuvaros lupsai legény. Az Orosz Feri ruhája mindig frissen vasalva, vakító tiszta fehér ing és fényes csizma volt rajta.

Még arról szeretnék írni, hogy volt az életünkben nevezetes esemény is minden nehézség ellenére. Adódott olyan alkalom, amikor táncokat tanultunk be a Dózsa György kultúrházban. Ezeket a táncokat olyan műsoros esteken adtuk elő, és utána volt még néhány órai táncmulatság. Akkorjában csak műsorral egybekötött bálakat vagy táncokat engedélyeztek. Orosz Feri az én igazi partnerem volt a táncban. En erre emlékszem a legjobban, mert ez a fiú a táncot velem szentnek hitte, és ahogy hallottam másoktól is, úgy is volt, mi voltunk az Orosz–Romitán páros, és mi voltunk mindig, akiket a tánc végén megdicsértek. Nagy sikereket is elértünk, mint amikor a Magyar Színházban előadtuk a hagyományos hóstáti táncot. Ez egy télen volt, és utána még megismételtük a székházban is. Orosz Feri alacsonysága ellenére sikeres táncpartner volt, és bennem emberére akadt, mert én is szerettem táncolni.

Teltek a hónapok is. Orosz Feri minden csütörtökön eljött hozzánk. Vasárnaponként el-elmentünk a városba egyet sétálni, néha moziba vagy színházba. Régen csak ez a szórakozási lehetőség volt, még akkor nem létezett televízió, legalábbis a mi köreinkben. Esetleg nagy ünnep másod- vagy harmadnapján rendeztek újra bált valamelyik kultúratthonban. Akkoriban még megvolt a Gazdasági Egyesület székháza. Ez az épület ma is megvan épségben a Dorobanților utcában. Azelőtt Honvéd utca volt, mielőtt a tömbházakat körbe nem építették volna. Akkor a Honvéd utcában a székház volt a legnagyobb épület, ma már a nagy tömbházrengetegben egészen kicsinek látszik. Mivel ez az épület a Gazdasági Egyesület tulajdona volt, így a Magyar utcai és a Honvéd utcai fiatalság itt tarthatta táncmulatságait. Az akkori hóstáti hagyomány szerint lakhelye alapján négyfelé oszlott a fiatalság: Magyar utca, Honvéd utca, Hídelve és Lupsa fiatalságára.

Ami a *Lupsát* illeti, ez a városrész a vasúttól északra a mai Clujana cipőgyár és a Szamos folyó között terült el. A *Hídelve* pedig az Irisz porcelángyár és a Kerekdomb környéke volt. Mivel a legény lupsai volt, én is ebbe a közösségbe kellett járjak, amíg ő udvarolt nekem. Ezen én sokat gondolkoztam, de ez így volt már ősidők óta. Ezt a szokást szentül tartották. Például, ha egy lányt Lupsáról egy más utcabeli legény hívott táncba vagy bálba, akkor ebből botrány is kerülhetett. Az idevalósi legények megakadályozhatták, hogy az idegen legény máshova elvigye a lupsai lányt. Az én esetemben nem volt baj, mert idejártam a Szamosköz utcai Dózsa György kultúrházba.

Én nagyon szerettem volna a székházban táncolni, mivel az magasabbrendű hely volt. De ahogy a közmondás is tartja, szegény embernek szegény a szerencséje. Ez csak álom volt.

Később a helyzet változásával a szép épület az állam tulajdonába ment át, az udvarán pálinkafőzőé lett, a tánctermegekben irodai szobák lettek. Az utóbbi években pedig kekszgyárrá alakult át.

Jött karácsony, készültünk az ünnepre, mint máskor. Orosz Feri csak jődögélt az ő alapos, csendes járásával. Karácsonyra szép feketekávés készletet kaptam ajándékba a legénytől. Ez is olyan hagyomány volt, hogy az udvarló legény ajándékot vesz ünnepre vagy névnapra. Én viszont csak hímzett zsebkendőt ajándékoztam neki, ez volt a szokás. Karácsony este eljött ő is, kis időre. Mikor bejött, halkán énekelte:

*Mennyből az angyal
Eljött hozzátok.
Pásztorok, pásztorok.*

Aztán csendesen bejött, karácsonyi jó estét kívánt, Apával kezét fogott. Ez volt a kántálás, mert a mi köreinkben nem volt szokás a csoportos kántálás, mint falvakon és más vidékeken.

Első napján templomba mentünk délelőtt, és este színházba. Így telt el a várva várt karácsony.

Ami a házasságot illeti, ő nem is igen bízott abban, hogy az én Apám hozzáad feleségül. Ezt sokszor szomorúan mondta is nekem. Egy vasárnap este így szólt hozzám:

– Hát, Nusika, ahogy én látom, nem lesz maga az én feleségem soha! Én azt látom és tudom, Nusika, hogy magát tiltják tőlem! Vettem észre, hogy Biri nénje se szeret engem, mert szegény fiú vagyok!

Emlékszem, hogy amikor ezeket a szavakat mondta, könny is volt a szemében, és én úgy sajnáltam, hogy majd megszakadt a szívem. Orosz Feri arról nem tehetett, hogy termete valamivel alacsonyabb volt másokénál. De az Isten színe előtt elmondhatom, mert túlzottan becsületes volt, még csak említést sem tett arra, hogy elcsavarja a fejem, és rossz útra térjek, a három évi udvarlás olyan tiszta volt, mint a hó. Orosz Feri egy percig sem felejtette el, hogy én árva leány vagyok, és engem nincs ki takarjon. Én neki azt mondtam, hogy bízzuk a jó Istenre, mert a házasságok az égben köttetnek. Én megvártam, amíg hazajön a katonaságból, egyszer aztán egy csekélységen összevesztünk, és én nemsokára férjhez mentem.

És végül még annyit írok róla, hogy Orosz Ferinek a háza előtt járok el naponta, és ha találkozunk, néha úgy köszön:

– Jó napot kívánok, Nusika!

„Kisasszony” lettem

Ez a nehéz tél többnyire a várakozással telt el, mert teltek a hetek, és késett a levél. Azok a legények, akiket messzire vittek, nem írhattak azonnal. Amíg megszokták az új helyzetet, a katonai fegyelmet, nemigen volt lehetőségük írni. Mi pedig, leányok, akik itthon maradtunk, vártuk türelmetlenül a levelet.

Akkor, emlékszem, volt két igazi barátnőm, az egyik Kalló Zsuzsika, aki nek Máté Laji udvarolt a Hóhérok hídján túlról, a másik Máté Linuka, letről a Kölesről, akinek Szabó Misi udvarolt a Luther utcából. Az udvarlója ennek a két lánynak is bevonult katonának. Így mi hárman, „özvegy lányok” együtt mentünk néha sétálni a városba, meg a temetőre, néha színházba vagy moziba. Volt úgy is, hogy a szüleiktől kaptak pénzt mozira, és összegyűltünk nálunk, onnan indultunk. Úgy is volt, hogy én nem kaptam mozira valót, és ezért mind a hárman otthon maradtunk. Az én részemre Apám szűken mérte a pénzt, a család jövedelmét felemésztette az új asszony.

Bizony sokszor elkeseredésemben reá kellett jöjjenek, hogy pénzt kell csináljak. Ezért ha akadt egy-egy fuvar, hogy az úton leszólítottak, hogy legyen szíves ezt vagy azt elvinni, bizony nem utasítottam el, hanem szívesen elvittem az árut. Egyszer egy úr így szólt:

– Ó, kedves leányzó, álljon meg azzal a stráfszekérrel! Én látom, hogy maga jószívű és nem utasít el, hallgasson meg! Legyen szíves, ezt a két fotelt elvinni a Rákóczi útra (ma Grigorescu).

Ahogy visszaemlékszem arra a délelőttre, akkor úgy láttam, hogy ha valaki ilyen szépen kér, nem mondatsz nemet, és akkor azt mondtam:

– Jól van, kérem, rakja fel a két fotelt és üljön föl maga is! Remélem, hamar odaérünk, mert áruért kell menjek az állomásra!

Hát ez volt az első fuvarom, amit feketén csináltam, de örvendtem, mert egy úriembernek vittem a fotelokat, és nagyon sok pénzt adott. Azt is mondta, még nem látott leányt, aki árut szállít egyedül, és biztos, hogy oka van, hogy ilyen nehéz munkát vállalok. Ebben igaza volt! Azután még ha volt alkalmam, több fuvar is vállaltam, mi több, még tűzifát is vittem, mert ott segítettek fölrakni.

Már kezdtem vigasztalódni, hogy lesz egy kis pénzem, mert gyűjteni kezdtem a staférungot. Már sejtettem, hogy Zsuzsi néni nem vásárol nekem semmit.

A barátnőim azért kitarítottak mellettem, és együtt jártunk télen-nyáron, addig, amíg a következő udvarlóm nem jelentkezett. Mert bár közel két évig leveleztem Orosz Ferivel, amikor hazajött egyszer, egy csekélységen összevesztünk. De én akkor nem gondoltam komolyan ezt a kis haragot.

Az életem ezután is pergett tovább, végeztem a munkám rendszeresen, reggeli munka itthon, tejesarnok, fuvarozás, mezőre menés és a többi. Egy este Bányai Pista eljött hozzánk és elhívott a „virágos táncba”, mivel nem udva-

rolt akkor senkinek, és kevés lány lett volna a táncmulatságon. Én gondoltam egyet és elmentem. Miután Bányai Pistával elmentem a táncba egészen megváltozott az életem. A legény jóvágású, szép arcú fiú volt, a Szamosköz utcai Bányai Jóska bácsi fia. Testvérei voltak: Feri, akit „Lapítónak” becéztek, Zsuzsika, akinek a Nusi nevű leánya ma is a mi utcánkban lakik, és Katica, aki az Arad utcában lakott sokáig. Ez a család, miután Pistával kezdtem járni, nagyon szívesen köszönetetett nekem, úgy látszik, hogy tetszettem nekik mint leendő sógornő. Ajándékot is kaptam Pistától, sőt még egy kis gyűrűt is, ami sokáig megvolt, őrizgettem is. Tetszett is a szép sugár, kék szemű legény, ez már magasabb volt, mint Orosz Feri, még Apának is jobban tetszett, a többi az én dolgom volt. Valami, ami nagyon hízelgő volt az én szívemnek, a megszólítása, például így:

– Jó napot kívánok, kisasszony! Hogy van, kisasszony? Megengedi, kisasszony, hogy segítsek a kabátját fölvenni? Stb.

Ezek a szép és hízelgő szavak megragadtak engem, hisz eddig csak a nehéz munka, a gürcölés. Apa részéről a szigorú parancs jutott nekem. Ezek a szavak valósággal megbabonáztak. Akkor kezdtem érezni, hogy én is vagyok valaki, és nekem is kijár a tisztelet.

Azért néha büntudatot is éreztem, mert jött Orosz Feritől néhány panaszos levél. Gyötört is a lelkiismeret miatta, mert az a fiú is nagy tisztelettel vett körül. Bár nem volt annyira hízelgő, de a lelke mélyéig becsületes volt. Ő érezte, hogy valaki távolít minket egymástól, de ő azt hitte, hogy a vagyontalanság. Ma is emlékszem, hogy abban az évben milyen zavarban voltam. Nem tudtam határozni, közben a panaszos levelek jöttek. Időközben Pistának az volt az óhaja, hogy csináltassunk fényképet, ami rá egy hétre meg is lett. Ez volt életem legjobban sikerült fényképe. (Ez a kép ma is megvan, és alig hiszem el, hogy az a bájos leányzó – mellettem a jól öltözött és szép arcú Bányai Pistával – én lennék.) Azóta már eltelt közel ötven év, és csendes estéken nézegetem fiatalságom múltba vesző képeit. Az élet ment tovább, Pista jődögélt, táncba jártunk, zenét hallgatni. Szép pár voltunk, sokan utánunk néztek.

Aztán megtörtént a nagy változás. Pista is bevonult katonának. Akkor rendeztek egy rukkolási táncot ott a Szigeti házban. Ma is emlékszem, ahogy a fiúk összefogózva énekelték:

*Sárga a csikó, sárga a nyereg rajta.
Most akartam hozzád menni rajta.
Most akartam veled beszélgetni,
Fújják a réztrombitát, el kell masírozni!*

Ez volt a búcsútánc. Búcsú a gondtalan legényélettől, ezután jön a katonai fegyelem, szigor és kegyetlenség. A füstölgő katonavonat elvitte őket, és mi,

leányok újra magunkra maradtunk. Újra együtt jártunk néha a városba sétálni, vagy otthon maradtunk beszélgetni, a legtöbbször nálunk.

Már őszi felé járt az idő, mikor leszerelt Máté Laji, a Kalló Zsuzsika barátom udvarlója. Leszerelése után elkezdett dolgozni. Ő fuvaros volt és porondot hordott a Szamosról az építkezésekhez. Egy reggel aztán szörnyű baleset érte. Ahogy jött ki a Szamosból, a lova megvadult és hasba rúgta. Valahogy olyan szerencsétlenül érte a ló patája, hogy belső vérzést kapott és két napra rá belehalt. Nagy szomorúság szakadt a szülőkre és a leányra egyaránt. Ma is emlékszem a temetésre, én magam is koszorús lány voltam a többi tizenkét lány között, akik kikísértük gyalog a családi háztól a Házsongárdi temetőbe. Ettől kezdve Kalló Zsuzsika sokáig gyászolt.

Szegény leánynak damaszt?

Már december elején lefagyott az idő, és mind kellemetlenebb volt a kinti munka. Eljött a szecsikázás szezonja is. Ez a művelet a Hóstát külön takarmányozási szokása volt, mert ezt falun nemigen csinálják, akármennyi a marha az istállóban. Ezt hajtani kellett a nagy kerékkel, és etetni is kellett a csatornán a kukoricaszárat. Mindig hívtam a mostohatestvéreimet, Nusit, hogy segítsen hajtani, de ő így szólt:

– Há hogyne! Nem azért jöttünk ide, hogy dolgozzunk! Én úgy tudom, hogy te vagy a cseléd, Anyu mondta, hogy ne segíts!

Bizony nem is akart nekem segíteni semmit. Iskola után csak jött-ment, se nem tanult, se nem dolgozott. Én meg hazafelé jövet mind gyakrabban csináltam egy-egy fuvar, mert kellett egy kis pénz, gyűjtenem kellett a staférungot. Nem volt kire várjak, aki nekem kelengyét vásárol. Emlékszem, egy este átjött Biri néném egy jó hírrel, hogy van egy ismerősénél vagy tizenkét méter fehér damaszt ágyneműanyag, milyen jó lenne azt nekem megvenni. Mondta is Apának:

– Sógor, azért jöttem, hogy szóljak, Bangur Zsuzsinál van ez a fehér damaszt. Én azt mondanám, hogy meg kéne vegye Annuskának, már nagyleány! Maga már kell ezen gondolkodjon. Nem gondolja, hogy itt az ideje?

Szegény Biri néném így biztatta Apát a vásárlásra, aztán megegyeztek abban, hogy másnapra megbeszéljük az ügyet Zsuzsi nénivel. Este aztán volt vita:

– Ki hallott ilyent, ki látott ilyent, a szegény leánynak damaszt! Maga bold, Romitán, elment az esze, hát az drága dolog!

Hát bizony ezen úgy összevesztek, hogy még az üveg az ajtóban is megzörrent. Szegény fejem! Nem akartak nekem drága kelengyét venni, csak valami olcsót, mert a sok pénz mind rájuk kellett. Azért kellett, hogy én vegyek a kis spórolt pénzből lepedőt, abroszt, párnahuzatot, hogy mire férjhez me-

gyek, valamim nekem is legyen. De azért emlékszem, hogy drága néném addig harcolt az én érdekemben Apával, ameddig csak megvette a szép fehér damaszt. El is vittem hamar Boga nénihez, a varrónőhöz, hogy varrja meg szépen párna- meg paplanhuzatnak. Szidott is engem azután a mostohám ciferán, ahogy szokott:

– Hát te! Finom dáma, damasz ágynemű kellett neked? A gyócs nem is jó? Hogy a fekete fene egye le a húst rólad, te bestia!

Bizony ezek voltak a Zsuzsi néni leggyakoribb szavai, amiket hozzám szólt. Soha, míg élek ezen a világon, ezek a szavak nem felejtődnek el. Ő hoztam a mesebeli vasorrú bába volt. Sokszor elsírtam magam, hogy mennyire más volt az én drága Anyukám az ő kedves csilingelő hangjával, puha öleléssel. Ilyenkor egy menyői hang mindig felrázott a zokogásból, mintha azt súgta volna:

– Ne sírjál, szegény árva leányom, a jó Isten téged soha nem hagy el!

Én ebben bízom is mindig, és ez tartott meg hatvanöt éves koromig.

Emlékszem 1953 tavaszára, amikor nagyon korán érkezett a tavasz. Alig végeztünk a melegágyakkal, már a mezőre kellett menni ültetni. Apám mindig szeretett sok hagymát ültetni, de ez sok munkát igényelt, és napszámos az ültetést nem tudta csinálni. Ez a munka igazi háziasszonyi és hóstáti szokást igényelt.

Már én is sokszor észrevettem, hogy Apa vitatkozik a mostohámmal. A vitatéma mindig az volt, hogy miért kell korán felkelni. Miért kell sokat dolgozni? A tejesarnok is sok időt vett el a naptól, de Apám nem akarta feladni, hiszen a könyvelés nem került pénzébe, mert azt én csináltam ingyen és a legtöbbször éjjel. Mert délutánonként a mezőre mentem. Apám csak hozta haza a hóna alatt a nagy borderét, hogy majd Annuska este kiszámítja, és reggelre kész van, viheti vissza. Ez olyan természetes volt, mintha másképp nem is lehetett volna.

A baj csak ott kezdődött, hogy egy szobában laktunk, és éjjel égettem a vilányt, amíg számítottam a tejet a borderóban. Ezért Zsuzsi néni engem annyit átkozott, hogy nem volt annyi hajam szála.

Így kezdett a helyzet elmérgesedni. Mire jött a nagy meleg nyár, kapálás, gyomlálás ideje, egy nap Zsuzsika néni kapta magát és a leányával együtt megfutamodott, elment.

Szegény Apám újra törte a fejét, amíg Biri nénémmel elhatározták, hogy egy szíki leányt kell fogadni a házhoz, aki ért a mezei munkához is és a háztartáshoz is. El is ment július elején és hozott egy ügyes szíki leányt, Zsoldos Marinak hívták. Látszott rajta, hogy belevaló leány és jódolgú lesz. Nem is csalódtunk benne, mert égett a keze alatt a munka, nem kellett biztatni, hogy ezt meg azt kell csinálni, meglátta azt magától.

Marival úgy összebarátkoztunk, mintha testvérek lettünk volna. Még azt is mondhatom, hogy tanultam is tőle gazdasszonyi jó szokásokat, mert mielőtt

hosszánk jött volna, jobb családoknál szolgált. Mindent szépen és jól csinált a konyhában, a főzésnél is és a mezőn is. Öröm volt vele dolgozni. Apa is meg volt vele elégedve, csak úgy mosolygott a bajusza alatt, hogy milyen jól megy a munka. Vasárnaponként szépen felöltözött és sétálni ment, találkozni a szíki leányokkal a Malom utcában, a Telefonpalota és a Postaépület mögött. Itt régen hangos volt a kis hely a szíki legények és leányok énekétől. Négyesével összefogózva járták a forgós táncot egész estig.

A mi Marink mindig pontosan nyolcra hazajött. Azonnal levetkőzött és hozzáfogott az esti teendőkhöz. Mindig csodáltam, ahogy rendbe rakja el a szép plissézozott szoknyáit, kötényeit és vakítóan fehér ingét.

Már azt hittük, hogy így marad minden, amikor egy este, emlékszem, szombat volt, csak megjelent Zsuzsi néni Apával az udvaron. Apám részeg volt, és a ravasz Zsuzsi néni kihasználta ezt a lehetőséget és részeg állapotában visszahozatta magát hozzánk. Ez persze úgy volt, hogy mások kioktatták, hogy kár volt Romitánt otthagyni, mert nem lesz kitől zsarolni a sok pénzt. Ez bizony, sajnos, így volt. Akkor én próbáltam Apával beszélni, hogy ha elment Zsuzsi néni, akkor minek hozta vissza, már megvagyunk nála nélkül is, a szíki leány elég ügyes, jobban megy a dolog is. Zsuzsi néni a sok dolog miatt futott el, mért hozta vissza? De Apám részegen:

– Fogd meg a szádat, mit szóltok belé, nekem asszony kell, nem dolog! Elmenj innen, mert agyonváglok egy üveg sörrel, te nem vagy Zsuzsa!

Hát bizony el kellett fussak a kert felé, az én Apám dobálta a tele sörösüveget utánam, egyiket a másik után. Szerencsére egyik sem talált el, a jó Isten akkor is velem volt. Próbáltuk mi Marival kizavarni az ex-menyasszonyt, de nem sikerült, mert úgy megfogta a stráfszekér oldaldeszkáját, mint egy macska. Nem tudtuk eltépni a stráftól.

Aznap szombat volt, és ezen a napon szoktam sört hozni a két szövetkezeti kocsmába. Ezer üveg sört osztottam el a két boltba, de szombaton egy ládával hazahoztam, és ezt elhordták a szomszédok, persze kifizették. Az én szívtelen Apám abból a ládából dobálta utánam a sörösüvegeket a kertkapu irányába, dühében, hogy én a menyasszonyát el akarom zavarni. Szegény szíki Mari is megijedt, felszaladt a nyári konyha padlására, én utána. Mikor már lecsendesedett a ház ura, egyszer csak látjuk, hogy az új asszony meg Apám besomfordálnak a nyári konyhába és előveszik a csirkepaprikást, amit mi főztünk estefelé Marival. Mi ott fenn a padláson kukucskáltunk le a deszka között, hogy mit csinálnak. Láttuk, ahogy Apám egyik kezével Zsuzsi nénit fogdossa, a másikkal meg a csirkecombot fogja. A híres új asszony ezt tűri, mint egy szuka. Mari elkezdte szidni:

– Nem szégyelli magát, maga asszonyok szégyene? Hát illik ez? Hát maga főzte azt a finom vacsorát, hogy a mocsos kezével turkál benne? Na, Gyuri bácsi, maga is felöltözött a menyecskéjével! Fúj, céda!

Ma is emlékszem, hogy szegény Mari hogy fel volt indulva. Másnap reg-

gél Apám nagyon le volt törve, szégyellte az egészséget. Elmagyarázta, hogy amint jött haza, találkozott Zsuzsi nénivel, az meg addig hízelgett, amíg beleegyezett, hogy visszahozza. Józanul ezt nem tette volna. Én úgy sajnáltam, mert rázta a zokogás, fogta a fejét, bement a házba, kizavarta őket. De mégis visszajöttek. Vasárnap reggel volt, jártak az utcán, ő csak mind ezt fújta:

– Jaj, én szerencsétlen, már megszabadultam tőle, de én visszahoztam! Ó, Isten, ha vagy az égben, mért engedted, többet soha nem szabadulok tőle!

Hát ez így is lett, mert semmilyen eszközzel nem tudta eltakarítani a háztól.

Még egy hétig maradt Zsoldos Mari nálunk, és egy reggel bejelentette, hogy elmegy tőlünk, mert nem nézheti ezt a szégyentelen, gonosz asszonyt. Ez az én részemre újra bánatot jelentett, mert ő volt az utóbbi időben a vizsgasztalóm és legjobb barátnőm. Másnap összecsomagolta a szép ruháit és szépen megköszönt mindent. Apa kifizette a bérét, és elment. Nekem annyira üressé vált a ház utána, hogy sírtam. Ő akkor hazament Szíkre, írt még néhány levelet, s többé soha nem találkoztam vele.

Eljött az igazi?

Miután Zsoldos Mari elment tőlünk, nagy nehezen összeszedtem magam és abban a hitben éltem, hogy így akarta Isten, hogy csak olyan kevés ideig lehettem boldog, mert annak a szíki lánynak a létezése a mi házunkban a szeretetet és a békét jelentette. Úgy tudta szeretni a kishúgomat is, mint a saját kistestvérét, pedig alig volt nálunk néhány hónapig. Apám is látta, hogy újra dőcögős a munkamenet, de hallgatott, mert ő volt a hibás. Én meg csak jártam a tejszarnokba, onnan áruért, sörért a sörgyárba, délután a mezőre. Olyan volt ez, mint egy forgójáték: mindennap ugyanaz.

De egy nap nagy meglepetés ért. Ahogy hazafelé jöttem a stráfszekérrel le a Magyar utcán, fogtam a gyeplőt, éreztem, hogy valaki hátul felugrik a szekérre. Már a kezemben volt az ostor, hogy hátracsapjak, mert a gyerekek mindig felkapaszkodtak a hátsó deszkára. Bizony kevés hiányzott, hogy a vendéget megcsapjam, mert akkor vettem észre, hogy nem gyerekek, hanem egy hóstáti legény, Diószegi Feri az, aki kapaszkodott. Én nagyon elpirultam, ma is emlékszem, hogy mennyire szégyelltem magam, hogy majdnem megütöttem. De ez volt a sorsom, nekünk így kellett találkozunk.

Akkor előre jött az ülésre, odaült mellém és megkérdezte, hogy vagyok. Én is kérdeztem, hol járt itt a Magyar utcában. Ő azt mondta, hogy a nagymamájánál volt, ott lakik a kovácsműhely mellett. Még kérdezte, hogy szoktam-e járni színházba, táncba, erre-arra. Én meg felelgettem neki, ahogy illik. Azt is mondtam, hogy jelen időben senkivel se járok, mert még az egyik barátnőm is gyászol.

Engem nem lepett meg az ő megjelenése, mert én ismertem őt, mivel az osztálytársam, Diószegi Zsuzsika édes testvére volt. Abban az időben, mikor ötödik osztályba jártunk, egyszer én is elmentem hozzájuk. Ismertem az édesanyját, az édesapját, de arra sosem gondoltam, hogy ilyen szándékkal szólít meg, hogy udvarolni szeretne nekem.

Én mindent tudtam róla. Több évig udvarolt a Gyárfás Jenő (ma Bistriței) utcába Balázs Rózsikának, a Balázs Misi bácsi leányának. Azt is tudtam, hogy a leányt bazedovbetegség miatt megműtötték, utána elvérzett és belehalt. Emlékszem a temetésére is, ahogy a koszorúleányok kísérték a gyász-kocsit a sírig. Emlékszem a kétségbeesett szülők jajgatására a sírnál. De utána sok idő telt el, és beszéltek, hogy a legény, aki udvarolt neki, akkor éppen katoná volt és határvadász Váradon, és még a temetésre sem engedték haza. És hogy mindezeket tudtam róla, csodálkoztam, hogy milyen ügyben akar velem beszélni. De a váratlan potyautasom nem volt szégyenlős. Megmondta, hogy ha nincs ellene kifogásom, szeretne elkéreztetni Apától egy moziba. Kérdeztem meg, hogy elenged-e, mert ő csütörtökön eljön a válaszáért. Azon a nyári napon, mikor a Diószegi fiú megjelent a stráfszekér ülésén, akkor éreztem, valami megváltozik, az életem más fordulatot vesz. Hiszen mindig is erre vágytam, kimenni ebből a cselédsorból, ebből a nehéz teherviselésből, mert az utóbbi időben már éreztem, hogy nem bírom tovább. Ez volt számomra a megváltás, és most vége lesz minden szenvedésemnek. Emlékszem, hogy akkor este alig vártam, hogy Apának előhozakodjam a kéréssel. Szóltam is neki, mikor leült vacsorázni az asztalhoz. Valahogy így kezdtem:

– Apa, én szeretnék valamit mondani, de ne utasítson el! Azt szeretném, hogy ne legyen mérges, mert valami újat kell mondjak! Ma délben beszéltem Diószegi Ferivel és kérdezte, hogy elenged-e vele a moziba!

Az én Apám nagyon meglepődött, furcsa képet vágott, csak ennyit mondott:

– Melyik Diószegi Feri? A Diószegi Jóska fia az Achim Andrei utcából? Ha az, akkor nem bánom, mert az egy hozzád való legény, nem törpe!

Nagy csodálatomra Apa örvendett az új helyzetnek, ezért azt mondta, hogy vasárnap, ha jön Diószegi Feri, elenged a moziba.

Jött is csütörtök este, halkán megnyitotta az utcaajtót és kiáltotta a nevet. Én meghallottam és kimentem a kapuba. Illedelmesen köszönt. „Jó estét kívánok.” Ez meglepett, hogy magáz, mert amikor Zsuzsikához, a húgához mentem, akkor még tegezett. Ezt azért nem vettem komolyan, ez nem olyan nagy baj. Az megjárta a fejemet, hogy nekem azelőtt többen is udvaroltak, és választhatnék azok közül. De úgy vettem, hogy ez az Isten akarata, ezt a fiút nem én kerestem. Ő magától jött hozzám. És azt is tudtam, hogy a meghalt kedvesét sokáig gyászolta, és most határozta el, hogy társat keressen magának. Megkérdezte, hogy vagyok, voltam-e a tejszarnokban meg a mezőn. Azt is kérdezte, hogy nem készítünk-e holmit a piacra. Szabadkozott, hogy nem

akar fenntartani, legyek szíves, kérdezzem meg Apát, elmehetek-e vele a városba? Akkor én beszaladtam a házba és megkérdeztem Apát, hogy eljött a Diószegi Feri és kérdezi, hogy elmehetek vele a városba? Apa röviden így szólt:

– Nekem semmi kifogásom ellene, csak pontos időben jöjjetek haza!

Utána kimentem, megmondtam Apa válaszát, és már köszönt is el azzal, hogy nem akar sokáig fenntartani, mert otthon is sok a dolog, és nekem is dolgom van az állatokkal. Szépen kezét fogott és elköszönt. Miután visszamentem a házba, az Apám arcán láttam, hogy nincs ellenére a Diószegi fiú jövetele az én életembe, sőt mintha örvendene. Még ma is emlékszem arra a csütörtök estére, pedig már eltelt negyvennégy év. Bizony, akkor fordult életem útja jobb irányba. Isten akkor küldött életembe egy szabadítót a nagy küzdelemből, jutalmul drága Édesanyám helyett.

Az ezt követő vasárnapot már másképpen vártam, mint a többieket. Átszaladtam Biri nénémhez, elmondani az újságot. Örvendett Biri néném is, mert az ő fia, Szabó Feri jó barátja volt Diószegi Ferinek. Fiatalabb kislegény korukban jártak együtt betlehemi játékot bemutatni a Bulgária-telepen. Én is meséltem áldott emlékű nénémnek, hogy Diószegi Feri már járt nálunk az Édesanyám életében is, amikor ő még kisfiú volt, és az édesapja küldte valami egyházi ügyben az én szüleimhez. (Az én férjem ma is emlékszik, hogy amikor nálunk járt, az én jószívű Anyukám megkínálta palacsintával, amit éppen akkor sütött. Én arra nem emlékszem, mert én öt évvel kisebb voltam nála, de ő meséli, hogy akkor, gyerkőc fejjel, sose gondolta, hogy az a jószívű Lulus néni lesz valamikor az anyósa. Sajnos, Anyukám nem érte meg, hogy a nagyobbik lánya férjhez menjen, mert 1946. július 8-án meghalt, és én akkor még csak tizenkét éves voltam.)

Visszatérve a Diószegi fiúra, hát a drága néném is örvendett a hírnek, mert – mondta – ez a fiú hozzám való, korban is, dologban is. És mégis gazdaember gyermeke. Nekem csak az volt furcsa, hogy én most Magyar utcai fiúval fogok járni és eddig Lupsára jártam. Ez nálunk a Hóstátban egy felsőbbrendűséget jelentett.

Elérkezett a vasárnap is. Már délután négykor felöltöztem. Feri megjött, halkan kopogtatott és illedelmesen bejött, a kalapját a kezébe fogva kezét adott Apának, Zsuzsi néninek, utána nekem. Végül a kicsi Marikának megsimogatta az arcát. Emlékszem, valami sütemény volt egy tányéron, avval megkínáltam és amikor látta, hogy készen vagyok, akkor csöndesen felemelkedett a székről, a régi hóstáti szokás szerint így szólt:

– Zsuzsika néni és Gyuri bácsi, nagyon szépen kérem, legyenek szívesek elengedni velem Annuskát egy moziba!

Erre Apa annyit mondott, mehetünk, de rendes időben haza kell jönni.

Kijöttünk a konyhából, és a kapu felé menet azt gondoltam, Istenem, ez az első út. A Luther utcában feltűnést keltett egy addig nem látott legény látvá-

nya. Nekem meg az volt a gondom, hogy vajon elég szépen vagyok-e felöltözve és jól illek-e ehhez a derék legényhez.

Ma is emlékszem, hogy nagy meleg volt. Otthonról gyalog indultunk el karanfogva és a Téglás utcán egész a Magyar utca sarkáig, a Szilágyi vendéglőig. Onnan fel a Magyar utcán, tovább a Kossuth Lajos utcán egész a Művész moziig gyalog. Hogy mit láttunk? Mi volt a film neve? Erre nem emlékszem, de valami szép volt, mert sokat kacagtunk. Mozi után kicsit még sétáltunk a „lusták során” – ez az árnyékos oldal volt. Utána Feri azt mondta, menjünk be egy pohár borra az Ursus nevű vendéglőbe. Ez a helyiség még napjainkban is vendéglátóhely, ez a főtér napos oldalán van, a Szent Mihály-templom jobb oldali részén. Itt szépen helyet foglaltunk egy asztalnál, és Feri egy fél liter Leányka bort kért. A pincér töltött két pohárba, koccintottunk, és én fenéki megittam a bort.

Igazi szerelem

Az a vasárnap délután mindig emlékezetes marad, mert másnap kezdtem gondolkodni, hogy vajon mit gondolt rólam az a legény, hogy én egyből megittam azt a pohár bort. Azt hihette, hogy ez egy részeges leány? Pedig a valóság az volt, hogy olyan édeskés volt az íze, csak azért hajtottam fel. Ezen aztán törhettem a fejem, szégyelltem is nagyon. Alig vártam, hogy csütörtökön újra jöjjön, mert azt hittem, hogy fog szólni valamit a borivásról. De szerencsére nem volt arról szó, hanem megemlítette, hogy a következő vasárnap egy kiránduló vonat indul Felix-furdőre, és ha lehetne, akkor mennénk el mi is. Én szívesen mentem volna, meg is kérdeztem Apát, elenged-e. Ő így szólt:

– Én elengedlek, de vizitek magatokkal Nusit is, csak úgy mehatsz! Nem gondolod, hogy elengedlek egy katonaviselt legénnyel egyedül!

Na, mikor a választ Ferinek megmondtam, hát az nem tetszett neki. Ő úgy vette, hogy „ellenőrt” küld velem Apám. Én próbáltam erről lebeszélni Apát, de nem lehetett. Diószegi Feri egy darabig csak gondolkozott, utána így szólt:

– Isten neki, ha Gyuri bácsi így akarja, jöjjön Nusi is! Elfér a vonaton. Legalább lát világot és megfürdik!

El is mentünk vasárnap reggel. Ott gyülekeztünk a vasútállomáson kilencen. Velünk jöttek Diószegi Zsuzsika Butyka Jóskával, Nagy Misi Kerekes Annuskával és még egy házaspár. Reggel hét órakor indult a vonat. Emlékszem, milyen jókedvünk volt. Mert a társasutazás akkor még újdonság volt. (Manapság már természetes.)

Nagy készülődés volt már szombaton, mert ennivalót készítettünk reggelire, ebédre. Nagy lázban voltak a lányok, hogy a kézi kosár szépen legyen megrakva. Akkor a hóstáti körökben az utazótáska még nem volt divatban. Szép piros kockás terítővel takartuk le a kosarat. Mi piros pettyes szoknyát és

fehér kötenyt vettünk fel. Már alig vártuk, hogy odaérjünk. Az én legényemnek bosszúsága volt az úton, mert sehogy sem tudott mellém ülni a vonaton. Akárhogy ültem, Nusi mindig kettőnk közé ült és elválasztott minket. Butyka Jóska meg is jegyezte egy-két szóban finoman:

– Az öreg Romitán jól vigyáz a leányára, hogy őrséget küld mellé!

Még ma is emlékszem, hogy szégyelltem a barátok előtt ezt az ügyet, de nem tehettem róla. De azért megérte, mert életemben akkor ültem először vonatra. A fürdés is jó volt, mert olyan tiszta természetes forrásvízben sohase fürödtünk. Estefelé már sajnáltuk, hogy vége az úszkálásnak, csomagolni kezdtünk, mert nyolckor indult a vonat haza Kolozsvárra. Szerencsére elértük a vonatot, vidáman elhelyezkedtünk, és már indult is a vonat. Emlékszem, hogy Csúcsán öt percre megállt a vonat, és Feri leszállt egy üveggel vízért. Már eltelt az öt perc, Feri még nem ült vissza, és már újra indult, én kiáltottam a Feri nevét.

Talán az a nyár telt el a leghamarabb, mert most az eszemben egészen más gondolatok forogtak. Valahogy most éreztem igazán, hogy valaki engem is szeret és megért. Értékeli a munkámat. Sokat beszélgettünk, tréfálgattunk, mikor Feri nálunk volt, és valahogy olyan szolgálatkész volt mindig, esténként akart segíteni is. Emlékszem, Apa milyen meglepéssel nézett reá, ahogy látta a munkát a kezében. Milyen másképpen rakta meg a szekeret! Emlékszem, amikor ősszel hoztuk a törökbúzáat, és este többen összegyűltünk hántani, Feri már úgy forgolódott az udvaron, mintha odatartozna a házhoz.

Egy este azzal az újsággal állt elő, hogy lesz szüreti bál októberben, és ő szeretné, ha mi is öltöznénk fekete betyárnak. Én is szerettem volna, csak az ütött szeget a fejembe, hogy miért feketébe. Erre Feri azonnal válaszolt, mondván, azért, mert ő szeretne engem eljegyezni, ha lehet, már karácsonyban, és így már utoljára lesz csőszlegény. (Tudniillik a hóstáti hagyomány szerint, aki ősszel fekete betyár lesz, az azon a télen megnősül.)

Egy vasárnap este szóvá tette, hogy ő nem sokáig szeretne udvarolni, és ha nincs ellene kifogásom, szeretné, hogy karácsonykor meglegyen az eljegyzésünk. Szóltam is Apának erről az eseményről, láttam, nagy gondhullám vonul át az arcán. Kicsit később így szólt:

– Hát bizony, fiam, ennek így kell lenni, a leány férjhez megy. De vajon velem mi lesz azután? Ki fog járni a szekérrel? Ki segít majd nekem?

Így siránkozott az én Apám, de nem tudtam megvigasztalni, mert elhatároztuk az eljegyzést. Ettől a naptól kezdve már elkezdődött a készülődés a nagy napra. Már 1953-ban az én bútoraim is elkészültek a Liliom utcai Seffer József műhelyében. Mivel ott dolgoztam a tejsarnokban, én kértem Apámat, hogy ott rendeljen egy garnitúra bútort nekem, ami az év végéig készen is lett. Itt emlékezem Seffer úrra, aki igazi becsületes munkát végzett. Bútorai olyan épek és tartósak voltak, hogy ma, negyvenöt év múlva is megvannak. Bár a mostohám egy darab ruhaneműt vagy kelengyét nem vásárolt nekem, azért

mire eljött az ideje, tele lett a szekrényem minden szükséges ruhaneművel. Drága Biri néném szerezte a házhoz a kedves paplanvarró asszonyt, Sükösdnét, aki nekem az égőpiros selyem paplanomat varrta. Én is igyekeztem még megvarratni a kicsi Boga nénivel a többi ágyneműt, alsóneműt, úgyhogy már karácsonyra készen volt minden.

Már a néném mind gyakrabban jött át hozzánk, és Apával tanácskoztak. Persze én is beleszólhattam a terveikbe. Már megbeszélték, hogy karácsony másodnapján délben tartjuk az eljegyzésünket. A Feri részéről Kerekes Misi bácsiékat hívtuk násznagynak, mivel ők voltak Feri keresztszülei. Az én részemről meg Szabó Misi bácsiékat, mint Édesanyám nővérét és sógorát hívtuk el. Rajtuk kívül Feri családja meg az én családom volt jelen.

Csak annyira emlékszem, hogy szép fehér virágkosarat kaptunk és tortát.

A szilvesztert már mint menyasszony és vőlegény együtt töltöttük a Feri szüleinél szűk családi körben. Rumos tea és hájastészta volt az asztalon, és amíg vártuk, hogy megkonduljon a Bulgária-telepi kis templom harangja, addig elfogyasztottuk a jó füstölt kolbászt tormával. Emlékszem, hogy régen nem volt szokás reggelig bulizni, mint most napjainkban. Miután beállott az új esztendő, még egy pohár bort koccintottak a férfiak és boldog új évet kívántak egymásnak, majd hazamentek pihenni.

1954 újév vasárnapján templomba mentünk, ez volt az első utunk az új esztendőben. Már egyre több időt töltöttünk együtt, délután legtöbbször nálunk volt, esténként nézegettük a szüreti báli képeket, ahol a leendő sógor-nőm, Zsuzsika is csősz volt Butyka Jóskával. Az esküvőnket február hetedikére terveztük a vőlegény házánál. De ahogy beállt az új év, borzasztó hideg ereszkedett le. Nagy havak estek, nem lehetett járni az utakon. Még ma is emlékszem, mekkora hórakások voltak a járdán. Nem láttam, hogy ki sepri a havat a túlsó járdán. Az apósoméék két szobájában, körbe a falak mellett ácsoltak össze asztalokat. A főzés a kis konyhában volt. Nagyon nehéz volt lebonyolítani az esküvőt, nem lehetett semmit kivinni, mert fagyott meg minden.

A régi szokás szerint a lakodalmi tyúkhúslevesbe csigát szoktak az asszonyok készíteni. Ezt a menyasszony házánál csinálták kalákában, esténként összegyűlt hat-nyolc asszony, leány, egyik gyúrta a tésztát, a másik nyújtotta, és a többi bügyörgette az orsóval a bordán. Ez idegölő munka volt, de ez volt a szokás. Emlékszem, úgy 5-6 liter csigát csináltunk. Már a csiga készen volt, közben hívogattuk a közeli rokonokat. Nekem csak két *nyuszóleányom* volt, Kerekes Annuska és Kilin Dodó, az Erzszi néni leánya. Vőfély a vőlegény unokaöccse, Nagy Misi volt. (Ő a mai napig közeli barátunk.)

Lassan elkészült a menyasszonyi ruhám is halványzöld szövetből, hozzá fehér kötény és fekete bársony lájbi. Fehér hárász is volt a ruhámhoz, de azt kölcsön kaptam a nénémről.

Már a januári hónap vége felé jártunk, még nagyobb hóhullások voltak. Emlékszem, hogy az esküvő előtti napon négyen-ötön férfiak elhánták a ha-

vat az útról, mert a vendégsereg nem tudott volna elmenni a sarki templomig. Esküvő előtti pénteken a vendégek egy pár tyúkot meg egy egész kenyeret vittek a vőlegény házához. Nászajándékként, az akkori szokás szerint, bordó zománcos edényeket és konyhai dolgokat vittek. Én az esküvőnkön egy szekerre való edényt kaptam, meg egy porcelán ebédkészletet Biri nénémektől. (Ezekből az erős, vastag falú, bordópiros edényekből még ma is van néhány darab, amit soha nem használtam.) Ezeken kívül két vendégtől két darab festményt is kaptam.

Elérkezett a nagy nap, amikor 1954. február 7-én benyitott hozzánk Nagy Misi, a vőfély piros pántlikás vesszőjével és vezette a tisztelt násznépet, hogy elvigyenek a templomba esküdni.

Már kora délután kezdtem előszedni a család ünneplő ruháját. Az én halványzöld menyasszonyi ruhám is ott díszelgett az ágy tetején. Lázás sietséggel készítettem a köményes pálinkát, amivel a násznépet megkínáltuk, meg néhány kalácsot is sütöttem, azt szeleteltem fel és tányérra raktam szépen. A nagy hideg ellenére is igyekeztem, hogy a szőnyeg a konyhában tisztán maradjon, ezért újságpapírokat teregettem rá. Ma is emlékszem, hogy milyen lámpalázam volt, a szívem a torkomban kalapált.

Már közeledett az óra, amikor jön a násznép. Négy órakor kezdtem öltözködni. Drága néném jött át, hogy segítsen nekem, és a fehér mirtuszkoszorút is ő tette a fejemre:

– A jó Isten áldjon meg, őrizzen meg és segítsen meg ezen az úton, kicsi Anna!

Ezekkel a szavakkal bocsátott utamra Biri néném, a drága lélek, aki a szomszédból irányította az egész leányéletemet. Egyszer csak kopognak az ajtón, és Nagy Misi, a vőfély jött be megkérdezni, hogy bejöhet-e a násznép és a nyuszóleányok. Az én Apám is fel volt már öltözve, csak ennyit szólt:

– Jöjjenek-jöjjenek, szívesen látjuk, vajon mi járatban vannak itt nálunk?

Azután szép lassan bevonult az egész vendégsereg, körbeálltak, szorosán egymás mellé, alig fértek. A nyuszóleányok körülöttem forgolódtak a belső szobában. Közben a vőfély így szólt:

– Tisztelt örömapa, mi eljöttünk ehhez a házhoz, mert úgy tudjuk, hogy egy virágszálát neveltek itten, és ha eladó, úgy elvinnénk a vőlegény számára. Hozzák elő.

Régi hóstáti hagyomány szerint előbb a nyuszóleányokat hozták ki, csak azután a menyasszonyt. Mikor kijöttem, tűzpiros volt az arcom, a vőfély megforgatott s szólt:

– Hát ez lenne az, tisztelt vőlegény uram? Már ne válogasson olyan sokat!

Ma is emlékszem, hogy az én jámbor és komoly vőlegényem azt mondta:

– Ez az igazi!

Utána a násznagyok mondták el a szokásos beszédet a leányos háznál, és azután útnak eredtünk az Arad utca sarkán levő kicsi református imaházba.

Elöl a vőfély, utána a násznagyok, utána a vőlegény a nyuszóasszonyokkal és végül a menyasszony, tehát én a nyuszóleányokkal. Keveset kellett gyalogolni a nagy hóban, hamar odaértünk. Ma is emlékszem, hogy mentünk fel a jeges betonlépcsőn, és az Úr asztala körül megálltunk. Kassai tiszteletes úr végezte az esketést, és utána mondtuk el mind a ketten, hogy „Holtomiglan és holtodiglan”. Utána a kis násznép elkísért a mai Câmpina utca 21. szám alatti családi házhoz, ahol az esküvői asztal meg volt terítve.

Vasárnap reggelig tartott az esküvő. Reggel a nyuszóasszonyok kiszedték a hajamból a fehér szalagot, levették a mirtuszkoszorút a fejemről és a hajamból kerek kontyot tekertek, amire asszonyosan egy kék bársonykendőt kötöttek. Ezután elkísért a násznép újra a templomba már mint új asszonyt és új embert, és még vasárnap délben visszakísértek az apósom házához, mint a menyét, Diószegi Ferencnét. Hétfőn reggel már előttünk állott az új élet, tele reménységgel, gonddal, de szeretetben éltünk azóta negyvennégy évet. Ma Feri bácsi hetvenéves, és én magam hatvanöt éves vagyok, Isten segedelmével.

Előttünk az élet!

1954. február 9-én hétfőn reggel elindultunk mi ketten az én jó férjemmel az új élet felé. Jobban mondva elindultunk egy úton, ami látszólag elég göröngyös volt és tele várakozással. Vajon hogyan tovább? Hogyan is kezdjük el a munkát most már közösen, mint férj és feleség? Számomra olyan hihetetlen volt, hogy én mától kezdve asszony vagyok, és vége minden leánybarátságoknak. Ezentúl a komoly, meggondolt feleség kell legyek, és közös gondolataink lesznek ezután. Ettől a naptól kezdve Apám parancsai megszűntek, de már más nehézségeink lesznek.

Lezajlott a kis lakodalmunk, elmentek a vendégek, és miután az utolsó vendéget is kikísértük, csak mi maradtunk a házban, meg Apósomék, meg a sógornőm, Zsuzsika, na meg, akik a konyhán segítettek. Először is fevetettük az ünneplő ruhánkat és háziasán felöltöztünk, és rendeztük vissza a két szobát, ahol terítve volt a két lakodalmas asztal. Még ma is emlékszem, hogy a nagy hó és hideg még két hétig is tartott.

Nagyon nehezen és keservesen ment a takarítás. Emlékszem, hogy fagyott oda a kezünk a súrlókefére. A két férfi hordta a vizet be és ki, de jeges volt a csizmájuk is, ahogy bejöttek. Azzal is gond volt, hogy haza kellett vinni a sok kölcsönkért edényt, asztalokat, padokat. Emlékszem, hogy mind kimostuk a fehér abroszokat, és ahogy kiterítettük a spárgára, azonnal csonttá fagyott, ahogy fújta a szél, még ropogott. Már eltelt egy hét is, mire helyre került minden.

Mi ketten a párommal az utca felőli szobába rendezkedtünk be, Anyósomék meg a közbelső nagy konyhába. Már az első naptól kezdve egy kosz-

ton voltunk, így akarták a szülők, amíg egy kicsit elindulunk, amíg nekünk is lesz saját háztartásunk.

Emlékszem ma is, hogy igyekeztem alkalmazkodni a férjem családjának szokásaihoz. Ott nekem minden új volt, nagyon oda kellett figyeljek, hogy mit miért kell úgy csinálni. Voltak általam nem ismert szabályok. Már az első hét is eltelt, és én mint újasszony jöttem-mentem a Diószegi portán. Szerettem mindennemű munkát, ami a ház körül adódott. Többek között az istállóba is jártam, bár itt nem volt szükség ganerakásra, de a fejést azért magamra vállaltam. Mikor fejni mentem, először az én tehenemet fejtem, utána az Apósom piros-tarkáját fejtem. Ez a tevékenységem tetszett Apósoméknak, már azelőtt a párom elmesélte, hogy a leendő menyük az istállóban is kellett dolgozzon. Akkor úgy vettem észre, hogy nekem ezzel a tudásommal nagyobb tekintélyem lett abban az új családban.

Ma is emlékszem, hogy milyen lámpalázban készültem vasárnap a templomba. Először a párom fekete ruháját vettem ki a szekrényből meg a keményített fehér inget, szépen odaraktam a szék karjára, a mosdótálba vizet melegítettem, abba kulcsszappant tettem és hívtam a páromat mosakodni. Mikor kintről bejött, levetközött derékig, úgy mosakodott meg. A fekete keményszárú csizmáját ő kefélte fényesre, a kerek zsebóráját a nagy szemű láncon a lájbi zsebébe tette és rövid kabátot és bundás sapkát vett fel és készen is volt. Én már az első naptól láttam, hogy milyen katonásan gyorsan öltözködött.

Közben én is szerettem volna készülni, csak az volt a baj, hogy miképpen tudnék megmosakodni, mert nagyon szégyelltem magam az új otthonomban, míg rájöttem, hogy bevigyem a lavórt az első szobába, és így jó is volt. Én is igyekeztem szépen felöltözni, már amennyire volt nekem elég szép ruhám. Emlékszem, hogy az első vasárnap az égszínkék szövet ruhámat vettem fel, fehér kötényt kötöttem és kék bársony kendőt a fejemre. A baj csak az volt, hogy sehogy sem sikerült a kendőt úgy megtúrni, hogy szépen simuljon a kontyomra. Bizony többször levettem, újrasavaltam, míg végül sikerült.

Emlékszem, hogy nagyon kellemetlen volt az első felöltözés, de azután megszoktam. Arra már nem emlékszem, hogy együtt mentünk-e a templomba, vagy mi előre mentünk. Arra jól emlékszem, hogy mindenki minket nézett, az új házасokat. Apósom, nyugodjon békében, a megszokott helyén a férfiak közt foglalt helyet, és mellette ült az én párom is. Erre a szokásra emlékszem ma is. Olyan szép volt, hogy az apa a fia mellett ült az Isten házában. Anyósom a templom jobb kéz felőli padsorában szokott ülni az ő megszokott helyén, persze, akkor én is abba a padsorba ültem be.

Akkoriban Kassai tiszteletes úr prédikált az ő megindító, szelíd tónusával, és én nagyon odafigyeltem az igére, amit felolvasott. Az első vasárnap nekünk szólt a prédikáció, és az elég volt az egész életünkre. Emlékszem, így szólt:

– Az Úr áldjon meg és őrizzen meg titeket! Világosítsa meg az Úr az orcáját néktek! És adjon nektek békességet. Ámen.

Ezekkel a szavakkal az eszünkben jöttünk haza a templomból és vigyáztunk, hogy amit ott hallottunk, hiábavaló beszéd ne legyen. És úgy is volt.

Szürke hétköznapiak

Még a lakodalmi hangulatra emlékeztünk az első hónapban, de már inkább a szürke hétköznapiakat éltük. Reggelente az én párom korán kelt, mert az istállóban volt dolga az állatokkal. Itt is, mint Apáéknál otthon, tehének meg lovak voltak, ezeket reggelenként tisztára pucolta kefével, vakaróval, amivel kellett. De volt is dolga elég velük, mert mire a pajta is tiszta lett, már jó világosság volt kinn, már kellett menni fejni. Én is felkeltem, miután a párom már kiment, rendbe raktam az ágyat és a szobát és én is kijöttem a konyhába. Ott forgolódtam én is a kemence körül, a reggeli tevékenységet gyakoroltam.

Hát bizony a kezdet nagyon nehéz volt. Igyekeztem, hogy mindent jól csináljak, de sajnos itt mindent másképpen csináltak, mint az én Apám házában. Valahogy éreztem, hogy az én tudásom kevés ebben a háztartásban. Itt nem tehettem a dolgom, mint otthon, mert itt szabályok voltak, ami például szabad volt a nagyleánynak, Zsuzsikának, az nem volt szabad nekem. Ha valamit a kemencére tettem, azt nem oda kellett tenni. Például vizet hoztam a kútról és nagy fazékba melegíteni tettem a reggeli mosléknak a fejős tehéneknek. De igen korán odatettem, előbb az Anyósom reggelijét melegítettük, mert ő beteg volt. Én pedig mentem volna fejni, de oda is meleg vizet kellett vinni a sajtárban, a tehén tőgyét megmosni. Kerestem egy tiszta törölt is a tőgyet megtörölni, de sajnos azt sem jót választottam, mert egy rongy is megfelelt itt erre a célra. Mikor már valahogy leülhettem a kis fejőszékre a tehén mellé, ott már otthon éreztem magam, az volt az én világom, ezt szerettem csinálni, hiszen otthon is az istálló volt az a hely, ami az enyém volt. De itt sem ülhettem sokáig, bevitettem a tejet mind a két tehéntől a házba, ott átszűrte a házi leány az övéket, én is a miénket, és töltöttük kandérokba, hogy vigyük a tejesházakhoz.

Én még ma is emlékszem azokra a kedves családokra, ahova hordtam a tejet. Ezeket a tejesházakat Apám adta át nekem, mert leánykoromban is hordtam oda tejet. Nem messze volt az a néhány család, alig tíz percre az Apósom házától. Egyik a Kenyérmező utcában (ma Câmpul Pâinii). Ott Tótné Rózsika néninek napi két litert. Azután a Honterus utcába a két Deretei családnak két-két litert, meg ugyanabban az utcában Nagy bácsinak és Kilin néninek egy-egy liter tejet vittem.

Még ma is emlékszem ezekre a kedves emberekre, akik annyi szeretettel voltak irántam, mikor reggelente megjelentem a piros kandérokkaival meg a fél-literessel, amivel kimértem a tejet. Mindig megkérdezték, hogy nem fázik-e a kezem, melegedjek meg egy kicsit. Néha még meg is kínáltak egy-egy pohár

likőrrel, házi süteménnyel. Emlékszem a kicsi Deretei Károlynéra (ő még ma is él), milyen igazi finom úriasszony volt, milyen szép rend és tisztaság volt a konyhájában. Nekem ő a kicsi Dereteiné volt, mivel a sógornője magasabb volt. De a többi tejesháznál is mindig olyan szeretettel fogadtak, úgyhogy éreztem, hogy tisztelnek engem azért, hogy kiszolgálom őket rendesen, és soha nem mértem szűken a tejet a lábasukba.

Szokás volt a mi hóstáti köreinkben, hogy nem akármilyen otthoni öltözetben vittük a tejet a házhoz, hanem szépen felöltöztünk tisztán, takarosán, csinosan. Ez is amolyan hagyományos szertartásnak számított. Télen a szép piros vagy diftin szoknya meg a kék dokk kötény, bársony kendő, csinos rövid szövetkabát, ez volt az új menyecskedivat. Később jött divatba az irhabunda, de az is rövid. Még olyan is volt, hogy csak a háta és az eleje volt báránybőr, és az ujjá kötött gyapjúból volt. Ez a változat inkább a nagyobb gazdaleányoknál meg asszonyoknál volt divat.

De visszatérve a reggeli programhoz, ez a tevékenység úgy kilenc óráig tartott, utána hazamentem, a mosogatás következett, előbb a tejeskannák és utána a többi konyhai edények. Ebédet az elején az Anyósom meg a sógornőm főzött, én csak besegítettem néha a főzésbe.

Piacra is mentünk hetente kétszer-háromszor. Az én páromnak már az előző évben termeltek hagymát. Ezt vittük a piacra télen, amíg később nekünk is termelt valami a Gyöngyvirág utcai kertünkben, amit a párom kapott a szüleitől nászajándékba. Ez a kis telek a mi jelenlegi lakóhelyünk, ahová már az első évben, 1954 nyarán elkezdtük építeni a kis házunkat. De még abban az évben csak a fél kertet adták oda nekünk használatra, mert a másik fele Anyósoméknak kellett, mert abból kellett kistafirungozzák a sógornőmet, Zsuzsikát, aki velem egyidős volt ugyan, de később ment férjhez. Ez utánam négy évvel történt.

Lassan teltek ezek a téli napok, a reggeli tejhordáson kívül egyéb esemény nemigen került. Hetenként el-elmentünk a piacra egy kevés holmival, de már déli 1-2 órára hazajöttünk, utána az ebéd következett nagy csendben, mosogatás és egyebek. Apósom (nyugodjon békében) délutánonként le szokott a konyhai padra feküdni, és olyan jóízűen aludt, még horkolt is sokszor. Ő békés, csendes ember volt, nem szólt bele az asszonyok dolgába. Mikor délután felébredt a szundikálásból, kiment csendesen az udvarra, tett-vett, ment a pajtába, rendezte az állatokat. Volt Apósomnak egy Bözsi nevű sárga kancája, azt nagyon szerette, kefélt, simogatta. Kinn az udvar sarkában volt egy disznóól is, mindig voltak malacok benne. Apósomnak voltak kedvenc malacai, amiket becézett, és így hívogatta őket:

– Gyere ki, Berci, gyere ki, Daróci meg a csonka fülű Gyuri! Gyertek ki, na!

Olyan tiszta lelkű, vidám öregember volt, nem volt hivalkodó vagy kapzsi

típusú, hogy hajtsa a családját a pénz miatt. Emlékszem, ahogy este már vacsora után nyugovóra tért az ágyba, halkán mondogatta:

– Na, Istennek hála, eltött ez a nap is, most már pihenjünk szépen!

Anyósom szegény, ő beteg volt, én már a kezdettől fogva az ágyban ismerem meg. Néha fel is kelt, de a legtöbbször feküdt, rengeteg gyógyszert szedett, egyszerre többfélét is. Valami szívbetegsége volt, meg idegbaja, ezektől szenvedett, orvos is járt hozzá, mint a kedves Tamás doktor, meg Traup doktor, aki a szívbaját kezelte. Nekem olyan furcsa volt, hogy az Anyósom az ágyból irányítja a háztartást.

Ami a sógornőmet illeti, ő is különös volt, mert mutatott valami kedvességet velem szembe, de én éreztem, hogy ezt erőltetetten teszi. Éreztem, hogy valami feszül a levegőben. Valami, amit én nem tudok, valamit titkolnak előlem és olyan röviden és kimérten beszélgetnek velem. Néha azt is észrevettem, hogy a párommal milyen szigorúan beszél a két fehérnép. Apósom szegény keveset beszélt, ő inkább dolgozott, de azt is hamar észrevettem, hogy itt nőuralom van, itt a férfiembernek nincs szava. Itt főképpen a kedves sógornő parancsol még az Apósomnak is. Én csak hallgattam és néztem, hogy mi történik körülöttem, de én magam véleményt nem mondhattam. Sokszor este, lefekvés előtt, kezemet összekulcsolva, ágyam előtt állva így imádkoztam:

– Ó Istenem, Uram, segíts minket mielőbb elköltözni a saját házukba!

Az első csalódás

Még ma is emlékszem, hogy házasságunk évében, 1954-ben mennyire vártuk a tavaszt. Mikor reggel felsütött a nap, annyira reménykedtünk, hogy már csak eljön az áldott tavasz, mehetünk a kertbe, a mi kertünkbe és már ültethetünk pirihamyát, salátát és azt már vihetjük a piacra és nekünk is lesz saját pénzünk. Habár az esküvőnkön kapott nászajándék pénz is a miénk volt, de azt már március elején a párom elköltötte. Már abból a pénzből a vásárban megvette a faanyagot a házhoz meg a téglát is. A kis házunkhoz való anyag egy része ott volt lerakva a Gyöngyvirág utcában. Még kerítés vagy kapu nem volt csinálva, csupán valami széles száldeszkből volt összetákolva az utca felől valami kerítés egy lécből készült utcaajtóval, amit dróttal zártunk be. Még sokáig ezt a kaput használtuk, mert először a házunkat kellett építeni. Úgy örvendtünk, hogy már melegszik az idő, és már lehetett ásni a kertben. Egy nap átmentünk a kertbe, a párom ásott, én meg szedtem össze a szemetet, követ a kertből, és megbeszéltük, hogy másnap veszek a piacon pirihamyát és azt a pár ágyást beültetem. Úgy is volt, vettem vagy két kiló pirihamyát. és már délelőtt átmentem, hogy ültessem el.

Már említettem előző soraimban, hogy Anyósomék még az első évben csak a kert felét adták nekünk, termeljünk benne, a másik fele még a szülők

része volt. Ebből kellett a sógornőmet kistafírungozni. Mi ezt megértettük, és így két gazda volt egy telken abban az 1954-es évben. Azon az emlékezetes napon is szépen felöltözve jöttem a kertbe, hogy elültessem a piri hagymát. Már láttam, mikor a drótos ajtót kiakasztottam, hogy a sógornőm ott ült az ő felükben. Eszemben volt, hogy úgy illik, hogy én köszönjek előbb, mivel ő már ott volt előbb. Mikor oda értem, ahol ő ültetett, letettem a kosaram és illedelmesen köszöntem:

– Szervusz, Zsuzsika! Mit dolgozol? Jó, hogy szép idő van!

De az én kedves sógornőm nem úgy fogadta a köszönésem, ahogy én gondoltam, hanem felemelkedett, csípőre vágta a kezét és sziszegve így szólt:

– Köszönj nagyapádnak, nekem ne köszönj!

Ennyi volt az egész. Erre a jelenetre még most is, negyvenöt év után is keserűen gondolok, mert én nem adtam okot arra, hogy így fogadja a köszönésem. Én otthon az ő házuknál jóformán ki sem nyitottam a számat, és ott csak az történt, amit a sógornő akart, még az édesapjának is ő parancsolt. Egyelőre az én vétkem csak az volt, hogy hamarabb férjhez mentem, és ő vénleánynak maradt.

Sokszor visszagondolok arra a tavaszi délelőtre, amikor az én kedves sógornőm így fogadta a köszönésemet. Nagyon fáj az ilyen magatartása, hiszen már a családhoz tartoztam és a testvérbátyja felesége voltam, és mégis így bánik velem. Erre nem is mertem azelőtt gondolni, hiszen az Anyósom nagy bizonyágtevő református asszony hírében állott. Ismerte az egész Bulgária-telep, hogy mennyire lelkes beteglátogató, mindenkit bátorító és halálesetekkor vigasztaló, lelkesítő személyiség. Azt, hogy ennek az igazi jólelkű asszonynak ilyen gonosz leánya legyen, ezt sehogyan sem tudtam elfogadni. Azon a márciusi napon is, amikor nekem olyan csúnyán válaszolt, én elültettem, amit vittem a kosaramban, azután hazamentem, már dél elmúlt, az ebéd után kellett nézni.

Azon a napon nem sokat segítettem a kemence körül, csak bementem a szobába és egyfolytában sírtam. Az ebéd sem kellett, ott is hagytam, semmit sem tudtam lenyelni, csak potyogtak a könnyeim. Anyósom kérdezte, hogy mi a bajom, de szégyelltem megmondani. Késő délutánig, amíg a férjem hazakerült a fuvarozásból, ki se jöttem a szobából, szégyelltem a könnyeimet, nem mertem elmondani, hogy mi bánt.

Mikor hallottam, hogy csapódik a nagykapu, és jött be rajta a párom a szekérral, akkor azonnal kimentem hozzá és elpanaszoltam, hogy mi történt. Szegény párom csak hallgatta a panaszom és nem tudta, hogy miként vigasztaljon, most már kinek adjon igazat, nekem vagy a húgának. Én kértem, hogy ne szóljon róla, ne legyen botrány, valahogy eltelik ez a kis idő, amíg készen lesz a mi kis házuk. Magamban kezdtem gondolkozni, hogy mi lehet az én hibám, hiszen nem ártottam a családban senkinek.

Ahogy visszagondolok ma is azokra a szomorú napokra, még ma is a hideg

ráz, milyen fájdalmas a szeretetlenség. Én szegény árva leány a gonosz mostohám karjai közül menekültem ebbe a tisztességes és rendes református családba, és most kezd kiderülni, hogy itt engem nem szeretnek, én ide nem szívesen fogadott családtag vagyok, inkább ellenség, mint barát. Esténként eszembe jutott drága jó Anyukám, hogy milyen jó lenne, ha élne, ha hazamehetnék hozzá, hogy elpanaszolhatnám a helyzetemet neki, és ő biztosan megértené az én nagy bánatomat. De jaj az én árva fejemnek, mert az én drága Anyámat elragadta tőlem a halál, még fiatalon, 41 éves korában tífusziárvány áldozata lett.

Még ma is emlékszem, hogy csalódásom a sógornőmben milyen mély nyomot hagyott a lelkemben. Már nem találtam szavakat, hogy megszólítsam. Valahogy kerültem a tekintetét, nem volt beszélőnk egymással. Szabad akaratom sem volt, hiszen nem az én házában laktam, el se mehettem valahova, mert ide kellett hazajönni. Nyugodjon szegény Apósom, ő talpig tiszta lelkű ember volt, de ő sem segíthetett nekem, mert neki is parancsoltak. Itt kimondottan nőuralom volt. Sokszor voltam tanúja, hogy a sógornőm Apósomra kiált:

– Na, menjen már, mit áll itt! Nem mondtam, hogy mit csináljon?

Apósom szegény, csak megfordult és kiment, végezte azt, ami meg volt parancsolva. Nekem ez nagyon furcsa volt, mert nálunk, az én Apám házában ez fordítva volt, ott Apám parancsolt, és mi engedelmeskedtünk. Szomorúan tapasztaltam, hogy ebben a házában vannak ráerőltetett szabályok. Például, hogy az Anyósom ágyban kellett feküdjön állandóan az ideg- és szívbajával, de azt nem az orvos tiltotta meg, hogy felkeljen. Hallottam, mikor rászólt:

– Anyuka most beteg, ott üljen az ágyban, ne keljen fel! Azért nősült meg a kedves fia, hogy legyen ki dolgozzon a házában!

Persze, ezek a szavak olyan gúnyosan lettek mondva, hogy én kellett éreznem, hogy reám céloz, csak azért mondja, hogy én halljam. De semmit se tettem. Szerencsémre, én reggel és este kijártam a pajtába fejni, mert mind a két tehenet én fejtem, a miénket is és az Apósomékat is, mivel a sógornőm nem tanult meg fejni. Rendesen behoztam mind a két tehen tejét.

Reggel mindig tettem oda egy nagy lábasba főni a frustukhoz. Mikor a tej felfőtt, az volt az első dolog, hogy egy csészébe töltöttem főtt tejet és odavittem az ágyba Anyósomnak. Még jó étvágyat is kívántam neki és újra kimentem. Mikor visszajöttem a konyhába, láttam, hogy Anyósom a tejet nem itta meg, ott van mellette érintetlenül. Azért megkérdeztem, hogy miért nem itta meg. Ő csak azt mondta, hogy ezt nem szerette, hozzon Zsuzsika másikat. Azután vitt neki a sógornőm egy másik csészében ugyanabból a lábasból, amiből én töltöttem, és az már jó volt. Ezért én nagyon meg voltam sértve, hiszen én fejtem azt a tejet, csak a kezemből nem fogadta el. Ez volt már a második csalódás az Apósom házában. Ezután este egy újabb sírás következett, és felsóhajtottam:

– Istenem, még mi vár reám?

De azért hála Istennek én nem adtam fel a reményt, félretettem mindent, amivel sértegettek, a sok hisztériás, szeszélyes viselkedését a sógornőmnek, és vártam a szép időt, az igazi tavaszt, amikor egész estig a mi kertünkben leszünk, és csak este kell menni haza vacsorázni és aludni, abba a rémes házba, ahol engem csak célzások és csúfolódások értek. Csendes óráimban néha elnéztem a párom szép fekete haját, pici bajuszkáját és azt a komoly, jó szándékú tekintetét, és elgondolkoztam azon, hogy milyen tökéletes ellentéte a családjának. Sehogy nem értettem, hogyan jött hozzám. Ahogy telt az idő, mind azután értettem meg, hogy ezt a fiút a család nőtagjai tiltották tőlem, de az én párom hősiezen kitartott mellettem és soha nem mondta meg nekem, pedig néha kérdeztem tőle, mintha éreztem volna ilyesmit. De mint ahogy lenni szokott, ha valaki szeret valakit, akkor nem a családját nézi. Én jóformán semmit nem vettem észre, ment minden a maga rendjén, csupán arra emlékszem vissza, hogy mikor az esküvőnk estjén a templomból az Apósomék házába értünk, ezt hallottam:

– Jaj, nem Rózsikát hozzák, jaj, nem Rózsikát hozzák!

Ezeket a szavakat jajgatták összeborulva Anyósom meg a sógornőm, míg a násznép elfoglalta a helyét az asztalnál. És csak most emlékeztem vissza arra a hideg fogadtatásra, amivel mint menyasszonyt köszöntöttek. Emlékszem arra a néhány szóra, amit a vőfély, Nagy Misi mondott, amivel a család szeretetébe ajánlott, hogy mennyire másképpen volt a valóságban azután, mikor elment a násznép, és üres lett a lakodalmas ház. Nem maradt benne semmi öröm, csak a lenézés és a megvetés. Még ma is emlékszem, hogy milyen görcsösen szorítottam Biri néném karját és átöleltem és nem tudtam elengedni. Úgy sírtam, zokogtam, hogy nem tudtam abbahagyni. Szegény Biri néném csak mind kérdezte, mi bajom van, ne sírjak, de én éreztem, hogy itt valami nincs rendjén, engem ide nem vártak. Ez a jelenet csak sok idő múlva derült ki, hogy nagy családi harcok dúltak ellenem, mert igen szegény és vagyontalan volt az Apám és ráadásul még nem is egészen magyar. Nagy szomorúság szállt a lelkemre a következő hónapokban, és csak egyvalami vigasztalt, hogy a párom végig kiállt mellettem és úgy-ahogy vigasztalt is.

Némi kikapcsolódás a ridegségből csak az volt, hogy néha vasárnap délutánonként ellátogattunk egy-egy rokonunkhoz. Ez is olyan hagyományos hóstáti szokás volt, hogy az új házások sorra látogatják azokat a családokat, akik az esküvőn jelen voltak. Így aztán alkalom nyílt a beszélgetésre, megkérdezték, hogy vagyunk. Kezdünk-e már építeni stb. Egy délután az unokanővéremhez, Kerekes Misiékhez mentünk látogatni, és emlékszem, hogy milyen meleg szeretettel fogadott áldott emlékü unokanővérem, Annuska. Azt se tudta, mit hozzon nekünk, bevitt a belső szobába, helyet kínált, engem megnézett tetőtől talpig, helyesen öltöztem-e fel.

(Itt zárójelbe írom, hogy a Kerekes házaspár volt, akik ebben a lupsai tár-

sadalomban az ők fénykorukban a legszebben öltözködtek.) Az én természetem is olyan volt, hogy nagyon szerettem a szépet, és ezt a házaspárt valósággal csodáltam. Sokszor elnéztem őket, mikor mentek a templomba karonfogva, szépen lépkedve, illedelmesen köszöngetve az ismerősöknek. Nekem mintaképem volt ez a házaspár, én mindig felnéztem rájuk. Emlékszem azokra a látogatásokra is. A nővérem, miután megdicsért engem, hogy jól vagyunk felöltözve, azért csendesen így szólt:

– Te kicsi Anna, nekem az arcod olyan különös, valami bánt! Gyere ide be a kis szobába és mondj el mindent!

A párom a Kerekes sógorommal a konyhában maradt, és én a drága nővéremmel bent beszélgettem a szobában. Nekem olyan jó volt kiönteni a szívemet a jó lélek előtt, mintha utána már könnyebb lett volna minden. Olyan szépen tudott beszélni hozzám az ő barátságos, meleg hangján:

– Hát megértelek téged, kicsi Anna, de hidd el, így kell legyen! Hallgass meg engem, reggel és este mindig imádkozzál! Meglátod, ez a rossz eltelik, majd lesz házatok, és boldogok lesztek!

Úgy is volt, mert a párom nagyon sokat fuvarozott, hogy pénzt hozzon a házhoz, hogy gyűljön az anyag a mi kis házunkhoz. Mikor láttam, hogy az anyagrakások mind gyűlnek a telken, mind jobban bíztam abban, hogy nem tarthat sokáig ez a gyötrelmem, egyszer nekünk is lesz kis szobánk és konyhánk, ahol én leszek a háziasszony, erre vágytam.

Jön a gólya

Bármennyire is nehéz volt az életünk, azért csak eljött az igazi tavasz. Már palántát is ültettem a kertbe. Apósoméknál a kertben a férjem nekünk is rakott két melegágyat, abban termeltünk palántot a kerthez is meg a mezőre is. Már április volt, a hagyma már kezdett bújni a mi kertünkben. Szép ágyásokat csináltunk karalábénak, salátának. A mi kedves szomszédasszonyunk, Szabó néni gyönyörködött azon, amit ültettem, hogy milyen szép sorba vannak a palántok. Megdicsért a jó asszony, mindig mondta:

– Légy ügyes, kicsi Diószeginé, és légy olyan jó, mint Édesanyád! Ó, a drága Lulus, ő volt a legjószerűbb hóstáti asszony ezen a telepen!

Ma is emlékszem, hogy milyen jólesett annyi év után mindig csak szépet és jót hallani drága Édesanyám után. Az ilyen szavak, amivel Édesanyámat dicsérték, engem valahogy felmagasztaltak. Sokszor felkiáltottam, mikor egyedül voltam:

– Édesanyám él, ő nem halt meg!

Hiszen él az emberek emlékezetében, szeretettel megőrzik az emlékét. Mondhatom, hogy abban az időben ezek a szép emlékek éltettek engem egyik napról a másikra.

Már kezdtem erőre kapni, már volt valami, amiért érdemes élni, dolgozni. Mindig is volt egy gondolatom, hogy amikor nekem is lesz saját otthonom, én is olyan szeretnék lenni, mint Édesanyám, hogy a házam ajtaja mindig nyitva legyen azok előtt, akik kérni jönnek hozzám. És ez az érzés lett úrrá rajtam, ettől lettem erősebb és már szembe tudtam nézni a rám leselkedő gúnyolódásokkal, a kötődéssel és mindennel, ami engem támadott naponta. Igyekeztem elfogadni a sorsomat, úgy, ahogy van, és bíztam a jövőben, ami előttem van.

A párom csendes, jó ember volt, a szüleivel nem vitatkozott, mindig annyi munka volt, hogy kevés idő maradt a beszédre. Este mindig későn jöttünk át a kertből, vacsoráztunk és mentünk be. És ahogy teltek a hétköznapi és vasárnapok, úgy alakult ki képzeletünkben a mi házasságunk, a mi háztartásunk, mert már elképzeltük a mi kis szobánkat meg a függönyt az új ablakon, meg a képeket a falon, meg a kemencét a mi konyhánkban, és rajta fő a vasárnapi ebéd. Ezek a képek jelentek meg lelki szemeim előtt, és már nem is érdekelt más egyéb semmi. Reggel, mikor felkeltünk, kicsit borzongtunk a hűvös szobában, de siettünk végezni a ránk szabott munkát, mert volt már reményünk, volt egy szép álom, ami valóság lesz egyszer.

Most visszaemlékszem házasságunk első húsvétjára az Apósom házában. Néha fölkel az ágyból Anyósom is, irányítani a házi teendőket. Ünnepe előtt nagytakarítást rendeztünk az egész házban. Nagy csodálatomra ebben a házban a férfiak is kivették a részüket a nagytakarításból. Ők verték ki a szőnyeget, ők hordták ki-be a mosóvizet, de még a padlósúrláshoz is nekigyürköztek. Én ezt sehogy se tudtam elfogadni, tiltakoztam, hogy itt vagyunk mi ketten a sógornőmmel, elvégezzük mi, hiszen ez asszonyi tevékenység. De így szóltak:

– Te csak ne szóljál bele, nálunk ez a szokás, ők erősebbek, súroljanak! Ha te olyan nagy hős vagy, súrolj a te szobádban, ott a te dolgod!

Bizony így volt, ebben sem tudtunk megegyezni, úgyhogy én a szobámat szépen rendbe tettem, s a többit rájuk bíztam. Már több dolog volt. Túl a mi kertünkben már volt zöldhagyma, készítettük a piacra. Már alig volt üres ágyás a kertben, mind be volt rendezve. Húsvét előtt elég száraz idő volt, öntözni kellett az ágyúsokat. Még abban az időben nem volt szokás a vízvezetékkel az öntözés, hanem a kútból húztuk a vizet és öntöttük a nagy cseberbe, onnan öntözőkannával hordtuk a kert végéig és úgy öntöttünk ágyúsonként.

Ez a hagyományos öntözés volt a Hóstátban a legnehezebb kerti munka. Reggel korán kezdődött és egész tíz óráig is eltartott, mert szaporátlan volt egy kannával végigöntözni az összes ágyúsokat. Mire az én párom is elvégezte az öntözést, már bőrig vizes volt, minden alsóruháját le kellett vetnie. Én a kútból húztam a vizet és öntöttem a cseberbe, én nem voltam annyira vizes. Az a kis kút nagyon bő forrású kút volt, egészen addig, amíg a főúton, a Câmpina utcán lerakták a főkanálist. Azóta a kutakban a víz megszűnt. A kút

a kertben még sokáig megvolt, de víz nem volt benne, be kellett vezetni a vezetékvizet. De ez rá egy pár évre történt szerencsére.

Emlékszem, akkor alig vártuk, hogy teljen el a húsvét, már menni kellett a mezőre. Nekünk is volt adva a szüléinktől egy-egy fél hold Gellán meg Borháncson, meg egy kis darab a Berekben. (Ezt az első osztályú termőföldjét a hóstáti gazdáknak később elvették a társulás idején.) De addig, amíg a társulás és utána a kollektív gazdaság nem alakult meg, addig nagyon szép termésünk volt a Berekben. Abban az évben is, házasságunk első évében ültettünk oda palánt hagymát, zöldséget, nyárirózsa krumplit meg céklát. Emlékszem, hogy 1954 tavaszán hogy igyekeztünk berendezni a mi kis berki földünket. Nagy várakozásunkra eljött a húsvét is. Anyósom már nagypénteken elment a templomba. Ő nem hiányzott egyik istentiszteletről sem. Azon a napon a háznál böjti nap volt, csak héjában főtt krumplit ettünk meg pattogatott kukoricát. Már összeraktuk a töltött káposztát, és Anyósom este készítette a kovászt a másnap sütendő kalácshoz. Daráltuk a diót a beiglihez, házi tejfölből fazékban kevertük a vaját. Apósom (nyugodjon békében) a kalapjában hozta be a szép friss tojásokat a fészekből, mi meg tettük oda főni piros tojásnak. Az én párom meg a hátsó színben vágta a száraz fát vékonyra, hogy jobban égjen a tűz.

Mindenki kivette a részét az ünnepi készülésből. Másnap reggel mi, a fiatalok még piacra is mentünk, mert így ünnep előtt a leveles zöldséget el kellett adni. Ilyenkor még korábban mentünk reggel és korábban is jöttünk haza.

Otthon a konyhában már terjengett a finom kalácsillat, meg a töltött káposzta illata, ami már ott rotyogott a kemencén. Már főtt a nagy fazék víz a kopasztáshoz, csak meg kellett fogni a nagy tyúkot az udvaron. Ez a művelet a két férfi dolga volt, és a levágása is. Mi, fehérnépek meg a kopasztást vállaltuk.

Emlékszem ma is, hogy estére, mire Anyósom újra templomba ment, már minden készen volt az ünnepre. Akkor egész későig fenn voltunk, rendre mosakodtunk. (Akkor még nem volt fürdőszoba.) Másnap reggel tejeskávét volt a reggeli finom kaláccsal, és már kezdtünk készülni a templomba. Anyósomék meg én a párommal csak ide mentünk, a Bulgária-telepi kis imaházba. (Ma már szép nagy templom épült az Arad utcába.) A sógornóm a Magyar utcai kétágú templomba járt, oda szokott menni.

Az ünnepi ebéden szépen csendben együtt voltunk. Ebéd után kicsit pihentünk, és mi látogatni mentünk. Anyósom meg, jó szokásához híven, beteget ment látogatni.

Másnap, ünnep másodnapján reggel bejön az én párom a kis öntöző üvegével:

*Én kis kertész legény vagyok,
Virágot öntözni járok.*

Meg szabad öntözni?

Nesze víz, rózsavíz, gyöngyöm, gyöngyvirágom,

Hol a tojás, piros tojás, a kezembe várom!

Én még hálóingben voltam, úgy ért az illatos öntözés az ágyban.

Másnapján is mentünk a templomba, de ebéd után valamit éreztem és szóltam a páromnak:

– Feri fiam, mind akartam neked mondani, hogy úgy hiszem, a gólya jelentkezik, mert úgy érzem magam.

Az én jó uram meg boldog volt, hogy apa lesz.

És eltelt házasesztünk első húsvétja is. Újra szürke hétköznapok jöttek utána. Nagy gondok forogtak a fejünkben a kis jövevényt illetően. Vajon hogy lesz? Vajon milyen sors vár reánk? Még a kis házunk nincs kész, és a gyerek már jön. Minden este nagy tanakodásban telt el a jövőnköt illetően. Anyósomnak meg a sógornőmnek sehogy se akartuk megmondani, mert szégyelltük, hogy már az első évben gyerekünk lesz. Akkor még a hóstáti körökben uralkodott egy olyan előítélet, hogy az gondatlanság, hogy előbb gyerek szülessen. Először meg kellett szerezni a házat, földet, és csak azután gondolhatunk volna a családalapításra.

De a mi kis életünkben a jó Isten másképpen akarta, és úgy kellett elfogadjuk. Azon is gondolkoztunk, hogy nem tartjuk meg, de ez a gondolat nekem borzasztó volt. Végül elhatároztam, hogy elmegyek a jó Biri nénémhez tanácsért, hiszen eddig is ő egyengette az életemet.

Már a húsvét utáni vasárnap délután meglátogattam a nénémet, aki nagy szeretettel fogadott. Drága Biri néném azt se tudta, hova ültessen, mivel kínáljon meg, csak mind biztatott, hogy meséljek. Így szólt:

– Ó, hogy örvendek, hogy jöttél, kicsi Anna, már azt hittem, hogy elfelejtetted a nénédet! Na, mesélj valamit! Hogy vagytok? Mivel foglalkoztok? Hogy telnek a napok a házasesztben? Szeretnek-e téged az új családban?

Én ott ültem szótlánul, alig volt néhány szavam, és ezt a jó asszony mindig látta. Először csak nézegetett, de azután odaült mellém és halkán így szólt:

– Kicsi Anna, én úgy látom, hogy neked valami nagy bánatod van. Igaz? Na, mondj el mindent, ami van, ne hallgass el semmit, Biri nénéd megért téged!

Én ma is emlékszem, hogy megeredtek a könnyeim, és zokogva elmondtam, hogy én úgy érzem, hogy terhes lettem, nem fáj sehol, de nem tudom elképzelni az életemet terhesen az Anyósom házában. Említettem, hogy nem tarthatom meg. Mit csinállok kisgyerekekkel az amúgy is zsúfolt lakásban? Szégyen néném csak hallgatta-hallgatta, bólogatott, de egyszer csak megszólalt:

– Na, drága gyermekem, ez nem úgy van, mert ha az a kisgyerek most jelezte, hogy jönni fog, akkor hagyni kell, hogy megszülessen, mert az első

gyerek az Isten ajándéka, ő az első vagyon az életetekben. Az első gyereket nem elfogadni hatalmas bűn, Isten büntetése következik utána!

Mi akkor meghallgattuk a jó tanácsot és vártuk az első gyerekünket.

1954 májusában, emlékszem, hogy mennyi ültetnivaló volt. Sokat kellett hajolni, nekem néha hányingerem volt, de csak a páromnak panaszkodtam, mert még Anyósoméék nem tudtak a baba érkezéséről. Én csak mind hallgattam, nem szóltam, hogy rosszul vagyok, igyekeztem mindent úgy csinálni, mint azelőtt. De egy napon hatalmas botrány lett belőle, mert valahogy mégis megtudták, hogy terhes vagyok.

Már rossz szemmel néztek rám, láttam, hogy a párommal néha külön beszélgetnek, hiszen még három hónapos se voltam. Remélték, hogy olyan eszem lesz, hogy nem fog jönni a baba. De amikor látták, hogy sehova se megyek, mindjobban haragudtak reám. Nagyon fájt nekem az, hogy már tudták, hogy mi van velem és semmi kíméletet nem tanúsítottak irántam. Sőt, mintha még jobban kínoztak volna, úgy éreztem néha.

A következő napok mind szomorúbban teltek. Valami szorongás kerített hatalmába, olyan volt ez, mintha valami bűnt követtem volna el. Május végén még mindig foglalkoztam a gondolattal, hogy nem tartom meg. Egyik este egy hang szólt:

– Ne légy gyáva, te szegény árva leány, hiszen Isten küldi hozzád az ő ajándékát, és te nem akarod elfogadni? Ő már a tiéd, légy erős. Isten majd megsegít, az a kis lélek már örömet fog hozni szomorú életedbe.

Ma is emlékszem, hogy ez a hang valahonnan a lelke mélyéről szólt hozzám, és attól a perctől kezdve már szilárdan elhatároztam, hogy kihordom ezt a gyereket bármi áron. Nem bánom, szidjanak, verjenek meg, de ő a világra fog jönni.

És úgy is lett. Mire eljött a félidő, megmozdult, de különösen rosszabb érzésem nem volt, csupán a déli órákban álmos voltam, de az egy-két óra múlva megszűnt. Kellemesen viseltem ezt a gyereket. Valahogy az Isten is úgy adta, hogy semmi bajom nem volt vele. Az a nyár is nehéz volt, mert sok holmink volt a kertben, vinni kellett a piacra. Reggelente hideg vízből szedtük ki a friss zöldséget, ez árthatott a gyerekeknek, de erre nem gondolt senki. Minden úgy ment, ahogy az szokás volt. Nagy nehézség volt a hóstáti viselet is, mert sok alsószoknya volt rajtam és az szorított, meg a fodros blúz és mellény. De nem volt mit tenni, ezt kellett viselni, akkor még minden hóstáti asszony ilyen ruhában járt. Nyáron nagy melegben még többet szenvedtek az asszonyok, mert akkor még nem volt divatban a ma látható piaci nagy ernyő.

Már nyár derekán jártunk, sok ugorka, paradicsom termett. Szépen, ügyes kosarakba rakva vittük a piacra. Még 1954-ben ott volt a hóstáti piac, ahol ma a Mihai Viteazul szobra áll. Azt a térséget akkor Széchenyi téri piacnak nevezték. Akkoriban még nem voltak más városnegyedi piacok, mint manapság például a Monostor, a Mercur vagy a Fortuna, Mărăști, csupán a mai Clujana

(volt Herbák) cipőgyár előtt volt két kis sor a telepi asszonyoknak. A mai vásárcsarnok sokkal később épült fel, egyéb üzlethelyiségekkel együtt.

Mi azidőben a Széchenyi térre jártunk, a tér jobb oldali szélén volt a helyünk, szemben a nappal, tehát a napos oldalon. A piac akkori formája olyan volt, mint egy háromszög. Ahol a szobor most áll, ott volt a háromszög szélesebb, tehát alsó része. Az alsó résztől a közepén felfelé egymással szemben volt két hosszú sor, egészen fel az útelágazásig, ahol a Szamos-hídon át kezdődik a Horea út (rég Horthy Miklós út volt). Tehát ide járogattunk hetente kétszer vagy háromszor árulni. Szekérrel mentünk, reggel elég korán, hogy szépen kipakoljam az árut.

Régen nem egész nap volt engedélyezve a piac, már délben egy órakor sípolt a sepregető, és jött az öntözőautó, és mosta le a piacot. Aki nem sietett elpakolni, az megfürdött, ha akart, ha nem.

Én soha nem felejttem el, hogy egy nap mind a ketten mentünk árulni a sógornómmal. Ő egy kicsit feljebb árult, szemben velem pedig egy irisz-telepi barátnőm, Simon Erzsi. Azon az emlékezetes napon is, ahogy ott ültem a tűző napon, erős álom csapott meg, és egy kis időre lekoppant a szemem. Velem szemben a Simon leány ezt meglátta és átjött, és szólt nekem, nehogy leessek a székről. Én abban a percben fölugrottam, nagyon szégyelltem magam, de a Simon leánynak megköszöntem, hogy szólt nekem.

Nemsokára jött is utánam a férjem, és felpakoltunk és indultunk haza. Mielőtt a szekérre ültem, vettem a tyúkipiacon egy kis csirkét ebédre 15 lejért. (Ez az ár ma kb. 30-40 ezer lej.) Mikor hazaértünk, első dolgom az volt, hogy vizet forrosítsak a csirkét megkopasztani. Kinn az udvaron a kút mellett volt egy kis asztal, ott kopasztottam a csirkét, mikor Apósommal érkezett a sógornőm és odakiáltott nekem:

– Most már dolgozhatsz, új menyecske, mert jól kialudtad magad a piacon!

Soha nem felejttem el, hogy mennyire fájt nekem ez a csípős megjegyzés.

A dölyfös, büszke sógornőm nem gondolt arra, hogy egyszer ő is lehet terhes, és neki is lehetnek nehézségei, és csúnya dolog valakit gúnyolni, aki nem tehet arról, ami vele történik. Nem volt kinek panaszkodjak, csak a férjemnek. Ő meg csendesen vigasztalt, csak mind azt mondogatta:

– Hadd, hogy beszéljen, Annuska fiam, nem tudja, hogy mit beszél!

Én meg csak nézegettem a téglarakásokat a telken meg a hosszú gerendákat. Mikor lesz abból kis ház meg tornác, ami a miénk lesz, ahol nem leszek kitéve a sógornőm gúnyos megjegyzéseinek. Valami azért táplálta bennem a reményt, mert reggel, mikor felkeltem, így imádkoztam:

– Kegyelmes Istenem, hálát adok neked, hogy ma is felvirrasztottál, és esedezve kérlek, légy velem a mai nehéz napon is. Istenem, te vagy az árvák Atyja, csak te tudod, hogy akinek édesanyja nincsen, milyen árván bolyong ebben a világban. Uram, te segíts egy kis erővel a mai napon is, mivel állapo-

tom is nehezít a munkában. Légy velem és őrizz meg engem és a páromat is, kegyelmes jó Atyám. Ámen.

És ez a hit bennem erős volt, én tudtam, hogy Isten velem csodát tesz. Jött aztán a sok nyári munka, már augusztusban szedtük a hagymát a Berekben. Elmentünk reggel a párommal, nekiláttunk szedni, vettünk magunk elé egy-egy ágyást, úgy szedtük szaporán sorba. Örvendtünk, hogy milyen szép nagyok és egészséges fejek lettek. A férjem hordta a szekérre a hagymát, én meg raktam a kosarakat. De azért egy-egy kosárral én is odavittem a szekérhez. Az én párom nagyon félt attól, hogy nehogy megemeljem magam. Mondta is:

– Hadd el, Annuska, te csak rakd a kosarat, nem szabad emelni most!

Nekem jólesett hallani ezeket a kímélő szavakat, hiszen leánykoromban engem senki sem kímélt. Akkorákat emeltem, hogy szinte megszakadtam. Hittem is abban, hogy csak Isten csodálatos kegyelme árán maradtam életben, és már párom is van. Most várjuk a kis vendéget az új családba, akit Isten küld majd hozzánk, és mi szeretettel fogadjuk. Reméljük, hogy a mi kis házukban lesz a kis gyerekágy, amit esténként megvetünk a mi gyerekünknek.

Megjött a kisleány

Házasságunk hatodik hónapjában haza kellett költözzünk az én Apám házába az Arad utca 16. alá. Gazdálkodásunkat tovább itt folytattuk, már innen jártunk át a kis telkünkre egész őszig. 1954 júliusától laktunk újra Apánál az első szobában. Egy Veszta főzőkemencét helyeztünk el a szobában, mivel ebben a szobában soha nem volt kályha. Itt is teleltünk ki. Habár a mi kis szobánk-konyhánk a mi telkünkön már 1954 novemberében készen volt. Apám mégis úgy gondolta jobbnak, hogy maradjunk tavaszig, addig szárad az új lakás. Tavasszal, 1955-ben már a mi telkünkön kezdett a férjem melegágyazni.

És eltelt az augusztus. A hagymánk már száradt az édesapám színhiján. Azon az estén, mikor felhordtuk, a férjem ujjáról leesett a karikagyűrű, mivel az utóbbi hónapokban a sok munkában nagyon lefogyott. Nem vette észre, hogy az ujjai is vékonyabbak lettek, és lóg rajta a gyűrű. Sajnáltuk nagyon, mert nem jutott pénzünk mást venni. Ez már kár volt, az első veszteség a mi újházás életünkben. De én vigasztaltam a párom, hogy ne bánkódjon, mert úgysem a gyűrű tart össze minket, hanem a szeretet.

Az az ősz nagyon hamar eltelt, szedtük a száraz paszulyt, ástuk a krumplit, hordtuk a pincébe, örvendtünk a termésnek. Nem volt időnk töprengeni a dolgok felett. Már októberre fordult az idő, a törökbúzát is leszedtük, már a kórét vágtuk és kötöttük össze.

Én a terhességem elég könnyen viseltem, az álmoságot leszámítva, baj sem volt velem, mindent ehettem, a lábam sem dagadt, csupán mikor a kórét

vágtam, akkor éreztem, hogy fáj a derekam a sok hajolástól. Már utána nem is nagyon jártam a mezőre, csak a murok és egyéb zöldségek ásása következett, amiben kellett segítsek én is. Ment is minden rendben egész ősszel. Hazahordta az én párom az egész termést, ott pucoltam én is a két színben a szép murkot. Esténként hordtuk le a pincébe, szép magas *stószokba* raktuk egész magasra. A petrezselymet is elraktuk, neki a pince falának, jó fekete földbe, szép sorba, egész magasra. Ma is emlékszem arra a novemberi estére, amikor a pince szépen megtelt a sok zöldséggel. Akkor már az utolsó kosár petrezselymet kellett elrakni, de már 11 óra is elmúlt, és fáradt volt a párom. Mondta is nekem:

– Annuska, azt a kosár petrezselymet majd holnap elrakod!

Én meg:

– Hozzad csak most, mert lehet, már nem tudom elrakni, úgy érzem!

Ma is emlékszem, hogy valamilyen előérzetem volt, hogy eljött az idő a szülésre, bár az időm a hónap elején letelt. Akkor este rendbe tettem a pincét, szépen összesepertem minden szemetet, és utána bementünk a házba. Még kellett szitáljak lisztet, mert másnap kenyeret kellett sütni. Már 12 órakor a kovász is benne volt a nagy tálban, utána mosakodtunk és lefeküdtünk.

Egész idő alatt, amíg terhes voltam, jól aludtam, de ezen az éjszakán már 3 órakor megébredtem, valami nyugtalanított. Szóltam is a páromnak, hogy valami motoszka. Én szegény árva fejem, nem voltam előre felkészítve a szülésre. Azt se tudtam, hogy mi fog történni velem. Drága Édesanyám nem érthette meg, hogy unokája legyen.

1998 szeptemberében, mikor ezeket a sorokat írom, olyan tisztán, ahogy volt akkor, úgy emlékszem arra a napra, amikor a kisleányom született. 1954. november 19-én reggel úgy 3-4 óra lehetett, amikor valami felébresztett. Tudtam, hogy a szülés hamarosan bekövetkezik, de el sem képzeltem, hogy miként kezdődik. Arra emlékszem, hogy mikor a húgom, Marika született, szegény Anyukám alatt hatalmas tócsa lett egyből, de arra nem gondoltam, hogy velem is ez történik.

Reggel, mikor felkeltem, valami furcsát éreztem, azért összecsomagoltam egy táskába mindent, ami kell, ha kell menni a szülészetre, de azért odatettem melegedni a dagasztó vizet. Utána néhány perc múlva jött egy erős fájás a hasam tájékán, és lassan szivárogni kezdett valami víz, mind több és több. Akkor döböntem rá, hogy jaj Istenem, kezdődik a szülés. Felkészítve nem voltam, csak néném mondogatott néhány szót. Most itt az idő, imádkoztam:

Kegyelmes Istenem, aki mindig velem voltál mostanig, én ma is arra kérek, légy velem ma is ebben a nehéz órában. Te vagy, Uram, az árvák oltalmazója és gondozója. Légy velem, Istenem, amíg odaérek a szülőasztalra. Te adj nekem erőt, ha nehéz lesz a szülesem, erősíts meg engem. Velem voltál mindig a nehéz munkában, s nem hagytál elesni. Ma is, jó Istenem, hozzád

esedezem, segíts át engem ezen a szülésen. S a sorsom úgy legyen, ahogy Te akarod. Bízom benned, Uram, hogy életben maradok. Ámen.

Miután imádkoztam, felköltöttem a férjem és mondtam, hogy kéne menni telefonálni a mentőknek, mert eljött az idő. Ő ugrott is rögtön, felöltözött és szaladt le az autógarázshoz telefonálni. Jött is szegény szaladva vissza, de én közben nekifogtam dagasztani, mert megszűntek a fájások, és már meleg volt a dagasztóvíz. Már összekevertem a lisztet a vízzel, mikor a mentőorvos bejött szép lassan a házba és látva, hogy mit csinálok, így szólt:

– Bună dimineața, doamnă! Ce facem, pâine sau copil? Nu e nimic, spălați-vă mâinile, luați sacoșa și mergem! Vine barza!*

Számomra valami szorongó érzés volt a mentőautóba beülni, mivel hála Istennek sohasem vittek be mentővel a kórházba.

Azon az 1954. november 19-én kora reggel még egész sötét volt, mikor a házból kijöttünk. Az orvos óvatosan, a karomat fogva kivezetett az autóhoz, és a férjem utánam a kaput zárta és beült mellém hátul a betegülésre. Durrogott a motor, a sofőr indított és én elindultam egy ismeretlen világ felé, amely a Magyar utcán fel a Stanca kórház felé vezetett. Néhány perc múlva meg is érkeztünk, és én el kellett búcsúzzam a páromtól. Még az is megvillant a fejemben, hogy lehet, hogy már nem is találkozunk többé soha. De az idő rohant akkor is, és én arra kértem a páromat, hogy később jöjjön még arrafelé megtudni, hogy mi van velem. Ő megígérte, hogy eljön és szomorúan elment.

Engem egy várószobába kísért egy nővér és mondta, hogy vetközzem le és a ruhámat vigyem a raktárba. Le is vetkőztem és összeraktam sorba a kis ruháim. Már hálóingben voltam, amikor éles fájdalom hasított az alhas tájékán, és a ruhacsomagot leejtettem. Azonnal odajött egy szép magas, barna, fehér ruhás hölgy. Én nővérnek szólítottam, de ő azt mondta, hogy ő a szülésznő és románul mondta, hogy:

– Vine barza. Veniți acum pe masa.**

Ott valami kis falépcső állt a szülőasztal mellett, azon kellett felmászni az asztra. Megvizsgált a szülésznő és mondta, hogy még kell várni, menjek a pihenő szalonba. Közben a fájás megszűnt.

Az ágyon nem éreztem jól magam, csak a kis falépcső legalsó fokán ülve. De ott a szolgálatos nővér nem engedte, hogy üljek, mert azt mondta, hogy veszélyes. Lehet egy könnyű szülésem, és a baba a betonra esik. Én még azonkívül ideges is voltam, mert mind a kenyértészta járt az eszemben, amit ott hagytam félig dagasztva. Nézegettem ki az ablakon. A szemben levő ház fedele csúnya fekete volt az esőtől, és fújt a szél. Egyszer csak visítani kezdtem. Jött a szülésznő a kis nővérrrel, felröpítettek az asztra, és néhány éles

* – Jó reggelt, asszonyom! Mit csinálunk, kenyeret vagy gyereket? Nincs semmi baj, mossa meg a kezét, vegye a szákost és menjünk! Jön a gólya!

** – Érkezik a gólya. Jöjjön most a szülőasztalra.

fájdalom után egyszer csak megkönnyebbültem. Valami olyan érzés volt, mintha valami jönne a vízzel. A szülésznő lelkesen biztatott:

– Curaj, curaj, este gata, deja plânge!*

Csak annyit mondtam, hála neked, Istenem.

Drága kisleányom olyan csendesen jött e világra, mint amilyen most is.

Mikor magamhoz tértem, újra a szemközti fedélre esett a tekintetem. De most már hófehér volt a házfedél. Azalatt a néhány nehéz perc alatt, amíg egy kis angyal jött a világra, addig Isten szép hótakarót is küldött a szürke őszi tájra. Ma is jól emlékszem, hogy a kislányom jövetelével mennyire megváltozott a világ körülöttem.

De visszatérve a szülőasztalhoz, amíg én a fehér havat csodáltam, álmodozásomból a szülésznő ébresztett fel, kérdezte, hogy hívják a gyereket? Erre én Édesanyámra gondolva, mondtam, hogy Ferenc, Diószegi Ferenc. Néztem, hogy nevetnek. A szülésznő jól a szemembe nézett és nyomatékosan ezt mondta:

– Stimată doamnă, copilul ăsta e fetiță! Cum adică Ferenc? **

Azután én megmagyaráztam, hogy annyira fiúgyereket vártunk, hogy az csak a párom nevét kaphatta. Mi, két buta, fiatal gyerek, arra nem gondoltunk, hogy az a gyerek születhet leánynak is. Így aztán vártak, amíg kitalálom a leányka nevét. Újra drága Anyámra gondolva a Júlia nevet mondtam be. Mikor később jött a párom, csodálkozott, hogy Júlia nevű a leányka. Ő megtoldotta egy Rozália névvel.

Istennek hála, hamar felépültem. Már öt nap után hazamehettem a gyerekekkel. Mikor hazamentünk, csak összeborultunk az ágy szélén és örömkönyeket sírtunk. Szegények voltunk, de Isten elküldte hozzánk az ő ajándékát, kis angyali teremtetést, aki most már a miénk, aki egy kis örömet hozott a mi nehéz, gürcölős életünkbe. Most már a figyelem reá irányult, minden más munka eltörpült mellette, mert ő volt a kincs, a mi gazdagságunk, és tele volt vele a nagy, üres szoba. Esténként jó meleget csináltunk, amikor furöszöttük. Első este szegény Biri néném mutatta meg, hogy kell elbánni az újszülöttel.

Sose felejttem el, hogy az első látogató az Édesapám volt. Egy csésze tejet hozott és megnézte az első unokáját. Sírt szegény Apám, hogy nekem nincs Édesanyám, aki most mellettem lehetne. Csak mostohám van, aki a másik szobában lakik, de nem képes egy jó szóval bejönni hozzám. Szegény Apám vigasztalt, majd csak megsegít az Isten, és felneveljük a mi leányunkat. Én meg hálát adtam Istennek, hogy kegyes volt hozzám a könnyű szülésben.

* – Bátorság, bátorság, megvan, már sír!

** – Tisztelt asszonyom, ez a gyerek kislány! Hogyhogy Ferenc?

A mi kis családunk

1954. november 19. után hahotázva sepertük a havat. A pincében minden rendben, a zöldség, a krumpli, minden a helyén. Apámék pincéjébe raktuk az évi termést, amíg mi is építünk a saját telkünkre pincét. Benn a házban jó meleg volt, én a gyerek körül forgolódtam, mostam rá, teát főztem, pelenkáztam, raktam a tüzet. (Még akkor nem volt gázfűtés.) A párom kinn az istállóban az állatokat rendezte az Apám állataival együtt. Ők nagyon megértették egymást. A párom komoly, tisztelettudó ember volt, ügyelt arra, hogy ne bosszantsa az idős szülőt. Még ma is emlékszem, hogy a férjem mind a két családdal együtt dolgozott. Jártak szántani, vetni Apósommal meg Édesapámmal is. Úgy rendezte a munkáját, hogy mindig előbb az öregek szántása, vetése legyen kész és utána a sajátja. Ezért is szerette az Apám a vejét a szorgalmáért, a komoly gondolkozásáért.

Dolgozott is sokat. Nagyon korán kelt reggel, ment tégláért, faanyagért, cserépért. A túsó utcában a saját telkünkön, a Gyöngyvirág utca 7. szám alatt már fel volt építve a kis szobánk és konyhánk, szép tornáccal. Ki is volt vakolva szép hófehérre, le volt simítva belül, már ablak-ajtó a helyén volt, csak az üveg hiányzott belőle. Naponta ment az én párom a telekre lapáttal, kapával, villával, mikor mit kellett dolgozni. Már közeledett a tél. Nekünk is volt négy kis malacunk. Elég lassan nőttek, nem híztak meg karácsonyra. Már nem volt zsírunk se, szalonnánk se, mert elfogyott a nyáron. Az én Apám mondta is egy reggel a vejének:

– Hallgass ide, Feri, én azt mondanám, vágjál le egyet a malacokból! Igaz, nincs sok zsírja még, de lesütitek, ahogy lehet, és lesz mit egyetek. Hallgass reám, úgymint marad még három malac!

Meg is beszéltek még aznap este, hogy másnap levágunk egy malacot. Ma is emlékszem, hogy ezt a beszélgetést hallotta Nusi is, a mostohám leánya, aki éppen az udvaron volt, amikor Apám beszélt a párommal.

Itt leírom, hogy milyen mérhetetlen irigység volt velünk szemben a mostohám részéről, hogy nekünk még alig kilenc hónapi házasságunk alatt már felépült kis házuk van. Az akkor alig 15 éves mostohatestvérem gonosz haditervet gondolt ki. Erről az a gonosz anyja, a mostohám is tudott. Akkor este a párom szólott Butyka Gergi bácsinak, ő volt a család disznóvágó mészárosa, hogy másnap délután jöjjön, legyen szíves, és vágja le nekünk azt a kis malacot. Még ma is emlékszem, amikor azon a novemberi délután jött az öreg Butyka Gergi bácsi a nagy bőrtáskával, amibe a disznóölő szerszámjait hordta magával. Jött a jó öregember csoszogva be a kapun, így:

– Na, jó napot adjon az Isten, hol az a nagy disznó, amit le kell vágni? Na, gyermekek, ahogy látom, ennek nem sok zsírja lesz!

Így mondogatott az öreg, miközben leszúrták a malacot, és előhozta a párom a szalmát a kertből. Már égett a tűz a malac hátán, amikor bejött a párom

a házba hozzám és kérdezte, hogy van-e minden, ami kell a malac feldolgozásához, só, bors, rizskása. Hát bizony ezekből kevés volt nekem a polcon, és akkor mondta a párom, hogy el kéne menjek, hogy a kicsi boltban vegyek még, ami hiányzik. Én meg így:

– Jaj, te Feri, nem mehetek, mert a szülés után nem voltam templomban, és nem illik úgy kimenni az utcára!

A párom meg:

– Hadd el, Annuska, mert megbocsátja a jó Isten azt neked!

Így aztán csak felöltöztem jó melegben és elindultam a kicsi boltba. Ide kellett menjek csak a mi utcánk, a Gyöngyvirág utca sarkára, ott volt a kicsi bolt, a mi kis telkünkől úgy 300 méterre. Nekem csak az volt a gyanús, hogy Nusi, a mostohám leánya, nem volt sehol, se a házban, se az udvaron.

Mikor a boltban megvettem, ami kellett, kijöttem a boltból és megálltam a sarkon és nézegettem a házunk felé. Ma is emlékszem, hogy valami indított, hogy menjek oda a házhoz egy kicsit körülnézni. De mintha a lábam meg lett volna kötözve, nem tudtam elindulni arrafelé. Pedig ha akkor odamegyek a házhoz, éppen ott kapom a gyalázatos mostohatestvérem, aki éppen akkor mocskolta meg a mi frissen vakolt és hófehérre lesimított kis szobánkat. Még ma is arra gondolok, hogy volt szíve és ereje egy 15 éves fiatal leánynak ilyen szörnyű munkát végezni.

Én aznap hazamentem, mert kellett a fűszer, amit vettem. El is készült minden a kis malacból. Gergi bácsi mindent csinált nekünk, mint egy nagy disznóból. Csak másnap reggel, mikor a párom átment a házunkhoz, csak akkor tudtuk meg, hogy mit művelt az én Suta Nusi mostohatestvérem a házunkon.

Azon a fagyos reggelen, amikor ez az eset a mostohatestvéremmel megtörtént, az én férjem kiment a pajtába és ott találta az apámat, amikor enni adott az állatoknak. Szólt az öregnek, hogy né, a tegnap, amíg a malacot perzselték, addig mi történt a házunkkal. Az én párom sírva magyarázta Apámnak, hogy most jön a háztól, mert valami szerszámért ment oda, és mit látott ott. Összevágva a falak, beszórva a fehér plafon szürke cementtel. De félt az illető, mert kinézett az ablakon, és a cementes ujjai nyomai ott maradtak az ablakdeszkán. Mikor ezeket panaszolta Apámnak a párom, a gonosz leány ott leskelődött a tornác sarkánál, és mikor Apám egyedül maradt, odament Apához és idegesen mind kérdezte Apámat:

– Gyuri bácsi, mondja meg, mit mondott Feri, mondja meg! Na, Gyuri bácsi, mér nem mondja meg, hogy tudjam?

Szegény Apám már tudta, hogy ki volt a tettes, mert mikor Feri, a párom előjött a kertből, már mondta is neki nagy szomorúan:

– Na fiam, ott van a tettes, a semmirevaló Nusi, a Zsuzsa leánya, ő volt a gyalázó, ő kihasználta a helyzetet, és látta, hogy te a malaccal, a feleséged a gyermekkel van elfoglalva, és biztos volt, hogy senki se fog a házhoz menni, amíg ő ott dolgozik!

Nagyon el voltunk keseredve, sírtunk mind a ketten, hogy a mi szép kis szobánkat ilyen szörnyű gyalázat érte. Később odament a párom Apámhoz és megkérdezte, hogy most mit csináljon? Menjen, jelentse fel, mert biztos, hogy ő volt a tettes, mert irigységből csinálta. Szegény Apám csak állt és gondolkozott, végül csendesen azt mondta:

– Fiam, Feri, te azt csinálj, amit akarsz, de ha feljelented, mivel ő még kiskorú, csak 15 éves, akkor engem hurcolsz törvényre, mert én felelek érte, én azt mondom, hogy hagyj el az egészset.

Ez az eset minket nagyon letört, mert ez a szörnyű bűn máig is büntetlenül maradt. Mi kíméltük Apámat és megmaradtunk a kárral. De az a személy az eltelt 45 év alatt soha nem tudott velünk szembenézni, és az anyja is haragot tartott velünk. Akkor volt benne az irigység, hogy nekünk már az első évben házunk épült, pedig ő semmit nem adott nekünk, és mégis haladtunk. Ezt nem tudta megemészteni, inkább nem köszönt egy életen át.

Nehéz tél

Egyszerű, szerény életünk minden nehézség ellenére tovább zajlott. A mi kicsi lányunk szépen fejlődött. Sok baj nem volt vele. Etetés után sokat aludt, én meg végeztem a ház körüli munkámat. A párom még a decemberi ködös, hideg napokon is mezőre járt, trágyát vitt a földekre, meg szerdánként az állatvásárba ment, csinált egy-egy fuvart, vitt haza disznót, fát, deszkát, ami került, mert kellett a pénz mindig. Én a gyerek miatt csak szombatokként mentem árulni, akkor is gond volt, hogy ki fog a kicsire vigyázni, amíg én a piacon vagyok. Emlékszem, hogy milyen szűkösen éltünk akkoriban, mert nem lehetett pénzt csinálni. Olcsó volt a zöldség, és nem gyűlt össze pénzünk a napi szükségleten kívül.

Téli időben a lótarás is sokba került, mert szénát, zabot és más takarmányt kellett venni és a lóvasaltatás is sokba került télen.

Itt most kitérek arra, hogy manapság a fiatal házasok kölcsönt vesznek fel és úgy építkeznek. A mi időnkben ez nem így volt, mert féltünk a kölcsöntől, mert azt meg kellett adni, és a mi szüleink szegények voltak, nem tudtak adni csak úgy. Bizony, szegény párom sokat fuvarozott, még vidékre is vitt fát messzére, Kolozsra és Mezőségre, a távoli fuvart jobban megfizették. Emlékszem, hogy egy-egy útvjáról hazajött késő éjjel, megfagyva félig, vacogott a foga, rázta a hideg, alig tudtam bele lelket verni. Sokszor bizony este későn, amíg vártam, minden rosszat összegondoltam és sírdogáltam, már elképzeltem, hogy az út melletti sáncba zuhant a rakománnyal együtt. Másnap aztán nem volt tejem, mert a sírástól elapadt a mellemben a tej.

Drága kisleányunk is érezte a nyomorúságot, mert kellett teát főzök és rizset és azzal pótoltam a hiányzó tejet. Sokszor elnézem, hogy a mai kisma-

mák mint táplálkoznak, hogy sok tejük legyen, bizony, én gyakran főztem jó rántásos köménylevest meg pityókalevest, mert a gyerekorvos biztatott, hogy attól képződik a tej.

De azért boldogok voltunk esténként, mikor mind a hárman együtt voltunk, és pattogott a vesztakemencében a tűz, mert az én párom jól megrakta fával a kemence alatt. Jó meleget csináltunk a házban, utána elővettük a sarkból a fateknőt és meleg vizet öntöttünk bele, hogy megfüröszük a mi Rózsikánkat. Úgy örvendtünk, mikor már meleg flanel lepedőbe csavarva szárítottuk s babusgattuk.

A keresztelő

Telt az idő, és már azon gondolkoztunk, hogy a kisleányt meg kellene keresztelni. Én a legalkalmasabb keresztanyának az unokanővéremet, Biri nőném leányát, Annuskát gondoltam, hiszen gyermekéveimben leghűségesebb játszótársam volt, bár tíz évvel idősebb volt nálam. Másképp is ő volt a legközelebb, mivel a szülei a mi násznagyaink voltak. Annuska a férjem unokabátyjához ment férjhez, Kerekes Mihályhoz, akivel a párom jó barátságban is volt. Ezek után már csak az asztalra valót szereztük be, de csak szűk családi körben rendeztük a keresztelőt. Se hely, se pénz nem volt több vendéget hívni. Egy este el is mentünk meghívni a keresztszülőket. Nagy szorongással nyitottunk be a házukba, és így szóltunk:

– Drága Annuska néném és Misi, megkérnénk magukat, hogy a leánykánkat eljönnének megkeresztelni!

Az én jó unokanénémnek könnyű szökött a szemébe, és azt mondta:

– Ó, te szegény árva, hogy ne vállalnánk a keresztszülőseget, hiszen ez keresztényi kötelesség is, azon kívül, hogy mi rokonok vagyunk!

Akkor mi megköszöntük a szívességet és megmondtuk, hogy karácsony előtt egy héttel, advent utolsó vasárnapján kereszteljük a leánykát.

Már másnap lázas készülődésbe kezdtünk, vettünk két tyúkocskát, abból lesz a húsleves. Gyúrtam két levél laskát (akkor csak házilag készítettük), vettünk egy üveg szeszt, abból köményest készítettem, cukorsziruppal, édesre. Hogy sütemény is legyen, diót vettem hajasan, mert úgy olcsóbb volt, a párom azt megtörte, és diós beigli sütöttem, meg egy szép mazsolás kalácsot. Ez a kalács volt az első, amit az én kemencémben sütöttem. Gond volt a borral is, mert nekünk nem volt házi borunk. A sarki kicsi boltban vettünk valami jó bort, Berei Pista, a boltos azt mondta, hogy ez Feteasca, ez jó bor.

És elérkezett a nagy nap. Korán keltünk. A párom pityókát pucolt a piréhez, én meg vöröskáposztát reszeltem, hogy még jobb legyen a körítés a tyúksülthöz. Lassan már nyolc óra lett. Fehér abrosszal leterítettem az asztalt és ráraktam az esküvőnkön kapott ebédlőkészletet, szépen feldíszítve poharak-

kal. Utána megmosdattuk a leánykát, és már kopogtattak a keresztszülők. Mi nagyon meg voltunk hatva, mert a néném tiszta fehérbe öltöztette a leánykát és a pólyát egy rózsaszín hímzett terítővel takarta le. (Ezt a szép keresztelési terítőt ma is őrzöm, ez kedves emlék.)

Ma is emlékszem arra a decemberi ködös vasárnapra, az első asztalterítésre, amit mi rendeztünk, szegény újházások, majdnem a semmiből. Még egyszer ránéztem a terített asztalra, és utána mi is felöltöztünk ünneplő ruhába, és unokanővérem, Annuska karján a kis Rózsikával elindultunk a templomba. Ez a kis imaház, a volt Luther utcai saroképület volt sokáig a mi Bulgária-telepi imaházunk, egészen addig, amíg fölépült az új református templom az Arad utca 8–10. szám alatti telkeken. (A szép impozáns stílusú, holland segítséggel épült templom 1993-tól 1996-ig épült, és a mai lelkipásztor, Viski János lelkes közbenjárása segítette az ügyet.) Ebbe a kis imaházba vitték a keresztszülők a mi elsőszülött gyermekünket. Emlékszem a meghitt pillanatra, amikor a rózsaszín terítő alatt a mi Rózsikánk a pólyában ott pihegett a keresztanya karjaiban az Úr asztala előtt. És ott elhangzott az a lelkészi kérdés a keresztszülőkhöz:

– Akarjátok-e, hogy ez a kisgyermek úgy nevelkedjen, hogy Isten szent igéjét befogadja majd a konfirmációkor?

És akkor a keresztszülők és a gyülekezet hangos szóval így szólt:

– Akarjuk!

Ekkor a kis rózsaszín terítőt a keresztmama félrehúzta, és Kassai tiszteletes úr a kehelyből a szentelt vizet a Rózsika pihés fejére öntötte. Utána hazafelé rövid volt az út, már a kapun bejőve így szóltak:

– Pogányt vittünk, keresztényt hozunk. Isten áldó keze óvja minden bajtól, amíg él!

Ezek után letették a kis ünneplő gyermeket. Mit tudta ő, hogy milyen fontos eseménye ez az ő kis életének. Én szeretettel biztattam a vendégeket, hogy üljék körül szerény asztalunkat. A párom teletöltötte a poharakat, és komabátyja köszöntőt mondott a leánykára és szüleire. Már akkor én vittem is a párolgó tyúkhúslevest és a középre tettem. Illedelmesen felálltunk és elmondtuk az asztali imát, ahogy szoktuk:

– Édes Jézus, légy vendégünk, amit adtál, fogyaszd velünk. Ámen.

Jó étvágyat kívántunk mindenkinek, és elfogyasztottuk a keresztelési ebédet.

Az első karácsonyunk

Keresztelés után jött az áldott karácsony. Mi is szerettünk volna egy kicsi karácsonyfát, mert úgy éreztük, ha nincs fenyőillat és töltött káposzta, úgy nincsen igazi karácsony. Már ünnepek előtt a párom ment a piacra árulni. Ő ugyanis jobban felöltözött és jobban bírta a hideget, mert akkor nagyon hideg volt. Emlék-

szem, hogy három nap egymás után fagyoskodott a piacon, és így tudtunk venni kis fenyőt meg szaloncukrot, diót, mákot és még ami kellett az ünnepre.

Már eljött az ünnep szombatja is, és a mi otthonunkba is eljött az angyal. Az asztal közepére tettük a karácsonyfát, kis fakereszt talpot tettünk alája, és ott díszítettük fel egyszerű díszekkel, aranydióval, apró piros almával, kevés szaloncukorral és házilag csinált *ángyilikával*. Mi voltunk az angyalok, és mikor már minden ott lógott a fenyőn, úgy örvendtünk neki, mint a gyerekek. Odavitem a fához a kicsi Rózsikát is, és még ő is kacagott a csüngő cukorkáknak. Később meggyújtottuk a gyertyákat és meghatódva énekeltük ketten:

*Mennyből az angyal lejött hozzátok, pásztorok, pásztorok,
Hogy Betlehembe sietve menve lássátok, lássátok.
Istennek fia, ki ma született jászolba, jászolba,
Jászolba fekszik, barmok közt nyugszik szent fia, Jézuska.*

Ma is emlékszem, hogy milyen boldogok voltunk a mi első karácsonyesténken. Később már megfőtt a töltött káposzta, és a karácsonyfa alatt megkóstoltuk a finom töltelékes káposztát. Később kopogtattak. Betlehemesek jöttek. Egyik bejött és megkérdezte, hogy bejöhetnek-e a kis istállóval:

*Egészséget, gazda, nyisd meg az ajtódat,
Hadd kaphassunk nálad egy kis nyugodalmat.
Három magas hegy közt hideg szél csatázik,
Megfázik az ember, ha nem pálinkázik.*

Ma is emlékszem, hogy milyen szép volt az a karácsonyeste. Miután elmentek a kántálók, mi is elfújtuk a gyertyákat és lepihentünk. Másnap reggel, miután a kicsit elláttuk, templomba mentünk. Soha nem felejttem el, hogy milyen zsúfolva volt a kicsi imaházunk. Alig fértünk be, és sokan álldogáltak. Olyan megindító volt a gyülekezeti ének, amit énekeltek:

*Kicsiny Betlehembe megzendült az ének,
Dicséret, dicsőség az ég Istenének.*

Ilyen volt a mi első karácsonyunk hármásban, 1954 karácsonyán.

Emlékszem, hogy az ünnepek után milyen halkan, eseménytelenül teltek a napjaink. Nagy, nehéz tél volt 1955 január–februárjában. Miután a párom kinn az istállóban végzett a reggeli munkával, egész nap a havat takarította, rakta fel a lovasszánra és hordta ki a város végére. Itt zárójelbe írom, hogy 1955-ben még a Cukorgyár utca vége már a városunk keleti szélét jelentette.

Ma már sokkal messzebb van, mert a hatvanas–hetvenes években tombolt a nagy építkezés a város keleti részén. Akkortájt jöttek a területmérő bizottsá-

gok és elvették a hóstáti gazdáktól a Berek elnevezésű első osztályú zöldségtermő határrészt, ami óriási veszteséget jelentett a hóstáti termelők részére. Emlékszem, mekkora pánik tört ki a Berek miatt. Bár időközben megalakult a társas gazdaság, és egy évre rá jött a kollektivizálás, de akkor is nagy kár volt a Berek föld miatt, mert a Testvériség elnevezésű kollektív gazdaság ezt a területet tartotta alkalmasnak a közös gazdaság melegágya, tehát a hagyományos friss zöldség termesztésére. Ez a gazdaság ment is jó darabig, többek között a Butyka József Cukorgyár utca 31. szám alatt lakó hozzáértő gazda vezetésével. Ott úgy kezdtek termelni a trágyából rakott és fekete humusz földdel befedett melegágyakban, mint annak előtte az őseink. Az igazi hóstáti családok közül ott is dolgoztak sokan, még asszonyok is, mint a nagynéném, Szabó Mihályné, Biri néni, meg Dávid Feriné, Butyka Gerginé és sokan mások. Az itt termelt friss árut naponta vitték a kolozsvári Széchenyi térre. Voltak alkalmazva piaci árusítók az asszonyok közül. Közöttük Kilin Zsuzsával meg Biri nénémmel.

Az első években elég jól jövedelmezett a közös zöldséges. Csupán a kinti határrészekén ment nehezen a munka, mivel napi normát kellett csinálni. Volt, aki nem vette ezt az ügyet olyan tragikusan és sok normát csinált, de volt olyan, aki egyszerűen nem tudta elképzelni, hogy másnak az irányításával dolgozzon. Az én párom például mint fogatos két lóval dolgozott kinn a földeken és még az unokatestvérem, Szabó Feri is, akinek két jó lova volt, és mind a kettőt Nusinak hívták. Kis Nusi és Nagy Nusi.

Itt most emlékezéseimben visszatérek oda, ahol egy kicsit az időben előreszaladtam. Ott tértem el, ahol a sok havat a férjem egész télen a város végére hordta, mert sok hullott azon a télen, és nem lehetett az udvaron járni tőle. Én otthon maradtam a kis Rózsikámmal benn a jó melegben, pattogott a tűz a kemencében. Sok méterfát szereztünk be, hogy elég legyen egész télen. Emlékszem, hogy még takarékoskodtunk is, úgyhogy morzsoltunk le kukoricát és a csuszát eltüzeltük, főzéshez az is jó volt. Szegény párom még az erdőre is járt olyan lehullott száraz ágakért, azt apróra vágva jól eltüzeltük.

Annyi év után most is annyi szeretettel gondolok az első télre, a házasságunk első nagy telére, amikor olyan meghitt volt a mi otthonunk ott az Édesapám házában, az „elsőházban”, ahol laktunk 1955 tavaszáig. Olyan édes melegség volt a házban. Kinn csak hullt a hó szakadatlan, bent a kis rácsos gyermekágyban Rózsika csendesen pihegett, vagy a kis kezeit nézegette, ha ébren volt. Isten kegyelméből ezt a gyermeket úgy kaptuk, mint egy ajándékot, ez a gyerek nem volt teher, őt nem lehetett megunni, nem volt sírós és mindig mosolygott. Ahogy sokszor a nehéz télben az ölembe vettem, odamentünk az ablakhoz és mondogattam neki:

– Kicsi-kicsi Rózsika, Apja mindjárt jön haza!

És mintha a kisleány megértette volna, úgy csinált a szájával, mintha jönne be az ajtón valaki. Ha eljött az ideje, adtam neki enni, tisztába tettem és a kis-

ágyba fektettem. Én meg bontottam a babot, amit nyáron a mezőn összeszedtünk, néha oda-odanéztem, hogy mit csinál a baba. Ő nem aludt, csak nézegette az ujjait és hallgatta, ahogy pattog a szárazbab a kezemben. Délután nagy későn hazakerült a párom is, és ebédet melegítettünk magunknak. Én úgy szerettem volna Rózsikát is odaültetni az asztalhoz velünk. Mondta is az én férjem, ahogy ott gügyögtem a kisleányhoz:

– Ó, te Annuska, te, olyan vagy, mint egy igazi gyermek, mert nem győződ kivárni, hogy megnőjön a mi leányunk, hogy már hárman ülhessünk az asztalhoz. De hadd el, mert a leányok hamar nőnek, meglásd, nemsokára férjhez kell adjad!

Mint minden rossznak, annak az 1955-ös télnek is eljött a vége. Szépen kintavasodott, már dolgoztunk a mi saját kertünkben és már hozta a párom a vásártérről a sepredék szalmát, ganét és csinálta a melegágyakat, úgy, ahogy az én Apámtól meg az Édesapjától látta. Sok gondunk volt a pénzt illetően, mert melegágydeszkát muszáj volt venni, anélkül nincs melegágy. Még üvegrámákat is csináltattunk. Régen nem gyártották még a fóliát, amit manapság használnak a zöldségtermelők. Ezt a rámat asztalosok készítették és igen sokba került.

De azért csak gyarapodott a melegágyak száma a kertünkben, ügyesen összerakta a párom, hogy abban hiba nem volt. Én szereztem magvakat, vettem a magüzletből is, meg kértem a rokonoktól is. Adtak is szívesen, mert régen szokás volt, hogy a kezdő fiatal házasságokat segítették, mai nyelven „patronálták”. Így aztán szépen összekerült a vetőmagunk. Mikor már valamelyik melegágy „bemelegedett”, felkapáltuk, elsimítottuk szépen egyenesre és beszórtuk a magvakkal, utána beföldeltük fekete, rostált földdel és egy sima deszkával le is nyomtattuk, hogy egyenletes legyen. Utána nem túl hideg vízzel leöntöttük és visszaraktuk a rámatot, betakartuk kákagyékénnnyel. Ez addig maradt rajta, amíg kezdett már a mag kikelni. Ez a művelet a hóstáti gazdák remeke. Régen ez volt a hagyomány, csak az lehetett igazi zöldségtermelő, akinek melegágya is volt.

Nálunk akkor még más nehézség volt, mert nem volt, aki vigyázzon a leánykára. Már tavasszal én jártam a piacra, mert a párom a kertben dolgozott, csak fölvitte a Széchenyi téri piacra a zöldséget és jött is haza. Már mikor melegebb lett az idő, a párom kitalált valamit, és az be is vált. Volt egy nagy nagy kosarunk, azt elővette és a gyereket jól felöltöztette, fogott egy könnyebb párnát, a gyermeket az egyik kezébe, a kosarat a párnával a másik kezébe, a vasvillát meg a lapátot a hóna alá vette és úgy cipekedett a gyerekkel és eyebeekkel a Luther utcából a szomszédos Gyöngyvirág utcába, a mi telkünkre.

Ma is emlékszem, hogy az első évben a gyerekre vigyázás dolgát hogy oldottuk meg. Ezt a kosarat a férjem a mezsgyébe tette, bele a párnát és arra ültette a leánykát, és amíg a kicsi a macijával játszott, addig az apja dolgozott.

A mi Palkó Sárink

Sokszor még ma is beszélünk Rózsikának arról a nehéz tavaszról, ahogy vitte az apja, mint a macska a kölykét, át a másik kertbe. Ő most, annyi év után mosolyogva hallgatja ezt a régi mesét, mert mára már más gyereknevelési lehetőségek vannak.

Hogy tovább meséljek, már jöttek a melegek, a mi kisleányunk szépen nődögélt, és már kimászott a kosárból, ott a mezsgyében kezdett játszani a kövekkel, a zöld karalábépalántákkal. Volt olyan is, hogy ahogy kimászott a kosárból, amíg a kis keze elért, kiszedte a palántákat. Mire az apja észrevette, már egy marék volt a csöpp kezében. A párom meg gügyögve így szólt:

– Jaj, kis csirkém, várjál még, ne szedd ki még, meg kell nőjön! Aztán mi kor nagy lesz a karalábé, elviszi máamá a piacra, jó? Aztán lesz pénze máamának, és vesz neked szép ruhát és cukorkát!

Így babusgatta az én dolgos párom a csemeténket ott a kertben minden kényelem nélkül, mert egyelőre nem volt segítségünk. Esténként volt róla szó, hogy kellene egy ügyes kis széki leányt fogadni a gyerek mellé, mert már nődögél, és nem lehet, hogy ott mászkáljon a mezsgye porában. De az volt a baj, hogy kevés pénzünk gyűlt az árulásból. Már beszélgettünk arról is, hogy még egy szekérszint is kéne valamelyik áccsal építtetni, mert szekerünk is az ég alatt volt, és verte az eső az udvaron.

Hosszas fontolgatás után elterveztük, hogy elsején kimegyünk a cselédpiacra és fogadunk a kisleány mellé egy ügyes, tiszta széki leányt. Emlékszem, hogy milyen szorongva mentem ki a cselédpiacra a mai telefonpalota helyén. Ott gyülekezett a sok fekete-piros szoknyás széki leány, de még széki legények is vártak leendő gazdáikra. Én előbb csak álldogáltam, nézegettem, soha nem jártam azelőtt cselédpiacon. Fogalmam se volt, hogy kell megszólítani széki leányt vagy az édesanyját, akivel kijött a piacra. Nekem már akkor olyan furcsa volt látni, hogyan árulja anya a lányát vagy a fiát, mint valami árut. De később rájöttem, ahogy a leányok elmagyarázták, hogy ez náluk szokás, mert ez pénzkeresés. A széki leánynak nincs sok iskolája, nincs szakmája, és így cselédkedésből szerzik be a staférungot, mire férjhez mennek.

Ma is emlékszem, hogy biza sokáig ott álltam földbe gyökerezett lábakkal, amíg megszólítottam egy helyes kis barna leányt. Ott álldogált ő is, kezében a kis kendőjét szorongatta görcsösen, és amint a szemébe néztem, láttam azt a bizonytalanságot, mert ő is most jött először a cselédpiacra. Én csendesen csak annyit mondtam, hogy van nekem egy aranyos, héthónapos kisleányom és őmellé kellene egy kedves, tiszta leány. A leány rám nézett és csak annyit mondott, hogy ott beszélget az édesanyja egy másik asszonnyal, ő megkérdi, hogy elengedi-e hozzám. Én is közelebb léptem az asszonysághoz és megbeszéltük, hogy a leányát kimondottan a kisleányom mellé fogadnám fel és nem kinti munkára.

Elmondta az anya, hogy nem szívesen adná a leányt a Hóstátba, mert híre van, hogy ott sokat kell dolgozni, és kevés a pihenés, meg hogy ő félti a kisleányt, mert neki csak egy leánya van. Mire én szóhoz jutottam, biztattam, hogy nyugodtan engedheti hozzánk, mert nálunk se mezei, se kerti munkát nem kell végezzen, mert azért fogadunk pesztrát, hogy én a férjemmel mehessek dolgozni és mindenhová. Akkor aztán megegyeztünk 150 lej havi fizetésben és csütörtök és vasárnap délután kimenőben és valami zsebpénzben is. Evvel aztán csak annyit mondtam:

– Na jól van, szép leány, csak annyit mondjál, hogy hívnak?

Erre a leány kipirulva és majdnem pityeregve halkán mondta a nevét:

– Tasnádi Sárinak hínak, de Palkó Sári, így szólítanak.

Én meg:

– Na jól van, Sári, Isten éltesen, engem Annuska néninek hívnak.

S akkor elindultunk hazafelé, nem gyalog, mert akkor még a 2-es busz a Budai Nagy Antal úton járt, és mi a végállomáson szálltunk le a Téglás úti, vasút melletti megállóban. (Ma ez az utca Fabricii, és trolibusz jár rajta.) Miután leszálltunk, még gyalog is kellett menjünk elég sokat, mert a vasúton túl laktunk az ötödik kis utcában. A leány anyja eléggé siránkozott, hogy biza igen messze lakunk a várostól, és jobb lett volna úri házhoz adja a leányát. Én meg biztattam, hogy hagyja csak, mert úgy meg fogja szokni Sári ezt az utat, mert van autóbusz is.

Végre hazaérkeztünk a mi házukba. Az anya szorongva nézegette a leánya leendő otthonát, hol fog aludni, hol tartja a ruháit. De mikor Sári meglátta a kis Rózsikát, mindjárt felderült az arca, azt mondta:

– Édesanyám, erre a kis angyalra kell ügyeljek?

Olyan szeretettel emlékszem arra a kedves leányra, amint akkor olyan boldogan csomagolta ki a ruháját, ahogy össze volt kötve a batyujába, ahogy ők szokták. Mind kirázogatta a szoknyákat, szépen sorba szedte és közben oda-szaladt a kis Rózsikához, hogy megcirógassa a kis kezét. Én már láttam, hogy itt már baj nem lesz, mert már a mi kisleányunk megtetszett a Palkó Sárinak. Már láttam, hogy az anya arcán is mosoly van és bízik abban, hogy jó helyen van a leánya. Közben előkerült a kertből a párom is:

– Na kérem, Tasnádiné, ismerje meg a leánya gazdáját, Feri bácsit! Mi egyszerű emberek vagyunk, és Sári most már a mi leányunk is!

Emlékszem, amint az elfogult anya kezét fogott az én emberemmel, és később azt mondta, hogy már nem fél, hogy rossz helyre került a leánya, hiszen olyan becsületes ábrázata van Feri bácsinak. Közben leültettem a nénit, mondtam, várjon egy kicsit, mindjárt ebédelünk. Addig odaadtam a kis Rózsikát a Sári ölébe, és már az első perctől megszerette Sárit. Gögicsélt, ahogy a leány hozzá szólott. Mondtam is neki:

– Na, kicsi Sári, cseppet se félj, mert ez a cseppség szeret téged!

Azután már együtt ültek az asztalhoz. Mikor enni kezdtünk, már etetni kezdte a kis Rózsikát, és a kicsi egy cseppet se félt tőle. Én mondtam is, hogy:

– Ezt a kis Palkó Sárít a jó Isten küldte hozzánk, hogy szereti a kis Rózsikát, és csak máma jött hozzánk, nem lesz vele baj!

Eltelt az idő, már estefelé járt, a Sári anyja hazafelé kellett menjen, mert a távolsági busz 6 órakor indult. Könnyek között elbúcsúztak egymástól, anya a lányától, és Sári már azt kérdezte, hogy jöhet-e édesanyám meglátogatni, mikor eljön Kolozsvárra? Én meg mondtam, hogy akármikor jöhet, sőt még örvendünk is.

A kis Palkó Sári szorgalmasnak bizonyult, mert azonnal kérdezte, hogy hol vannak a pelenkák, hogy mossa ki a kisleánynak. Minket olyan öröm ért ezzel a Sárikával, mert egészen másképp képzeltük el a cselédleányt. Én mindig azt mondtam a páromnak, hogy ez a jó Isten különös kegyelme velünk, mert ha benne bízunk, akkor minden jóra fordul. Most már hárman voltunk, és ő a negyedik, ő is családtag, és a mi leányunk mellé egy szerető lélek került. Nem is cselédleány, hanem mint egy nagyobb testvér. Mi boldogok voltunk.

A Palkó Sári jelenléte a kis családukba egészen más fordulatot hozott. Széki leány volt, de volt benne egy bájos finomság, ami minket tiszteletre készítetett. Ez abból adódott, hogy ennek a leánynak már az édesanyja is cselédleány volt fiatal korában, és ott tanulta úri házaknál ezt a jó modort és finom viselkedést. Ezt a leányába is belenevelte. Mi arra gondoltunk, hogy ezt a leányt nevelni kell, és éppen fordítva lett, mert mi tanultunk tőle szép szavakat és előzetességet. Ez a leány mindent szívvel és jókedvvel csinált, amit ő a kezébe vett, az valósággal megszépült, és neki minden sikerült, amihez hozzáfogott. A mi Rózsikánknak ő főzőcskézett apró edénykékből bébiételeket, és az olyan jól sikerült, hogy a gyerek azt jó étvágyal meg is ette. Még arra is gondja volt, hogy amíg a gyerek aludt, az ő saját ruháit, ingeit kimosta, gyorsan kiterítette a napra. Mire Rózsika felkelt, már ő fel is vette a hófehér gyócsinget. Arra is nagyon vigyázott, hogy a keze mindig tiszta legyen. Én sokszor megfigyeltem, hogy mikor a gyereket tisztába tette és lefektette, mindig énekelt neki:

– Rózsika, Rózsika, kis szentem, én magát oly nagyon szeretem...

Ezeket a sorokat ismételte, és a hangja olyan andalítóan lágy volt, hogy a kis Rózsika azonnal elaludt. Azután szép csendben megpuszilta és kiment a szobából. Szeretett a konyha körül is segíteni, mire hazajöttünk, mosogatva, takarítva volt, odakészítette a főznivalót szépen, tisztán, gusztusosán. Amíg a gyerek aludt, ő annyi apró házimunkát meg tudott csinálni, még én is csodálkoztam rajta. Jól emlékszem, milyen jólesett a kis szívének a dicséret, amikor hazajöttem a mezőről. Még engem is sajnált, hogy milyen nehéz munkát végzek Feri bácsival együtt a mezőn. Mikor elkészült az ebéd, én kitaláltam az ebédet, ő azonnal az ölébe vette Rózsikát és úgy ebédelt. Bár a gyerek már azelőtt meg volt etetve. Sári azt mondta, hogy a kis Rózsikának ott kell ülni a

családi asztalnál. Mikor vége volt az ebédnek, akkor szépen felállt az asztaltól és azt mondta:

– Feri bácsi és Annuska néni, egészségükre kívánom az ebédet és én is köszönöm szépen az ebédet.

Sokszor arra gondoltam, hogy ez az egyszerű széki leány hozott a mi családkba egy harmóniát, amitől szívünk-lelkünk felderült, és ettől úgy éreztük, a mindennapi munka sem olyan nehéz már.

A mi kis házukban

1955 nyara elég szépnek mutatkozott, a termést látva nagy reményeink voltak, hiszen annyi minden kellett még a mi telkünkre. Az életünk minden napjai zavartalanok voltak, hiszen már a mi kis házukban laktunk a Gyöngyvirág utcában 7. szám alatt (ma Mărgăritarilor). Igaz, a kertnek még csak a felét dolgozhattuk, mert az Anyósom az első évre még igényt tartott a fele kertre, mert még otthon volt a féltve őrzött leánya, és abból a fél kertből akarta kistaférungozni. Így aztán ebben az évben két gazda volt a kertben, két fehérnép hajladozott az ágyások fölé. Igaz, sok beszéd nem hangzott el miközöttünk, mert a sógornóm nagyon büszke volt, sehogy se tudta lenyelni, hogy a Feri bátyja egy Romitán Annát vett feleségül, aki ráadásul még szegény leány is volt.

De azért telt az idő, a kertben csodálatos termés volt, hatalmas fehér és piros korai karalábé. Akkora fejes saláta nőtt abban a kertben, mint a káposzta, és még sok zöldség, murok, petrezselyem, de még karóspaszuly is. Sosem felejtem el azt, ami nekem szokatlan volt, hogy ebben a kertben a vineta, az a kék gyümölcs is szépen termett. Csak próbából ültettünk, de már az első évben csodás termése volt. Igaz, sok vizet igényelt, de az nem volt baj, mert volt a kert közepén egy jó kutunk. Abból öntözte az én uram reggel is, este is, mikor hazajött a mezőről. Már nem volt baj, mert piacra is vihettük a szép zöldségeket, majdnem minden nap, mert volt ki vigyázzon a kis Rózsikára.

Palkó Sári jó leány volt, vele nem volt gond, se a gyerek nem betegeskedett. A kis széki lány vasárnap szépen felöltözött és ment sétálni a Széchenyi térre. Ott gyültek össze a széki fiúk és leányok, és ott táncoltak kettesével, négyesével a piros és fekete szoknyás és hímzett kendős leányok. Egyszer arrafelé jártam egy vasárnap és láttam, ahogy ropják az ősi táncot. Ezt a fajta táncot egy hóstáti leány vagy fiú se tanulta meg soha, ez kimondottan az ő táncuk volt.

A mi leányunk rendes és pontos leány volt, mert este nyolc órára mindig hazajött és azonnal a gyerekekkel foglalkozott.

Szépen teltek a hetek, a hónapok, és észre se vettük, hogy már őszre jár az idő. Emlékszem, hogy úgy szeptember közepén jött a Sári édesanyja látogat-

ni, és nagyon meg volt elégedve, hogy a lánya mennyire bevált, és ő sem panaszkodott.

Lassan beköszöntött az 1955-ös ős is, és egyszerre nagyon sok munka lett a mezőn. Már a Berekből a szép palánthagymát kiszedtük, ott száradt az új házunk padlásán, és már a nyári rózsakrumplit ástuk. Olyan szép volt a termés, hogy gyönyörűség volt a kapával kiemelni a nagy krumplikat. Örvendtünk nagyon, sze annyi felé kellett a pénz, már előre elterveztük, hogy az árából mit veszünk. Pajtát is kéne építsünk, mert a lovunk, a szép, gyors lábú Puju, csak ott volt az udvaron egy gyenge szín alatt bekötve, és biza éjjel már hűvös volt, és fázott a drága ló.

Erre a lóra még most is sokszor gondolok, mert olyan hűséges és okos állat volt, csak éppen nem beszélt. Soha, akármilyen nagy rakomány volt utána rakva, nem állt meg, nem hagyta ott a szekeret, inkább letérdelt, de akkor is kivitte a hegyen a terút. Most is sokszor arra gondolok, hogy minket még ez az áldott állat is segített, nem is volt más lovunk egész a kollektívig, csak ez az egy. Nem kellett cserélgessük a lovakat, hogy jobbat vegyünk. Ezzel is sok pénzt megtakarítottunk.

Azon az őszen elég jól haladtunk. Szép volt a murok, petrezselyem is a Bereken, alig volt már hely, hova tegyük a sok zöldséget. Sok törökbúzánk is termett a Gellán. Ezt a földet az Apósom adta nekünk használatra, és ebben termeltük a nyári holmikát, mint paradicsom, ugorka, zöldpaszuly. Ezeket nyáridőben adtuk el a piacon. Már október vége felé járt az idő, szedtük a törökbúzát, vágtuk a káposztát, a kórét, hordtunk mindent, ahogy tudtunk, mert közelgett a rossz idő. Egész nap a mezőn voltunk, tele voltunk dologgal. A kicsi leányunkat csak este láttuk, mikor Sári mosdatta, etette és már fektette le. Egy este Sári azzal fogadott, hogy Rózsika elkezdett jární, éppen délben, oda-csalogatta az étellel. Nagyon boldogok voltunk, hogy már nagy lett a mi leányunk, hiszen novemberben egy éves lesz.

Már csináltattam neki fehér kötött mackóruhát, finom merinói gyapjúból. Ez volt az első kosztümkéje. (Ez ma is megvan egy dobozban.)

Mi olyan boldogok voltunk a mi kis családuknban, hogy el is felejtettük a sok őszi munka fáradalmait. Már alig vártuk, hogy valahogy fedél alá hordjuk vagy elvermeljük az őszi termést, és már benn ülünk a kis konyhában a jó melegben. Amíg a száraz paszulyt bontjuk, a kemencében pattog a tűz, és a mi kis leányunk gögicsél, és Sári sok szép mesét duruzsol a fülébe.

Eltelt a szép őszi idő is, és utána csúnya őszi esők estek hetekig. Szerencse, hogy már mindent hazahoztunk a mezőről. De a búzát nem lehetett elvetni a sok eső miatt. Nem tudott szántani az én uram, lágy volt a föld, már úgy volt, hogy nem lesz búzavetés. De egy este kitisztult, és pár napra rá már megszántották az apósommal a búzaföldet és el is vetették a búzát. Már csak a fehér hótakaró kellett rá, amit csak karácsony után láttunk meg. Addig csúnya feke-

te sár volt. De végre már el volt vetve a búza, már bizakodtunk, hogy lesz búzánk a jövő évben.

És már átléptünk az 1956-os évbe. A tél hosszú volt és hideg, sokat voltunk bent a meleg házban és játszottunk a kicsi Rózsikával. Ő már múlt év novemberben betöltötte az egy évet, de csak egy picike tortát vettünk a születése napjára. Vendégeink nemigen voltak. Az anyósoméék még akkor elég távol tartották magukat tőlünk, csupán karácsonyi és húsvéti ünnepeken jöttek a gyerekek keresztszülei és hoztak ajándékot Rózsikának.

Azon a télen inkább a férjem ment árulni a piacra, én maradtam otthon a kicsivel, Sárít a téli hónapokra hazaengedtük a szüleikhez vakációra. Ilyenkor a fele fizetés járt a szolgálónak. Emlékszem, hogy mikor enyhébb volt a hideg, vasárnapoként, jól felöltöztettem a kicsi Rózsikát, és elvittük magunkkal a templomba. Nem volt messze az imaház, csak a szomszéd utca sarkán, a Luther utcában, ahol én születtem. A mi leányunk nagyon jól viselkedett az imaházban, cseppet sem sírt vagy mozgolódott, mind a zsoltár lapjait nézegette. Időnként rám nézett nagy fekete szemével és olyan szépen mosolygott. Az istentisztelet végén meg Kassai tiszteletes meg is dicsérte a kisleányunkat, hogy milyen csendben maradt. Miután kijöttünk, egy kis időre benéztünk az édesapámhoz a 16. szám alatt. Mindig odaültette az ölébe a kicsi Rózsikát és csendesen mondogatta:

– Az Isten nyugtassa szegény Anyádat, ő nem érhetted meg, hogy unokája legyen. Ó, hogy szeretné, ha élne, ó. Istenem!

Itt arra emlékszem, hogy bár az Apám nem volt nagy templomjáró, de azért istenfélő volt. Mindig félt az Isten haragjától. Mikor szólt a harang, mindig levette a kalapját és magában imádkozott. Mikor aztán elköszöntünk tőle vasárnapoként, mindig mondta:

– Osztán gyertek még nagytatához!

Eltelt 1956 tele is, és már újra vártuk a tavaszt. Már Palkó Sári március elsején visszajött, és újra négyen éltük a mindennapjainkat. Sokat mesélt Sári az otthon töltött téli estékről, hogy ő is járt fonóba. Estéknként jöttek a legények is a fonóba, és a leányok dúdoltak meg olyan jókat mondtak. A legények ellopták az orsókat és csak csókéért adták vissza. Mi az én párommal csak hallgattuk, hogy a mi Sárink olyan lelkesen mesél. Ez nekünk új volt, mert a Hóstátban nem volt fonóba járás.

Már mi is alig vártuk, hogy visszajöjjön, már hiányzott a Sári kedves, lágy hangja a házból. Valahogy üres volt nélküle az életünk. Már később újra kezdődött a tavaszi munka, mind többet dolgoztunk a kertben, a mező is zöldült már. Keveset foglalkoztunk a kicsi Rózsikával. Mire este hazakerültünk, ő már aludt. Sári hűségesen végezte a konyhai teendőket, minden este meleg vacsorával várt. Nem kellett neki mondani, hogy ezt vagy azt főzzön, mert ő valahogy kitalálta, hogy mit is kéne főzni, hogy jó legyen. Mindig talált vala-

mit a spájszban, amit fel tudott használni a főzéshez. Én meg is dicsértem mindig és sokszor mondtam is neki:

– Te Sári, az Isten áldjon meg, te egész jó kis szakácsnő lettél!

Ő erre csak szerénykedve mosolygott, és a kis szívében biztosan örült, hogy mindig dicséretet kap tőlünk.

Egy nap aztán szomorúan fogadott, mert észrevette, hogy a kicsi Rózsikán apró pettyeket látott, és nem tudta, hogy mi az. Este én is megnéztem és átszaladtam a Biri nőnemhez, hogy jöjjön megnézni a leánykát. Jött is a drága nagynéni és már mondta is, mikor látta, hogy ez csak bárányhimlő, ezért nem kell megijedni, mert ez gyermekbetegség. Elmúlik, csak legyen jó meleg a szobában. Másnap már jött is a nővér a *diszpenzárból* és megnézte. Írt fel gyógyszert, és mi megvettük, és már három-négy nap múlva kezdett szépen behúzódni a himlő. Hála Istennek ezen is túlestünk, mert nagyon meg voltunk ijedve, hogy mi lesz.

Ment tovább az élet, már itt volt a nyár, újra mentünk a mezőre. Egy nap felpakoltuk Sárit is, Rózsikát is a szekérre, és vittük őket a Borháncsra kirándulni. Már a kicsi Rózsika tudott jól járni, ő is ott szedegette a paradicsomot mellettem és dobálta a kosárba. Olyan kis aranyos leányka volt, Sári nem győzte törölgetni a paradicsomos kis kezét. Már akkor is dolgozott.

Emlékszem, hogy azon a nyáron jó jövedelmünk volt, jó volt a nyári termés, sok zöldséget vittünk a piacra, és elég jó ára is volt. Már terveztük, hogy a pajtához kéne venni anyagot, és a pince is kéne már, mert nincs hova tárolni a téli veteményt. Már-már úgy látszott, hogy a célunk elérjük, csak valami baj ne érjen minket.

Vett is a párom elég sok gerendát, deszkát, lécet. Oda volt lerakva az udvar egyik felébe. A színt már valahogy egy jó ács segítségével felépítette a párom, így a ló s a szekér fedél alatt volt. Nagyon sokat dolgozott szegény emberem, mert egész estig a mező meg a kerti munka, hajnalban kelt és ment porondért a Szamosra. Sokszor ott virradt meg a gödörnél, ahogy rakta a szekérré a vizes porondot.

Ma is emlékszem, hogy panaszkodott, hogy fáj a szíve tájékán a nagy megéröltető lapátolástól. Mondta is egyszer, hogy neki kicsi korától baj volt a szívével. Én is nagyon aggódtam, hogy mi lesz vele ebben a nyári rohamunkában, hiszen alig pihent néhány órát éjszaka. Igyekeztem én is, amit csak meg tudtam csinálni az én csekély erőmmel, hogy segítsek neki, hogy valami terhet én is levegyek a válláról.

Már jött az ősz is újra, a betakarítás meg a bőséges őszi eső. Az építőanyagot kátránypapírral betakartuk, és úgy nézett ki a helyzet, hogy csak a másik évben lesz építkezés. Váratlanul a kaput is elterveztük, mert ezt még télidőben is lehetett csinálni. Meg is beszéltük az áccsal, Valkaival, hogy jöjjön el, mérje meg, mekkora a hossza, magassága, és milyen anyagot kell vegyen a

párom, hogy fogjon hozzá a munkához. Meg is alkudtak az áccsal a pénzben és az időben, csak a hó még ne hulljon le.

Jó ember volt az ács, nem húzta az időt, jött mindennap, ahogy virradt, és faragta, vágta a szép nagy gerendákat, saszfákat a mi hóstáti kapunkhoz. Én személyesen is kértem szépen Valkai bácsit, hogy igazi szép hóstáti kaput csináljon, hogy a mi kapunk is olyan legyen, mint a másoké. Meg is faragta szépen, még az évszámot is odafaragta jó mélyen és azt is, hogy

Isten segedelmével építette

Diószegi Ferencz 1956.

Mikor készen volt a kapu, kalákában föl is húzták a szép, cifrás, kétszárnyú nagykaput és az utcaajtót, amit már kulccsal be lehetett zárni.

Amíg ezen az őszön a mi hóstáti kapunk szépen elkészült, addig félelmetes események történtek a határon túl, Magyarországon. Mi csak a rádióból értesültünk esténként, amikor már besötétedett, és bekapcsoltuk a mi első rádióunkat, amit azon a nyáron vettünk. A mi *Ballada* nevű rádióunk tudósított minket arról, hogy milyen borzasztó véres események színhelye a magyar főváros. Hallgattuk, amint mondta a legfrissebb híreket, hogy tankok dübörögnek a város utcáin, lövöldözések az utcán és a kapualjából. Mondták az esetek számát, a véres ütközetet. Az ellenforradalom szedte az áldozatait. Mi idehaza csak hallgattuk borzongva, részvétellel, és nem tudtunk segíteni senkin sem. Csak gondolatban tudtuk vigasztalni magyar testvéreink hozzátartozóit. Néha lelki szemeim előtt látom a sok ártatlan magyar embert, akik az utcán elesetek és soha nem térhettek haza.

1956 késő őszén már kinn a kertben és a mezőn megszűnt a munka, és csak a házi teendők foglalkoztatták a családot. Emlékszem, hogy akkoriban szoktunk esténként nagy ritkán moziba menni 7-től vagy 9-től, soha nem korábban. Ennyit engedtünk meg magunknak mint szórakozást, egyébre nem volt se időnk, se pénzünk. Akkorjában mentünk néhányszor, mivel a Sári szolgáló is nálunk volt, hát nem volt gond, hogy a gyerek kivel marad. Így járogattunk az *Edison*, később *Vörös Csillag* moziba, mivel hozzánk ez esett a legközelebb. Este, mikor már az állatokat a párom elrendezte, mentünk a moziba.

Egyszer mikor hazajöttünk, nagyon megijedtünk. Jöttünk haza szép csendben, benyitottunk a konyhába. Az ajtó nem volt bezárva. A mi Sárink, karjában a kis Rózsikával, ott szundikál egy széken. Szegény jó leány átfogta a leánykát és úgy elszenderedett. Az én uram meg szépen kivette a kezéből a gyermeket és letette a kis ágyába. Azután megkérdezte a leánytól, hogy:

– Sári fiam, hol van Rózsika?

Ő meg:

– Jaj Istenem, a kezemben volt, most hová lett, Istenem!

Már vége volt ennek az évnek is, és már egy új esztendőnek néztünk elébe. Palkó Sári újra hazament a téli két hónapra, mi meg hárman maradtunk a családban. Már a kis Rózsika két és fél éves volt, már nagyobbacska leányka lett,

már szépen beszélt és ott totyogott közöttünk a házban. Már velünk reggelizett, ebédelte, nem főztünk neki külön. Ő már egészen beilleszkedett a felnőttek életébe.

Azon a télen sehova nem jártunk, csak az imaházba vasárnap, meg néha a gyerek keresztszüleihez a Lunei utcába. Külön a leánykával néha édesapámhoz mentem délutánonként vagy a szomszédjába, Biri nénémhez. Ő is nagyon dicsérte a gyermeket, hogy milyen szépen nődögél és milyen értelmes.

Drága jó néném mindig megkérdezte, hogy élünk, nem vitatkozunk a párommal. Mindig bátorított, hogy legyek béketűrő, mert az életben vannak nehézségek is, amit ki kell bírni, el kell viselni a szenvedést is, ami a házasságban adódik. Én ezeket a tanításokat olyan lelkesen hallgattam, mintha a drága jó Anyukám szavait hallgattam volna. Mindig mondogatta, hogy figyeljem csak meg, hogy a jó Isten az árvákat és özvegyeket milyen különös kegyelemben részesíti. És valóban úgy is volt, mert már eddig is házasságunk negyedik évében járunk, és már annyi segítséget kaptunk Istentől.

Mikor meglátogattam, drága Biri néném azt se tudta, hogy mivel kínáljon meg. Volt a nagy konyhában egy szép kredence, abban mindig volt eltévé jobbnál jobb süteménye. Én akkor gyerekfejjel, de ma is mindig azt vallottam, hogy csak Biri néni tud olyan finom süteményt csinálni. De még az is különös volt, hogy milyen szeretettel tudta odakínálni a vendégeinek. Mindig mondta, amikor már elbúcsúztam tőle, hogy csak jöjje mind gyakrabban, ha egy kis időm van. Hazafelé menet mindig arra gondoltam, hogy én is szeretnék ilyen jólelkű asszony lenni, ha csak lehetne.

Akkoriban szegény Apámhoz is mentem templomozás után. Ő is barátságosan fogadott. A mostohám még tudomást se vett rólam, hogy ott vagyok, nemhogy jó szóval vagy valamivel megkínált volna. Mondta is az Apám, hogy ez a semmirevaló asszony csak arra jó, hogy csípőre vágja a kezét és pénzt követeljen tőle bársonygunyára.

Emlékszem, hogy 1957 telén már mintha engedett volna a feszültség a férjem családjában. Vasárnaponként szépen felöltöztettem Rózsikát, és az apja elvitte látogatóba az apai nagyszüleihez a Câmpina utcába. Korábban, évekkel ezelőtt ezt az utcát Szabolcs vezér utcának hívták. Ebben az utcában a 21. szám alatt laktak a férjem szülei, Diószegi József és anyósom, Zsuzsika néni már 1921 óta, és ez a ház a család tulajdonában maradt 1996-ig, amíg az örökösök eladták a köles Simon János fiának, Simon Jankónak. Ide látogattam az én férjem a mi kis leányunkkal, Rózsikával néha egy-egy vasárnap.

Ma is emlékszem, amint a párom mesélte, mikor onnan este hazajött a gyerekekkel, hogy nézegették a kis jövevényt a nagyszülői házban, hogy cirógatták szép kis ártatlan arcát, könnyeiket visszafojtva, hiszen még a keresztelésen sem voltak jelen. Ennek az ártatlan gyermeknek kellett a család békéjét rendbe hozni az ő megjelenésével.

Bizony, ennek a kisleánynak már akkor nagy szerepe volt a Diószegi csa-

lábban. De az igazság és a lelkiismeret nem alszik. Ezt abból láthattam én ott-hon, hogy mikor hazajöttek a párom a leánykával a nagyszülőktől, és én levetkőztettem a kicsi Rózsikát, akkor láttam, hogy a kicsi kabátja zsebébe kis csomag van dugva, és mikor azt kibontottam, néhány szelet sütemény volt benne. Tehát mégis úgy érezték, hogy az unokának illik adni egy kis süteményt. Én semmit sem szóltam, a sütit a kis Rózsika másnap megette, és én már láttam előre, hogy a mi leányunknak még nagy szerepe lesz ebben a családban.

Már tavaszodott, márciusra Sára újra visszajött, és minden ment a régi kérvágásban. Újra jött a nyár, már többször vittük Rózsikát a leánnyal ki a mezőre a levegőre. Ők szedték a virágot a legelőn, mi meg a sok zöldpaszulyt, ugorkát, és jöttünk haza megrakott szekérrel boldogan. Örültünk, hogy a jó Isten úgy megáldotta azt a kevés földet, amit dolgoztunk, hogy alig tudjuk leszedni a termést. Megvolt a megszokott napi program, mező, piac, kert, házimunka, és éltünk boldogan a mi kis portánkon. Már bezárhattuk a kaput, mikor elmentünk otthonról, és nem kellett dróttal bekötözni a kerítésünket. Most már nagyobb terveinket kellett megvalósítsuk. A pincét meg az istállót mindenképpen fel kell építenünk, mert nagy szükség van rá.

Váratlan események

Jól ment minden azon a nyáron egészen szeptemberig. Akkor, mint derült égből a villámcsapás, jöttek a váratlan események.

Egy nap jött egy levél a Sári szüleitől, hogy azonnal menjen haza, mert nagybeteg az édesanyja. Na most mit csináljunk? Teljesen összezavarodott minden a családban. Nem volt mit tenni, el kellett engedni a széki leányt hazamenni. Nem is próbálkoztunk marasztalni, mert mégis a szülőanya az első. Amíg a kis batyuját kötözte, nekem folytak a könnyeim, a kicsi Rózsika is sírdogált:

– Jaj, Táji, Táji, ne mennél haza, maradj itt vejem... na jó?

Így könyörgött a mi kisleányunk Sárinak, annak pedig szakadt meg a szíve, úgy sajnálta itthagyni a gyermeket. De nem volt mit tenni, haza kellett menni, ígérte, ha nem lesz nagy baj, akkor visszajön. Mi meg ottmaradtunk szomorúan a kicsi Rózsikával, és mikor Sárit kikísértem a kapun, éreztem, hogy ezt a kedves leányt többé soha nem látom.

Azután még vagy két hétig vártunk, de Sári nem jött vissza, más leány után kellett nézzek. Ki is mentem elsején a cselédpiacra és megfogadtam egy jó magas, szép arcú leányzót. Ő is széki volt, és Zsuzsinak hívták. Na most újra kezdtünk mindent. Ez a leány inkább férjhez adni való volt, de azt mondta, hogy a vőlegénye most katona, és amíg hazajön, addig egy kis pénzt keres még a hozományhoz. Így jó is volt, de ez a leány inkább dolgozni akart a

konyhán vagy a mezőn, a gyerekekkel nem sokat törődött. Így aztán vittük a mezőre, vagy otthon hagytuk, hogy főzzön, mosson.

De már ott volt a másik gond, ki kellett ásni a pince gödrét, hogy rakják ki terméskövel. Már meg voltak fogadva az emberek, akik segítettek, és egyúttal a fundamentumát is be kellett önteni. Ez mind időbe és sok pénzbe került. Főzni is kellett a kalákás embereknek, de már itt volt a veteményás ideje, ásni kell a murkot, petrezselymet. Egy szép keddi napon azt mondja Zsuzsi a férjének:

– Feri bácsi, egyet se búsuljon, mert megyünk mi ketten Annuska nénivel a Gellára!

Ez a földünk a Szentgyörgy-hegy tetején volt, a Józsika domb mellett. Itt volt nekünk a veteményünk vetve, ide mentünk Zsuzsival azon a keddi napon.

Nagy lelkesen befogtuk a lovat, felraktuk az ásókat, a kosarat, a tarisnyát és hajtottunk a Cink Gellára. Ma is emlékszem, hogy milyen nagy szorgalommal dolgoztunk azon a napon. Igyekeztünk minél többet ásni, jól is lehetett kiszedni, mert nem volt sáros. Szép tisztán jöttek ki a gyönyörű cukormurkok, és nagyok is voltak, nagy csomókat raktunk sorba, hogy könnyen lehessen fölrakni a szekérre. Én nem tudtam meghatározni, hogy mennyit kell ásni, hogy felféljen a szekérre. Zsuzsi mind biztatott, mondta, hogy:

– Annuska néni, még ássunk egy pászmát, legyen jó sok, hogy ne mondja Feri bácsi, hogy gyenge fehérnépek vagyunk, kicsit ástunk!

Én meg hallgattam a leány szavára, mind ástuk, mind ástuk, még enni is alig ültünk le, hogy legyen sok murok. Egyszer aztán mondom Zsuzsinak, hogy na, rakodjunk, mert mindjárt sötét lesz, nem látunk felrakni. Arra nem számítottunk, hogy korán sötétedik, és még a sok murok a földön. Nekifogtunk rakni, elég tömötten, még meg is tapostuk, de még fele a földön volt. A ló valahol messze legelt. Én elkiáltottam magam, hogy Puju, gyere ide, és a drága állat abban a percben odajött. Aztán a Pujut befogtuk, jól megnéztünk mindent. Sok murok ott a földön, mondtam is Zsuzsinak:

– Te Zsuzsi, tele a szekér, már nem is fér, hagyjuk itt, reggel korán utána jövünk. Gyere, menjünk, sze föld sötétség van.

De ő így:

– De Annuska néni, akkor mért siettünk, hogy sokat ássunk? Mit mond Feri bácsi, hogy egész nap csak ennyit ástunk!

Én hallgattam a leány szavára, és felraktuk ott a sötétben jó magasra az egész murkot, és elindultunk. Akkora terű volt, hogy a szegény Puju alig tudta megmozdítani a szekeret, bevágott a kerék. De nagy nehezen csak kiértünk az útra. Semmi baj nem volt addig, amíg a Cink-hegy oldalán a meredeken mentünk lefelé. Én a kereket lánccal megkötöttem, s mentünk szépen. A ló teljes erejével tartotta a szekeret, nem lett volna semmi baj. Mikor a földből elindultunk, én Zsuzsinak azt mondtam, hogy jöjjön a szekér után, és ha hull

le murok, szedje össze a kötényébe. Jött is a jó leány utána, de én láttam, hogy néha a szekér mellett lépeget. Egyszer csak valamitől én megijedtem és neki nyomtam a lovat a martnak. Abban a percben felborult a szekér murkostól.

Még ma is, negyvenegy év után is, mikor ezeket a sorokat írom, emlékszem, hogy ott álltunk a sötétben, mozdulni se tudtunk a réműlettől. Se szólni nem tudtam, mikor a szekeret láttam a sötétben felborulva, úgy, hogy a négy kerék felül volt, és a rakomány alól. Mikor az első réműlettől magamhoz tértem, akkor láttam, hogy a drága állat ott áll a híd mellett, neki semmi baja, ő kivetkőzött a hámból, csak a tartószíjú kötötte a rúdhoz. Percekig nem szólta semmit, csak utána fogtam fel, hogy bizony sok minden történt volna velünk, ha Isten kegyelme nem segített volna rajtunk.

Ez a szegény leány ott lépegetett azelőtt pár perccel azon az oldalán a szekérnek, amerre borult. Az Isten keze vezette abban a percben a szekér mögé, ott szedte fel a hulló murkokat. Ott az októberi csillagos ég alatt gondoltam át, hogy mekkora katasztrófától őrzött meg minket a jó Isten, hiszen ha a szekér ráborult volna a leányra, öt-hat mázsa lett volna, hát ott halt volna meg a szekér alatt. Ott gondoltam át, hogy ezért a leányért, amíg nálunk lakik, én vagyok a felelős. Ha ott maradt volna halva a szekér alatt, engem börtönbe zárhattak volna önhibámon kívül. De emlékszem, hogy a jó Isten akkor is tovább velem volt, mert eszembe jutott, hogy lent a Szent György-hegyi úton mindjárt az út mellett, ahol mi lefelé ereszkedtünk, volt egy tyúktenyésztő farm. Ez jutott eszembe, és elkezdtem kiabálni, ahogy csak a számon kifért:

– Segítség, segítség, emberek, jöjjenek, segítség, jaj-jaj! Ajutor, ajutor, oameni buni, ajutați, ajutor, ajutor!

Így kiáltoztam magyarul, románul, ahogy tudtam, kétségbeesésemben. Én bíztam abban, hogy valaki csak meghallja a kiabálást és odajön a hang irányába. Nem is telt bele még öt perc sem, jöttek asszonyok, férfiak, kérdezgettek, sajnálkoztak, hogy mi történt, én meg mondtam, hogy né elesteledtünk a mezőn, jöttünk lefelé, és én nem láttam jól és odanyomtam a lovat a marthoz, és onnan felborult a szekér. Ők egy-kettő visszafordították a szekeret, segítettek kézzel, kosárral felrakták az egész murkot, befogták a lovat és szépen leeresztették a Cink-hegyi úton, és összeszorult szívvel elindultunk hazafelé.

Úgy bandukoltunk akkor este a szekér mellett, mint a hajótöröttek. Magamban áldottam azokat a jó embereket, akik olyan önzetlenül segítettek nekem visszaradni a murkot. Hiszen csak megköszöntem nekik, nem volt mit adjak nekik hálám jeléül. Mi csak mentünk szomorúan, és arra gondoltam, hogy az én párom mit fog szólni a balesetünkhöz. És ahogy mentünk keresztül a Berken, már közel a Szent György-hídhöz, hát csak látom, hogy jön előmbe az én uram. Már ahogy minket meglátott a sötétben, elkezdett jajgatni:

– Jaj, te Annuska, há mér kellett ilyen sötétig ülni a mezőn! Há nem láttad, hogy mikor ment le a nap, hát már tíz óra! Na, te asszony, neked elment az

eszed, há a leány hol van? Te Annuska, há én nem mondtam, hogy egy szerrel ássatok!

Bizony akkor este ott az úton így szidott az én jó uram, mert még nem tudta, hogy mi történt velünk. Nagy nehezen értette meg otthon, mikor elmeséltem neki, hogy hallgattam Zsuzsira, hogy sok murok legyen. Aztán mikor leraktuk a murkot, akkor látta, mekkora rakomány volt. De nekem még ott ült a fejemben az a tudat, hogy a Zsuzsiért könnyen börtönbe kerültem volna. Emlékszem, hogy pár napig nem tudtam aludni sem ettől a gondolattól. De elmúlt az is.

Szép októberi éjjelek voltak, és szép napos idő volt, siettünk a veteményásással. A pityóka már rég át volt válogatva, mintha éreztünk volna valamit, úgy siettünk. A pincénk már ki volt rakva körbe terméskövel (ez az igazi zöldséges pince), és az istálló is készült. Már elkezdték a falát is rakni, már csak a fal tetejére a betongyűrűt kellett önteni, amikor jött egy katona, és hozott egy behívót az uramnak két hónapra koncentrára.

Én vettem át, mert az uram a mezőn volt, és alig vártam, hogy hazajöjjön, hogy ő mondja meg, hogy mi ez a papír. Hát mikor hazajött és nézi a papírt, azt mondja, hogy ez biza nem tréfa, be kell rukkolni katonának két hónapra Bukarestbe kiképzésre. Már másnap jelentkezett, és rá három napra már csomagoltam is neki a katonabőröndjébe. Olyan gyorsan jött minden, még gondolkodni sem volt idő. Mi megtettük, ami a parancs volt, és bíztunk a jó Istenben, ő majd megsegít.

Bizony, amikor 1957. október 14-én a behívó megjött, nagyon megrendített minket. Minden gond egyszerre! Ráadásul másnap este egy széki legény kereste nálunk Fülöp Zsuzsit és magyarázta, hogy ő a Zsuzsi vőlegénye és azért jött, hogy hazahívja a leányt, meglesz a lakodalom most ősszel.

Ez még egy nagy csapás volt nekünk, hiszen akkor egyedül maradok egy hároméves gyermekkel a betakarítás kellős közepén. Nagyon gyorsan kellett döntenünk, Zsuzsi már este csomagolt is, én kifizettem a bérét, és másnap reggel el is ment. Rá két napra kellett az uram is jelentkezzen a katonaságnál kúferrel együtt.

Emlékszem, hogy én olyan idegrohamot kaptam ettől a váratlan eseménytől, hogy remegett a kezem. Ott volt még a mezőn a sok répa, cékla, még volt káposzta is erra-arra. Nagyon el voltam keseredve, hogy kire hagyom a leánykát, mikor megyek a mezőre. Akkor este a párom átment a szüleihez és megkérte az édesanyját, hogy vigyázzanak délelőtt, vagy ha lehet, egész nap, a kicsi Rózsikára. Én hittem is abban, hogy megtörik a jég, és csak fognak rajtunk segíteni valamit.

Aztán eljött a búcsúzás napja is, együtt mentünk ki az állomásra a párommal, s én a szorongásomat alig tudtam viselni. Féltem a pillanattól, amikor a párommal elindul a bukaresti vonat. Már az állomáson találkozott a párom a koncentrárs kollégájával, a Luther utcai Szabó Jóskával, Lina néni fiával meg

Zágoni Jóskával a Magyar utcából. Egy kicsit megnyugodtam látva ezeket az ismerősöket. Gondoltam, hogy csak jó lesz neki, ha ismerős bajtársai lesznek.

Lina néni is kikísérte a fiát, meg a felesége, Katica. Nem sok idő maradt a búcsúzásra, mert már mozgásban volt a vonat. Emlékszem, ahogy megölelte a kicsi Rózsikát és a lelkemre kötötte, hogy a leányka és a szemem. Én meg csak szorongattam munkától kérges, dolgos kezét, nem tudtam levenni a szemem róla, valami rosszat sejtettem, és az én jó uramnak csak úgy potyogtak a könnyei. Már fellépett a lépcsőn a vonatra, s még onnan is:

– Annuska, vigyázzatok magatokra, vigyázz, a lóval hogy mész! Annuska, vidd Rózsikát édesanyámhoz! Én írok levelet, válaszolj azonnal, te csak imádkozzál! Meglátod, megsegít a jó Isten, decemberben hazajövök!

De már messze dübörgött a vonat, csak egy fehér zsebkendő lobogott még. Sosem felejttem el azt, amit ott éreztem a kolozsvári vasútállomáson. Már rég eltűnt a fekete vonat a látótávolságból, de még nem tudtam onnan elindulni. Szorítottam a leánykám kezét, és a lábom a földbe gyökerezett. Magamban így:

– Istenem, hát indíts már útnak, hisz egyedül maradtam egy gyerekkel! Segíts, jó Uram, adj erőt ahhoz, ami reám vár ez alatt a két hónap alatt! Istenem, küldj segítséget nekem, hogy végig tudjam küzdeni ezt az időt.

És néhány perc múlva már ölembé kaptam a leánykát és szaladtam a kettes autóbuszhoz, hogy menjünk haza. Mikor hazaértünk, kinyitottam a kaput. Olyan üres volt az udvar, a ház, senki nem jött elém, senki nem kértett semmit, csak magam voltam mindenek tudója. Emlékszem, hogy leghamarabb Rózsikát levetkőztettem és odaadtam neki a játékját, és én kimentem a pajtába, hogy enni adjak az állatoknak. Sírtam, jajgattam nekik, mondvá:

– Jaj, drága Puju, jó kicsi lovam, most már ketten maradtunk! Elment a jó gazdád, csak én adok neked enni. Légy jó hozzám!

Drága Puju, mintha értette volna az én keserűségemet, csak nyerített nekem. Odamentem a Piros nevű tehénhez is, simogattam a fejét, és ő a kezem nyaldosta. Így kötöttem barátságot arra a két hónapra az én állataimmal, s ők értették. Alig beszéltem hozzájuk, mert kellett menni fejni, megitatni őket, aljat húzni éjszakára. Csak azután láttam el a leánykát és lefektettem. Másnap találkoztam Erzszi mamával, az uram apai nagynénjével. Sajnálta, hogy Feri bevonult koncentrárra, és egyedül maradtam. Szegény Erzszi mama is segíteni akart. Felajánlotta, hogy mikor kell, ő is ügyel a kis Rózsikára, meg elengedi a középső lányát, Annuskát, hogy nálam aludjék, amíg az uram odatesz, hogy én ne féljek otthon éjszaka. Elfogadtam a jó néni ajánlatát, jött is Annuska minden este már nyolc órakor, én le is fektettem az én leányommal együtt. Én még egész 11-12 óráig dolgoztam pincében, padláson. Még szép volt az idő október közepén, száraz volt a mezei út, igyekeztem a sok répát hazahordani az alsó Gellárol. Emlékszem, hogy akkora répák nőttek, mint egy-egy kis

gyerek. Ez a fajta répa az *Ekkendorfi óriás*, sárga takarmányrépa volt, a hóstáti gazdák ezt a fajtát termesztették.

Én akkortájt, hogy szép idő volt, még hatszor is megjártam a gellai utat, nem győztem hazahordani a hatalmas répákat.

De teltek a napok, a kis Rózsikát hol Erzsí mamához, hol anyósomhoz vittem egész napra. Ha anyósomnál volt, mikor jöttem egy-egy fuvarral, megálltam a rakott szekérral a ház előtt, mert ott jártam el a kapujuk előtt. Dél tájt, mikor még melegen sütt az októberi nap, le volt terítve egy pokróc az udvarra, és ott játszott a kisleányom a babáival. Kis piros pettyes kendő volt a fején. Én csak bementem, megpuszítottam, vittem neki egy-egy almát meg kiflit és siettem haza lerakni a répát, hogy még menjek a többi után. Ha jól emlékszem, három napig dolgoztam ebben a tempóban. Amit hazahordtam, csak oda leraktam az udvarra és sok kórival letakartam, mikor már esett az eső. Még a rokonok is segítettek meg az Édesapám kórét hazahozni, mert én azt nem tudtam egyedül rakni a szekérrre. Mikor hazahozták a szekerükkel a kórét, én segítettem lerakni, csináltam neki helyet a kertbe.

Igyekeztem szép rendet tartani a kertben és istállóban, hogy ne legyen hiba a gazdaságban. Emlékszem, akkor is voltak megrendelőink, mint most is, olyan jómódú, úri házak, akik kuncsaftjaim, vevőim voltak a piacon, és télire sokan rendeltek tőlem krumplit, hagymát, levesnek zöldséget. Úgy egyeztünk a vevővel, hogy teljesen hibátlan árut viszek haza a lakására.

Ez nagyon jó üzlet volt akkor nekem, mert sokat vettek, és szekérrre raktam és hazavittem a vevőnek egyenesen a pincéjébe. Igyekeztem a legszebb árut vinni, mert így évről évre megmaradtak a vevőim, és ehhez nem kellett, csak önzetlenség és becsület. (Nekem ma is vannak ilyen vevőim.) Örvendtem annak, hogy egyben kaptam a pénzt.

Nem is tudtam volna menni a piacra is. Amíg a párom odavolt katonának, csupán háromszor voltam a piacon. De a házakhoz esténként elhordtam a holmit, a pénzt összeraktam, vigyáztam reá, csak azt vettem, ami nagyon fontos volt, és így volt egy kis megtakarított pénzem is.

Emlékszem, hogy eleinte el voltam keseredve, és mire egy hónap eltelt, már szépen haladtam. Még arra is volt időm, hogy a kertben ássak és őszi salátát ültessek. Apósom néha ájtött, szétnézett a telken, a pajtában és meg volt elégedve a munkámmal.

Nekem pedig új ötletem támadt. Szerettem volna a kis szoba-konyhában festetni. Ezt meglepetésnek szántam a páromnak. Emlékszem, hogy mekkora lelkesedéssel készültem a szobafestésre. Élt akkoriban egy népszerű, fiatal szobafestő, aki elég olcsón és szépen dolgozott. Én tudtam a címét és felkerestem, mondván, hogy szeretném a kis lakásomat kifestetni, de sürgős, mert meglepetésnek szántam, és december közepéig kész kell legyen. A következő hétfőn már jött is az én festőm, és olyan szép vadvirágos falakat varázsolt a

mi szobánkba, hogy nem győztem csodálkozni. Még a kis konyhában is egy kedves konyhai mintát festett, amit ő választott.

Nagyon boldog voltam. Most éreztem, hogy a jó Isten a nagy próba után mennyire meg tudja ajándékozni az embert, ha hisz őbenne. Akkor az elején, mikor a párom bevonult, úgy el voltam keseredve, hogy mi lesz velünk. És íme, még örömben is van részünk csekély négy hét múlva. Már el tudtam képzelni, hogy fog az én drága férjem örvendeni a szép lakásunknak, mikor hazajön a szomorú katonaságból.

Közben kaptam levelet is a páromtól, amiben írja, hogy milyen szigorúság van ott, és csak állandóan tanulnak. Őt a szanitár szakon képezték ki. Kért a levélben, ha tudok, küldjék egy csomagot, mert gyenge a koszt nagyon. Hála Istennek éppen készült a fiához Lina néni, és vele küldtem egy csomagot a páromnak.

Mikor a néni hazajött, sokat mesélt, mondta, hogy vasárnap adtak kimenőt a katonáknak, sétáltak a városban, látták a bukaresti utcákat, és mesélte, hogy mennyi rossz utcalány van a városban. Itthon én csak hallgattam Lina néni meséit, s alig vártam, hogy hazakerüljön az én uram a fővárosból. Már kezdett hideg lenni. A padláson a hagymát összetakarítottam, hogy tudjam betakarni. Bizony, sok este még 12 órakor is fönn voltam a padláson, takarítottam össze a sok hagymát. Egyedül nem féltem senkitől, magamban:

– Ha Isten velem, kicsoda ellenem? Ha én nem ártok senkinek, ugyan ki bántana engem?

Én ma is emlékszem, hogy már abban az időben ebben a hitben éltem. Végeztem naponta a rám nehezedő sok munkát és este imádkoztam:

– Uram, köszönöm, hogy erőt adtál, segíts meg a holnap napra is!

Már november vége felé járt, mikor készen lett a szobafestés nálunk. Kinn csúnya őszi eső esett, de én azért lázasan igyekeztem a festés utáni takarítással. Kihordani az udvarra semmit nem hordtam, mert elázott volna. Így aztán egyik helyről a másikra tettem a dolgokat. Nem volt ki segítsen a bútorokat taszigálni. Erre szégyelltem Apósomat áthívni. Bizony egyedül huzigáltam helyre, ahogy tudtam. Esténként, mikor fáj a derekam, eszembe jutott, hogy nem tettem-e kárt az egészségemben. Úgy gyógyítottam magamat, hogy ölembe vettem a kicsi Rózsikát és neki panaszoltam el, hogy itt fáj mának meg ott fáj. A drága gyermek csak nézett engem nagy fekete szemével, motyogott is valamit. Ha látta, hogy könnyek folynak a szememből, akkor ő is sírni kezdett. Én igyekeztem magamba fojtani a keserűségemet, de nem mindig sikerült.

Közben teltek a napok, már a takarítás vége felé jártam. Akkor jutott eszembe, hogy még egy új függöny is kellene, hisz ami eddig volt, az se volt új, mert az ószeren vettem. Egy nap átvittem Rózsikának a cókókjait Erzsi mamához és ott hagytam egész délutánig. El kellett vigyem a Dónát útra egyik vevőmnek 20 kg nyári rózsakrumplit. Úgy gondoltam, hogy a vállamon két

szotyorba teszem, összekötöm, úgy viszem el, nem fogom be a lovat. Csütörtök lévén még egy jó ismerősömet is meg akartam látogatni a zsidó kórházban. Valakitől megtudtam, hogy Mária néni, aki a húgomat szoptatta, mikor árván maradtunk, a kórházban van megoperálva. Úgy éreztem, hogy ezt a nénit meg kell látogatnom, hiszen ő anyánk helyett anyánk volt árvaságunk idején.

Hát bizony mire megérkeztem a Dónát út 22. szám alá, szakadt rólam a ve-rejtek. A kedves Pálfiné nagysága is sajnált nagyon, hogy a hátamon hoztam a krumplit. Mondta, hogy ráért volna máskor is, de én az ígéretemhez ragaszkodtam, szerettem betartani, amit arra a napra ígértem. Nagyon jól esett a részvét Pálfiné részéről. Azonnal forró teát hozott a konyhából meg finom süteményt. Amíg a teát elfogyasztottam, addig kedvesen elbeszélgetett velem. Én meséltem a kislányomról meg a férjem távollétéről, és ő figyelmesen hallgatta. Mikor elkészöntem, a krumplit kifizette, de még rá is adott némi pénzt, és egy szép Jókai-könyvvel ajándékozott meg, mert azt mondta, hogy érzi a beszédemről, hogy szeretek olvasni. Biztatott is, hogy olvassak, mert a könyv a legjobb barát. Utána még egy zacskó csokoládét is küldött a gyerekeknek.

Nagyon igyekeztem befejezni a takarítást, és vettem a pityóka árából egy szép függönyt, amit el is vittem Szőkénéhez, Annuska nénihez. Ő volt az én házi varrónóm, róla tudni kellett, hogy vállalt sürgős munkát is. Ha kellett, ez a jó néni estéről reggelre is megvarrta a hozzá vitt anyagot. Ott lakott sokáig a Nagy utcában. Ez olyan központi hely volt, hamar oda lehetett jutni. Bizony volt, mikor este kilenc után is mentem hozzá, mikor a mezőről hazajöttünk.

A jó néni ez alkalommal is hamar beszegette a szép szőlőleveles függönyt, s már másnap este fel is tettem az ablakra. Kész is volt a takarítás, még maradt annyi kis pénzem abból, amit félretettem, hogy vehettem egy szép kis jutaszőnyeget is a rongyszőnyeg helyett.

Ketten gyönyörködtünk a kis Rózsikával a mi szép szobánkban, s már alig vártuk, hogy hazajöjjön az én jó férjem.

Emlékszem, hogy már a decemberi hónap is beköszöntött nagy hideggel, és én nagyon vigyáztam, hogy ne fagyjon meg semmi odakint. Ami nem fért a pincébe, azt sok szalmával, kóréval betakartam szépen asszony módra. Még a trágyát is, amit napont kivittem a pajtából, szépen csomóba raktam a kertben, a kórécsomókat is egyenes sorokba raktam, mint a jó gazdáknál szokás. Egész nap volt mit dolgozzak, amíg besötétedett.

Rózsikám is velem volt otthon. Csak olyankor vittem valahova „szállásra”, ha elmentem otthonról. Még a hónap elején elmentem vagy kétszer árulni a piacra. Az öreg vitte fel a holmimat a nagypiacra és ő is jött utánam. Kellett az a pár lej is a napi költségre a boltba. A tehénfejés is az én gondom volt, meg a tej házhoz vitele. Én megtartottam azokat a tejesházakat, ahova szegény Anyukám hordta a tejet életében. Legtöbb tejesház a mai Grivița utcá-

ban volt. Itt lakott a két Deretei család és Killin néni meg a villanyos Kocsis bácsiék, Nagy néniék meg a Kenyérmező utcán. Ezekhez a családokhoz látogattam minden reggel, ha esett az eső vagy fagyott, napról napra. Ez a napi főprogram volt, és csak ezután jöhetett a többi teendő.

Lassan eltelt a december eleje, és már számoltam a napokat, mikor kopog már be az én drága párom.

Emlékszem, hogy egy szombaton megfőztem a vasárnapi ebédet, és másnap elmentem a piacra, bár nem szoktam vasárnap menni. Délben igyekeztem haza. Aznap gyors piac volt, mert hideg is volt, ilyenkor nem sokat alkusznak a vevők, megveszik, ami fontos, és már szaladnak is tovább. Siettem is nagyon haza, ami maradt, felraktam egy rokonunk szekereére, ő majd hazahozza. Szaladtam a 2-es buszhoz és már fel is ültem, olyan boldog voltam, hogy már megyünk is.

Mire hazaértem, 12 óra volt. Oda is tettem a levest melegedni és hoztam pityókát a pincéből a piréhez. Elkezdtem pucolni a pityókát, s közben megkóstoltam a levest, és akkor csendesen benyitott a konyhába a férjem.

Ez a jelenet olyan tisztán megmaradt az emlékezetemben, mintha tegnap lett volna. Meglepetésemben csak álltam a kanállal a kezemben és szólni se tudtam. Az én párom szorosán átölelt és csendesen ennyit mondott:

– Hála Istennek, itthon vagyok, Annuska fiam, mit tudatok csinálni itthon?

Én meg szerénykedve elkezdtem magyarázni a fontosabb eseményeket:

– Hát bizony, Feri lelkem, csak a jó Isten kegyelme és a rokonok jóindulata segített át ezen a nehéz két hónapon. Még én sem hiszem, hogy két hónap alatt mi mindent el kellett végezni, és volt erőm is hozzá!

De közben mondtam, hogy vetközzön le, érezze itthon magát, én addig szaladok Erzsi mamához a leánykéért. Mire visszajöttem a gyermekkel, már az én uram megtekintette a kis gazdaságát, az állatokat a pajtában, meg a takarmányt, hogy mennyi fogyott, amíg ő katona volt. Én örvendtem, hogy mindennel meg van elégedve, s még meg is dicsért egy-egy munkámért. (Ezt el is vártam tőle.) Nem győztem nézni a szememmel, hogy itt van, újra hárman vagyunk. Már alig vártam, hogy kitálaljam a finom tyúklevest az én sokat éhezett katona férjemnek. Még a kicsi Rózsika is úgy örvendett, összeütögte a kis kezeit, úgy tapsikált. Csak annyit tudott mondani:

– Édetapa hadajött, Édetapa hadajött, ja de jó, ja de jó!

Ez a boldog viszontlátás máig is megmaradt az emlékezetemben, habár még voltak szép napjaink, amiket már elfelejtettem.

Visszatérve a boldog vasárnapra, még azután jött az igazi meglepetés, mikor a párom meglátta a szobánkat, mikor ebéd után bementünk. Teljesen megváltozott minden, a vadvirágos szobafestés, az új függöny meg a szőnyeg. A párom csak így szólt:

– Annuska, honnan volt pénzed és időd, hogy még festessél is ilyen hidegben?

1957 decembere volt számomra a legszebb adventi várakozás. Ez abból is adódott, hogy már egy kicsit révbé is jutottunk, már túlsegített a jó Isten a sok nehézségen. Már nem volt szorongás, hogy jaj, hogy lesz holnap. Már ketten végeztük a házimunkákat, csak most láttam, hogy mekkora terhet vett le a vállamról az én férjem. A következő vasárnap már hárman mentünk a kicsi imaházba. Hazafelé jövet az ölében hozta a kicsi Rózsikát az édesapja. Látogatóink is jöttek a nagy örömhírré, az Édesapám, az apósom, a gyerek keresztszülei és a barátaink, Nagy Misiék, Nagy Feriék. Még Erzszi mama Jóska bácsival is átjöttek nagy örömmel. Pláné Jóska bácsi tréfásan mondta, hogy:

– Na, Anikó, má ne sírjál, me hazajött a koncentrárs urad!

Én magamban is imádkoztam utána, hogy milyen nagy az Isten kegyelme, vége a nyomorúságos egyedüli küzdelemnek. Most jön az angyal, öröm és béke lakozik tiszta kis szobáinkban. A mi kicsi leányunk is örvendett a karácsonyfának meg a hajjas alvóbabának. Ünnepe első napján vittük a nagyszülőkhöz, másodnapján elvittük próbából a színházba, és olyan jól viselte magát, hogy nem hittük el, hiszen csak hároméves volt. Olyan nagy figyelemmel nézte, hogy mi történik a színpadon, hogy el is felejtett motyogni. Na, azt mondja a párom, ha Rózsika ilyen jó leány, akkor máskor is visszük. És úgy is volt, azon a télen, 1958 telén többször is vittük színházba, és soha nem volt vele probléma.

Rózsika óvodás

Tavasza felé már megbeszéltük, hogy óvodába kéne ősszel íratni, mert amilyen okos kisleány, már 1957 őszén is lehetett volna, de még nem volt 3 éves akkor. Addig is, amíg óvodába került, mi tanígtattuk picit versikékre:

*Az én szívem kicsi óra,
Aranyból van mutatója,
Mindig csak ezt ketyegi,
A Jézuskát szereti. Ámen.*

Emlékezetemben úgy maradt meg a katonaság utáni életünk, mintha egy szörnyű háborúnak lett volna vége, és most béke van szívünkben, és melegség a kis otthonunkban a sok küzdelem után. Eltelt a tél is, és már újra kezdünk egy új tavaszt, új tervekkel, új reményekkel. A leányunk ősszel már óvodás lesz, az udvaron még egy új szín meg kis konyha lesz, és még mennyi minden. De mindig hozzátettük, hogy ha Isten megsegít. Ez így igaz is volt, mert másképpen lehetetlen volt végigvinni az életet.

1958 őszén a mi kicsi leányunk már óvodába járt. A Téglás úton volt egy szép nagy épület, a magyar impérium alatt ez iskola volt hétköznap. (Én is ebbe az iskolába jártam 1940-től 1945-ig.) Vasárnap akkor református templom is volt az utca felőli nagyterem. Ez így működött egészen addig, amíg másik helyiséget kapott a bulgáriai imaház a mai Arad utca sarkán. Az 50-es években az iskola is átköltözött a vasúton túl a volt magyar iskolába, amit a magyar rendszerben építettek, és később még építettek hozzá. ”gy maradt meg aztán ez a Téglás úti iskola tovább óvodának.

Emlékszem, hogy milyen szépen átépítették, minden kényelemmel berendezték, és mi boldogok voltunk, hogy ilyen szép óvodába járhat a mi leányunk. Az igazgató óvónéni Kovácsné volt, aki a mi utcánkban lakott a 41. szám alatt. Nagyon bájos, kedves teremtés volt, a gyermekek örömmel mentek óvodába. Emlékszem, hogy még rajta kívül kis nővérek is dolgoztak és segédóvónők. Csupán egy szökeének emlékszem a nevére, ő volt az angyali Jucika. Ez a kis óvónő valósággal megvarázsolta a leánykákat, annyira szeretete őket.

A mi Rózsikánkkal itt sem volt baj, mert reggel elvittem, délután ötig mehettem utána. Mikor nagycsoportos volt, már egyedül is elment és haza is jött. Csak ha nagy sár volt, vagy hó esett, akkor vitte el valamelyikünk. Kovács óvónéni nagyon aktívan dolgozott a gyerekekkel, a tehetségesebbek rajzait kitétték a falra rajzszeeggel, és többször rendeztek színdarabokat, teadélutánokat, szavalóversenyeket. Szépek voltak azok a kis népi táncok, kis balettek, meg tréfás jelenetek, s a gyerekek olyan szorgalmasan tanulták ezeket a szerepeket. Emlékszem, hogy Rózsikám a magyar táncban mindig Szöke Öcsivel táncolt, a varrónőm fiával. Ők olyan összeillő pár voltak. Az ilyen rendezvények után mindig volt egy kis büfé. Még ma is emlékszem, hogy milyen jól szórakoztunk mi szülők is ott, amíg a szendvicset meg a süteményeket rendeztük. Valahogy mi is újra átértük a gyermekkorunkat. Még napjainkban is mosolyogva emlegetjük, mikor találkozunk Székely Bözsivel, Bányai Pistával, Kálmán Rózsikával, Máté Gergivel meg Bertalan Anival.

Teltek, múltak az évek, tél után tavasz jött s utána a nyár, és újra odalett egy év. Észre se vettük, hogy eltelt három óvodás év a mi kis leányunk életéből, és már ezen az őszön iskolába kell íratnunk Rózsikát. Nem volt vele gond, mert az óvodában elég jól megtanították számolni, olvasni, és írni is szépen írt a leányka. Iskolába már a vasúton túli ötös iskolába járt, itt csak annyi volt az aggodalom érte, hogy a vasúton kellett átmennie, és én mindig féltettem a vonattól. Mondtam:

– Drága gyermekem, ide figyelj, csak úgy menj át a síneken, ha már néztél lefelé is, felfelé is, és csak akkor menjél át, fogadj szót édesanyának, jó?

Ő csak bólogatott, pusztit adott, és ment, vitte a nagy hátitáskát, én meg addig néztem utána, amíg láthattam. Még miután bementem is, halkán imádkoztam:

– Kegyelmes Istenem, kérlek, a te égi szemeid kísérik tovább a leánykámat!

Emlékszem, milyen boldogok voltunk mind a ketten, mikor hozta egymás után a jó jegyeket. Ő nem volt a legelső tanuló, csupán három leányka volt a harminc közül, akik a legjobbak voltak. A legjobb tanuló volt Tárkányi Magdi, a Papp Anus leánya, a másik Tövis Zsuzsa, Tövis Sanyi leánya, Bertalan Ani, a Furu Rózsika néni leánya, meg Diószegi Zsuzsika, a férjem unokatestvérének leánya. Emlékszem, hogy milyen lelkesen, csicseregve magyarázta az iskolai élményeit. Ő olyan komolyan tudta venni az iskolai dolgokat, és a leckéjét is mindig megtanulta. Én sohasem kellett kényszerítenem, hogy tanuljon, csak lecke után ment el játszani valamelyik barátnőjéhez vagy osztálytársához, de csak ott a közelben.

Sosem felejttem el, hogy amikor az első hosszú szövetkabátját vettük neki, milyen boldog volt. Szép világoskék puha szövetből volt, és fehér prémgallér volt rajta. Alig várta, hogy vasárnap felvehesse, mikor mentünk a templomba. Akkor még az volt a szokás, hogy a serdülő gyerekek együtt mentek a templomba a szülőkkel. (Ma már nincs meg ez a szokás sok helyen.) Vasárnap délután mindig elment valamelyik osztálytársnőjéhez, mint Szakács Jutkához a mai Bobâlnei utcából. Erre az útra megy ki a mi kis utcánk, a Mărgăritarilor. Még jó barátnő volt Kalló Marikával is a mi utcánkból. Ő jóval nagyobb termetű leányka volt, mint az én Rózsikám, de jól megértették egymást. Még ma is emlékszem, hogy mennyire szerették a tanítónőjüket, Fodor Sárikát, a félje nevéen Kolacsiknét. Nagyon bájos, igazi jó tanítónő volt. Ott lakott a közeli Fű utcában (ma Ierbii). Sajnos ez a tanítónő korán meghalt, egy agyműtétben.

A kollektív gazdaság

Visszaemlékezéseimben most már elérkeztem egy rendszerváltáshoz. Pontosabban ahhoz az időhöz, amikor kinn az utcán és ott, ahol többen összegyűlnek, a piacon és másfelé, beszéltek, hogy a magángazdálkodókat kollektivizálják. Ez később, néhány hét múlva be is bizonyult, mert összehívtak egy gyűlést a székházba, a Budai Nagy Antal utcai Gazdasági Egyesület házába. Ma ez az utca Dorobanților, az épület ma is azon a helyen áll a sok tízemeletes blokklakások között.

Ide gyűltek össze a gazdák azon az estén, amikor sorsuk először megpecsétlődött. Itt a szóvivők, a hivatali személyek előterjesztették a szándékokat, hogy egy kollektív gazdaság létrehozása fontos, hogy a hóstáti gazdák munkája könnyebb legyen. Itt a magántulajdon megszűnése volt a fő cél. Mert ha jól emlékszem, akkor már a kommunizmus rendszere uralkodott, és világosan érezhető volt, hogy a magángazdálkodás meg fog szűnni. Több ilyen

gyülekezést tartottak azokban a hónapokban, míg végül mégis a kollektív mellett döntöttek.

Már azon az őszön el is indultak az aktivisták házról házra, aláíratni a kérvényt, hogy jószántából kéri a gazda a felvételét, helyesebben a belépését a közös gazdaságba. Sok hercehurca történt azokban az időkben. Voltak, akik előre láttak és nem sok jót reméltek ettől a változástól. Volt olyan ház, ahová már tízszer is mentek, míg meggyőzték a családot, hogy végre aláírja a belépési kérvényt. Az első évben még csak társulás volt, rá egy évre lett közös gazdaság. Még abban az évben nem mindenki lépett be, de rendre utána kényszerből mind kollektivisták lettek.

Sok sírás-rívás, panasz hangzott el, mert már az első az volt, hogy a szekeket, lovat be kellett vinni a tanyára, ami a mai Szopor-Eperjes felé vezető mezei út jobb oldalán volt építve. Ez az épület, az istálló és irodaházak ma is megvannak még, mert az 1989-es forradalom és rendszerváltás után a kollektív gazdaság megszűnt, és a tagok úgy határoztak, hogy eladják a kollektív épületeit. Ez az ügy meg is történt, mert az első évben a forradalom után egy cég megvette a volt Testvériség kollektív gazdaság épületeit. Emlékszem, hogy akkor is voltak viták, hogy nem helyesen döntöttek, de így határoztak többen.

Még nem írtam meg, hogy a kollektívünk elnöke a Téglás úti Szalma Mihály volt, aki a Hóhérok hídjánál lakott. Egy jó ideig még a kolozsvári református Bethlen Gábor földész dalkörnek is volt az elnöke. A kollektív vezetősége körébe tartozott Kilin Mihály mint könyvelő és Hatházi bácsi a Cukorgyár utca végéből mint pénztáros. A kollektív gazdaság működése idején a Berek volt az igazi hóstáti stílusban berendezett friss zöldségtermelő gazdaság. Ebben a gazdaságban a brigádvezető Butyka József, Cukorgyár utca 31. szám alatti gazda volt, és nagy hozzáértéssel és szorgalommal vezette a zöldségest, ami virágzott is egy ideig, hiszen a hóstáti asszonyok árulták a kollektív áruját a kolozsvári nagypiacon. Egy darabig ment is minden rendben, csak utána kezdett hanyatlani a szorgalom.

Én úgy gondolok vissza ezekre az évekre, hogy a mi kis életünkben nem hozott haladást, sikert, csak keservet és nehézséget. Már az első baj az volt, hogy a drága Puju lovunkat is be kellett vigyünk a közösbe. Ott maradtunk gyalogosan, mint a földönfutók, nem tudtunk mozogni, gyalog mentünk a 30 ári kerthelyiségünkbe is. A párom, igaz, fogatos volt két lóval, de azt a fogatot nem vehettük igénybe bármikor, amikor szükség volt rá. Már az is leégést jelentett, hogy nem tarhattunk már tehenet se. Hiányzott a tej, meg a tej ára, amit házhoz vittünk. Nem volt trágya a háztájira meg a kertbe sem. Emlékszem, mennyi nehézséggel járt, hogy leszedjük a nyári termést a 30 ári háztájiról.

Az én párom reggel a rendes időben ment dolgozni. Ő elvitte az üres kosarakat, de én csak később mehettem, itthoni munkám végeztével és gyalog.

Mire odaértem, szakadt rólam az izzadság. Utána alig tudtam szedni azt, ami volt. Az uram nagyon lelkiismeretes volt a munkában, ő mindent betartott, ami a szabály volt. Mikor hazajött, holtfáradt volt, otthon alig volt ereje valamit dolgozni.

Telt az idő, szerettük volna befejezni a félig felépült házunkat, hozzá akartuk építeni az utcára nyíló nagyszobát is, de jövedelem kevés volt. Emlékszem, hogy azért megegyeztünk a kőművesekkel, Majlát Árpi bácsival meg a társával, Nelival, hogy kezdjék csak rakni a nagyszobát, és amennyi pénzünk addig gyűl, azt kifizetjük, és tavasszal ott kezdjük, ahol abbahagytuk.

1961 őszeig addig jutottunk a házépítéssel, hogy felhúzták a kőművesek az éppen elkezdett utcai szobát, és az egész fedelet újra visszarakták, átalakítva az egész épületre. Ezt a munkát ősszel egészen későn decemberig kifizettük és újra vártuk a tavaszt, hogy a vakolást is elvégezzék meg a díszítéseket. Mikor már ennyire haladtunk, imádkoztam:

– Istenem, jó Atyám, minden kegyelemnek Istene! Hálát adok neked, hiszen újra és újra megsegítesz minket! íme most is csodát műveltél velünk, hiszen kevés reményünk volt! De Benned bízom, Uram, hogy Te szüntelen velünk maradsz! És gyenge kis családnak segítel hajlékot építeni... Ezért áldott legyen a Te szent neved a Jézus Krisztusban. Ámen.

Emlékszem, hogy az imádság után milyen könnyű volt a lelkem, hiszen a jó Istennel kötöttem szövetséget. Én annyira hittem, hogy nemsokára már szép új házba jön haza Rózsikám az iskolából, és a férjem szülei is meg lesznek elégedve a szorgalmunkkal, és örömmel fognak minket látogatni. Apósom szegény (nyugodjék) szívesen ájtott többször, hogy lássa, hogy a fia háza mennyire haladt. Még segített is ott a mestereknek ezt-azt odébbtenni, és látszott is az arcán valami meglepődés, mintha ezt mondta volna:

– Na ugyi, ládd, hogy a szegény leány mellett is lehetett szép házat építeni, kár volt előre azt mondani, hogy semmijek se lesz!

Én meg örvendtem, ha láttam, hogy Apósom szívesen jön hozzánk, és úgy elnéztem, ahogy Apa a fiával elüldögélnek a téli délutánokon egy pohár bor mellett. Igyekeztem is az öreg kedvében járni, sütöttem egy-egy jó tányér fánkot, mert ezt nagyon szerette. Még csomagoltam is, hogy haza is vigyen belőle az otthoniaknak.

Így telt el a tél, és újra jött a tavasz, új reményekkel. A párom a közösben a két lóval egész nap, én meg itthon a kertben meg a háztájiban dolgoztam. A mi leányunk már jó kisiskolás volt, a lecke után még a kis házimunkát is elvégezte. Nekem már az is nagy segítség volt, ha csak mosogatott. A tél folyamán még az árulásból került egy kis pénz, úgyhogy mire elment a hó, és meleg lett, újra megjelentek a kőművesek és gyönyörűen levakolták a házat és felrakták az ablakok körül a díszítéseket, és készen lett a nagy ház is.

Megszületett a kisfiam

Emlékszem, hogy 1962 karácsonyát vártuk, az iskolában ünnepély volt a szép karácsonyfa körül a szentestén. A gyerekek betlehemes játékot adtak elő és a végén kis ajándécsomagot kaptak. Szépen eltelt a karácsony, de utána furcsa érzés fogott el, hányinger, fáradtság és minden. Egy nap elmentem az orvoshoz, és nem talált egyéb bajt, csak elküldött a nőgyógyászhoz. Másnap ott megtudtam, hogy terhes vagyok. Örvendtem is nagyon, de eszembe jutott, hogy az új házat be kéne rendezni. Mikor az orvostól hazamentem, a férjem a hírnek megörvendett, hogy lesz egy másik gyerekünk is, és Rózsika nem lesz egyedül. De azért tovább végeztük a dolgunkat, és én mind gyengébb és gyengébb lettem. Mikor már közel jártam terhességem negyedik hónapjához, egy nap összeestem, mentőt kellett hívni. Mire a Stanca kórházba ért velem a mentőautó, és bevittek, már elment a gyerek spontán. Addig ezt a szót soha nem hallottam. Még azután egy napig ott feküdtem, és másnap hazaengedtek. Az orvos meg azt mondta, hogy ha nagyon szeretnék még egy gyereket, akkor be kell feküdni a kórházba, hogy felerősítsenek, mert vészesen le vagyok fogyva. Ez volt a következménye a nagy munkának, a sok emelésnek és strapának. De most nagyon elhatároztuk, hogy ha többször is kell kórházban kezeljenek, akkor is kihordok még egy gyereket.

Így aztán mikor újra terhes lettem, már 1963 augusztus elején, újra jött a baj, be kellett utaljanak, és ott voltam egyfolytában három hétig, és még utána volt ezen kívül négy beutalásom rövidebb-hosszabb időre. Így értem meg 1963 decemberét. Hála Istennek a gyerek megmaradt. Hatalmas pocakom volt. Az orvosom, doktor Kirkósa azt mondta, hogy készüljek fel, mert ikreim lesznek. Boldog voltam, vettem kék kelengyét meg rózsaszínt is, fiúnak meg lánynak valót is, csak már jönnének. Vártam én egész karácsonyban (gondoltam, az angyal hozza), de nem jöttek. Ott feküdtem egy kis díványon a sarokban, alig tudtam mozogni. Én magam sovány voltam, de mivel kezelést kaptam, a gyerek föl volt táplálva. Akkora hasam volt, mint egy söröshordó. De hála Istennek mégis eljött a pillanat, amit vártunk, mert 1963. december 28-án megszületett a mi egyetlen fiúgyermekünk, Ferike, éjjel 12 órakor. Még ma is emlékszem, milyen jól kacagtak a nővérek meg a szülésznő, mert én követeltem a másik gyereket, mert az orvosom ikreket mondott. Mondták, hogy nem elég nekem egy négy és fél kilós egészséges fiúgyerek, még akarok egyet? Olyan boldog voltam, hogy alig vártam, hogy hazavigyem. Ez a nap is eljött, mert az 1964-es szilveszter még a Stancánál ért, de már harmadikén hazamentem a kis óriással. Rózsika, a kisleányunk a sárgaságos kórházban volt, ő csak rá tíz napra látta, mekkora kisöccse született. Mikor az édesapja hazahozta a járványkórházból, és bejött a szobába, lábujjhegyen lépegetett a kiságyig és nem merte megérinteni a kisfiút. (Még akkor nem tudta, hogy később ő lesz a pesztrája és nevelője.) De akármilyen nehéz volt is az 1963-as év, mi-

közben én a terhemet viseltem, és mikor nem voltam kórházban, a párom segítségével az új házat kifestettük, a nagy szobába új bútort vettünk, és már 1964 februárjában megtartottuk a 10 éves házassági évfordulót és a fiam keresztelését. A keresztszülők Nagy Misi és felesége, Kerekes Annuska, egykori vőfélyünk és nyuszóleányunk. Ők vitték a keresztvíz alá a mi várva várt fiunkat. Ez alkalommal még jelen voltak Kerekes Misiék, a leányunk keresztszülei, meg Kerekes Ferenc is Marcellával, a férjem unokabátyja feleségével. Eljöttek a férjem szülei is meg az én Édesapám a mostohámmal. (Ez az asszony akkor járt nálunk először és utoljára.) Még voltak más rokonai is a férjemnek, akikre már tisztán nem emlékszem. Ma is emlékszem arra a szép asztalra, amit akkor terítettünk, és arra a boldogságra, hogy ezt is megértük. Emlékszem, hogy a párolgó húsleves előtt egy imádságot mondtam:

– Nagykegyelmű Isten, ki bírsz mindenekkel, mennyei és földi seregekkel! Mi élni kívánunk ezen eledelkkel, hogy gyarló testünket táplálhassuk ezzel! Dicsérhessünk Téged, édes Istenünket, és add meg tovább is a mi kenyerünket! Hálát adunk Neked, hogy megsegítettél, hogy ezt a hajlékot lakni engedted. Áldd meg. Uram Isten, a mi kis házunkat és adj egészséget a mi kis fiunknak, akit hozzánk küldtél mint szent ajándékod. Tartsd meg, Uram Isten, közöttünk a békét s barátságot s áldd meg és őrizd meg ezt a nagy családot. Ámen. Jó étvágyat kívánok!

Dina nővér

Emlékszem, hogy a házassági évfordulót követően egészen más mederben folydogált az életünk. Már nagyobb volt a családuknak, több volt a gond, a főzés is másképpen alakult a konyha körül. Én a szüléskor nagyon legyengültem, de a terhességem alatt is sokat gyengélkedtem. Mikor a kisfiam megszületett, még nagyobb szükség volt a táplálására. Nagy súllyal született, és hatalmas étvágya volt már csecsemő korában. Járt ki hozzánk egy nagyon kedves védőnő a kerületi diszpenzártól, úgy emlékszem, hogy *doamna* Dina volt a neve. Ez a nővér valósággal imádta az én kisfiámat. Azt mondta sokszor, hogy a kerületben annyi gyenge gyerek van, de ez a fiúcska az egyedüli, aki ilyen „jódarab”, egészséges gyerek. Még ma is emlékszem, ahogy babusgatta:

– Are mama un copil drăguț și frumos-frumos, așa e, băiete. Să crești mare-mare, să se bucure părinții tăi, hopa-hopă!*

Ma is emlékszem, amint ölébe vette, hintáztatta, mondogatott neki kedves szavakat, és én úgy láttam, hogy a kisfiúnak még tetszett is, ahogy játszott vele. Nagyon aranyos, jóindulatú nővér volt, olyan szívesen jött hozzánk, és el-

* – Szépséges-szép, drága gyermeke van a mamának, igaz, fiú? Nagyra nőj, hogy örvendezzenek a szüleid, hoppá-hoppá!

látott engem jó tanácsokkal. Biztatott, hogy ne csüggedjek el, mert helyrejövők, csak jól táplálkozzak és sok vitaminos ételt fogyasszak, mert amíg a kisfiú a hasamban volt, az energiakészletemet elfogyasztotta, és most újra kell termelni. Én csak hallgattam a nővér jó tanácsait és szükségem is volt rá, mert ő gyakrabban járt hozzánk, mint a családtagok. Elmagyarázta türelemmel, hogy milyen leveseket főzzek, hogy gyűljön tejem, olyan jópofa volt, amint magyarázta magyarul, ahogy tudta:

– Doamna Mămică, főzzél sok-sok pityóka leves sok tejfellel! Egyél sok alma meg kompót meg finom tésztaágok!

Én olyan jót mulattam mindig ezen a talpig becsületes nővéren, ahogy magyarázott, szóval meg kézzel-lábbal, hogy megértsem, hogy mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy sok tejem legyen, hogy a gyerek ne éhezzen, mert ő többet eszik, mint más csecsemők, mert ő nagyobb súlyú és több kell a hasába.

Nem is volt vele baj, ha jóllakott, de amikor éhes volt, olyan keservesen sírt, hogy a szívem szakadt meg. Ezért már egész kicsi korától kis zöldségleveseket főztem neki, hogy a nagy étvágyát kielégítsem. Utána olyan jól elaludt, mint egy kis mackó.

Minden nap fel voltam készülve arra, hogy a fiam éhes lesz, pótolni kell az anyatejet. Már reggel odakészítettem a zöldségeket a leveskéhez. De azért félttem is sokat adni belőle a gyereknek, mert ő még kicsi volt, alig három hónapos, gondoltam, a kis gyomra nem elég erős a sok zöldségleveshez. Már alig vártam, hogy újra jöjjön a nővér, hogy biztos legyen ebben a dologban. Alig telt el a hét, meg is jött a kedves nővér, s látta, hogy sír a fiam, így szólt:

– Jaj, kicsi anyuka! Adni enni ez a gyerek, mert éhes! Nézd meg, ce mic e burtica.* Adni enni sok-sok! – és nevetett.

Akkor is leült és beszélgettünk, én mondtam, hogy félek adni levest mindennap, mert kicsi a kora a fiamnak. Ő meg biztatott, hogy sose féljek, mert a súlya nagy, és több kalóriára van szüksége. Nézegette a mellemet, elég jó tejmirigyeim voltak, de mégsem volt elég a tej. Ő csak bátorított, hogy semmi baj nem lesz, csináljak krumplipirét is tejjel meg almát keksszel, és adjak enni a fiamnak, ha kell, még soron kívül is. Az én óriás fiam csak úgy aludt el, ha tele volt a nagy pocakja. Akkor aztán olyan mélyen aludt, hogy lehetett akármilyen zaj, nem ébredt fel. Így rendre rászoktam én is, hogy sokat kell főzni és gyakran kell etetni, hogy ne legyen éhes. Szépen telt az idő, már a leánykám gyógyulni kezdett a sárgaság utáni gyengeségből. Már odajött hozzám, mikor etettem a kis öccsét és nézte sóvárogva, amint a fiam cuppogva szívja a vegyített tejet a cumis üvegből. Egy nap, amikor újra a kisfiút etettem, meg is kérdezte:

* Nézd meg, milyen kicsi (értsd: üres) a hasa.

– Édesanyám, ugye hogy az nagyon finom, amit Ferike eszik? Úgyhogy nekem is adj olyan finomat abból az üvegből.

Még ma is emlékszem, hogy az én tízéves kisleányom mennyire kívánta a bébiételt, mert a kis éhes óriás annyira jóízűen szívtá az üveget, hogy a nővére megkívánta tőle. Nem volt mit tegyek, odaadtam a kezébe a cumisüveget, hogy kóstolja meg. Húzott is belőle néhány kortyot, de többet nem kért. Ezután úgy csináltam, hogy amikor a fiamat ettettem, a leányka kezébe is adtam egy cumisüveget. Utána egy jó ideig így cuppogott együtt a két gyerek, egészen addig, amíg eljött a nyár, és menni kellett a mezőre. Mivel szolgáló nem volt a háznál, az én Rózsikám főzte mindennap a nagy adag zöldségleveskét az öcsinek.

Marikáról, a kishúgomról

Visszaemlékezéseimben most visszatérek a testvéremre, Marikára, akit a férjhezmenetelemig én neveltem. Időközben, 1951-ben, a mostohánk is megjelent a családban, de ez nem jelentett nagy változást a húgomat illetően. A mostohánk velünk, az árvákkal nem sokat törődött, ő az apámmal, de leginkább a pénzével foglalkozott.

Azt azonban megkövetelte, hogy a húgom „anyunak” szólítsa, de én ezt nem tudtam megtenni, mivel drága édesanyámat is így szólítottam, amíg élt, és az ő természete egészen más volt, mint a mostohámé. Én úgy éreztem, hogy meggyalázom anyám emlékét, ha ezt a némbert ugyanúgy szólítom. A kicsi Marika még butácska volt, elhíttetett vele mindent, és a hatéves gyermek még fogékony volt ezekre a hízeltételekre. Vele ellentétben, én átláttam, hogy a mostohám ezzel is azt akarta elérni, hogy apám lássa, szereti Marikát, s így több pénzt ad a kezére. Jól emlékszem, hogy már az első évben, amikor hozánk jött, Zsuzsi néni – mert én így szólítottam – már kezdte a kishúgomat ellenem uszítani. De én azért továbbra is a testvérem mellett voltam.

Mikor hétéves lett, beírattuk apámmal a vasúton túli iskolába. Elég jó tanuló volt, de kellett biztatni a leckeírásra. Kisebb korában, ha problémái voltak az iskolában, előbb nekem mondta el, én azután apával megbeszéltem. Szülői értekezletre is én jártam, apának hivatalos ügyei voltak a gazdasági egyesületben.

Húgom elég jó jegyekkel végezte az általános iskolát, utána kereskedelmi líceumba iratkozott. Miután elvégezte az iskolát, dolgozni ment. Emlékszem, hogy sokáig dolgozott a Vágóhid téri élelmiszerüzletben, majd más üzletben is.

Kishúgom nagyon szépen öltözködött, ez a hajlama már serdülőkorban kialakult, a haja mindig frissen, fodrásznál csináltatva. Édesapán ezt megengedte neki, és ahogy láttam, utána is engedett. Nekem nemigen volt beleszóla-

som, mivel én már férjnél voltam, és a szomszéd utcában laktam. Mi akkor még egyéni gazdák voltunk, reggeltől estig a mezőn, délelőtt néha a piacon voltam, de késő este sokszor zörgettem apám kapuján, hogy érdeklődjek a család hogylétéről.

Miután felnőtt a húgom, hozzám már ritkábban jött, mivelhogy ő úrilány volt, én meg hóstáti asszony. Ezzel egy időben a nevelése is kiesett a kezemből, de önhibámon kívül. Emlékszem, hogy szegény apám jött néha hozzám elmesélni, hogymint van otthon. Mikor házuknál a tízéves házassági évforduló volt, meg a fiam keresztelése és a ház szentelése, tehát hármass ünnepe, 1964 tavaszán, az én Marika húgom akkor 19 éves volt. Ő is jelen volt a családi ünnepen és a mostohaanyám is. Emlékszem, hogy Zsuzsi néni akkor járt nálunk először és utoljára, többé sosem jött hozzánk, mert irigyelte, hogy mi tíz év alatt olyan szép házat építettünk és be is rendeztük. Bosszantotta, hogy az apám segítsége nélkül, pusztán a két kezünk munkájával ezt el tudtuk érni.

A húgomnak 1964-ben még nem udvaroltak, és amikor 1966-ban édesapám meghalt, a húgom még nem volt férjnél. Utána, 1967-ben ment férjhez egy nyárfasori iparos fiúhoz, Tunyogi Józsefhez. Sajnos édesapám nem ismerhette meg a kisebbik vejét.

Vásárban

Visszatérek 1964 nyarára, amely sok tekintetben más volt, mint életem annyi már eltelt nyara. Most újra kimentem a Malom utcai cselédpiacra, hogy segítséget szerezzek a gyerek mellé. Hát bizony ez alkalommal nem volt szerencsém, mert széki leányt nem kaptam olyant, amilyen tetszett volna, a györgyfalvi leányok pedig nem akartak a Hóstátba jönni gyerek mellé, mert ők úri helyekre szerettek beállni, inkább a konyhára meg szobalánynak. Ők nagyságos úrnak meg nagyságos asszonynak szólították a gazdáikat, és ez reánk, dolgos hóstáti emberekre sehogy nem illett.

Aznap is sokáig nézelődtem a cselédpiacon, semmi remény nem volt, míg egyszer megláttam egy rövid szoknyás, törpe diósadi leányt ott a többiek mellett. Azelőtt már láttam a diósadi lányokat, de nem is hívtam egyet sem, mert tudtam, hogy azok nem mennek gyerek mellé. Már azelőtt több évvel ezek a rövid szoknyás lányok mind a nagygazda hóstáti családoknál laktak, és ezek meg is fizették ezeket a nagydolgú lányokat. Ezek igazi strapabíró leányok voltak, akik egész nap kinn a mezőn kapáltak, gyomláltak, szekeret raktak dalolva, szinte zengett tőlük a kolozsvári határ. Ezért nem is hívtam diósadi leányt, mert tudtam, hogy úgysem jön egy se gyerek mellé. De amint ott álltam, hozzám jött ez a kistestű leány és azt mondta, hogy ő eljönne hozzám, mert ötlet senki nem vitte el, mert olyan kicsi növésű. Én sem nagyon szerettem, de más nem volt, hát mondtam, hogy jöjjön egész elsejéig, megpróbáljuk. Haza

is vittem a Marit, ez volt a neve, otthon bemutattam neki a kisfiút meg Rózsikát. Mondtam a páromnak, hogy valahogy lesz elsejéig. Első két-három nap még eljátszott a gyermekekkel, de azután már nem lehetett itthon tartani, mind a mezőre akart menni. Egy nap így szólt:

– Annuska néni, azt gondoltam, maradjon maga a gyermekekkel! Hagyja, hogy én menjek Feri bácsival a mezőre, dógozok én sokat!

Emlékszem, hogy kellett hagyjuk, hogy mezőre járjon, mert itthon nem szerette a házimunkát, se a mosást, sem a főzést, sem a gyerekeket. Én maradtam itthon a kicsivel, és nyáron a kisleányom, Rózsika vigyázott az öccsére, amíg a piacon voltam. Abban az évben szoktam járni a vágóhídi térre, ott is volt egy szükségpiac. Néhány termelő árult ott a patika és a házsor előtt. Én ott nem sokáig árulhattam, mert már kezdték bontani a régi házakat, és már épült a tömbházak sokasága. Amíg a vágóhídi piacra jártunk, ott jártunk el a Galamb utcán (ez ma is Porumbeilor), és ahogy a Fecske utcán befordultunk, ahogy jöttünk a szekérrel a Clujana gyár felől, a Galamb utca sarkán volt egy szíjgyártó műhely, és a kirakatban hosszú ideig egy szép nyereg és két kantár volt kitéve. Néha mondtam is az uramnak, hogy nekünk is jó lenne egy olyan díszes kantár a mi hűséges Puju lovunk fejére. Az én uram mindig azt válaszolta, hogy hagyjam el, mert az a nagygazdáknak való, nekünk arra nincs pénzünk. De azért szoktunk oda járni a műhelybe a hámot megvarratni meg ostort venni. Ez a szíjgyártóműhely sok évtizedig üzemelt, itt apáról fiúra szállt az üzlet, csupán a rendszerváltás után, 1990-ben szűnt meg.

A Galamb utca gidres-gödrös utcáján döcögtünk fel a piacig, útközben beszélgettünk az urammal, hogy ebben meg abban a házban laktak ismerős zsidó családok, akiket ismertünk, úgy, hogy zöldséget vásároltak tőlünk télire. Most néha arra gondolok, hogy sohasem figyeltük meg a Galamb utca 41. számú házat, mivel ott született a vejem a Misziák házban 1951-ben. Ezt csak huszonnégy évvel ezelőtt tudtam meg, amikor is Szabó Béla, a Misziák József nevelt fia a vejünk lett. De sokszor még ma is, ha néha ezen az utcán végigmegyünk, azt látom, hogy ez az utca megmaradt a múlt szegénységében. Ebben az utcában alig építettek új házat, mintha elhurcolt gazdáikat gyászolnák.

Emlékszem, hogy az 1962–1963-as években elkezdődött a régi házak bontása. Ha jól emlékszem, a Mészáros utcában készült el az első tömbház, a Vágóhíd téren. Emlékszem arra is, hogy még sokáig működött egy pékség a Dézsma utcában, ahova akkortájt a zsidó családok szakácsnői hordták a *sóletet* megsütni. Mi csak kenyértésztát vittünk oda, mert ez volt Kolozsvár egyik legjobb sütődéje. Itt említem meg, hogy tudni kell, hogy a Hóstátban ritkaságszámba ment a sütökemence. Hóstáti asszonynak nem volt ideje hevíteni és bevetni, és türelemmel várni, amíg kisül a kenyér. Ez a helyzet abból alakult ki, hogy a zöldséggel sok idő telik, amíg piacra került. Ezért volt számunkra

ismerős a Vágóhíd környéke meg a volt baromvásártér, ahol tartották az állatvásárokat meg a gabona- és szénavásárokat minden szerdán.

Még írni szeretnék a mai Vasutas Parkról, ami a vágóhídi húsüzem mögött, a Szamos partján terül el. Ez a park még az 1960-as évekig a baromvásártér helye volt. Körülbelül tíz-tizenöt hektárnyi terület volt, ami négy részre oszlott. A mai Mărășești utca vége és a park széle volt a gabonapiac. Egy hosszú sor vagy kettő, ha sok volt a felhozatal. Ez attól függött, hogy milyen volt az időjárás. Ha nagy tél volt, nehéz volt a falusi embernek a nagy hóban vagy jéges úton bejönni, akkor kevés gabona volt a gabonapiacon. Ha pedig szép idő volt, de még nem kapálás vagy kaszálás ideje, nagyobb felhozatal volt. A falusi embernek az időjárás volt a parancsnoka. Persze, voltak akkor is szezonvásárok, például ősszel, mert a tehenes gazdák, akik tejelő állatot tartottak és Kolozsváron laktak, a gabonapiacról szereztek be, ami szükséges volt. Itt vásárolták a fuvarosok a zabot a lovaiknak, meg akik malacot, disznót tartottak, azok szemes kukoricát, korpát, málélisztet vásároltak. Ott állottak a szekerek sorban a hátulsó felükkel kifelé, oda le voltak rakva a zsákok a gyékényre egymás mellé, és oda volt készítve a litervéka is, ez volt a mérőeszköz, régen még nem volt szokás gabonát kilóval mérni. Régi hagyományos módon ment az árulás ott. Ha megegyeztek az árban, egymás markába, tenyerébe csaptak, és a vevő máris tartotta a zsákját. Itt adódott lehetőség a fuvarosoknak, hogy pénzt keressenek, mert a vásárolt árut haza kellett vinni. Emlékszem, hogy leányka koromban én is mentem az Apámmal búzát árulni a gabonapiacra.

A térség másik, Szamos menti felét a szénavásár foglalta el, ahol a falusiak nagy szekér szénát árultak. Nagy részük ökörfogattal hozta a szénát, többségük a Mezőségről. A tér keleti részét a baromvásár foglalta el. Itt árulták a gazdák a fejősteheneket, a tinókat, ökröket, növendék borjakat.

Régen a Hóstátban hagyománya volt a kisborjas tehen árúsításának is. Ismertem olyan gazdákat, akik a Pacsirta utcában, a Cukorgyár utcában, a Magyar utcában laktak és tenyésztettek direkt eladásra kisborjas teheneket. De volt, aki disznókat hizlalt eladásra, meg hathetes malacokat nevelt szintén eladásra. A disznóvásár is ezen a téren volt, fagerendás kerítéssel elkerítve a marhavásártól.

De itt volt egy másik szeglete is a térnek, ahol a lóvásár volt. Erről Kolozsvár híres volt. Arra is visszaemlékszem, hogy a baromvásártéren milyen nagy lóvásárok voltak. Még drága édesanyám életében engem is elvittek a szüleim a vásárba. Akkoriban az volt a nagy esemény, mikor volt nagyvásár, aztán felültünk a szekérre és mentünk. Ez olyan ünnepszerű is volt, sokféle látványosság volt a vásáron. A mézeskalácsosok meg a zsibvásárosok kipakoltak a sok tarka apróságaikkal, játékokkal.

Ilyenkor, emlékszem, kérleltem anyukámat, hogy vegyen már nekem is valami szépet. Nagy zaj volt és nagy tömeg, az árusok hangosan kínálták áru-

kat, a karjukon hordozták a cifra ruhákat, kendőket és sok mindent. Valóságos kavalkád volt az egész vásár.

A legelső szélén a térnek, amely közelebb esik a vasúthoz, ott volt a lóvásár. Apámmal sokszor oda is elmentünk, hogy megnézzük, milyen ára van a lovaknak. Mikor megkérdezett egy lompos, nagy lovat, én azt gondoltam, hogy mindjárt meg is akarja venni. Apám mindig magyarázta, hogy a vásárba érdeklődni is megy az ember, nemcsak vásárolni. Nagy zűrzavar volt a lovak közt is, mert aki komolyan akart lovat venni, az ki is akarta próbálni, hogy milyen a járása. Még azt is kipróbálták, hogy milyen erős, hogy híz. Sokszor nagy tuskót kötöttek a szekér után és megkötötték a kereket is, és ütötték a lovat, hogy menjen. Amikor láttam ezeket a kínzásokat, sírtam, oda akartam menni a bácsihoz, hogy elvegyem a korbácsot. Apám ilyenkor csak rám szólt, azt mondta, hogy hagyjam el, mert ez a vásárban így szokás. Mások meg körbefuttatták a lovakat, volt, amelyik elfutott ki a vásártér kerítésén, és a gazdája szaladt utána. Nagy alkuvások meg üzletek köttettek. A legtöbb lovat a lókereskedők, kupecsek vásárolták meg olcsón, utána drágábban túladtak rajta. Megvették a rúgós, harapós lovakat is, és leitatták pálinkával és úgy el tudták adni, mert el volt kábulva és már nem rúgott.

Emlékszem, hogy Apámnak is volt ilyen lókereskedő barátja. Mint Kalló Marci bácsi, meg az én keresztapám, Pál Jóska bácsi, aki ott lakott közel a lóvásárhoz a Fecske utcában. (Ez az utca sokáig Párizs utca volt.) Egyszer Kalló Marci bácsi magyarázta, hogy a kereskedő nem szeret feleletre eladni lovat, mert akkor visszahozzák, és oda a haszon. Ezek olyan kereskedői trükkök voltak.

Itt néhány sorban még azt is leírom, hogy én mint gyermek emlékszem a régi vágóhídra. (Ma már korszerűsítették, átépítették.) A régi építmény meg az udvara a vágóhídnak egészen más volt, mint ma. Nem volt betonkerítéssel körbekerítve, hanem be lehetett látni. Én akkor úgy tíz-tizenkét éves leányka voltam, mikor egy vásári napon az Apámmal búzát árultunk a gabonapiacon. Egyszer csak valami keserves bögést hallottam a Vágóhíd felől és valami nagy döngéseket, mintha valami állatot fejbe vágta volna, és nagy zuhanás is hallzott. Emlékszem, hogy kérdezgettem apámat, hogy mi hallszik onnan bentről.

– Te gyermek, ott a vágóhíd van, ott vágják le a marhát! Nem látod a mézszároslegényeket a nagy bőrkötényben?

Hát bizony én nem tudtam elképzelni, hogy ott benn mi történik. Csak mikor közelebb merészkedtem a fakerítéshez, akkor láttam, hogy mikor egy-egy borjú, amit nem jól ütöttek fejbe, elmenekült a hátsó udvarra, és a vágólegények véres köténnyel és késsel szaladnak utána. Még ma is emlékszem, hogy milyen rémes gondolatok gyötörtek engem, hogy vajon mi történik odabenn az aranyos kis borjakkal meg a szép kövér tehennel.

Máskor meg, mikor a vágóhíd előtt mentünk el, gyakran láttam, hogy nagy szekér tehénbőrt vittek a Bőrgyárba. Rémes gondolataim voltak, hogy vajon

hogy veszik le a kisbornyúnak azt a szép tarka bundáját. Régen nagy, nehéz stráfszekerek fuvarozták a bőroket s a vágott marhát is a mézsárszékekbe.

Emlékeim a baromvásártérről még a vándorcirkuszra is kiterjednek. Régen úgy volt, hogy ahol nagy sokadalom volt, sok nép, falusiak, városiak vegyesen, ott az alkalmi bohócok azonnal megjelentek. Egyszer láttam, egy vásári napon egy hatalmas, széles stráfszekér állott meg a térség sarkán, és apró kis tarka ruhás gyerekek ugráltak le róla. Ott helyben átrendezték a szekeret színpaddá, és már kezdődött is az előadás. Az apjuk állt a stráfszekér közepén, és a gyerekek fölmasztak rá, és utána egyik a másik vállára, fejére, amíg mind az egészen az apjukon voltak.

A Vágóhíd téri házak előtti kis piac, amolyan ideiglenes piac volt, ugyanis abban az időben épült a Széchenyi téren a Köztársaság mozi. Már a hatvanas években elkezdték építeni a körülötte lévő többi nyolcemeletes tömbházzal együtt. Emlékszem, hogy a legrégebbi hóstáti zöldségpiac a felső Széchenyi téri háromszög volt. Azért nevezték háromszögnek, mert az alsó, keleti széle a térnek szélesebb volt, mint a felső, amelyik a Malom utca és a Dózsa György utcai sarkok találkozása volt. Már a negyvenes években is, emlékszem, mint kis gyermek, hogy egymással szemben a sarkokon patika volt, az egyik az Apostol.

A Széchenyi téri házsorok között húzódott meg a híres hóstáti piac. Mikor elkezdődött a nagy városszépítés, akkor szűnt meg a tér mint piac, és akkor költöztették ideiglenesen a Vágóhíd térre a piacot. A piac mai helyének akkor még más rendeltetése volt, csak évek múlva alakult ki az alsó piac. Az új Széchenyi téri hóstáti piac már rendezettebb volt, kirajzolt sorokkal, körben sátrakkal, lacikonyhákkal, mézsárszékekkel. Emlékszem, hogy a déli oldalon egymás mellett csak tiszta húsboltok meg hentesüzletek voltak. Abban az időben mindenkinek saját üzlete volt, és ő maga szerezte be az áruját.

Még ma is emlékszem néhánynak a nevére. Volt egy magas, sovány mézsáros, Fekete bácsi, egy Miskolci nevű meg Jelen úr. Már akkor, abban az időben is nagy volt a konkurencia, úgy fogták a vevőket, hogy csaknem karanfogva vitték be a vásárlókat a boltba.

A másik felén a sornak álltak egymás mellett a lacikonyhák. Itt olyan piaci kifőzdék voltak, meleg ételt árultak, leveseket, főzeléket, meg húsos tokányt, pörkölteket készítettek, még azonnali rendelésre is. Délfelé olyan finom illatok terjengtek, hogy az árusokat odacsalogatták a lacikonyhához. Nem is volt könnyű választani, hogy melyik kifőzdénél álljon meg az ember, mert egyik finomabban főzött, mint a másik. Sokan étkeztek ott, mert voltak vidéki zöldség- és gyümölcsárusok is, de még hóstáti asszonyok is némelyek, pláne nyáron. Ahogy én emlékszem, az akkori piaci bevételekből meg tudták engedni maguknak az árusok ezt a luxust.

Még arra is emlékszem, hogy fagyaltárusok is voltak. Olyan mozgó fehér taligán árulták ostyában a finom, többszínű fagyaltot.

A régi szeszgyárról is szeretnék írni, mivel az is a hóstáti gazdák szükségleteit szolgálta. A szeszgyár az Árpád utcában épült meg a harmincas időkben. Ezt még az Apám mesélte nekem, és az a gyár még az 1965-ös évekig üzemelt. Nagy mennyiségű kukoricát dolgozott fel a gyár, és a kifőtt kukoricát, miután a szeszt kivonták belőle, mint moslékot, *borhotot* adták el az állattartó gazdáknak. Előző írásaimban már írtam róla, hiszen még leánykoromban jártam oda hetente kétszer három hordóval moslékért. Keserves takarmánybeszerzés volt a moslékhordás, mert hosszú sor szekér állott minden nap a gyár előtt, amíg sorra került az ember. Ahogy a forró moslék fenn a kazánokban kifőtt, forrón eresztették le hatalmas csöveken bele a szekéren álló hordókba. Nagyon kellett vigyázni, hogy nehogy mellé vagy a szekeres fejére vagy a lóra folyjon.

Ez a szeszgyár még akkor is üzemelt, amikor már megkezdődött a nagy tömbházépítés, és a hóstáti gazdák is addig hordták a moslékot, amíg a kollektív gazdaságba be nem vitték az állataikat. Azután már csak a közös gazdaság szekerei vitték a kukoricamoslékot ki a tanyára, a kollektív gazdaság tehenészeti farmjára. Ebben az időben a hóstáti szekerek már megszűntek járni Kolozsvár utcáin, mert gazdáik gyalogosokká váltak.

Az volt az alapszabály a közös gazdaságban, hogy a kollektivistának nem volt szabad saját lova legyen. Ha a saját lovát, szekerét bevitte, ha volt is pénze más lovat venni, nem tehetette, mert az volt a törvény.

Küzdelmes élet kezdődött a hóstáti emberek számára, mert ők már az őseik óta lóval, szekérral, szépen felöltözve jártak, egyszerre földönfutókká váltak. Még ma is emlékszem, hogy tavasztól, ahogy a munka megkezdődött, gyalogosan mentünk ki a mezőre. Bizony úgy néztünk ki, mint a vándorok, mert a hátunkon vittük a kapát is, a tarisznyát is, az ivóvizet is, meg a ruháinkat, ha netalán eső lesz. Ha nagyon sütött a nap, mire odaértünk, szakadt ró-lunk a víz, már fáradtak voltunk, és ha valahogy hozzáfogtunk a kapálásnak, és elfogyott az ivóvíz, nem volt szekér, hogy friss vizet hozzunk.

A Köveságó végzete

Emlékszem, hogy 1965 tavaszán már írtak az újságok más lakónegyedek építéséről is. Semmi valóságot nem lehetett tudni, mert az emberek sokat beszéltek. Egy azonban biztos volt, hogy amit tervbe vettek, azt meg is valósították. Már a Pata utcán és környékén fel voltak mérve a kertek, az üres parcellák, és már a házokról fényképek készültek kívülről. Utána bizottság jött ki a hivatalból, hogy méréseket végezzenek a telken belül és az épületben. Később újra jöttek csoportok, akik fölírták, hogy miből épült a ház és mikor. Nem telt el egy hónap, és munkacsoport jött teherautóval, hogy talajfúrást vé-

gezzén a telkeken. Ez már mind olyan gyanús jel volt. A háztulajdonosok kezdtek félni, hogy vajon minek kell.

Emlékszem, hogy egy nap a mezőn beszélgettem egy hóstáti asszonnal a Borhánacs utcából. Ő mondta, hogy nem hazugság, amit az újság ír, mert már a kertjükben kezdenek a buldózerek dolgozni. Néhány nap múlva Szászné is ugyanezt mesélte a mezőn, mikor találkoztunk. Azt mondta, hogy egész a házig felmérték a kertjüket, és a buldózerek már hordják is el a termőföldet, és már ássák is a nagy kaparógépek az alapot a tömbházaknak. Emlékszem, hogy sírva panasolta, hogy nem is kérdeznek semmit, csak mennek be a kertbe, és teszik le a nagy gépeket. Még minden termés benne volt a földben. Nem is adtak időt, hogy kiszedje a tulajdonos, amije volt a kertjében. Kegyetlen pusztítást végeztek a Borhánacs utcai kertekben, kíméletlenül törtek, zúztak kerítést, kaput, öntözőberendezést és mindent, ami a területen volt. A munkásoknak ki volt adva a napi norma, ami hivatalból jött. Senki nem törődött avval, hogy egy egész élet munkája egyetlen délelőtt odalesz.

Nekünk egy darabka földünk volt kimérve a Borhánacs utca végében (a Bethlen rét). Mikor odamentünk, láttuk a nagy pusztítást. Hallottuk a sírást, amikor a szomszédok kitódultak az utcára és kétségbeesve panaszolták, hogy sehol se lehet panaszt tenni, mert ez fentről jött parancs, a bukaresti „urbanisticáról”. A párttitkár kiadta a parancsot, hogy Kolozsvárt újjá kell építeni. Ezt mind hangoztatták az utcán, de írtak az újságok is erről. Beszélték munka közben a mezőn is, hogy a Pata utcán (ma Titulescu) és környékén nagy építkezés veszi kezdetét.

A Pata utca és a Borhánacs utca felmérésével egyidőben már a Györgyfalvi negyed terve kezdett kialakulni. A Pata utcával párhuzamos Szántó utca (Plugarilor) meg a Bányász utca (Minerilor) házait is kezdték már bontani. Itt is sok munkáscsalád háza esett áldozatul.

Még abban az évben a köveságói hóstáti gazdák földjein is megjelentek a fűrógépek. Hatalmas erőgépek sokasága lepte el a gyönyörű, asztalsima köveságói földeket. Abban az időben, de már az ősi hóstáti gazdáknak is ez a fennsík volt a legszebb, legjobban termő földje. A másik előnye ennek a szép mezőnek az volt, hogy nagyon közel esett a városhoz, ami a hóstáti gazda számára sokat jelentett. Még az is nagy előny volt, hogy ehhez a földhöz nagyon rendezett, jó út vezetett, ellentétben a többi mezei utakkal. Én is, mikor ott haladtunk el a mezőre menet, sajnálkozva mondtam:

– Jaj, te Feri! Nézd meg, hogy markolja az a csúf gép a földet! Te ember, én nem tudom, hogy van lelkük összekaparni!

De az én jó uram csak hümmögött, bólogatott, csak mind ezt mondta:

– Jaj, te Annuska, a jó Isten őrizzen meg minket, nehogy mi is erre a sorsra jussunk, a föld az föld, de a drága, szép kicsi házunk!

Így töprenkedtünk kettesben, mikor azokat a pusztításokat láttuk, amint felfelé mentünk a Köveságón. Ott mind számolgattuk, hogy né ez a Zágoni

Miklós főggye volt, ez a Szabó Miklós főggye volt, ez a Szász Gerginé főggye volt. Még volt ott három nagyobb tag föld, ami az öreg Csíki Sándor bácsié meg a nagy bajuszú Hunyadi bácsié volt.

Nem telt bele egy hónap se, és már nem lehetett tudni, melyik föld kié volt. Jöttek a gazdáik később sírva, zokogva, hogy valamikor milyen szép pityóka meg törökbúza termett itten, és nézze meg, tiszta gödör az egész.

Még ma is emlékszem, hogy a földek gazdái valósággal belezavarodtak, amint a volt földjeik pusztulását látták.

Abba valahogy még belenyugodtak, hogy a közösbe kellett állni és normát kellett csinálni naponta, de azt már nehezen tudták elviselni, hogy tönkretették az áldott földet, ami a mindennapi kenyeret megteremte, és szép zöldséget termelt a piacra, ezt sokan nem tudták elviselni.

1968–69-ben már az egész Al-Pata utca le volt „borotválva”. Minden porta össze volt rombolva, a téglaházak egy-két nap alatt eltűntek az utcából, csak egy-egy téglarakás bizonyította, hogy ott valamikor egy szép piros tetős családi ház volt.

A házbontás brutális módon történt. Nem úgy bántak a kőművesek az anyaggal, hogy az még valamire jó is legyen, hanem úgy, hogy döntötték a falakat össze-vissza, ahogy érték, nem kíméltek semmit és senkit.

Volt olyan házigazda, hogy későn kapta meg a felszólítást, hogy költözzön ki, és még a holmija nagy része a házban volt. Hiába kérlelte a brigádvezetőt, hogy várjanak:

– A jó Istenre kérem, jó ember, ne adjon még parancsot a bontásra! Legyen irgalmas, hát magának nincs szíve, még ott vannak a ruháim, az ágynemű, az edények, csak a bútort hoztam ki, jaj, jaj! Brigádos úr, inkább fizetek, csak várjon délutánig, ott van mindenem!

Borzalmas emlékek ezek, és még sok más hátborzongató történet volt. Az első napokban kíméletlenül bántak a kiüldözött házbeliekkel. Arra hivatkoztak, hogy nekik parancsba van adva, hogy határidőre lebontva legyen a ház. Nem volt kegyelem, nem volt jóindulat vagy jó érzés meg segítőkészség. Mintha vadállattá váltak volna az emberek. Emlékszem, hogy az emberek eszeveszetten szaladtak összevissza át a volt szomszédaikhoz, akik már sehol sem voltak.

Emlékszem, hogy egy ismerősöm, akit a piacról ismertem, és aki a mostohám unokaöccse volt, Szöllősi Károly, meg a felesége, Kovács Zsuzsika, ők is ott laktak azon a soron. A szomszédjuk meg Szabó Pista (böjtös) is ott lakott szép családi házban. Ismertem Tüvis Jani bácsit is abból a sorból, aki a Téglás utcai öreg Tüvis Jóska bácsi fia volt. (Ez az öreg Tüvis bácsi szokta a liba csőréből a szemet kiszedni, amelyik szemet kapott.) Még abban a sorban lakott az öreg Butyka Sándor bácsi is és mellette egy Szilágyi család. Ezeknek a gazdáknak hatalmas nagy kertjük volt a ház után. Ez a Pata utca alsó vége külterület volt, csak a gazdájuk házat épített rájuk. Így alakult ki az Al-

Pata úton egy rövid házsor. Az utca végén az út az Infrățirea (Testvériség) kollektív gazdasághoz visz. Ezen a sarkon ér véget a Györgyfalvi negyed.

A Borhánics utca

A legelső tömbházak a Borhánics utcai kertekben készültek el, és azok is lettek átadva a leghamarabb. Ott még van néhány hóstáti ház, aminek csak a kertjét vették el, de a ház megmaradt. Így történt aztán, hogy az ilyen kert nélkül maradt gazdák más városnegyedekben kényszerültek kertes házat venni. Erre nagy szükségük volt, mert a hóstáti embernek más szakmája nincs, és a zöldségtermesztéshez kert kell, mégpedig nagy és jó talajú kert.

Ismertem a Borhánics utcában néhány hóstáti gazdát, akik szintén kert nélkül maradtak, de örültek, hogy legalább a házuk, amit a két kezükkel és verejtékükkel építettek, az legalább megmaradt. Akiket még ma is ismerek ezek közül a hóstáti gazdák közül, Albert András, a Téglás utcai Albert Feri bácsi nagyobbik fia, meg a szomszédja, Hunyadi Jóska. Ezek a házak még ma is megvannak, de kertjük egy ágyásnyi sincs. Ezért aztán Hunyadi Jóska bácsi kétségbeesésében a Téglás utcában vett házat az ötös számú állami iskola szomszédságában, a volt Gyulai János házát. Ez a gyermektelen házaspár már akkor nem élt, a házat fogadott leánya adta el, nevezetesen: Bódis Linu.

Ez igazán szép, gazdálkodó családnak való ház volt. Olyan volt, mint régen egy kúria, szép, tágas udvarral, körben akácfával, magas, szuterines, sok szobás házával. Szemben voltak a széles udvar másik felében a gazdasági épületek, cselédház, csűr, magtárak. Ezen az udvaron mindig sok mezőgazdasági gép áll, lógereblye, lókapa stb.

Ez a jómódú Gyulai gazda mindennel rendelkezett, csak gyerekei nem voltak. De mindig voltak cselédei, napszámosai, akik ott is laktak. Az öreg Gyulai nagyon jó ember volt, sok szegényebb családnak adott pénzt kölcsön, meg gabonát is. Gyulai bácsi egy műveltebb családból származott. Sok jó tanáccsal látta el a fiatal gazdákat. Még a gazdasági egyesületben is vezető szerepet töltött be. Sok földje volt, amíg a kollektivizálás be nem állott.

Emlékszem, hogy a közösbe lépésünk előtt mi is tartottunk tőle két hold földet a Köveságón (ahol régen az állami poligon volt).

De visszatérve a Hunyadi Jóska bácsi házára, tehát megvásárolta a Gyulai házat, de nem sokáig gazdálkodott rajta, mert amikor a bontással és tömbházépítéssel a Téglás utcába értek, a többi házzal együtt lebontották. Ők voltak az egyik hóstáti család, akit kétszer tettek földönfutóvá.

Még mindig a Borhánics utcánál maradva, a többi szomszédos hóstáti családokról is szeretnék írni, akiknek a házát szintén akkor bontották le. Olyan hóstáti házak is voltak a Borhánics utcában, hogy nem maradt meg a ház, hanem beleesett abba a mérésbe, amit le kellett bontani. Ilyen ház volt a Kilin

Miklós (Dobos) háza. Felesége, Katona Mancsi, aki nekem jó barátnőm volt, és a leányaink egyidősek. Takács Jóska háza, feljebb Kilin Sándor bácsi, felesége Székely Zsuzsika volt. Ez a Kilin Sanyi bácsi sógora volt az uram Nagy Sándor barátjának, és sokszor találkoztunk Sándor napján ünnepi asztalnál. Úgy emlékezünk erre a családra, hogy jó mulató emberek voltak. Mikor Sanyi bácsiéknál találkoztunk, mindig az énekelték, hogy: Kerek a káposzta, csipkés a levele, / Gyere, babám, üljél az ölembe! Meg: Egy százasnak ötven a fele, / Egye meg a fészkes fekete fene.

Ezekre a kis ártatlan találkozásokra emlékszünk ezekről a sokat szenvedett, meggyötört, földönfutóvá tett dolgos emberekről, akik már régen meghaltak, itthagya ezt a küzdelmes életet az utókornak.

Még abban a sorban laktak Szilágyi Jóskaék is, felesége, Totyi, későbbi felesége, Irénke, és gyermekei.

Ez utóbbi családok házait mind lebontották, és ők később más lakónegyedben vásároltak házat.

Itt pár sor erejéig meg kell állnom a szép hóstáti házak pusztításánál. Mikor a felmért telkek gazdái megkapták a felszólítást a kiköltözésre, ugyan mit érezhettek? Mert nem mindegy, hogy egy cipésmestert vagy egy szabómesztert költöztetnek ki, vagy egy hóstáti gazdát családotul. Mert ha a cipész elköltözik egy más lakásba, akkor hoz egy teherszállító autót, fölrakja a bútorait és egyéb holmiját, és beköltözik más lakásba. De viszi magával a szerszámját, amivel dolgozott, és az új lakhelyén tovább ugyanazt a munkát folytatja. Ugyanezt a hóstáti gazda nem teheti, mert amint a saját telkén megszűnt a gazdálkodása, már tovább semmit se tud csinálni, mert a hóstáti embernek állatai vannak, azokat nem teheti a kétszobás lakásba, és ha kertje nincs, akkor már áruja sincs, amivel kimenjen a zöldségpiacra, hogy abból a kis pénzből a családnak a mindennapit előteremtse. Egyszóval abban az időben a házak lebontásával azok a hóstáti családok valósággal halálra ítéltettek. Ami sajnos néhány gazdával meg is történt, mint öngyilkosság.

Nincs kegyelem

Szomszédom, Kőszegi Anna, mivel ő is Borhánics utcai lakos volt, elmagyarázta, hogy a felmérést még 1965-ben kezdték, és a szörnyűséges bontás 1967-ben kezdődött. A Kőszegi Miklós háza is, mint több más Borhánics utcai ház, lebontódott. A család három év múlva költözött a mi utcánkba, 1970-ben, egy lakáscserével, mivel a Gyöngyvirág utca 11. szám alatti ház államosított ház volt. Előző lakója a háznak Daróci István és felesége, Rózsika néni volt. Daróci bácsi cukrász volt, és volt egy Pityu nevű fiúk meg egy nevelt lányuk, Icuka. Ezek a lakók elköltöztek, és a helyükbe költöztek Kőszegi Miklósék. Három leányuk van és egy fiúk, Miki. Mind a négy gyermek innen

házasosott. A volt Borháncs utcai család itt kezdte újra a hóstáti zöldségtermesztést, ők sem adták fel.

Emlékszem, hogy az 1960-as években a már elkészült tömbházakba gyömszölték a szép hóstáti portákról kiköltöztetett zöldségtermelőket. Mentette mindenki, amit tudott menteni, de a termelőnek nem a bútorgarnitúrája vagy egyéb értékei voltak a létfontosságúak, hanem a sok gazdasági szerszám és egyéb kellékek. Tehén meg ló már nem volt, mert azt elvette a gazdaság, a közös. Minden igavonó állat ott nyerített már az Infrățirea–Testvériség kollektív gazdaság istállóiban. Mikor már nem volt mire felrakni a holmit, mert a szekér is a kollektív gazdaság udvarán rozsdásodott, akkor nem maradt más, mint a kéziszekér.

Borzalmas idők tanúja voltam akkor. Láttam, amint idős, beteg néni húzta a kicsi szekerét csekély kis zöldségével a piacra. Szívet szorongató látvány volt, amint a fehér hajú néniről szakadt a veríték, amint vonszolta beteg lábát a nagy sárban a piacig. És ha segíteni akartam, csak annyit tehettem, hogy segíték húzni a kis szekeret, de ez mind kevés, mert holnap minden kezdődik előlről.

Szöllősi Zsuzsikával gyakran találkoztam a piacon és hallgattam a fájdalmas panaszait, hogy mennyire megrázta a lelküket ez a házbontás. Olyannak láttam ezt a vidám asszonyt, mint egy eszelőst. Sokszor mellém állt, megragadta a kezemet és sziszegve azt súgta:

– Annuska, értsd meg, hogy nem bírok már az idegeimmel! Meglásd, valami rosszat csinálok valamelyik tekergővel! Te, Annuska, azok igazi gyilkosok, akik elpusztították a házunkat!

Emlékszem, hogy zokogott az a vidám természetű Zsuzsika, aki azelőtt olyan ügyes, csinos hóstáti viseletbe öltözött, és az áruja is mindig olyan rendezett volt. Egy másik alkalommal újra találkoztam vele, szomorú volt, a szeme kisírva, és panaszkolt, hogy a férje nagyon idegbeteg lett, mióta odalett a szép kis házuk, és nagyon fél, hogy kárt tesz magában.

Egyszer elmentem vele a volt Pata utcai telekre, hogy otthagytott holmiját egy kamraszerű helyiségből elhozza. Szívtépő látvány volt, ahogy szaladgált egyik helyről a másikra, mind ezt sírta:

– Nézd meg, itt volt a ház, itt volt a kicsi konyha, itt volt a pajta! Jaj Istenem, mér engedted, hogy lebontsák a szép kicsi házunkat!

És ez a veszteség még nem volt elég, mert ez a család pár év múlva vásárolt egy házat a Csermalom utcában. Keveset laktak benne, és azt is lebontották, mert akkorra már elkezdtek építeni egy másik lakónegyedet.

1968-ban beszéltek már a házak lebontásáról. Míg az Infrățirea kollektív gazdaság még javában gazdálkodott, de már lehetett hallani, hogy nemsokára lebontásra kerül a Magyar utca és a Pacsirta utca. Mivel ez a két utca párhuzamos volt, és a hóstáti kertek a két utcában egymásba értek, így nagy veszteség éri majd a hóstáti gazdákat. Lehet, hogy az is okozta a korai ijedelmet, hogy

ebben a két utcában laktak az akkori legjobb zöldségtermesztő hóstáti gazdák. El is lehet képzelni a kétségbeesést, mert hogyan élheti túl a föld embere ezt a traumát, vagyis a teljes megsemmisülését a magántermelésnek, a megszűnését a kerteknek, hiszen a kollektivista, ha azt a 30 ári helyet kinn a mezőn kapta is, mert ahhoz joga volt, az még nem biztosította egész évre a megélhetést. Még abban az időben aki kollektivista volt és naponta a mezőre ment munkaegységet csinálni, dolgozni lóval és kézi erővel, abból még nem született napi jövedelem. Ezért volt az a kis kert sokkal jövedelmezőbb, mint a mezőn a 30 ári háztáji föld. Mint már írtam is előbbi írásaimban, hogy a hóstáti termelők nem falusi emberek voltak, és nem tartós élelmiszert termeltek, hanem zöldséget. Hóstáti gazdáknál a zöldség aznap szedett, friss és megmosott zöldséget jelentett. A zöldséget szedték a kertekből, és a szépen berakott salátát, karalábét, retket már másnap kora reggel el is vitték a piacra.

Emlékszem régi beszélgetésekre a mezőn, munka közben, hogy idős kollektivista bácsik valamilyen ügyintézőktől és a felmérő mérnököktől megtudták, hogy lebontásra kerül a Magyar utca és a Pacsirta utca, és már akkor tudtak valamilyen tervrajzokról, hogy egy lakónegyed központja lesz majd ezen a helyen. De végleges lebontás csak 1979-ben következett be, a Pacsirta utca közepének kivételével. A megmaradt házak ma is ott állnak, csupán megromlódtak, és gazdáik megöregedtek vagy meghaltak.

Emlékszem arra is, hogy amikor ez az agyrém, várostipró rendelet megjelent, akkor egy időben több városnegyedben is elkezdődött a felmérés. Így a Pacsirta utca és környéke is veszélyben volt. A felméréseket a Pacsirta utca páratlan oldalán kezdték, ami nem tartott sokáig, mert nemsokára megjelentek a gigantikus fűrőgépek meg a földmarkoló gépek. Minden olyan hirtelen, rohamosan történt, hogy az embereknek nem is volt idejük felkészülni erre a nagy változásra. A napi újságok írtak az újabb és újabb rendeletekről és a szigorú végrehajtásról, de voltak, akik ezt hihetetlennek mondták, hogy ezt a főtitkár* nem teheti meg a néppel, hiszen tudva volt, hogy a hóstáti termelők látják el Kolozsvárt friss zöldséggel.

De a valóság egészen más volt. A mi főtitkárunk semmibe vette ezt a szorgalmas népet és kíméletlenül kiadta a parancsot a Hóstát és kertjeik elpusztítására. Ekkor még senki nem készült fel arra, ami bekövetkezett. Alig végeztek a fűrőgépek, máris munkába álltak a talajgyaluk, és taszították csomóra a drága kerti földet. Még a földben volt a kerti zöldség, senki nem törődött vele, nem fájt senkinek.

A munkások, akik az óriás gépeken dolgoztak, csak húzták a vállukat, ha valamelyik kertnek a gazdája panaszkodni ment hozzájuk. Arra hivatkoztak, hogy ők az arra a napra szóló normát le kell adják. Voltak ott öreg emberek, mint Kiss Jóska bácsi. Éppen a Pacsirta utca sarkán lakott, de nem vették az

* Ceaușescu Nicolae, az RKP főtitkára, köztársasági elnök.

öreg kérését se komolyan, még elkergették, hagyja őket dolgozni. A Kiss Jóska bácsi szomszédja volt Kálmán Károly asztalosmester, akinek két lánya volt. Az egyik leány, Olga jó barátnőm volt, akit még most az utóbbi, 1990 utáni években is láttam. Kálmán mester nagyon jó asztalos volt abban az időben, és sok hóstáti házra készített ablakot és ajtót. A következő házban özvegy Péterfi Anna lakott, egy iparos özvegye. Utána már az öreg Diószegi Ferenc ősrégi kicsi háza állt még, aki még 1944-ben halt meg, akinek a lábát levágták nikotinmérgezés miatt. Ez az öreg Diószegi Ferenc bácsi volt az én férjem apai nagyapja. A nagymama még sokáig élt utána. Kicsi törpe, piros arcú asszony volt, nyolc gyermeket szült, és arról volt nevezetes, hogy soha nem látta az orvos. Gyermekai közül apósom volt a második. Vele lakott utoljára a Károly nevű fia és felesége, Rózsi. Kicsi mama 1968-ban halt meg, 93 éves korában. Ő már nem érte meg a Pacsirta utcai nagy telekpusztítást.

Az ő kicsi háza úgy maradt, ahogy egyszer régen megépítették régi pallérok, mert nem nézett ki komoly kőművesmunka rajta. Olyan sárház lehetett fából és vályogból, még padló sem volt benne, csak tapasztott földes ház volt, és hatalmas kilincs volt az ajtaján. Alacsony tornác volt a két szobácska előtt, oda tették a sajtárt a tejjel, mikor megfejték a tehenet. Az udvaron még sütőkemence is volt, szemben a házikóval. Ebben a kis házban sok gyermek született, szám szerint nyolc, négy lány és négy fiú. A legnagyobb fiú József volt, az én apósom, aki 1902-ben született, és miután megnősült, ebben a kis házban lakott anyósommal addig, amíg házat vettek a Szabolcs vezér utcában. Minden fia kicsi mamának ebbe a kicsi házba hozta az új asszonyt, mikor megnősült. Legutóbb a legkisebb fia, Diószegi Károly hozta a házhoz hatalmas termetű feleségét, Rózsit. Még arra is emlékszem, hogy gyakran, mikor hazafelé jöttünk a piacról vagy a mezőről, bementünk kicsi mamához és éreztük a friss búzakenyér illatát, amikor kiszedte a kenyereket a kemencéből. Még egy kedves emlék maradt a mindig mosolygó kicsi mamáról, hogy a tornácban nyáron mindig volt friss gyümölcs, szilva, körte, alma. Férjem mesélte, hogy a mamának volt a Szent György-hegyen gyümölcsöse, és valamelyik unoka mindig hozott haza gyümölcsöt a szőlőből. Kicsi mama sosem volt beteg, a gyermekek is mind otthon születtek. A nyolc gyermek közül kettő él, Erzsi néni 89 éves, és Feri bácsi 85 éves.

Tovább sorolva a Pacsirta utcai sort, az előbb említett négy ház akkor egyszerre lebontásra került. A „kicsi Diószegi mama” udvarán máig sem építettek semmit, üres a hely, és egy út vezet a telken keresztül. A következő ház, amelyikben özv. Butyka Istvánné lakott, még ma is úgy áll, mint akkor, mikor a bontások elkezdődtek, mert ott a házak bontását leállították. Tovább csak a kerteket dúlták fel egészen az udvarokig. Ott sem maradt egy talpalatnyi hely sem, ami teremhetett volna még azután.

A Pacsirta utca páratlan házsora sem kerülte el a sorsát, ott is kert nélkül maradtak a legjobb hóstáti gazdák, akik addig annyi szép friss zöltséget vit-

tek a kolozsvári Széchenyi piacra. A szép zöldre festett fogatok megszűntek, mert bevándoroltak a közösbe, a szép nagy istállók üresen tátongtak. Már nem hallszott a tehénbögés a pajtából, mint régen, nem nyerítettek a lovak reggelenként, mikor a kútra hajtották őket. Haldokolt a Hóstát és a Pacsirta utca. Emlékszem, hogy Apám egyik utcabeli barátjával beszélgettem, aki azt mondta:

– Te Annuska, én már abba belenyugodtam, hogy kollektív lett, hát legyen! De azt én nem élem túl, hogy se lovam, se tehenem, de még kertem se legyen!

De a panaszok itt sem segítettek senkin. A pusztítás ment tovább, minden nap. Hatalmas zaj, csattogás rázta meg a szerencsétlen földműves népet. Aki idejében nem szedte le a kerítést vagy a melegágyakat, azt a földgyalu összenyomta a földdel, úgy, hogy nem is látszott, hogy hol volt valamikor. Borzalmas képet mutattak a szerteszt dobált, zöldre festett, szebbnél szebb vaskapuk, amelyekért valamikor sok pénzt kellett kiadni. A kézi szerszámok is, amik a kertekben maradtak, mind odavesztek a pusztítás viharába.

Borzalmas volt a Pacsirta utcai kertek pusztítása. Volt, aki a nagy recsegés-ropogás hallatán beszaladt a házba és eldugta a fejét egy párnába, hogy ne lássa, ne hallja ezt az iszonyú pusztítást. Mint a madár, amelyiknek a barázdában volt a fészke, úgy szemlélték szívszorogva volt kertjeik romjait.

Én gyakran jártam a Pacsirta utcába, mert ott lakott a férjem nagymamája, és utána a fia, Károly. Számomra is már csak álom maradt az a kép, mikor ottjártamkor reggelenként csillogott a frissen öntözött kertben a növényeken a vízcsepp. Mintha millió parányi csillag tündökölt volna a karalábéleveleken. De történetünk idején ez már valóban csak álom volt, szép álom.

Ugyanakkor, 1978-ban már a Téglás utca felső jobb oldalát is elkezdték bontani. A Pacsirta utcai sarokház, a Kis Jóska bácsi háza után volt két iparosház, melyek közül az egyiknek kapuján csengő volt. Itt egy fiatalkori csínytevéséről emlékezek meg, még 1948-ból, amikor konfirmáltunk. Emlékszem, hogy estefelé, mikor hazafelé jöttünk a kátéóráról, a Magyar utcai kétágú templomból két legközelebbi barátnőmmel, Szabó Rózsikával és Kálmán Rózsikával, azt a csengőt valamelyikünk mindig megnyomta, mire egy mérges öregúr kijött és szidott minket, de mi már elszaladtunk, sose tudott elkapni minket. (Ezt a kis csínytevést azért említettem meg, mert erre mindig mosolyogva emlékszem, és arra járva ma is keresem azt a helyet, ahol ez a ház állott.)

E két iparosházon felül volt Albert Károly háza, kinek Tövis Rózsika volt a felesége. Ez a szép nagy, széles frontú ház már új stílusú terv szerint épült, gyönyörű széles, nagy ablakkal az utca felé, és több helyiséggel benn az udvar felől. Ott is az akkor divatba jött szép, díszes vaskapu állott betonoszlopokkal. El se lehet képzelni, hogy egy ilyen masszív, egészséges, erős házat hogy lehet szétrombolni, hiszen a hatalmas gép kezelőjének is kellett legyen

szíve az inge alatt. Amit a háztulajdonosok az anyagból meg tudtak menteni, az nagyon kevés volt, mert a téglát és cserepet meg kellett venni, tehát a rendszer teljesen kisajátította az épületet, mintha az ő tulajdona lett volna, még a vaskapukat is ki kellett fizetni. Még jól járhatott a gazdája a háznak, ha valaki később megvásárolta. Addig a szép vaskapuk vándoroltak valahova „szállásra”, amíg új gazdájuk került. Ennek a szép háznak a gazdája is nemsokára meghalt, mert belebetegedett ebbe a borzalmas pusztításba.

A soron feljebb lakott egy Keresztes nevű család, az asszonyt Farkas Idának hívták, akinek az édesapja a Bulgária-telepen, a Câmpina utcában lakott a másik leányával, Margittal. Az édesanyjuk még 1944-ben halt meg, június másodikán, amikor Kolozsvárt bombázták. Ő takarítónő volt egy Horea úti nagy házban, és ott érte telitalálat. Ezt a Keresztesnét is azért említem meg, mert gyerekkori játszótársa volt a férjemnek, nekem pedig kedves kolléganőm a Dózsa György utcai cipőboltban 1970-től 74-ig, ahol én voltam takarítónő, miután a Testvériség kollektív gazdaságból kiléptünk.

Továbbmenve, ugyanezen a soron még lakott egy Kiss nevű kereskemester, aki sokáig a hóstáti gazdák szolgálatában állott. Ő gyártott itt a műhelyében kerekeket, faszerszámokat és egyebeket. A bontások idején az ő műhelye is pusztítás áldozata lett. Ugyanott, abban a házsorban még egy Rusu nevű molnár is lakott, aki a Kovács malomban molnárkodott a Téglás utcában. A sor végén egy kocsmáros lakott, de már a bontások idején be volt zárva a kis kocsmája. A házsor végén Szilágyi vendéglős háza állt még elég sokáig. Ezt itt jelképesen írom, mert az a sarok nemcsak mint híres vendéglő, hanem még mint jónevű pékség is működött egészen a pusztítások idejéig. Azt tudni kell, hogy a Szilágyi-sarok egy olyan csomópontja is volt Kolozsvárnak, mert itt ért véget a Magyar utca és a párhuzamos Honvéd utca. De más jelentősége is volt a Szilágyi-saroknak, mert az akkori 1968–70-es években ez volt a város vége. A 2-es trolibusz sokáig csak Szilágyiig járt, ott a park körül, ami már sehol nem látszik, ott fordult meg a trolibusz, és csak évekkel később járt le egészen a vasútig. Nevezetes volt azért is ez a sarok, mert a távolsági buszoknak itt volt a városvégi megállóhelye. Jöttek vidékről, lentről a Mezőségről falusi asszonyok hét végén majorsággal, eladni a piacon. A legtöbben ott szálltak le Szilágyinál. Az is kedves emlék, ahogy a távolsági busz tetején a kakasok kukorékoltak, és tavaszoként a bárányok bégettek. De még más találkozóhely is volt a Szilágyi-sarok. Itt találkoztak a hóstáti legények hétköznap este itatás után. A vendéglő előtt volt három hatalmas gömbölyű terméskő. Én mióta csak emlékszem, az mindig ott volt, ezeket a több mázsás köveket a hóstáti fiúk átugrották fogadásból. Sok nadrág szakadt el abban az időben, az édesanyjuk bosszúságára.

Visszatérve a vendéglőre, jól emlékszem, hogy Szilágyi úr nagy népszerűségben élt a hóstátiak körében. Ahogy a legények kinn a köveknél, a gazdák benn a vendéglő kockás abrosszal leterített asztalánál diskuráltak egy pint

bor mellett. Ősrégi divat volt már ez az üveg. Alul széles, felül szűk szájú, és volt fél literes és egy literes nagyságban. Ezekben az ősrégi üvegekben hordták ki Szilágyi úr pincérei a hóstáti gazdáknak a legjobb borokat. Szilágyi úr meg szigorúan ellenőrizte, hogy jól vannak-e kiszolgálva a hóstáti atyafiak.

Emlékszem, hogy a Szilágyi-sarok még a közelmúltban megvolt. Itt még azt is megemlítem, hogy a nagy vendéglő udvarán pékség is üzemelt, az is mind a Szilágyi úr tulajdona volt. Ott alkalmazott pékmestert, inasokat és kihordó legényeket. Szigorú, precíz ember volt a tulaj, mert ha nem voltak rendben a papírjaik a munkára jelentkezőknek, egyszerűen nem vette fel őket. Ezeket a dolgokat onnan tudom, hogy annak idején, amíg a Szilágyi-vendéglő még nyitva volt, az én Apám is be-benézett az ivóba. Ha több ideje volt, és még voltak a helyiségben más hóstáti ismerősei, le is ült velük egy asztalhoz egy fröccsre. Utána még sokáig elbeszélgettek, pláne télidőben a kockás asztalnál. Apám magyarázta el itthon, hogy néha odaült Szilágyi úr is a hóstáti gazdák közé, ha jókedve volt, és hozzászólt a hóstáti emberek beszélgetéséhez is. Volt olyan este is, hogy egy-két tüzes pohár bor után felkiáltott:

– Na, hóstáti atyafiak, ma este mindenki az én vendégem! Igyatok, de aztán nekem daloljátok azt a nótát, tudjátok, hogy:

*Zúg az erdő, zúg a nádas, elmegyek én titőletek
A fekete éjszakába, nem hagyok én sehol nyomot,
Csak a babám bús szívében, zúg a nádas – zúg a nádas!*

Előfordult, hogy éjfél utánig szólt a nóta az ivóból, és nem akart vége szakadni. Még olyan is volt, hogy a nagyságos asszony megjelent hálóingben és kitessékelte a főnök urat az ivóból. Ilyenkor rázendítettek:

*Nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem megyünk mi innen el,
Míg a gazda, házigazda bunkós bottal ki nem ver!
Bunkós bottal, seprűnyéllel, majd beszélünk a fejével,
Nem, nem, nem, nem megyünk mi innen el!*

Emlékszem, ahogy Apám ezeket elmesélte, hogy szép idők és szép esték voltak a régi hagyományos multságok idején, amikor még nem volt a zenekarban gitár és elektromos orgona meg harsogó hangfalak, és mégis jót lehetett mulatni egy szál hegedű mellett egész éjjelig. Ma már ez mind a múlté, mert a Szilágyi-vendéglőnek ma már a helyét is nehezen lehet meghatározni. A Téglás utcáról fölfelé a volt Magyar utcára már irdatlan tízemeletes tömbházakat építettek, és a földszinti helyiségek mind tele vannak mindenféle üzletekkel. Így a Szilágyi-vendéglő és a vidám esték, azok is már csak álomképek.

A Pacsirta utca

Most a Téglás utcából visszatérve gondolatban, újra a Pacsirta utca jobb oldaláról írok. Itt a legelső háza az utcának a Kiss Károly bácsi háza volt, és a kertje párhuzamosan a Téglás utcával a Malomárokig tartott. Mi azt Kis-Szamosnak mondtuk, mivel a Hóhérok hídja alatt folyik lefelé a Nagy-Szamos. Ez a kis Malomárok még sok ideig szabadon folydogált, egész fentről, Kolozsvár nyugati széle felől, el a Sétatér, a Fürdő utca, Malom utca és a Széchenyi tér mellett le a kétágú templom mögött egészen a Pacsirta utcai kertekig. Ez a Kis-Szamos sokáig szabadon folydogált keresztül a városon, amíg el nem kezdődött a városrendezés meg a házak lebontása a városban.

Visszaemlékezéseim idején a Pacsirta utca jobb oldalán fekvő házak kertjei erre a Kis-Szamosra rúgtak. Így a hóstáti gazdák ezt a jó folyóvizet ki is tudták használni úgy, hogy a Szamosból hordták kannával a vizet az ágyásokra.

Tudni kell, hogy az ősrégi hóstáti hagyomány az volt, hogy csak ágyásokban termeltek, és nem egy darab földön, mint a mezőn. Kinn a mezőn a búzának, kukoricának, krumplinak, de még a gyökeres zöldségnek szántották a földjeit, de itthon a kertekben csak ásták a földet kézi ásóval ágyásonként. Utána az ágyásokba, a nagyságától függően, 6-8 sor karalábét, salátát vagy pirihagymát ültettek és sok más kerti zöldséget. Ezt az ültetés után megöntözték, és ha megfogant az elültetett palánta, kiskapával azonnal megkapálták, és ezután kezdődött a növekedés. A napi öntözés nagyon fontos volt, mert a friss zöldség állandó nedvességet igényelt.

Ezért volt hasznos a Malomárok, mert ott állandóan volt víz bőven öntözni. De ez ugyanakkor fáradságos munka volt, mert a vizet öntözőkannával vagy vedrekkel föl kellett cipelni a Szamos medréből. Ez volt az egyik legfontosabb hagyománya a hóstáti zöldségtermesztésnek. Ettől volt a hóstáti zöldség olyan üde, friss és törékeny, amit abban az időben az úriasszonyok nagyra értékelték a piacon. A hóstáti zöldség nem volt összehasonlítható egyik falu termésével se. De ez nemcsak a pénzszerzési törekvés volt, hanem olyan volt, mint egy hitvallás. Ezt a munkát így folytatták nemzedékről nemzedékre. Ez olyan öntudat volt a hóstáti gazda részéről, hogy bűn lett volna megszegni azt a törvényt, amit apáik-anyáik rájuk hagytak. Ebben a szellemben élt már ősidők óta az a gazdálkodó ember, aki a zöldségtermesztéssel foglalkozott. És ezért az ők református hitükben hálát is adtak Istennek.

Még mindig a Pacsirta utcában maradván, emlékszem arra, hogy a sor jobb oldalán csupán az első három ház esett a bontás áldozatává. A legsarkon a Kiss Károly bácsi háza, utána a Gál Jóska bácsi háza és harmadiknak a Zágoni Szabó József háza bontódott le. Ez utóbbi házban született a két Zágoni fiú, akik a Bethlen Gábor Földész Dalkör hűségesei voltak. Az idősebbik,

Zágoni Miklós meghalt 1970-ben, de az öccse, Jóska ma is énekel a dalkörben megszakítás nélkül, bár az utóbbi években egy baleset következtében sokat betegeskedett. Becsületére legyen mondva, amint annyira fölépült, újra hűséggel jelen van a dalárdaórákon és temetéseken.

Közelebbi kapcsolatunk is van még a mai napig, 1999 február hónapjáig. Ugyanis van a Dalkörnek egy olyan hagyománya is, hogy például három-négy dalos feleségével együtt összejár bizonyos alkalomkor egymás házához eltölteni egy-egy estét egy korsó házibor mellett. Beszélgetésük fő témája természetesen a Dalárda ügye, tevékenysége és mindenképpen a fennmaradása, így vagyunk mi is ilyen szoros barátságban a Zágoni családdal, és még három dalossal, akiről később fogok írni.

De még ennél az utcánál maradva, tehát a Zágoni Jóska háza volt a harmadik a Pacsirta utca jobb oldalán, amit már akkor, 1969-ben lebontottak. A szomszédban Kozma József és családja lakott. Felesége Kiss leány volt, és három gyermekük volt, Jóska, Zsuzsika és Rózsika. Id. Kozma Jóska bácsinak még a 70-es években le kellett vágni a lábát, így csak fél lábbal járt haláláig. Gyermekei rendre kiszálltak a családi házból. Jóska elvette a Cukorgyár utcai Gombos bácsi lányát, Zsuzsikát, és a Tóközi útra költöztek. Ez a ház ma is áll, ebben az utcában nem bontottak. Jóska egészen haláláig, 1998 novemberéig hűséges és kitartó dalosa volt a Bethlen Gábor dalárdának. Nagyobbik leányuk, Zsuzsika, az Arad utcai Gál Istvánhoz ment férjhez és ma is ott lakik. A kisebbik leány, Rózsika, sokáig a Szopori úton lakott első férjével, ma már Szentlászlón lakik második férjével. A Kozma szülők még a bontás előtt elhaltak, és a házat a gyermekek tartották fenn a bontásig, 1978-ig. A ház, miután az utódok eladták, többször gazdát cserélt. Sokáig ott állt összetörve, rendezetlen, de végül egy vállalkozó megvette, egy fényes szórakozóhelyet rendezett be a telken. Káprázatos színekkel és tükrökkel, és a vendéglő az oly ritka elnevezésű *Paradicsom* nevet kapta. De mint ahogy a mai rohanó és pénzszegény világban lenni szokott, kevés mulatni vágyó fiatal kereste fel a Paradicsom vendéglőt. Arra jártamkor megfigyeltem, inkább olyan nagymenő vállalkozók, üzletemberek ültek az asztaloknál. Aztán egy idő után megszűnt mint vendéglő és gazdát cserélt, mert lebontották a házat egészen és napjainkban többszintes kutyaól fedelű, új stílusú épület készül már hosszú ideje. Nem tudni, hogy milyen rendeltetése lesz végül. Ház volt, ami megélte gazdái halálát és a felmérést, az átépítést, a fényűző vendéglő szerepét, és még mindig épül napjainkban is tovább. Ez volt hát a Pacsirta utca 47. szám alatti Kozma-ház története.

Emlékezéseimben tovább haladva, már a Kozma Jóska bácsi házán felül nem bontottak házat. Itt egy darabon a házak bontása le lett állítva ideiglenesen, de nem végleg. Ha nem került volna sor az 1989-es rendszerváltásra, ezek a házak is sorra kerültek volna. Így aztán a házsor megmaradt épségben, csupán annyi változott, hogy ezen házak gazdái nem mertek költeni házaikra,

attól félve, hogy előbb-utóbb bontás alá kerülnek. Így aztán megmaradtak akkori állapotukban, csak a legszükségesebb javítást végezték a házakon.

A következő ház a Nagy Feri háza volt, a kőművesé, aki népszerű volt a hóstátiak körében mint házépítő mester. Utána Nagy Zsuzsa néni (szürke Zsuzsa) háza állt, ma már idegenek laknak benne. A következő ház a Szalma Pista bácsi háza, kinek felesége Boldizsár Rózsika volt, és sok gyerekük volt. Közülük már a határon túl is élnek. Egyik fia sokáig a Rökkantak Szövetkezeténél dolgozott. Ez a család a szombati napot tartotta pihenőnapnak. Rózsika néni korán meghalt, a gyerekek még kiskorúak voltak. Szalma Pista bácsi szülei a Magyar utcában laktak, őket már abban az évben lebontották. Pista bácsi nem sokáig bírta a sok megpróbáltatást, aminek alávetették a hóstáti zöldségtermesztő népet. Boldizsár Birika testvér volt Szalma Pistánéval, aki a Bulgária-telepi János Zsigmond utcában lakott, és férje a közismert Szabó Jóska fűszeres a Bulgária-féle élelmiszerüzletben, és aki később motorbicikli-balesetben meghalt.

A szomszédok sora folytatódott a Hatházi Zsuzsa néni házával, és utána jött a Bódis Lajos ács és Bódis Gergi bácsi háza, aki bádogos volt abban az időben, és sok hóstáti ház esőcsatornáját készítette el. Úgy emlékszem, hogy Gergi bácsi nagyon idős korában halt meg. A következő ház a sorban a Butyka Gyuri bácsi háza volt, akinek leánya a mi utcánkban, a Gyöngyvirág utca 24. szám alatt lakik. Az öreg Butyka Gyuri bácsi sokáig látogatta a leányát a mi utcánkban. A Gyuri bácsi fia ott dolgozott a Munca Invalizilor szövetkezetben mint lakatos. Utána a Nagy Feri bácsi háza következett, kinek a fia sokáig tagja volt a Bethlen Gábor Földész Dalkörnek, de később kimaradt, és felesége, Torockai Juliska jó barátnőm még napjainkig is. A másik szomszéd ház a Hatházi Ferencé volt, aki szénakereskedő volt. Ennek a bácsinak az unokája lakik az Apósomék házában. Irénkének hívják, és a kölesi Simon János bácsi fia, Jankó vette feleségül. Még mindig a Pacsirta utca jobb oldalán ma is álló házsorról írok. A következő ház a Szabó Pista bácsié volt, aki szintén a Bethlen Gábor Dalkör dalosa volt, de ismertem már régebből, amikor még a Téglás úti iskola mögött lakott a Napkelet utcában. Ezt a Pacsirta utcai házat később vette, miután az előbbi házat lebontották, és ott megszűnt a kertje, és mivel a zöldségtermelést mindenképpen tovább akarta folytatni, kénytelen volt olyan helyen házat venni. De hogy itt egy másik veszélyt is megemlítsek, akkor abban a kétségbeesett helyzetben az ember el is vesztette a fejét, mert nem tudott gondolkodni, hogy mit tegyen. Olyan idők voltak, hogy sehol se volt biztos a megmaradás. Volt olyan hely is és utcák, ahol hivatalos helyről jött a papír, hogy ott már nem lesz bontás, és rá egy pár hónapra mégis lebontották a házat.

Itt most néhány olyan hóstáti gazda házat említem meg, akit ma is ismerek, és naponta találkozom velük, különösen a mezei munkák idején. Elsőnek ott van Hunyadi József, akinek a házat lebontották a Borhánacs utcában, és meg-

vette a Gyulai János bácsi házat a Téglás utcában, mert azt híresztelték, hogy a Magyar utcán lejjebb nem bontanak. Erre fel a Hunyadi József házának csak a kertjét vették el, de a lebontási papírja már megvolt, ezért vette meg a Téglás úti házat és oda is költözött, mert ott nagy kert volt és minden lehetőség, hogy a gazdálkodást tovább folytassa. De mi történt azután? Miután kiköltözött a Borháncs utcai házból, akkor tudta meg, hogy a ház még egyelőre marad, de eközben elkezdtek felmérni egy másik mikronegyed területét, ahogy az akkori terepmérő csoportok nevezték. Abba beleesett a Téglás úti Gyulai ház is, amit nemrég Hunyadi József megvásárolt. Nagyon keveset használta a kertet, mert nemsokára feldúlták új tulajdonát házastól, kertestől. Kétségbeesett, küzdelmes hurcolkodás követte az eseményt, mert a Hunyadi család vissza kellett költözzön a régi házába, ami kert nélkül maradt.

Mikor ezeket a sorokat írom és visszagondolok azokra az évekre, felteszem magamnak a kérdést: Istenem, hogy volt azoknak a száműzött embereknek erejük annyiszor újra- és újrakezdeni? De ahogy én annyi év távlatából tekintek vissza arra a borzalmas időre, tudom, hogy egy szorgalmas népcsoportot akartak eltiporni csak azért, mert dolgozni akartak, és ebben a hitükben nem lehetett őket megrendíteni.

Ugyanaz a sors jutott a Jakab Sándor családjára is, mert ők is vettek más helyen egy kertes házat, és később azt is lebontották, onnan is ki kellett költözni. De Jakab Sanyi bácsi még akkor se adta fel a harcot, bár a kétségbeesés és kilátástalanság határán volt. Újabb reménység kezdett élni a szívében, és még egyszer összeszedte minden erejét, hogy belevágjon egy újabb telekvásárlásba.

Itt el lehet gondolkozni azon, hogy honnan volt annyi ereje és pénze, hogy ő is újrakezdje. Mikor egy fiatal pár összeházasodik, azon törekedik, hogy hajlékot teremtsen a feje fölé, és ha már megvan, akkor hálát ad az Istennek, hogy már háza van meg kert, ahol dolgozzon. De mikor egy dolgos család egész életén át csak azért fáradozik, hogy egyik házat a másik után vásárolja, akkor vajon mennyi marad az ő számára, az ő kényelmére, hisz egész életén át csak azért küzdött, hogy háza legyen a feje felett. Most, hogy ezeket a családokat ilyen szomorúságban emlegetem, csak azt a következtetést vonom le, hogy ez a szorgalmas népcsoport a hosszú türést kapta a jó Istentől és annyi türelmet és erőt, hogy nem törtek le, nem estek el, nem adták fel a hitüket. Mindezt azért tették, hogy mindenáron mentsék a menthetőt, és máshol, más házban, más kertben, ami nekik idegen volt, de azért ugyanúgy kezdtek gazdálkodni, ahogy őseiktől tanulták. Őket nem tudta megváltoztatni az iszonyatos agyrém, hogy a Hóstatnak most vége lesz. Jakab Sanyi bácsinak az utolsó harca volt, hogy harmadszor is vásárolt egy házat a Györgyfalvi úton, a Szász Andris házat, és még ma is gazdálkodik. Már a nyolevnanas éveit tapossa, de újra lova van, és olyan messziről szekerezik le a mezőre a volt tanyával szembe és a többi földekre. Idős ember létére Sanyi bácsi és felesége még ma,

1998-ban is olyan szépen és szorgalmasan dolgozik, hogy becsületére válnék sok fiatal családnak.

Most, mikor ezeket a sorokat írom és magam elé képzelem ezeket a sokszor megpróbált hóstáti gazdaembereket, azt gondolom, hogy volt vagy van nekik egy szent fogadásuk, hogy a föld, amit műveltek, a ház, ahol születtek, az nekik szent, és nekik azt mindenáron, ha másképpen nem, hát egészségükkel és életükkel meg kell védeniük. Más szóval ők valóságos hősök ezen a téren, ők az őseik hagyományait mentik meg az utókornak.

1999-ben, a visszaemlékezéseimben még visszatérek egy másik megpróbált családra, nevezetesen Szalma Feri bácsira és feleségére, Annuska néni-re. Szalma Feri bácsinak az édesapja a Magyar ucában lakott, és ő testvére volt a Pacsirta utcai Szalma Pista bácsinak. Mikor e sorokat írom, ez a család a Bulgária-telepen lakik a Bobálnei utcában, de legelőbb az 5-ös iskola mögötti Taligás utcában laktak. Amikor összeházasodtak, ott építettek szép, erős, nagy házat, és még oldalkertjük is volt a ház mellett. Sokszor jártam náluk fiatalasszony koromban kora tavasszal házi vetőmagért vagy később valami palántáért. Mindig szép melegágyaik voltak, és nagyon korán kezdték csinálni a melegágyat, mint ahogy szokás volt az olyan gazdáknál, akik többet szoktak termelni. Már február végén mindig volt zöld melegágyuk.

Kedves asszony volt Szalma Nusi néni. Mindig szívesen látott, mikor hozzájuk mentem. De más ismeretség is kötött a családhoz, mivel a lányaink egy iskolába és egy osztályba jártak az 5-ös iskolába. Szalma Babi és a lányom, Rózsika igaz barátnők voltak egész a középiskoláig. (Ma már nagyon messze él, Svédországban.)

Most a Szalma Feri bácsi házaról szeretnék írni, mert ők is ugyanabba a helyzetbe jutottak, mint az első két Borhánics utcai család. Először a Taligás utcában építettek és ott laktak egészen addig, amíg jöttek a felmérések. Nem volt kegyelem, nem lehetett semmit tenni, mert amit felmértek, azt le is bontották. Akkor elmentek házat nézni, és a Honvéd utcában vettek egy kertes házat. Nem sokáig laktak ott, mert még egy mikronegyedre jött egy parancs, és a Honvéd utcai házakat is elkezdték bontani, 1980–81-ben. Az utca alsó végén álló házakat bontották először és úgy mentek fölfelé. Ez borzasztó volt. Szalma Feri bácsiék innen is el kellett költözzenek, annak ellenére, hogy a Honvéd utcai házat alig rendezték be zöldségtermesztésre alkalmas teleknek. Rágondolni is rossz, hogy egy hóstáti gazdálkodó hogyan tud költözködni. Ez már azért is nehézség volt, mert nemcsak a bútort, ruháit, edényeit kellett fölpakolnia, hanem az egész gazdasági felszerelést is, amit lehetetlen volt rövid idő alatt elhordani, és java része odaveszett. De az ő esetükben is Isten erőt adott nekik, és ott lenn a Bobálnei utca végében ugyanúgy és ugyanazt termeli, mint a másik két elveszett házában. Még az is nagy kegyelem, hogy a nagyobbik leánya, Nusika és férje, Simon Karcsi a szülők közelében lakik, vi-

gasz a veszteségben. De a hagyományos zöldségtermesztés hitvallása Szalma Ferencéknél is megmaradt.

A Pacsirta utca legelején Kiss Károly bácsi lakott. A kertje párhuzamosan ment a volt Malomárokkal. Kiss Károly bácsi a bontás idején már nem élt. A bontásig a gyermekei laktak a házban. Mellette a Gál Jóska bácsi háza volt, de a bontás idején már ő sem élt, hanem a lánya, Gál Anna lakott ott a Pista nevű fiával. A következő ház volt a Zágoni Jóskáé. Az édesapja Zágoni Miklós bácsi volt, de sok évvel azelőtt, 1934-ben meghalt. A kisebbik fia, Jóska maradt a házban, a bátyja, Miklós, a Kölesen lakott, és még volt három nővére, Hunyadiné, Gyulainé és Szabóné. Már 1968-ban szó volt a bontásról, többször is jöttek felmérni a telket, a házakat, fűrógépek dolgoztak a kertekben. A rémséges valóság a hosszú ijesztgetések, szóbeszéd után következett.

1979-ben ki kellett költözni a drága szép szülői házból. A Zágoni házaspárnak látnia kellett, hogyan dőlnek le a szépen tapétázott nagy szobák falai, hogy megy neki a hatalmas buldózer a szemben lévő, Kálmán-féle szép új háznak. És látnia kellett azokat a drága berendezéseket szemétté válni, amit a ház gazdái nem tudtak elhordani máshova. Zágoni Marcika ezt látva a járdán összeesett, és idegösszeroppanás fenyegette. Szerencsére a kisebbik lánya észrevette és bevitte a már félig kiürített házukba. Egy héttel azelőtt ebben a rombolásra ítélt házban még 25 éves házassági évfordulót ünnepeltek.

Itt azután kezdetét vette a szabad rablás. A nagy munkával beültetett zöldséges kertből az ott dolgozó építők szedni kezdték a paradicsomot, az égőpiros retket, zöldhagymát. Hiába könyörgött Marcika, hogy ne szedjék, mert az még a miénk, mi ültettük, nem hallgattak rá. Azt mondták, hogy a házzal együtt az már az államé. A kétségbeesett családnak azt mondták, hogy csak egy mély kanálist ásnak végig az udvaron, de rövidesen betömik és visszabe-tonozzák. Még az akkori polgármester is megerősítette ezt a hazugságot, amikor kint járt a felmért teleknél.

A Téglás és a Pacsirta utca bal során levő házak kertjébe épült négyemeletes blokklakást hóstáti blokknak nevezték, mert ide költöztették a lebontott hóstáti házak lakóit, és ezért vették el előbb a Pacsirta utca bal során levő házak kertjeit, hogy a lebontott Magyar utcai. Téglás utcai meg Pacsirta utcai hóstátiakat ezekben a négyemeletes tömbházakba zsúfolják bele. Ezek a hóstáti „tömegszállások” hihetetlenül gyorsan épültek fel, és a leggyengébb komforttal látták el őket. Az ott lakók, emlékszem, hogy panasztartak, hogy amit később építettek, azok még elég jó lakásoknak bizonyultak, de semmi esetre sem feleltek meg gazdálkodó embereknek.

Ezek közül a hóstáti lakók közül majd mindenik kollektivista volt, akinek a neki járó harminc ári kerthelyiségben zöldség termett. Ezekben a kis tömbházi szobákba lehetetlenség volt a termést hazavinni, felcipelni zsákokkal meg kosarakkal az emeletre. Még ha fel is vitték, azt el is kellett készíteni, szépen

megpucolni a zöldhagymát, retket, salátát, és ezekhez nagy udvar és sok víz kell, meg csebrek, nagy edények.

Úgyhogy a hóstáti blokk nem felelt meg a hagyományos zöldségtárolásra és a piacra készítésre sem. Ezért voltak olyan családok, mint Zágoni Jóskáék is, akik odaadták a blokklakást a lányaiknak, és ők, a szülők vettek maguknak máshol kertes házat, hogy a kertészkedést tovább tudják művelni. Így vettek a mi Zágoni barátaink is a Kerekdombon egy iparosházat, amit a saját ízlésük szerint rendeztek be, szépen rendbe tették, rendre még csinos hóstáti vaskaput is csináltattak, és így valahogy úgy érzik, hogy már ez lesz igazi otthonuk a letiport drága szülői ház helyett. De Zágoni barátunk innen is rendszeresen eljár a dalárdaórára a kétágú templom tanácstermébe.

Már ebből is látható, hogy a hóstáti szellemben született és nevelkedett embernek hivatásává válik az összetartozás. És ezt gyakorolják évről évre önzetlenül, mert ebben a közösségben nem lehet szó anyagi jövedelemről. Szomorú és megrázó, hogy szerteszóródott a Hóstát a nagy házak és kertek letiprása következtében. Bármennyire is szétkergette egy rendszer munkájuk és életük menetét, azért egyik sem feledkezett meg a hovatartozásáról és a hagyomány ápolásáról.

A Pacsirta utca felső felén maradt még épségben néhány ház. Közülük özv. Zágoni Szabó Ferencné, Marcella néni volt a ma is élő „lityi” Zsuzsi édesanyja. Sajnos, írásomban néhány megkülönböztető nevet is kell írjak, mert a Hóstátban sok azonos családnév van, például a Zágoni név. Ezért remélem, hogy senki nem fog rám neheztelni, ha néhány ilyen melléknevet említek az írásaimban. Ez a Zágoni Ferencné is derék, marcona természetű, nagy darab asszony volt életében. Még a hangja is megfelelt egy erős férfi basszus hangjának. Marcella néni korán özvegységre jutott, és úgy nevelte fel három gyermekét, Ferencet, Jóskát és Zsuzsikát. Erős akaratú asszony volt, de nagyon szerette a gyermekeit. Szerette a munkát, és becsületére legyen mondva, a fiait is munkára nevelte. A mezőn messzire hallszott, ahogy dirigálta a munkát. Özvegy volt, és a kemény férfimunkával neki kellett megküzdenie, amíg a fiaik felnőttek és beleszoktak a mezei munkába. Volt egy húga is, Zsuzsánna. Édesanyja húgát Karolának hívták, és így is szólította hivatalosan, mint egy huszárcapitány. Zsuzsika leánya, „lityi” Zsuzsi, ma is él, és igen népszerű a hóstáti asszonyok körében. Már ő is özvegy, volt férje Táncos Pista volt, de már rég elhagyta. Ő a maga egyszerűségében felnevelte fiát, leányát és lakást is szerzett mind a kettőnek. A Kölesen lakik az ő kis házában egyedül és vetőmagot termelt már évek óta, sőt ma is, és amit elad a hóstáti asszonyoknak, az garantált és biztos mag. Zsuzsika még a tisztességet is megadja rendes vevőinek, mert házhoz viszi kimérve a magokat és gondosan ráírja a vetőmag idejét és mennyiségét. Ő is ebben a hóstáti hagyományban egy láncszem a többi közül, aki nem maradhat ki a hóstáti közösségből.

Tovább a Pacsirta utcán Marcella néni mellett lakott Szilágyi István, a

„sziki”, de már rég meghalt, és a ház másnak a tulajdona. A következő ház a Jakab András bácsi háza, akinek három leánya volt, Zsuzsika, Marcella és Rózsika. Ez az Andris bácsi anyai nagyapám unokaöccse, a felesége Gál Róza volt. Az Andris bácsi Rózsika nevű leánya ma is él és jó barátnőm, de sajnos már évek óta Budapesten lakik második férjével, Gáspár Ferencsel. Rózsika barátnőm fiai az első házasságából itthon maradtak Kolozsváron. Az egyik Diószegi József, a Câmpina utca 23. szám alatt lakik két fiával, Jóskával és Zoltánnal, a másik fia Diószegi Sanyi, a Téglás utcai tízemeletes tömbházban lakik feleségével, Erzsikével és két gyermekével, Erikával és a kis Sanyikával.

A Pacsirta utcában Jakab Andris bácsi háza után jött a Kondor János háza, akinek Tót Károly leánya, Nusi volt a felesége, de a fia talán meghalt. Utána több évi özvegység után Kondor János kiköltözött leányához Magyarországra. Mellette a Diószegi Sándor háza volt, és szomszédja Butyka Sándorné, akinek egy törpe fia van, aki ma is él abban a hatalmas nagy házban egyedül. Ezek a házak mind megvannak még, nem voltak lebontva. Ma is úgy állnak, mint régen, csak gazdát cserélt néhány. Utánuk következett még négy ház, ami már nincsen, mert lebontották, és a helyén épült egy négyemeletes tömbház. E négy ház tulajdonosa régen Csíki Sándor volt, halála után megvette Tárkányi Gyuri bácsi, aki azelőtt a Napkelet utcában lakott a vasút mellett. Miután Csíki Sándor házat lebontották, Tárkányi is más telket kellett vásároljon. Ma már a Câmpina utca 19. szám alatt lakik az apósom háza szomszédjában. Tárkányi Gyuri bácsi esete is ugyanaz a száműzetés volt, mint a többi hóstáti családé, akiket háromszor lebontottak, és újra kellett kezdjék az életet. A következő ház a legidősebb Butyka Gergi bácsié volt. Miután az öreg meghalt, a gyermekei laktak benne, a bontás után az egyik unoka lakott ott és ő is el kellett költözzön. Ma az Arad utcában lakik a 32. szám alatt.

A következő szomszéd a Kovács Pali bácsi háza, kinek egy sánta fia volt, úgy is nevezték, hogy sánta kovács, aki ma is él. A szomszédban a Butyka Jánosné háza volt, aki már akkor halott volt, és a házat megvette Simon Jankó, a kölesi Simon János bácsi fia, és amikor a bontással oda érkeztek, ők is az utcára kerültek és tömbházba költöztek. A Csermalom utcai négyemeletes tömbházak egyikében kaptak lakást. Ez a család is tovább akart gazdálkodni hagyományos hóstáti kertészettel, és ezért más kertés házat vettek évek múlva. Ma már a Câmpina utca 21. szám alatt laknak, apósom házat vették meg. Ez a telek igazán gazdálkodásra alkalmas, szép, széles telek, nagy kerttel, öntözési lehetőséggel. Ma már új emeletes ház is épült a régi ház mellé. 1998-ban építették, így a Simon család is már háromszor kényszerült házat vásárolni.

A Pacsirta utca jobb oldalán levő házak itt véget érnek. Ott már keresztezi a Liliom utca (ma Crinului), amelyikben lakik Butyka Feri, a Pacsirta utcai öreg Butyka Gergi bácsi unokája. Ez a ház is megvan. Butyka Feri nem költö-

zött sehova, de a kertjét már akkor elvették, amikor a többi kertet. Ő más kertben és a mezőn gazdálkodik. Az ő fia meg Ausztriában lakik több éve.

A Pacsirta utca bal oldalán előbb még csak a kerteket vették el, mivel leg hamarabb azokat a hóstáti blokkokat építették, és már készen voltak, mire a Magyar utcát, Téglás utcát, a Honvéd utcát lebontották. Ezeket a négyemeletes tömbházakat nagy lendülettel, rövid idő alatt építették, úgy, hogy abból a három főutcából kiköltöztetett hóstáti családok azokba a sebtében épített nyers, hideg lakásokba kényszerültek beköltözni.

Még ma is emlékszem azokra a borzalmas időkre, amikor a bontás a Magyar utcában megkezdődött, és a családok a hóstáti blokkba költöztek. Nagyon szomorú látvány volt a szabad ég alatt hagyott bútordarabok meg mezőgazdasági szerszámok, amik nem fértek be az egy-két szobás lakásokba. Mint kiűzött madár a fészkéből, futkostak a lakosok más utcákban lakó rokonaikhoz, hogy helyet kérjenek néhány holmijuk ideiglenes elhelyezésére.

De ugyanebben az időben, 1969–70-ben már a kollektív gazdaságban dolgozott a Hóstát java része, és hontalanul, hajlék nélkül kötelesek voltak menni naponta a közösbe dolgozni. Az asszonyok a zöldségesbe, a férfiak a mezőre meg a természetbe, kinek hol volt a munkaterülete. Siralmas helyzet alakult ki a hóstáti emberek életében, ami összetörte őket testileg-lelkileg. Már nem tudtak olyan szépen öltözködni sem, a bánattól, a kétségbeeséstől szótlanok, összetörték lettek, sírva cammogtak az utcán letiport, drága szép házuk körül, sírtak, jajongtak, imádkoztak sokáig, amíg valahogy beletörődtek a sorukba.

Ezzel a Pacsirta utca jobb oldala meg volt említve írásaimban, csupán a megmaradt házakról írok még, azokról, akik házaikban maradtak, de kert nélkül. Fentről kezdve Víg József és felesége, Dávid Anna, mindketten élnek. Albert Anna, aki már nem él, és Zsuzsa, aki özvegyen még ott lakik, Butyka József (Ica) már nem él, a házat eladták. Még lejjebb Albert Aladár kőműves háza, utána a Halmi Pista bácsi háza, ő már nem él, a házat megvették, és ma egy hívő román gyülekezet épített rá új stílusú épületet. Mellette van a Tárkányi ház, gazdája régen szekérkenőcsöt gyártott házilag, erre a hóstáti gazdák jó vevők voltak. Lejjebb volt a Pataki mészáros háza, szomszédja Mikó Aladár, nem hóstáti. Következik sorban Gombos Mihály, aki tagja a Bethlen Gábor dalárdának, és ő is gazdálkodik a szülei földjén, amit 1990 után visszaadtak. Mellette lakik Nagy Istvánné, a férje apósom öccse volt, de 1981-ben meghalt. Lejjebb lakott Víg Ferenc és felesége, de már ők sem élnek. Még két ház van, a Gáspár Mihályé és Kálmán Józsefé. Kálmánné ma is él és még a hóstáti viseletbe öltözködik, ami nagy ritkaság.

A Cukorgyár utca

A Téglás és Pacsirta utcát alig pusztították el, már megjött a hivatalos ítélet a Cukorgyár utcára is. A város felől kezdve még ma is teljes épségében áll az állategészségügy laboratórium a Cukorgyár utca 14. alatt. Ez az intézmény nagyon régi épület, már akkor ott állt, mikor én még egészen kicsi leányka voltam. Emlékszem, hogy az Apám kérdezősködésekre mindig azt mondta, hogy az az „állatkórház”. Nekem ez mindig olyan félelmetes volt kicsi koromban, mert úgy képzeltem el, hogy ott kínozzák az állatokat. Mikor mentünk Apával szekérrel a mezőre és ott haladtunk el, mindig hallgatóztam, hogy nem vinnyognak-e bentről a kutyák. A valóság az volt, hogy az épületben valóban kórház működött, és lovat és kutyát oltani oda mentek az állattartók, a disznóvágáskor is az analízist a húspróbából ott készítették. Azon kívül hívásra is onnan jött ki az állatorvos, ha beteg volt valahol egy állat. De évekkel ezelőtt az állam nyitott egy városvégi állatkórházat a Szamosfalvi úton, és most ott látják el a beteg állatokat.

De visszatérve a Cukorgyár utcához, a következő ház Lupinger Ilona nagy, sárga, 16. számú háza volt. Ő nem volt hóstáti, innen kezdve a most említendő házak mind le vannak bontva. A következő ház, a 18. számú Szabó József tulajdona volt. Szabó bácsi nagyon régen meghalt, csak felesége és két fia, Jóska és András maradtak ott. A felesége még sokáig a Földész utca környékén lakott, nemrég halt meg, és néhány évvel ezelőtt az egyik fia, András is meghalt. A kisebbik fia, József még napjainkban is tartja a hóstáti hagyományt és tagja a Bethlen Gábor dalárdának. A 20. szám alatt egy Hátyi Anna nevű asszony lakott, nem hóstáti. A 22. szám alatt pedig egy Veres János nevű úr lakott, a 24. szám alatt pedig Csíki Sándor hóstáti gazda lakott a feleségével és két gyermekével, Marikával és Gyurival. A családból már csak Csíki bácsi leánya, Marika él egy Magyar utcai tömbházban, gyermekei szintén tömbházban. Fia, Diószegi István és felesége, Balázs Éva a Hajnal negyedben, a leánya pedig a városban él. A 26. szám alatt Hatházi Jóska bácsi lakott a bontásig. Két fia volt, Jóska, aki a Kölesen lakott, és Misi. Jóska már elég rég meghalt, de az öccse ma is él a Kölesen. Mellettük laktak lejjebb Kocsis Feri bácsiék. Gyönyörű szépen rendben tartott, zöldre festett, redőnyös ablakú házuk volt, az udvaron mindig rend és tisztaság, és jelképes volt a szekérszín felett felakasztott piros csíkos hófehér vesszőből font kosaruk. De ugyanez más hóstáti családoknál is szokás volt, ez is egyik hagyomány volt a sok közül. Kocsis Feri felesége lánykori, jó barátnő volt anyósommal, Diószegi Jóskánéval. Így nekem alkalmam volt sokszor találkozni Annus nénivel az anyósom házánál. A régi hagyományos szokás szerint jött látogatóba vasárnap délután.

Meg kell jegyeznem, hogy ez is néphagyomány volt a hóstátiak körében,

hogy látogatni mentek egymáshoz a családok. Volt úgy, hogy férjestől, és volt, hogy csak az asszony ment barátnőjéhez.

A Kocsis házaspárnak egy fia volt, Feri, aki már 1976-ban meghalt. Ahogy ismerték az utcában a fiatalága idején, rendes, szorgalmas legény volt. Felesége az Arad utcai Gál Mihály bácsi legkisebb gyermeke, Birika volt. Ez a bájos kisleány édesanyja szemefénye, az én kis játszótársam volt, mielőtt én férjhez mentem, és az anyáink unokatestvérek voltak. Mikor már nagylány lett, és udvarolni kezdett a házhoz a Kocsis fiú, Lulus néném boldog volt és úgy látta, hogy ez a jó családból származó, szorgalmas fiú méltó lesz az ő Birikájához. Itt szeretném megjegyezni, hogy ez a fiú egy ideig, miután már kezdett a kollektív gazdaság rosszul menni, felvételre jelentkezett a Rokkantak Szövetkezetébe. A raktárban dolgozott mint csomagoló, és ügyes, gyors kezű munkásnak bizonyult. Példamutató, dolgos szülei el kellett nézzék fiúk pusztulását. Id. Kocsis Feri bácsi az 1979-es bontás után a feleségével, Annus nénivel egy garzonlakást kapott, mivel csak ketten laktak a bontás idején a házban. Amikor id. Kocsis Ferenc is meghalt, feleségét egy unokaöccse, Hatházi Misi gondozta. Itt egy olyan családról írtam, akiket méltán nevezhetünk a leghozzáértőbb zöldségtermelő hóstáti gazdáknak. A telken is meglát-szott a rendszeretet, a szorgalom, a tisztaság.

A szomszédban, a 30. szám alatt egy ügyvéd lakott a bontásig.

Egy sor erejéig még visszatérek a Kocsis Feri bácsi zöldre festett, gyönyörű vaskapujára, amit később a hozzátartozók eladtak Albert Gyuri bácsinak a mi utcánkba, a Gyöngyvirág utca 24. szám alá. Ez a kapu újrafestve, rendben tartva most a Gyuri bácsi házát díszíti, és ennyi maradt a Kocsis Feri bácsi házából emléknak. Lejjebb a sorban, a 32. szám alatt Papp Márton és mellette, a 34. szám alatt Kun Mihály bácsi lakott, akinek nagy gyümölcsöse volt a Szent György-hegyi oldalon. Emlékszem, hogy az 1944-es bombázás és orosz megszállás idején sokan menekültek ki a Kun bácsi 28. szám alatti, Szent György-hegyi tanyájára. A 36. szám alatt lakott Adorján József-hé két gyermekével, Jóskával és Lulussal egészen a bontásig. Adorján bácsi nagyon régen meghalt, nem érte meg a lebontást. Adorjáné sokáig két gyermekével gazdálkodott, és testvér volt a szomszédban lakó Butyka Jánosnéval. Ma Adorján néni mindkét gyermeke a Bulgária-telepen lakik, a vasúton túl, és ott gazdálkodnak, de a fia a házért kapott tömbházat még fenntartja. Mellettük, a 38. szám alatt lakott Butyka János bácsi, az idős, aki 16 évig volt a Bethlen Gábor református földész dalkör elnöke. János bácsi nagyon népszerű volt a dalkör emberei körében és a hóstáti gazdák körében is. Lankadatlan buzgósággal teljesítette szolgálatát és mindent megtett azért, hogy ne szűnjön meg létezni a Bethlen Gábor Dalkör, ami 1886-ban alakult. Volt a dalosok életében egy olyan időszak, amikor tiltva volt az egyházi kórusok működése és ünnepi fellépése. A diktatúra idején csak illegálisan tudtak tanulni, fenyegetve voltak letartóztatással, börtönnel, de János bácsi minden dalárdista lelkére tu-

dott beszélni, hogy „fiaim, akármilyen lesz, mi ne adjuk fel”. János bácsi harca nem volt hiába, ezt igazolja, hogy ma is énekelnek.

Még ma is sokszor arra gondolok, hogy milyen sok zaklatáson, szorongáson ment keresztül a diktatúra idején a hűséges Butyka János bácsi. Már azelőtt is megfáradt ember volt, a felesége hosszas betegsége is megviselte, és amellett a közös munka, mert akkor még javában ment a tevékenység a kollektív gazdaságban. Sokat követeltek az emberektől, ami meghaladta az erejüket. Menni kellett, akármilyen volt. De ahol már nem volt meg az ember háza táján a biztonság, ott már nehezen tudott úgy dolgozni, hogy megfelelő legyen.

Azokban az években jöttek a megszorítások, figyelmeztetések a Bethlen Gábor dalárdát illetően, mert tiltva volt a vallásos kórusok működése. Bujkálva, titokban tartották a próbákat még Pap József karnagy idejében is. Sokáig az Arad utca sarkán levő imaházban tartották a dalárdaórákat. Ott Katica néni nagy szeretettel és megértéssel fogadta minden héten egyszer a hóstáti dalosokat. Azidőtájt a helyi lelkipásztor Szöcs László volt, és a lelkész család az Arad utca 26. szám alatt lakott. Ma a Butyka János bácsi unokája, Jóska lakik ott a családjával.

Emlékszem, hogy azok az évek, amikor azok a rémes ijesztgetések terjengtek a dalárdisták körében, milyen mély sebet hagytak a lelkükben, amit a ma is élő dalosok bizony sokszor emlegetnek. Akkor is hívták a dalárdát temetésekre, ha a hóstátiak körében valaki meghalt. Nehezen tudtak megjelenni, mert időközben sokan állami munkahelyeken, gyárakban, intézményekben dolgoztak és nem kérezhettek el a hóstáti református dalkörbe temetésre menni, mert az tiltva volt. De valahogy mindig úgy csinálták, hogy ha kevesebben is, de azért kivonultak a temetésre. Utána már úgy intézték a halott hozzátartozóival, hogy a legkésőbbi órára tegyék a temetést, hogy minden dalos jöhessen haza a gyárból. Még olyan is volt, hogy volt meghívás rendezvényekre, de csak színdarabbal, műsorral adták meg az engedélyt. János bácsi azt is vállalta, öszülő hajjal kis szerepeket tanult, csak hogy meglegyen a lehetőség a további együttmaradásra. Emlékszem rá, sokszor ilyen egyházi meghívásra ment a dalárda énekelni. János bácsi így szavalt, miután egy éneket leénekeltek, volt neki egy kedvenc verse: A madár, fiaimhoz. Tompa Mihály verse. Olyan lelkesen, olyan tiszta szívből, olyan megindítóan szavalta, hogy a templomban sokan a könnyeiket törülgették a meghatódottságtól. Méltán mondhatja bármelyik ma is éneklő dalos, hogy csak öneki köszönhető, hogy a dalkör ma a 114-ik évét tölti.

Miután házát 1978-ban lebontották, ő is egy más telek után nézett. Nemskára egy régi házat vett a Földész utcában (ma Plugarilor) és ott folytatta a kertészkedést tovább, ahogy lehetett. Idősebbik fia, Jóska sem kerülte el a bontást. Az ő házát is lebontották a Csertörő utcában. Háza helyén ma négy-

emeletes tömbház van. Jóska ma az Arad utca 26. szám alatt lakik családjával.

János bácsi már régen meghalt, de megmaradt kedves emléke és az éneklés szeretete a dalkörben.

A Cukorgyár utcán lejjebb a János bácsi háza mögött egy széles utca volt, ami kiment egészen a mai Aurel Vlaicu utcára. Ettől az utcától felfelé a Cukorgyár utca jobb oldala egészen az Állategészségügyi Intézetig egy hosszú sor tömbház, közöttük egy magánház sem kerülte el a bontást. János bácsi is, hogy a gazdálkodást tovább folytassa, kellett vegyen egy kis házat a Földész utcában a Clujana cipőgyár közelében. Ez az utca volt az a választó határ, ami elválasztja a bontott és bontatlan részt a Cukorgyár utcában. Még lejjebb, a 40-es házban lakott egy Ambrus nevű szomszéd, Sándor bácsi, aki nem volt hóstáti, csak a kertjét művelte. A 42. szám alatt Botár Jánosné lakott, nem hóstáti. A 44. szám alatt lakott Jakab György és felesége, Orosz Juliska. Gyuri bácsi sokáig az alsóvárosi kétágú templom főgondnoka volt, és lelkes odaadással végezte gondnoki hivatalát a református egyházban. Köztisztelőben álló egyházfi volt, egyike a hóstáti gazdák szószólójának. Alapos, határozott ékesszólással áldotta meg Isten, minden helyzetben tudott az emberekhez beszélni. Három leánya van, akik közül egyik, Annuska egy ideig orgonán játszott a kétágú templomban, a későbbi években végleg Magyarországra távozott. Felesége ma is él, a házat nem bontották le. Tovább, a 46. szám alatt Halmi István lakott családjával. A ház ma is megvan. A 48. szám alatt lakott Méhes János, nem hóstáti. Mellette, az 50. szám alatt Orbán Miklós, szintén nem hóstáti, háza ma is megvan. Az 52. szám alatt Csíki Ferenc lakott családjával. Már nem él, a házban mások laknak. Az 54. szám alatt Szalma Misi lakott családjával, de már ők se élnek. A ház megvan, de eladták. Az 56. szám alatt Nagy Ferenc lakik ma is, felesége Kilin Rózsika (Dodó). Ő is a Bethlen Gábor Dalkör tagja volt egészen a benuulásáig. Nagy Feri a férjem unokaöccse az anyósom után. Két fiuk van, Ferike és Gyurika. Ők már újra beleestek a pusztításba, mert csak a ház maradt meg, a kertjük elveszett, mivel ott építettek fel a Politechnikai Intézet bentlakását.

A bentlakás után a Kis utca jön, és a sarkon a Nagy Jóska bácsi háza van. Ez nincs lebontva, az öregek halála után a Sanyi nevű fiuk lakik a házban. Utána meg három iparosház van, nem ismerem gazdáikat, és ott még megmaradt két hóstáti ház, a Nagy Gyuri bácsi háza és a Gombos Marci bácsi háza. Ezek még ma is megvannak, de már utána a többi házsor egész a Cukorgyár utca végéig lebontódott, egész sor tömbház épült a helyén. Innen még van egy utca, ami szintén az országútig megy ki, de a vasút mentén végig a magánházakat mind lebontották. Itt lakott a Kolozsi utcában özv. Diószegi Józsefné, szül. Bányai Zsuzsika, ő is hóstáti.

Következik a Cukorgyár utca páratlan oldala a Téglás utcától kezdve lefele. Még egész kisleány voltam, amikor egy csúnya, irdatlan szuterines ház állt

ott. Emlékszem, hogy a szuterénben egy sokgyermekes kovácsmester lakott. Csapó Zsigmond volt a neve, és egy alacsony termetű felesége volt. A műhelye nem a házban volt, csak a lakása. A ház többi szobáiban is lakók laktak, és a ház csak 1970 után szűnt meg mint lakás. Azelőtt az ortodox egyház imaháza a sarokház két nagy szobájában volt. Itt tartottak az ortodox vallású lakosoknak vasárnapi istentiszteletet. Ennek a háznak egy Câmpian nevű úr volt a gazdája, és a sarokrészt élelmiszerboltnak meg kocsmának, a szuterint meg pékségnek használta. Ezt a helyiséget később államosították, és utána lett a két nagy szobából imaház. Innen költözött az ortodox imaház a mai helyére, de még csak a régi sárga ház nagyobb szobáiba. Csak a rendszerváltás után, 1990 után bontotta le az egyház és építette a mai templommá, ami a Keresztelő János (Ioan Botezătorul) nevet kapta.

Innen kezdve lefele volt a 3. számú a Kállai Márton háza, nem hóstáti. Az 5. szám alatt id. Zágoni Sz. József háza állt, ma le van bontva. A 7. szám alatt Kudra János háza volt, aki nem hóstáti, a 9. szám alatti Nagy József háza, nem hóstáti. A 11. szám alatt Kiss András nem hóstáti, lebontva. A 13. szám alatt Rácz Sándor, iparos, háza lebontva.

Utána következett egy mellékutca, és a sarkán a 17. szám alatt élelmiszerbolt volt, lebontva. A 19. szám alatt lakott Almási Gyula kisiparos, háza lebontva. Mellette, a 21. szám alatt Stekker Jánosné iparos asszony háza volt, ma lebontva. A 23. szám alatt lakott Jakab Ferenc és felesége, Diószegi Marcella, hóstáti gazdák, kiknek ott gyönyörű nagy házuk volt több szobával, nagy kerttel, minden gazdasági felszereléssel. Ferencke bácsinak négy fia volt, akik közül az idősebbik, Feri nevű, pár évvel ezelőtt szívinfarktusban meghalt. Miután szép nagy házat lebontották, Feri bácsi is más házat kellett vegyen, mert a házért kapott tömbházlakásban nem lehetett gazdálkodni. Ez a család is átélte a borzalmas pusztítást, telküket elveszítve a Bulgária-telepen vettek egy szerényebb kis házat a Câmpina utca 15. szám alatt, a Szilágyi bácsi volt házat. Itt él feleségével, Marcella nénivel, és dolgozik, piacra megy vasárnaptól péntekig. Feri bácsi már olyan gyenge és idős, de ezt a hagyományos hóstáti zöldségtermelést nem adja fel. Zöldségei a kolozsvári nagypiacon ma is olyan szépen kikészítettek és frissek, mint régen. A 25. szám alatt lakott Szekrényes György és második felesége, Simon Anna. Ők is hóstáti módon gazdálkodtak egészen a bontásig, utána lakást kaptak egy Magyar utcai tömbház nyolcadik emeletén. Felesége ma is él, de Gyuri bácsi meghalt évekkal ezelőtt. A 27. szám alatt lakott Harmati Gyula iparos, háza lebontva. Lejjebb volt egy mellékutca, ami a Malomárokra rúgott. A következő ház a 29. szám, az idős Butyka István bácsi háza, ami ma is megvan azon módon, ahogy régen állt. Még a hatalmas nagy csűr és istálló épülete is megvan, csak átrendezve, renoválva, mert egy idő után a gyermekei eladták a házat.

Ezzel a házzal kezdődik az a rövid házsor, amelynek lakói a csodával határos módon a bontástól megszabadultak. Mert a Butyka Pista házán felül egész

a kis templomig az egész házsor lebontódott, hóstáti házak és iparosházak ki-mélet nélkül egytől egyig. Ma egész sor nyolcemeletes tömbház van a helyü-kön.

Mint írtam, innen kezdve, az id. Butyka István házától megmaradt egy sor-ban néhány hóstáti ház. A legsarkon a Pista bácsi háza áll, a kertjében még néhány éve szép paradicsom piroslott. A telek végében ma is egy villany-transzformátor áll, amelynek helyét az állam a gazdától már régen elvette. Id. Butyka Pista bácsi is az egyike volt a nagy tekintélyű hóstáti gazdáknak és a Bethlen Gábor Dalkörnek három évig volt elnöke. Szépen művelt földjei vol-tak a kolozsvári határban, és a régi időkben szép tehéngazdálkodást is folyta-tott. Szép lovai és fogata volt, ezért volt szükség a ma is épségben álló szép nagy istállóra. Pista bácsi felesége, Marcella néni testvér volt a már említett Kocsisnéval, aki a Cukorgyár utca másik odalán lakott, de azt a szép házat is lebontották. Pista bácsinak egy fia van, ifj. Butyka István, aki szintén a Beth-len Gábor Dalkör dalosa egészen a mai napig, és pótolhatatlan basszus hang-gal áldotta meg az Úristen. Azt tudni kell, hogy a Butyka családnak szívügye a dalkör létezése. Idős Butyka Pista bácsinak a leánya, Lulus, szintén egy Butyka Istvánhoz ment férjhez, ugyanabban a házsorban laktak, de azt a házat már lebontották. Így a házért kapott háromszobás tömbházban lakik a Téglás utcában. Férje is a Bethlen Gábor Dalkör tagja volt, de 1991-ben meghalt. Ifj. Butyka Pista ma a Cukorgyár utca vasúton túli végében lakik, itten a házak megmenekültek a bontástól.

Tovább a következő ház a sorban a Butyka József és felesége Simon Zsu-zsika háza. Régen, amíg édesapja, id. Butyka Ferenc és felesége, Marika néni élt, ők laktak ebben a szép házsorban. Miután a szülők elhaltak, utána költöztek fel a fiáék. Idős Butyka Feri bácsi kilenc évig volt elnöke a Bethlen Gábor Dalkörnek, és oszlopos tagja volt az abban az időben működő dalárdának.

Sok szép siker koronázta a dalkör tevékenységét és hűségese munkáját. Ré-gen többször hívták a dalkört vendégszereplésre más kisebb városokba, Ma-rosvásárhelyre és más székely egyházközségek rendezvényeire, és mindig nagy siker volt az éneklésük. Azzal mindig egy-egy szalag került a gyönyörű krémszín brokát díszszáslójukra, amire a dalosok és családjaik olyan büszkék voltak.

Mikor ezeket a sorokat írom 1999 telén, egy kedves emlék maradt meg a Butyka Feri bácsi otthonáról. Egy ősszel kukoricahántás alkalmával gyűltünk össze ott mint leányok és legények, és az a kedves emlék maradt meg, hogy Marika néni az ő délceg termetével és kedves, biztató hangjával kínálgatta a kalácsot és szőlőt a fiataloknak. Marika néni így maradt meg az emlékeze-temben mostanáig.

Még mindig a Cukorgyár utca 31. szám alatti házról írok, id. Butyka József és felesége, Simon Zsuzsika házaról. Jóska édesapjához méltón oszlopos tag-ja a Bethlen Gábor Dalkörnek máig, 1999 februárjáig. Nemcsak mint tekinté-

lyes dalos, de szószólója is a dalkörnek. Jóska, mikor a dalkör meghívásra vendégszereplésre ment, sok helyen rendszeresen elmagyarázta a Bethlen Gábor Dalkör múltját, visszamenőleg egészen a dalkör megalakulásáig, 1886-tól napjainkig, 1999-ig. Számon tartotta a jelenlegi karmester, Radovics József elődeit. Nagy Kálmán karvezér 1944-ben és a háború után is tanította a dalárdát, utána kevés ideig egy hölgy vezette az énekkart, utána meg Papp József, a kolozsvári Állami Opera tagja volt a dalkör karvezére. Miután nyugdíjazták, Nagykarolyba költözött, és így a dalárdát azóta Radovics József vette át mint karvezér, mind a mai napig. Butyka Jóska ezenkívül elnöke is volt a Bethlen Gábor Dalárdának húsz évig, azaz 1995-ig. Azóta vette át az elnökséget ifj. Bányai Ferenc, akinek az édesapja is, id. Bányai Ferenc a dalkör tagja volt, és a Magyar utcában lakott.

Itt megemlítem, hogy a Butyka családban sok ideig az elnökség apáról fiúra szállt. Butyka Jóska vissza tudott emlékezni az ősökre, azok apjára és nagyapjára, akik régen énekeltek a dalkörben. Emlékszik arra az ünnepélyre, amikor a dalkör a díszzászlót kapta, és a zászló anyja Szalarics Béláné volt, és a zászló felavatása 1928-ban történt.

Ez a gyönyörű, krémszín brokát zászló zöld selyem rojtokkal és bojtjal ma is megvan, és a zászlórúd csúcsán egy lant van rézből, ami jelképe a zenének és az éneknek.

Írásaimban itt azt szeretném kifejezni, hogy id. Butyka Feri bácsi mint kor-elnök a fiába oltotta azt a feladatot, hogy a Bethlen Gábor Dalkör múltját, tevékenységét, sikerét és dicsőségét alkalomról alkalomra elmesélje, és megemlékezzenek a hajdani dalosokról, akik réges-régen énekeltek ez alatt a zászló alatt. Mindezek után méltán leírhatom, hogy Butyka József hűséggel meg is tartotta, amit az elődök rábíztak, és így a Dalkör bízhat abban, hogy nem fog feledésbe menni ez a szép hagyománya a dolgos hóstáti népnek. De a zászlóhoz visszatérve, ez a csodaszép díszzászló ma is megvan, és állandó lakhelye van egyik dalos házában, ahol az erre a célra készített börtokjában áll, és csak nevezetes ünnepélyekre viszik ki vagy egy olyan temetésre, amikor a dalkör egyik dalosát temetik. Olyankor kiviszik a díszzászlót végtiszteltből. Más temetési alkalomkor a fekete rojtos zászlót viszik, amire a dalkör neve van felírva ezüst betűvel, és ezen is a zászlórúd csúcsán az ezüst lant van.

A Cukorgyár utcában maradvá tovább megyek a házsoron. A 33. szám alatt lakott Zágoni Szabó Miklós bácsi, de már régen nem él. A házában a leánya lakik. Ezt a házat sem bontották le. Utána lakik, a 35. szám alatt Szabó Sándor, aki kolozsi származású, de hóstáti gazda volt már régtől, és ő is tagja volt a dalkörnek egészen nehéz betegségéig. Felesége meg a leánya, Ilonka a férjével laknak a házban, ami szintén megmaradt. A 37. szám alatt Gáspár Feri bácsi lakott, a Gáspár Zsuzsa és Gáspár Lulus édesapja, de az öregek halála után még egy darabig a leszármazottak laktak benne. A rendszerváltás után,

1990-ben a ház és telek eladódott, és ma háromemeletes villa épült a helyén. A 39. szám alatt Kása Albert lakott, nem hóstáti volt. Tovább a 41. szám alatt Török Ferenc lakott feleségével, de már régen meghaltak, a ház még megvan az utódok tulajdonában. A 43. szám alatt Bertalan Misi bácsi lakott, nagyanyám testvérbátyja és felesége, Berta néni. Misi bácsi is hóstáti gazda volt, de volt neki mestersége, az ácsmesterséget is folytatta. Abban az időben, amikor még jól bírta magát, sok hóstáti házra faragott fedelet. Sok fia volt, egyikükkel egy ősszel Magyarországon találkoztam. Egy másik fia, akit Miklós-nak hívnak, arról nevezetes, hogy akkor született, amikor Kolozsvár 1940-től 45-ig Magyarországhoz tartozott, és valamilyen ismeretség okán Horthy Miklós kormányzó úr keresztelte meg. Ez a ház is megvan. Több mint valószínű, hogy az utódok laknak benne. Itt már megszűnt az épen maradt házak sora, mert a következő két ház, a 45. számú, Tót Jóska bácsié és a 47. számú, az ifj. Butyka István háza már a bontás alá esett. A helyén ma, 1999-ben négyemeletes tömbház van.

Következik egy kis mellékutca és utána a 49–51. szám alá esik a Süketnéma Intézet. Ez a magas, sárga épületekből álló intézmény már az én gyermekkoromban intézet volt, és ma is az. Utána végül még van négy hóstáti ház, ami szintén lebontódott. Kilin György az 53. szám alatt lakott. Miután lebontották, a Bulgária-telepen vett házat a Bobálna utcában. Felesége, Juliska ma is él, Gyuri bácsi meghalt. Mellette a Hatházi Károly 55. számú háza volt. Régen meghalt, felesége, Klárka újra férjhez ment és a Gépész (ma Maşiniştilor) utcában lakik. Az 57. szám alatt Gombos József jómódú hóstáti gazda háza volt, de az öreg Gombos bácsi még a bontás előtt meghalt. Három fia volt, Misi, Jóska és Gyuri, meg két leánya, Zsuzsika és Annuska. A bontás idején valamelyik gyermeke lakott a házban. Ma már mind a négy szép hóstáti ház helyén négyemeletes tömbház van.

A lebontott hóstáti házak sorát zárja az 59. szám alatt a Nagy János bácsi háza. Ez a ház esett a Kis utca sarkára. Nagy János bácsi is a legjobb gazdák sorába tartozott. Még gyermekkoromból ismertem János bácsit is és nagylelkű feleségét, Annuska nénit. Két fiuk volt, Márton és János. Miután Nagy Márton megnősült, a Kölesre költözött és szintén a hagyományos zöldségtermesztéssel foglalkozott feleségével együtt, Jakab Annuskával. Ezenkívül lelkes egyházi személyiség és presbiter volt a kölesi imaházban. Nekik is két fiuk volt, Marci és Miki, akik közül Miki még egész fiatalon meghalt. A másik fiú meg elvette a Bányai Gyuri bácsi leányát, Zsuzsikát, a Téglás úti tömbházlakásban élnek, de hóstáti módszer szerint gazdálkodnak, közben segítséget nyújtanak a két özvegyen maradt édesanyának. Nagy János bácsi másik fia, Jancsi szintén a Kölesen épített szép családi házat a bátyja szomszédjában és ő is hagyományosan, Gombos Zsuzsika nevű feleségével gazdálkodott. De még a rendszerváltás után, 1990-ben, mikor a gazdakör alakult, ő volt az el-

nőke. Kevés ideig tartott a tevékenysége, mert 1994–95-ben elhagyta az országot és áttelepült leányához Magyarországra.

Íme, két jómódú hóstáti család miként hullott széjjel annak következtében, hogy házaikat letiporták, még a szülők is földönfutóvá lettek. Ehhez még jött a sors csapása, a halál is. Már csak emlék marad azoknak, akik emlékeznek erre a két szép gazdaságra és a gazdáikra.

Néhány sor erejéig visszatérek Gombos Jóska bácsi életére is, aki még a kótarendszer idején mint kulák meghurcoltatott. Nehezen lehet elhinni, hogy a Gombos család életében volt egy olyan időszak, amikor egy szem búza nem maradt a ládában. Akkora kótát róttak ki hivatalból a családra, hogy nem volt elegendő, amit termelni tudtak, hanem még venni kellett a piacon, hogy a kötelező gabonát beszolgáltassák. De még az sem volt elég, mert sok évre elvitték a Duna-csatornához kényszermunkára, öszülő hajjal, ártatlanul, mert a földterülete meghaladta azt, ami meg volt engedve, hogy ne legyen kulák. Ezenkívül még a meghurcoltatás szégyene is gyötörte a kétségbeesett családot. Emlékszem, mikor apám szánakozva szóba hozta, hogy amíg Gombos Jóska bácsi a Duna-csatornánál dolgozott, itthon a család éhezett a sok föld mellett, mert a rendszer mindent elvett a családtól. Végül is a Gombos család sorsa is egy volt a többi között, akiket letiportak.

A Téglás utca

Írásaimban most a Téglás úti házsorok bontásáról írok. Korábbi írásaimban a Téglás utca felső feléig jutottam, mivel azt korábban bontották. Körülbelül 1978–79-ben, mert a lakosokat, akik ott laktak, bezsúfolták a Pacsirta utcai hóstáti blokkokba. Most az alsó Téglás utcáról írok, ami közel esik a vasúthoz. Emlékszem, hogy már az 1974–75-ös évben írtak róla az újságok, hogy a Téglás úti bakterházat megszüntetik, és aluljáró lesz a vasút alatt. A terv után későbbre kezdték el a két óriás hidat építeni, mert előbb a Téglás úti házsorokat tarolták le. Helyenként valósággal „lekaszálták” a szebbnél szebb magánházakat. Sokáig azt beszélték, hogy a bontást leállítják, tovább nem bontanak.

De sajnos, a szép Téglás utca sem kerülte el az esztelen pusztítást, mert nemsokára megjelentek ott is a földgyaluk és csomóra nyomták a földdel vegyesen a szép házakat és kerteket. Itt sem segített sem kérvény, sem kérés, mert ami a papíron kijött, azt végre kellett hajtani. Olyan volt az, mint egy ítélet, egy városnegyed halálos ítélete. Itt is megkezdődött a földönfutás. Jómódú iparosházak gazdái is kétségbeesve hordták, hurcolták javaikat biztosabb helyekre, ahol remélhetően nem lesz bontás. A Téglás utcai hóstáti gazdáknak innen is menekülni kellett, mert a bontás után már a gazdálkodás megszűnik, nincs tovább.

A bontást az *alimentara*-saroktól számítva a Bükkös János házával kezdtek. A Bükkös család lelkes templomba járó család volt, az Arad utcai imaházba jártak. Mikor a két idős ember az utcára került, időbe telt, amíg lakást kaptak a vasúton túl, a Téglás úti gyorsan felépített négyemeletes tömbházban. Amit kaptak azokért a szép erős házakért, még az akkori pénzben is aprópénz volt. Csak az a hideg, nyers tömegeklakás volt, amit az államtól kaptak. A mellette levő ház az Érsek Mártoné volt, felesége Karolina. Nem voltak hóstátiak, csak kertjük volt, amit műveltek. Utána a Diószegi Feri bácsi háza jött a sorban. Szép erős épület volt, nagy szobákkal, parkettel és minden komforttal. De mindhiába, mert lebontották. Annyi szerencse volt azért ezzel a telekkel, hogy úgy esett a felmérése a teleknek, hogy a ház utáni nyárikonyha és az istálló megmaradt, és így lehetősége volt Feri bácsinak még elég hosszú ideig lovat tartani. A házért pedig szintén a Téglás úti blokklakásban kaptak lakást a Bükkös János lakása alatt.

A Téglás utcai sorban Diószegi Ferenc háza mögött egy iparos család lakott, azt a házat már egészen lebontották. Utána következett a Németi Sándor háza. Az is takaros, szép, nagy ház volt, mindig karbantartva. Németi úr közismert ékszerész volt, a hóstátiak köréből sokan ismerték. Felesége nagyon szép szőke asszony volt, egy leányuk volt, Katóka. A bontás után tömbházba kerültek ők is. A másik házban Egri Mihály és családja lakott, nem hóstátiak, ők is tömbházba költöztek. A következő ház a Prodán család tulajdona volt, azt is lebontották. A sort a Menyhárt család háza zárta le. Itt már következett a vasút. Már az 1980–82-es években elkezdődött a sínek felszedése. A vasút mellékvágányra került, és elkezdődött a vasút alatt a föld kiásása. Hatalmas kotrógépek dolgoztak ott két műszakban. Olyan fülsüketítő lárma volt a gépek zajától, hogy még közel sem lehetett menni a munkatelephez. Nagyon sok időre a Téglás utca forgalmát elterelték kerülő utakra, és a vasúton át megszűnt a közlekedés. Egyidőben a vasúti aluljáró építésével a vasúttól északra már a Téglás utcán nem bontottak több házat, hanem fölfelé, túl a vasúton, a Magyar utca irányába kezdték el a Téglás utca mind a két sorát bontani nagy gyorsasággal.

A vasút után az első ház az öreg Albert Feri bácsi háza volt. Ez az ősrégi stílusban épült épület egészfedelű, kisablakos, fatomácos, kicsi falusi házra emlékeztetett, de azt is tudni kell, hogy a legrégebb hóstáti házak még az 1920–30-as évekig így épültek, sőt még voltak megmaradva az 1880–1890-es évekből is kicsi házak. Itt megemlítem, hogy mai szemmel furcsának tetszik, hogy a régi hóstáti gazdák olyan apró kis házakat építettek. Ennek az volt a magyarázata, hogy az őseink nem a házra adtak sokat, amiben laktak, hanem a gazdaságra. Például az öreg Albert Feri bácsi telkén olyan hatalmas istálló és csűr volt, mint egy kaszárnya, és a túlsó oldalon szekérszínek, gabonások, lécből ácsolt kukoricatároló kasok. Feri bácsi istállójából, amikor még élete közepkorát élte, naponta nyolc-tíz tehén ment ki a kapun a legelőre.

De az ősrégi hóstáti gazdaságban nem volt ritka az ökör sem. Igavonásra, szántásra, szénahordásra jobban megfelelt az ökör, mint a ló, mert erősebb volt. A régi gazdáknál még szérűskert is volt, ami abból állt, hogy a ház vagy a csűr mögött hatalmas szakaszokba és boglyákba rakták a sok szénát, amit ők maguk termeltek a Szénafű nevű mezőn. Minden jobb hóstáti gazdának volt kaszálója az Elővölgyben vagy Bakamájon.

Emlékeim közé tartozik az öreg Albert Feri bácsi házatája. Még akkor jártam abban a kicsi házban, amikor az első felesége, Lulus néni élt. A kisebbik leánya, Nusi velem járt iskolába. (Előbb már volt róla szó.) Így alkalom nyílt arra, hogy az öreg Albert Feri bácsi telkén járjak. Mint iskolatárs én is sokszor elmentem hozzájuk leckét megmutatni, mikor Nusi hiányzott pár napig. Akkor láttam, hogy milyen az élete egy gazdálkodó családnak, ahol annyi tehén van.

A kicsi ház fatornácán végig tejeskannák, sajtárok, nagy fazekak megmosva, lefelé fordítva. A kicsi konyhában nagy fazékban főtt az étel a napszámósoknak. Akkor még nem volt gáz, a kemencébe a fát a fiúgyerekek hasogatták és behordták a *füttő* alá. Az udvaron kisborjak szaladgáltak meg kiscsikók.

A régi gazdaságokban nem az volt a siker, hogy szép szobája vagy ebédlője legyen az asszonynak, hanem a sok állat és gabona és egyéb. Emlékszem, hogy egyszer megkérdeztem a nénit, hogy hány csirke van az udvaron. Azt mondta, hogy azt soha nem számolják.

De még más is emlékeztet Feri bácsira. Ő is nagy tekintély volt, sok tanáccsal látta el a fiatal párokat. Sokan ma is emlegetik, ahogy mondta:

– Na öcsém, azt mondom neked, hogy úgy dógozzatok, hogy későn feküdjetek és másnap korán keljtek, és akkor osztán meglássátok, mindenetek lesz, és gazdagok lesztek!

Ezek voltak az öreg Albert leggyakoribb szavai, de más segítséget is tudott adni a hozzá forduló panaszos gazdáknak. Fia a tehén vagy más állat beteg lett, ő elment és meg tudta mondani, mi baja van, és mit kell vele csinálni, vagy ő segített az állaton, főképp, mikor a tehén nehezen tudott megelleni.

Feri bácsinak korán meghalt az első felesége, a Nusi leánya még csak másodikos volt. Emlékszem, mikor Cseh Emilné tanítónő az osztállyal elment részvétnyilvánításra. Albert bácsi másodszor is megnősült, Bodonkúti Marika nénit vette feleségül. Itt említem meg, hogy Nusi elbeszéléseiből megtudtam azt, hogy jólelkű és kedves mostohák is vannak a világon. Feri bácsinak még volt egy Zsuzsa nevű leánya is, meg két fia, András és Jóska.

Mikor 1981-ben felmérték és később lebontották az egész telket, a Zsuzsa leánya a Monostoron kapott lakást, addig a szülői házban lakott. Nusi már nagyon régen a mi utcánkba, a Gyöngyvirág utca 11-be költözött családjával. Ma már híre-nyoma sincs az Albert Feri bácsi kicsi házának és nagy istállójának.

Tovább a Téglás utca bal oldalán Albert Feri bácsi mellett lakott Szabó Fe-

ri, az én unokabátyám. Már előző írásaimban írtam Szabó Feriről, de akkor a gyermekkoromról emlékeztem. Most arról írok, hogy miután az unokabátyám, Szabó Feri megnősült 1950-ben, akkor költözött erre a Téglás utcai telekre. Azelőtt a ház az öreg Jakab Andrásé volt, a Szabóné nagyapjáié. Szabó Feri a szülők segítségével szép új stílusú házat épített a telekre. A régít lebontotta és még akkori divat szerinti szép vaskaput is csináltatott. Ezt az anyuka nagyon akarta. Az anyuka az én Anyám nővére volt, és, nagyakarátú asszony volt.

Miután a leánya, Kerekesné már szép családi házat épített a Lunei utcában, úgy érezte, hogy Feri fiát is kell segítse, hogy neki is szép háza legyen. Biri néni olyan volt, mint egy hadvezér, mindig ott harcolt, ahol kellett.

Mikor ezeket a sorokat írom, valahogy újra megelevenednek azok az idők. Jól emlékszem ezekre az évekre, amikor a családból valaki férjhez ment, megnősült, azok nagy események voltak. Mi, kisebb leánykák, kíváncsiak voltunk, hogy az új párok hogyan öltözködnek, vagy milyen irányba halad az építkezésük. Valahogy a szülőktől is mindent megtudtunk az esti beszélgetésekkor.

Jól emlékszem, hogy mikor Feriék háza készen lett, akkor Biri néném milyen boldog volt, hogy hála Istennek már a Feri háza is készen van. Ferinek két gyermeke van, Ferike és Anikó, aki a lebontott házért kapott tömbházban lakik édesanyjával, Jakab Annuskával. Szabó Feri, sajnos, már a saját házában sokat betegeskedett, mert trombózist és később érelmeszesedést kapott a lába, és végül el is vesztette egyik lábát. Már 1983-ban, mikor felesége megkapta a lakást, szeptemberben, sürgősen el kellett költözniük a Téglás úti tömbházba, mert a saját házuk helyén már épült az első tömbház, amit karácsonyra át kellett adniuk az új lakóknak. Ilyen hihetetlen gyors tempóban épültek a „rapid” blokkok, ahogy akkoriban mondogatták a házaikból kihajtott háztulajdonosok.

Ha visszagondolok, hogy szegény Feri bátyám, aki annyit dolgozott két lóval a kollektív gazdaságban mint fogatos, csak elszorul a szívem. Bizony úgy kellett átvinni a blokklakásba fél lábbal, betegen, hűséges felesége segítségével. A szép hóstáti telkét legyalulták, nem sokat laktak benne, és Feri bátyám nemsokára behalt szenvedéseibe. Felesége, Annuska még a blokkból is eljárt egy ideig egy másik kertbe a saját erejéből valami zöldséget termelni. Valahogy ő is tovább akarta vinni a hagyományt.

A Szabó Ferencék szomszédjában egy Rác család lakott a bontásig. Utána következett a Hatházi Istvánné, Nuci háza. A férje már nem élt a bontás idején. Hatházinének két leánya van, Annuska és Zsuzsika, és egy fia, Pista. Egészen a bontásig a házban lakott családjával és a hagyományos hóstáti ruhába is öltözködött. Fia még a rendszerváltás előtt Magyarországra települt át és nem sok időre rá meghalt. Hatháziné ma is él, a hóstáti blokknak a házért

kapott egyik lakásában lakik idősen és betegen. Háza helyén a második négyemeletes tömbház épült fel a Téglás utcában.

A következő ház a Porkoláb Feri bácsi háza volt a bontásig. Ő is tömbházba került. Ezután következik a már említett Gyulai János bácsi háza, amit Hunyadi József lakott, akinek házát már azelőtt lebontották a Borhánacs utcában. Miután már a második családi házát is elpusztították és újra ki kellett költözni, végül visszaköltözött a Borhánacs utcai házába, mivel ott a kertet levágták, de a ház épségben maradt, és ideiglenesen oda költözött. A házak lerombolása tovább tombolt, de a sors iróniája az, hogy Hunyadi József még ma is ott lakik.

Visszatérve a Téglás utcához, a Gyulai-féle ház utáni a Szalma Marci bácsi háza volt egészen a haláláig. Utána megvette a Magyar utcai Tárkányi Pista bácsi fia és felesége, Orosz Julika. A bontás idejéig ők laktak a házban és gazdálkodtak a hagyományos módszer szerint. A Tárkányi fiú egyike volt a legtöbb zöldséget termelő gazdáknak. Miután a Téglás utcában a házát lebontották, ő is, mint a többi sorstársa, másik ház után nézett és úgy vette meg a Hóhérok hídján túl a Bányai Jóska bácsi-féle házát, amit Jóska bácsi után egy iparos vett meg. Itt kezdtek el újra gazdálkodni napjainkig.

Itt megemlítem, hogy a helyzet kilátástalansága miatt, mikor a városnak a hóstátiak lakta utcáit sorra lebontották, az emberek többsége vett ugyan más gazdálkodásra alkalmas házat, ha tehetett, és volt pénze, de azért elment dolgozni valamelyik üzembe vagy portásnak, vagy akármilyen segédmunkásnak, mert nem volt biztos, hogy meg tud-e élni. Végül a Tárkányi család is ezt tette, hogy másodállásban gazdálkodott. Szomorú, hogy a legjobban hozzáértő hóstáti gazdák és azok gyermekei estek áldozatául a nagy, hisztérikus agyrémnek.

Végül a sort egy Lungu nevű család háza zárta, ami szintén lebontódott, és a helyén tömbház van. Azután következett az iskola, ami a Téglás utcára néz. Ezt még 1940-ben építették, a magyar rendszerben. Az iskola többi épületét az 1962–64-es években építették. Az 5-ös számú állami iskola után a kolozsvári virágkertészet központi területe van. Ez ma is ugyanazt a funkciót tölti be, mint régen. Itt vannak az egész várost ellátó díszvirágok melegházai. Több hektárnyi település, több száz üvegfedelű melegházzal és külső melegágyakkal. Ez a kertészet sok kétkezi munkásnak adott munkát, de dolgoznak ott botanikusok és agrárszakos mérnökök is. Itt említem meg, hogy amióta csak emlékszem, ezt a kertészetet nem bántotta semmilyen rendszer, mindig azon a helyen volt.

Mellette folyik el tovább a Malomárok, de azt már a város több helyén lefedték betonnal, és a kertészetnél sem látszik. Utána meg apró házak következtek, közöttük a körzeti kicsi postásunk háza. Egészen a bontásig ott laktak, azután tömbházba kerültek, de hallottam, hogy néhány éve meghaltak. A neve a postásnak Szövérfi.

A Téglás utca kertészeten felüli szakaszán ma, 1999-ben, tízemeletes blokkok állnak. A földszint a Fabricii utca felől végig üzletsor, csupán a kis román templom, Biserica Sfântu Ioan töri meg a sort, mert a hatalmas tömbházóriások között olyan kicsinek látszik. A Téglás utca legfelső sarkáig mind tömbházak vannak, itt nem laktak hóstátiak.

Visszatérek a Téglás utca másik oldalára, a Malomárok és a vasút közé. A nagy vasúti hidat nagyon későn, 1984–85-ben fejezték be. A jobb oldali iparosházakat már a vasúttól felfele lebontották. Diószegi Ferencné (Zsuzsika) 1983 szeptemberében kapta meg a lakást, ami már akkor készen volt a korábban lebontott Téglás úti házak helyén. Itt említem meg, hogy a sorban volt egy Fischer nevű kicsi élelmiszerbolt, idejártak a hóstáti gyerekek 2 lejre cukorkáért meg finom halváért.

Még egy kedves emlék volt a Téglás utca és a Pacsirta utcai saroknál, itt találkoztak réges-régen az udvarlásból hazatérő hóstáti legények csütörtök és vasárnap este. Itt beszéltek meg a következő bál vagy tánc idejét és helyét.

Régi hagyomány volt a Magyar utcai és Honvéd utcai fiatalság körében, hogy volt vezetőjük, akit „táncmájszternek” neveztek és rá hallgattak. Már a régi időben is létezett valami szervezettség. Ezek az évek körülbelül az 1960–1970-es évekig tartottak. A hóstáti házak és gazdaságok letiprásával egyidőben ezek a találkozások is megszűntek. A fiatalság szétszóródott, erre-arra költöztek, és csak ritkán, egy-egy rendezvényen találkoztak, vagy vasárnap a Magyar utca kétágú templomában. De a jó Isten újra erőt adott. Kevesen, de ma is élnek hóstátiak szerteszéjjel, mint virág a réten.

A Magyar utca

A Magyar utcában a Szilágyi-saroktól felfelé, a vendéglő mellett volt a Kilin Pista bácsi ősrégi kicsi háza. Ez a ház még az 1880-as években épült, Kilin Pista nagyapja lakott benne. Erre a telekre soha új házat nem építettek, az módon maradt, ahogy az ősök hagyták a régimódi, kis ablakos, kékre meszelt, fatornácos házat, régi, szürke hóstáti kapuval, amit már az idő megemésztett. Ebben a házban élte le az életét Kilin Pista bácsi és felesége, Lukács Rózsi. Én jól ismertem a bácsit még abból az időből, mikor a tejsarnokban dolgoztam 1948-tól 1954-ig. Az én Apám is ott segített nekem a tejsarnokban, és ez a Pista bácsi mindig ott volt. Nem dolgozott sehol, pedig sok földet örökölt az apjától, de nem dolgozta a földeket. Az én Apám, hallottam, hogy sokszor mondta neki szépen:

– Te Pista, te Pista, mér nem mész valahova dolgozni, még fiatal vagy! Ott a sok földed, lenne hol dolgozzál, vagy menj a gyárba!

Szegény Apám így buzdította munkára, hogy ne élje le az életét hiába. Végül aztán csak elment dolgozni a csomagolóanyag-vállalathoz, és mint kocsi-

kísérő dolgozott, de munka után a kertben mégse dolgozott. Végül a bontás-kor a szerencse neki kedvezett, mert három gyermeke volt, és mind a három lakást kapott a hóstáti blokkban. Ő nem vásárolt más telket, hogy gazdálkodjon. Alig várta, hogy a régi házat lebontsák, mert már dőlt össze, és meg kellett támasztani. Ő maga meg a felesége, Rózsi a hóstáti blokk egyik garzonlakásában lakott haláláig. Ez az eset a dologtalansággal csupán az ő esetében fordult elő a Hóstát körében. Ezért is írtam róla, mert ritka dolog volt ez a szorgalmas hóstáti gazdák között.

Továbbmenve a Magyar utca során Lukács Jóska következett. Ő lakott ott a bontásig a feleségével, Rózsikával és három gyermekével. Miután lebontották, egy ideig laktak a Györgyfalvi negyedben, tömbházban, utána házat vettek az Irisz-telepen és ott folytatja a hóstáti gazdálkodást, a blokkba meg az egyik gyermeke költözött. Lukács Jóska is lankadatlan buzgósággal jár a Bethlen Gábor Dalkörbe, bár sokat betegeskedett, de azért nem adja föl az éneklést. Utána következett az öreg Diószegi Sándor bácsi háza. Az öregek még a bontás előtt meghaltak. Én emlékezek rájuk, mert naponta eljártam a házuk előtt 1948–1955 között a tejszarnokba menet. Sándor bácsi kicsi teremű, vidám ember volt, a felesége meg kapitányszerű, erős akaratú asszony. A régi időben, még a kollektív előtt nagy tehéngazdaságuk volt. Haláluk után a fia, Feri lakott ott feleségével, Birikával a bontásig. A ház helyén már tömbház áll.

Felfelé a sorban a Kis Károly bácsi fia, Jóska lakott feleségével, Jakab Rózsikával és családjával. Három gyermekük volt, két fiú és egy leány. Egyik fia szabómester volt, de még fiatal ember korában meghalt. Felesége is, Rózsika, még a bontás előtt meghalt. Kis Jóska a bontás után a Györgyfalvi negyedben kapott lakást, és így a hagyományos hóstáti munkálkodása megszűnt. Feljebb a soron az öreg Szalma Pista háza volt. Szalma István és Szalma Ferenc édesapjáé. Felesége anyai nagyapám nővére, így a nagynéném volt. A bontás előtt a szülők már nem éltek, a bontás után a hozzátartozók laktak benne. (Ma hatalmas, tízemeletes tömbház van a helyén, a földszintjén végig üzletházak sorakoznak.) Utána a Gombos István háza, ez is gyönyörű, erős, új ház volt, szépen karbantartva. Pista bácsinak tragikus halála volt, mert egy vasárnap délben a templomból hazajövet átment az úton, hogy a trolibuszra üljön, és egy jármű elütötte, a helyszínen meghalt. A tragédia még a bontás előtt volt, és felesége, Gombos Zsuzsika, szül. Csíki, nemsokára áttelepedett Magyarországra leányához, akit a Bányai Pista fia (anyja Deretei Dodi) vett feleségül. Ennél a hóstáti háznál már akkor megszűnt a gazdálkodás, amikor Gombos Pista bácsi meghalt.

A következő ház a Bányai Feri bácsi háza volt, aki már a bontás előtt, 1979-ben meghalt, idegösszeomlásban. A háza már ki volt űrítve, a kertben már dolgoztak a földgyaluk, és már ásták az alapot a tízemeletes tömbháznak. Feri bácsit még otthonról temették el az üres házból. Felesége, Rózsika néni

megkapta a blokklakást a hóstáti blokkban és oda költözött. Fia, Feri szintén dalárdista volt, mint az édesapja, és ő is tömbházba költözött. Id. Bányai Ferenc halálával nagy veszteség érte a dalkört, mert egy korrekt, soha nem hiányzó dalos távozott el. Id. Bányai néni három éve meghalt, és szomorú, hogy rá egy évre a fiatal Bányai Ferenc felesége is eltávozott fiatalon. Mikor ezeket a sorokat írom, arra gondolok, hogy a családi ház bontása a család szétomlását is okozta. Utána a Hatházi Sándor háza következett, kinek fia, Jóska a Kölesen lakik feleségével, Bözsivel. A ház gazdája még a bontás előtt meghalt, 1980-ban. Mellette az idős Tót Károly bácsi háza volt. Halála után megvette Simon Karcsi, aki a bontás után a Bobâlna utcába költözött, a Bulgária-telepre. Itt hagyományosan tovább gazdálkodott a mai napig. Feljebb ifj. Tót Károly lakott. Felesége, Kilin Marika a Bethlen-kert utcai Kilin Misi bácsi lánya. Itt egy kis történet következik Marika nénit illetően. Ifj. Tót Károly még élt, és egy napon a felesége teljesen lebénult. Kolozsvár összes orvosai gyógyították, semmi eredménnyel. Az én anyósom, Diószegi Zsuzsika néni sokszor meglátogatta a mozdulatlan Marikát és imádkozott mellette, hogy Isten tegyen vele csodát, hogy meggyógyuljon. Egyszer, mikor a látogatásból hazajött anyósom, magyarázta, hogy egy kis öreg embert ajánlottak, aki füvekkel és gyógyvirágokkal foglalkozott, és biztatta Marika nénit, hogy csak Istenben bizzon és szüntelen imádkozzon, mert meg fog gyógyulni. És valóban, négy év után a gyógynövények és Isten különös kegyelme folytán egy szombat reggel Marika néni fölkel az ágyából, és azóta a mai napig jár és dolgozik.

Azután más gyötrelem következett. Károly bácsi megbetegedett súlyosan, és hosszas betegség után, 1978-ban, még a bontás előtt meghalt. Felesége tömbházlakást kapott a Téglás úti nyolcemeletes blokk ötödik emeletén, és az bizonyítja, hogy valamikor példás gazdaságot tartottak, hogy azon a balkonon minden nyáron csodaszép muskátlik nyílnak.

A gyönyörű, nagy, erős ház odalett, csak egy kis része maradt meg Marika néninek, szegény dolgos asszony még próbált is valamit termelni azon a kis helyen, de lehetetlen volt, mert a környező lakók gyermekei mindent összestapostak és elloptak. Marika néni az ő gyenge erejével megpróbálta továbbvinni a hagyományt, mert a zöldségtermesztés neki is olyan volt, mint egy hivatás, nem akarta feladni, harcolt az utolsó erejéig, és méltán nevezhetjük a munkaszeretet hőséne. Miután Marika néninek saját kertjében nem volt szerencséje dolgozni, a Kerekes Misihez férjhez ment Julika leányának segít dolgozni az Arad utcai kertjében és a mezőn, és azt mondja, ha kérdem tőle, hogy miért dolgozik:

– Annuska, engem a jó Isten csodálatos módon meggyógyított, és én hálát adok neki, és áldott legyen az ő szent neve, ezért dolgozom!

És Marika néni szent fogadással köszöni meg Istennek visszaadott egészségét. A szombati napot, amelyen meggyógyult, azt megtartja. Azon a napon nem dolgozik, azt a napot hálából Istennek szánta. Marika néni szép házat,

kertjét és önfeláldozó férjét, aki négy évi betegsége alatt ápolta, elveszítette, de Isten megadta neki, hogy láthassa az unokáit, Julikát és Misikét és a pici dédunokát.

A következő ház a Györfi Gyuri bácsi háza volt. Már ő is halott, házát lebontották. A ház, ami következett ebben a sorban, a Magyar utca és a Liliom utca (Crinului) sarkán volt. Ott élelmiszerbolt és fodrászműhely volt. Mellette működött nyolc éven keresztül a tej csarnok, amiről írtam előbbi írásomban. A tejcarnok 1946–54 között üzemelt, és az én édesapám volt a felelős átvevő, én meg a fuvaros, aki naponta beszállítottam a tejet a közeli vajgyárba és azonkívül a könyvelést vezettem. Ez a tejcarnok, mivel 1954-ben férjhez mentem, 1955-ben megszűnt, és átvette a vajgyár. A Liliom utca másik sarkán egy kocsmá volt, Balázs néni volt a kocsmárosné. Még megemlítem, hogy a Liliom utcában lakott Jakab Miklós bácsi családjával. Azt a szép házat is lebontották, helyén blokk van építve. A leánya, Annuska ma is él özvegyen a Kölesen.

Visszatérve a sarokra, Balázs néni kocsmája mellett lakott egy Sándomé nevű úriasszony, aki a hagyományos hóstáti falvédőmintákat nyomtatta. Itt megemlítem, hogy a hímzés is nagy hóstáti szokás volt. Leány nem mehetett férjhez kézimunka nélkül, ez beletartozott a staférungba. Továbbmenve a soron a Kis Misi háza volt, szép, erős, új háza helyén ma tízemeletes tömbház van. Ő a bontás után még egy ideig a kertben kertészkedett, utána meghalt. Felesége ma is él. Még volt a soron utána három iparosház, és jött a két Zágoni-ház. Zágoni Miklósé és Mihályé. Gazdái még a bontás előtt meghaltak, utánuk a leszármazottak maradtak, ezeknek a helyén is blokkok vannak. És itt következik a Vajgyár épülete, ami ma is úgy áll, ahogy 1954-ben, csak némi technikai változás történt, és modernebb berendezéssel van felszerelve. Az utcára néző irodák ma is megvannak, csak az épület szürkült meg. A Vajgyár mellett a bontásig egy Hadnagy nevű kovácmestemek volt a műhelye, aki sokat dolgozott a hóstáti gazdáknak. Utána egy mellékutca volt, Csermalom, és a túlsó sarkon épült az a gigantikus, 16 emeletes banképület, csupa üveg és tükör burkolással. Vele szemben a Szentpéteri-templom a nagy óriás épület mellett olyan kicsinek tűnik. Valamikor a bontások előtt ez a katolikus templom volt a legmagasabb épület a Magyar utcában. Ez az utca már több nevet viselt. Volt Magyar utca, Vöröshadsereg utca, Lenin út, és ma már December 22. az utca neve.

Még mindig a Magyar utcában, a várostól lefelé a jobb oldalon volt a Szakács Guszti bácsi háza. Ő nem volt hóstáti ember, de nagy agrártudós volt, és szép tehéngazdasága volt. Ő is az egyik tejbehordó tagunk volt a tejcarnokban. Én még ma is emlékszem a neve előtti számra, a 112-s volt a borderóban. Nagy tekintélyű úriember volt és nagyon népszerű. Tisztelte a dolgozó hóstáti gazdákat. Utána a soron lejjebb a katolikus aggmenház foglal el többteleknyi helyet. Lejjebb volt a bontásig a seprűgyár, utána épült a máig is

működő nyomda épülete. Utána Tárkányi Pista bácsi háza. Felesége Szalma Rózsika. Lejjebb a Szabó-féle ház volt, mellette a Víg Feri bácsi háza volt. Ők még a bontás előtt meghaltak. A Tárkányi Pista háza a felső bontások után még sokáig megvolt, mellette egy kis utca nyílt, a volt távolsági buszállomásig. Ma ezen a helyen korszerű zöldség- és vegyespiac létesült, a Mărăști téri piac. A Tárkányi család kihalt még a bontás előtt, utána a fia lakott ott, és miután később mégis lebontották, akkor a Téglás utca legelső végében vett kertes házat és tovább gazdálkodott máig.

Utána a Kun Károly háza volt, az is szép, erős, nagy ház. Kun Károly bácsi tagja volt a Bethlen Gábor Földész Dalkörnek, de korán meghalt. Felesége még a bontás előtt a kertben szívinfarktusból összeesett és meghalt. Három fia volt Kun Károly bácsinak, Károly, Miklós és József. A két idősebb fiú már meghalt, csak a legkisebb fiú, Jóska él feleségével, Bányai Rózsikával, és blokkban lakik a Grigorescu negyedben. Ma is hagyományosan gazdálkodik a rendszerváltás után visszaadott szülői földjein. A gazdaságban csak másodállásban, délutánonként dolgozik, mert egy idő után dolgozni ment a Rökkantak Szövetkezetébe mint hegesztő és karbantartó.

Utána volt az Albert András háza. Felesége Kilin Birika, de már ők sem élnek. Házuk helyén tömbház van meg üzletek. Mellette lakott Tárkányi Feri bácsi, régi tagja a dalkörnek. Már ő sem él, csak a felesége, Szalma Zsuzsanna. Ott lakik a hóstáti blokkban, öregen és betegen. Három leányuk volt, a középső még leánykorában meghalt. Még amíg Zsuzsa néni bírta magát, járt a mezőre gyalog, s a piacra is vitt a kézi kosarában zöldséget, amennyit bírt. Ez a módja a továbbélésnek a legszörnyűbb kín volt azok számára, akik nem tudtak más pénzforráshoz jutni. Egy szörnyű formája a hóstáti termelők pusztításának, amelynek főleg az idősek voltak az áldozatai.

A Magyar utca legutolsó hóstáti háza Hatházi Gyurka bácsié volt, ő még a bontás előtt áttelepült Magyarországra a leányához.

A tóközi hóstátiak

Emlékeimben még a szórványban lakó hóstáti gazdákról kell írnom. Voltak hóstáti szülők gyermekei, akik egy másik lakónegyedben vettek házat újházaskorukban és nem voltak olyan szoros szomszédságban, mint a Magyar utca, Honvéd utca, Pacsirta utca, Liliom utca vagy a Cukorgyár utca, Téglás utca lakói. Nagyjából ezek voltak a legjobb gazdák utcái, de laktak még hóstáti családok a Tóközi úton (Intre Lacuri), mint Kőszegi Ferenc, akinek már csak négy gyermeke él, Szabó Károly, kinek felesége már 30 éve Amerikában él egyetlen fiával. Utána Kozma József és felesége, Gombos Zsuzsika, dalos barátaink. Jóska sajnos 1998 őszén hirtelen meghalt, itthagya vigasztalhatatlan feleségét és három gyermekét. Közülük csak a kisebb fiú van meg-

nősülve. Halálával egy nagyon fegyelmezett, tisztelettudó dalost veszített a dalkör. Mellette lakik Kiss Sándor bácsi feleségével, Szalma Nusi nénivel. Még mindketten élnek, de már Sanyi bácsi idős kora és betegsége miatt nem jár a dalkörbe. Utána Török Ferenc dalos lakott, de már nem él, felesége, Szalma Rózsika is meghalt. Házukban egyik gyerekük lakik a három közül. Itt megemlítem, hogy a fenti házak mind megvannak, csak gazdáik közül haltak meg.

A Tóközi út végéből indul a Duna utca, ebben a nagyon hosszú utcában kevés hóstáti család lakik. Már a Duna utcában bontottak le sok házat, közöttük pár hóstáti családot is. Mint Kilin Miklósét és feleségét, Fura Rózsikáét. Itt a ház megmaradt, de a kertben már tömbházak vannak. Kilin Miklós is tagja a dalkörnek, és ilyen messziről jár a dalárdaórára. Miklós kisebbik fia is dalos, de a Györgyfalvi negyedben lakik. A rendszerváltás után Kilin Miklós is vett lovat, szekeret és hagyományosan gazdálkodik a visszakapott földeken. Mellette lakik Albert Misi, szintén gazdálkodó. Kertje neki sincs, de autóval és ahogy lehet, ő is tovább gazdálkodik. Felesége, Annuska a Mărăști téri piacon szokott árulni. Albert Misi fia is a dalkör tagja és már két éve a Virágos együttes tagja is. A fiatal Albert Misinek zászlóvivő tisztsége is van. Mellette lakik Máté Jóska bácsi, a dalkör tagja, de már ő is idős. Még lakott ott a sorban egy Zágoni József fuvaros, de a hóstáti közösségbe tartozott. Szilágyi Gyuri is a sorban lakik, Stupár leány a felesége. Tudni kell róla, hogy szép káposztát termel a mezőn.

A Maros utcában is lakik egy hóstáti család, Zágoni Sz. István, felesége Berecki Lulus. Ok még napjainkig is szép zöldséget termelnek. Ott se bontották le a házat. A nagy pusztításban még megmaradt egy-egy hóstáti ház.

A hóstáti viselet alkonya

Feltevődik a kérdés, ugyan miért hagyták el a hóstáti gazdák és asszonyaik azokat a szép, ropogósra keményített, vasalt ruháikat? Miért nem járnak benne még most is, akik túléltek az agyrémből fakadt tömegpusztítást? Hol vannak azok a kis könnyű, „friska” kocsik, amivel csak a piacra mentek a vasalt szoknyás asszonyságok, mellettük a férjük vagy a nagyobb legények csinos csizmában, struksz nadrágban, kék dokk, tisztára mosott köténnyel, csinos fekete kalappal a fejükön?

Hiszen én még jól emlékszem, hogy az én leánykoromban, 1947–1954 között, minden vasárnap mentünk a főtérre sétálni, szépen ropogós szoknyában, fodros lékriben, plissézozott kötényben és bársony mellényben. A leányok nyáron kendő nélkül, hátul egy szép fonatba kötött hajjal, benne 2 méter seelyemszalagból volt a masni. A lábunkon talpszárú fekete csizma, finom zseb-

lóbőr alsórésszel. Emlékszem, hogy amikor taktusra egyszerre léptünk, milyen gyönyörűség volt körbesétálni a Főtért.

Akkor azt az anyagot meg tudták venni, voltak ilyen ügyes kezű szabónők, akik meg tudták varrni. Hát ilyen varrónőt ismertek a hóstáti lányok, Bartánét és Fülöpnét, aki még azt a sok apró hajtásos férfiinget is meg tudta varrni. Csizmát csak néhány csizmadia tudott készíteni. Az egyik közülük Kis úr a Honvéd utcából. Emlékszem, hogy sem leány, sem legény az üzletből nem vásárolt fehéreneműt.

Volt egy másik oka is a viselet elhagyásának. Mikor a pusztítások elkezdődtek, valamiféle gyűlölet is megjelent a feltűnően csinos viselet ellen. Volt rá példa, hogy egy vendéglőben későbbre szolgálták ki őket, mint akik polgári ruhát viseltek. Ezen elszomorodva, hogy megkülönböztetik őket, egyre-másra „kiöltöztek”, főleg a fiatalok. De az is okozta a szép öltöny elhagyását, hogy akik már blokkba kényszerültek, ott már nem volt hely ezt a sok keményített ruhát szárítani, vasalni, meg külön szekrényben tárolni. Úgyhogy a kollektivizálást és a bontást követő években alig maradtak meg a ruhák.

Itt csak néhány személyt említsek, akik a mai napig ezt a viseletét hordják: Tárkányi Györgyné, Albert Györgyné, Kőszegi Miklósné (férje már nem él), Kálmán Józsefné, Berki Jóskáné, Szabó Ferencné, Szalma Mihályné, Kilin Józsefné, Katona Zsuzsanna, Bányai Györgyné, Tárkányi Ferencné, Albert Ferencné, Zágoni Zsuzsika, Zágoni Miklósné, Jakab Miskáné. Énszerintem nagyon elszomorító, hogy csak három sornyi szép hagyomány maradt.

A Bethlen Gábor Dalkör ősei

A dalkör 1886 tavaszán alakult, a díszzászló felszentelése 1928-ban történt. Az akkor készült csoportkép és díszoklevél alapján a névsort leírom, maradjon emlék e könyvben az ősi Bethlen Gábor Dalköréről:

Zászlóanya: Szalarics Béláné

Karvezér: Nagy Kálmán

Díszelnök: Vásárhelyi János

Tiszteletbeli elnök: Zágoni Szabó Mihály

Tiszteletbeli elnök: id. Csíki Sándor

Korelnök: id. Butyka Ferenc

Pénztáros: Diószegi Ferenc

Elnök: Gombos Mihály

Alelnök: id. Butyka József

Dalososok: ifj. Butyka Gergely, Gál Mihály, Butyka Sándor, Diószegi József (apósom), ifj. Butyka Ferenc, id. Nagy Ferenc, Csíki Sándor, Csíki József, ifj. Kiss Sándor, Zágoni Szabó Mihály, Szalma György, Zágoni Szabó József, id. Butyka Gergely, ifj. Butyka Gergely, Hatházi Sándor, Kilin Mihály, legid.

Butyka István, Tárkányi Ferenc, Szabó Ferenc, id. Butyka István, Szalma Ferenc, Szabó Mihály, Szabó András, Szalma István, Kiss Sándor, id. Butyka István, Szalma Károly, Butyka Ferenc, ifj. Nagy Ferenc, Hatházi István, Kiss Samu, ifj. Butyka János, Kozma József, Kozma István, Butyka József, Szabó János.

Ez az ősrégi dalkör tagjainak névsora. A mai dalosok apái, nagyapái, dédapái, ükapái. Ezen kórustagokból ma már senki nem él. Emléküket az utódok nagy tisztelettel őrzik nemzedékről nemzedékre.

Maradjunk a Bethlen Gábor Dalkör történeténél. Ezt egy aktív dalosától kapott pontos információk alapján írom le, aki kerek 20 évig elnöke volt a dalkörnek.

A Bethlen Gábor Földész Dalkör 1886 tavaszán alakult meg, és díszszőlőjét 1928-ban kapta Szalarics Bélánétól. Ugyanabban az évben volt a nagy dicsőségnek örvendő dalkör felszentelése a már felsorolt vezetőséggel és dalosokkal. Azóta minden évtizedben ünnepséget rendeztek, amelyen neves egyházi meghívottak voltak jelen. Ilyenkor tízévenként csoportképet készítenek és díszoklevelet osztanak ki. A csoportképek egész nagyra nagyítva a Magyar utcai kétágú templom főbejáratánál, jobbra, egy kis teremben vannak kiállítva, és néhány hagyományos hóstáti viselet is. Ez tehát a Bethlen Gábor Dalkör múzeuma. Most itt felsorolom a Dalkör 1886–1999 közötti elnökeit:

Balázs Mihály – 1 év

Hatházi József – 1 év

Katona András – 5 év

Legid. Diószegi Ferenc – 16 év

Legid. Tárkányi Ferenc – 20 év

Id. Gombos István – 3 év

Id. Butyka Gergely – 5 év

Id. Tárkányi Ferenc – 10 év

Id. Szalma István – 1 év

Id. Butyka István – 3 év

Id. Butyka Ferenc – 9 év

Butyka János – 16 év

Id. Butyka József – 20 év

1995-től napjainkig ifj. Bányai Ferenc az elnök.

A Bethlen Gábor Dalkör 1975–80 között az Arad utcai imaházban tartotta összejöveteleit, utána a kétágú református templomban, a Magyar utcában.

A dalkör jelenkori tagjainak névsora a következő:

Radovics József – karnagy

Bányai Ferenc – elnök

Butyka Ferenc – alelnök

Török József – jegyző

Kőszegi Ferenc – pénztáros

Kiss Sándor – kottatáros

Kiss József – zászlógondozó

Id. Butyka József – korelnök

Zágoni Szabó József – ügyvezető elnök

Dalososk: Id. Szabó József, Zágoni Szabó József, Kilin Miklós, Zágoni Szabó Mihály, Albert Mihály (rendező V.E.), Gombos Mihály, Ifj. Butyka József (V.E.), Ifj. Szabó József, Zágoni Szabó Mihály Sándor, Diószegi Sándor, Krécsi Alpár (rendező, V.E.), Asztalos Albert (V.E.), Lukács József, Nagy Mihály, Kilin István, Török Szabó László (V.E.), Fura István (V.E.), Butyka Attila (V.E.), Diószegi Ferenc, Butyka István, Nagy József. A név után a V.E. azt jelenti, hogy azok a fiatal dalosok a Virágos Együttes tagjai is.

Egy lelkes dalosról írok egy kis történetet is, ami az élni akarást szimbolizálja, minden nehézség ellenére.

Török József és családja is egyik áldozata a nagy telekrombolásnak. A családfő szülei és nagyszülei mindkét ágon földészek voltak, történetüket az 1800-as évek közepéig lehet visszavezetni. Török József még a felmérés és bontás előtt a Cukorgyár utca 84. szám alatt lakott családjával. Jóska a gépiparban dolgozott, de másodállásban a mezőgazdaságban is, családjával együtt. Már az édesapja is a dalkör tagja volt. Miután a kertés házukat lebontották, tömbházba költöztek. Ma az Aurel Vlaicu sugárúton egy nyolcemeletes tömbházban laknak. Nagyon nehéz feladatot vállalt magára, mert a napi 8-10 órai gyári munka után a kertben és mezőn is kellett dolgoznia. A tömbház erkélyén talán soha nem volt ideje üldögni, vagy a kilátásban gyönyörködni. 1980. május 15-én költöztek be összetört szívvel és lélekkel. Kaptak egy tömbházlakást fürdőszobával és egyebekkel, de az mind nem vigasztalta a kétségbeesett családot, mert a lovat nem volt hova bekötni, a szekérnek sem volt hely, se a szerszámoknak, se kutyának, macskának, disznónak. Török Jóska nem adta fel még akkor sem, a gyárat otthagya, és a földeken dolgozott tovább a családjával. Mindezek mellett a dalkörbe is rendszeresen eljárt és mint jegyző alkalmanként beszámolt a dalkör sikereiről és tevékenységéről. Török Józsefnek négy tehetséges gyereke van, három leány és egy fiú, ami a mai világban nagy felelősség, hiszen ebben a felgyorsult, drága világban még kettő is komoly gondot okoz a szülőnek. De Isten úgy áldotta meg ezt a szorgalmas családot, hogy csak örömben és sikerben van részük a szülőknek. A fiú és a két nagyobbik leány már érettségizett. A kisebbik leány a Református Kollégiumban kilencedikes. A fiú és a középső leány ugyancsak a Kollégiumban végzett. A nagyobbik leány a Brassai Sámuel líceumban érettségizett. Az élet megy tovább. Most, tél végén már alig várják a tavaszt, hogy a mezőre kimehessenek dolgozni. Érettségizett fiataloknál ez nagy ritkaság, hiszen kinn a mezőn komoly munka vár rájuk. A megtermett zöldséget nyáron eladják a Mărăși téri piacon. A téli zöldséget a testvére, apósa pincéjébe hordják,

meg a régi szomszédokhoz viszik. Török Jóska sem adta fel ezt a küzdelmet. Összetart a család, és a föld és kert szeretete sok erőt ad minden nehézségben.

A hóstáti ember munkájának és életének egyensúlya először az 1960-ban kezdődött társulással billent fel. Utána következett a kollektív gazdaság megszervezése. Hosszas huzavona után végül mindenki beállt a közösbe. Volt mezei brigád, tehéngazdaság, szénatermelés és minden. Kellett normákat teljesíteni, amit az asszonyok nehezen tudtak elviselni. A régi, saját zöldségeskerttel voltak megszokva. Friss zöldséget vittek a piacra, olyat, amit reggel korán a melegágyakból szedtek a saját kertjükben. A hóstáti asszony nagy kapával ritkán kapált kinn a mezőn, és így valóban nem gyűlt a normájuk. Olyan volt ez számukra, mint egy láger, ahol kényszerből kellett dolgozni. Ami a zöldségest illeti, ott hat éven keresztül jól ment a munka, mert hozzáértő gazdák vezették a több hektáron fekvő melegágyas termelést.

Elsősorban a Cukorgyár utca 31. szám alatt lakó Butyka József munkáját említem, akinek ez a mesterség a kisujjában volt, hiszen szüleitől meg az öseitől mindig ezt látta. Jelszava is volt, hogy csak szépet és jófajtat kell termelni. Mint brigádos hat éven keresztül vezette sikerrel a zöldségest. A keze alatt dolgozott Lukács Jóska is, ketten vezették a zöldségest. A napi frissen szedett zöldséget a kolozsvári Széchenyi téri piacon értékesítették a kollektívnek kijelölt asztalon. Három asszonyság is árult a gazdaságnak, Szabó Mihályné, Kilin Zsuzsánna s a Magyar utcai Bányai Ferencné. A két vezetőnek dicséretére legyen mondva, hogy ilyen fontos beosztás mellett még a heti egyszeri énekórára is időt szakítottak, pedig azokban az időkben ez már tiltva volt. Butyka Jóska okosan, halkán rendet tudott teremteni, ahol volt valami nézeteltérés az emberek között. Végig ott dolgozott a kertészetben, mindaddig, amíg felbomlott a gazdaság. Isteni kegyelemben és csodában is részesült, mert a Cukorgyár utca néhány épen maradt háza között az övé is épségben maradt. Olyan ez, mint egy kis sziget a háborgó tengeren. A háza körbe-körbe van véve négyemeletes blokkklásokkal, de a Butyka-portán ma is zöldell a melegágy, és feleségével, Zsuzsikával dolgoznak otthon és a mezőn, amíg Isten kegyelme tart. Hiszen velem együtt már a 60-as éveink végét tapossuk. De még sok tavaszt remélünk.

Hogy élünk mi?

Miután emlékezéseimnek a végére érkeztem, engedjék meg, hogy rólunk is írjak néhány sort. A kollektívnek mi is tagjai voltunk egészen 1968-ig. Akkor elhelyezkedtünk a Rokkantak Szövetkezetében. A férjem a szövetkezet Feri bácsija volt 20 évig a nyersanyag-raktárban, én rá két évre, 1970-től jöttem a szövetkezet bődízmű osztályára. Halmágyi József volt a főnököm. Veres Melinda volt a csoportvezetőm. A rám bízott fázist, gépi *serfolást*, szélezést,

gépi lyukasztást nagyon szerettem, úgyhogy nagy lelkesedéssel mentem két váltásban dolgozni. Rövid idő után nagy népszerűsége tettem szert. A kollégák szerettek a munkámért, meg a jó Istentől rám ruházott humorérzékemért. Bizony, amíg eltelt a 20 év, nekünk is nehéz volt, mert a két kertet műveltük, és akkor még a Monostori piacra vittük a vállunkon, szatyrokban az árut, mert miután a saját kedves lovunkat beadtuk a közösbe, gyalogosok lettünk. Más lovat még a kollektív idején sem vettünk. Az, a brigádos szerint, tilos volt, így aztán húsz évig csak a vállunkon vittük délután a kis zöldségünket. Keserves évek voltak, de mi sem akartuk feladni a küzdelmet. Ez alatt az idő alatt, 1975-ben férjhez ment a lányunk, Rózsika. A vejünk Szabó Béla, a Metalul Roşu dolgozója volt.

Az első években a lányom a telefonpalotában dolgozott, és miután az unokám, Andrea született, a lányunk is a szövetkezet dolgozója lett, mint minőségi ellenőr. Fiam 1985-ben nősült, és Szilágyi Rózsika lett a felesége, a Pacsirta utcai hóstáti blokk lakója. Anyatársam, Albert Rózsika a Clujana gyár dolgozója volt 1990-ig. Ebben az évben ugyanis a fiam és családja az anyatárssal együtt elhagyta az országot. Emlékszem, hogy szegény férjem alig bírta ki a fia távozását.

A mi kedves, kétszobás házunk épen maradt, mert 1990 tavaszára volt lebontásra felmérve. De a rendszerváltással és a diktátor halálával 1989 decemberében ez a veszély megszűnt. Három éve vettünk mi is egy kis lovat, és azóta kettesben szekerezünk ki a mezőre vagy a Mărăşti téri piacra eladni a kis termést, amit mi is ugyanúgy termelünk meg, mint régen hóstáti korunkban. Isten minden nehézségünkben megsegített és máig is segít. Amíg a Jó Isten kegyelme tart, bízunk benne.

Egy kedves diáklányról

Itt kiegészítésként még írni szeretnék az említett Török József Annamária nevű leányáról, aki érettségi után sikeresen felvételizett a Babeş–Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarának magyar-néprajz szakára. Ez a kedves diáklány könyvem első kiadásának megjelenése után nagy érdeklődést tanúsított a történet iránt. Mint elsőéves néprajzszakos egyszer megkért, hogy meséljek még a Hóstát régi hagyományairól. Én ezt a kérést megtiszteltetésnek vettem, és szívesen fogadtam a mosolygós, szőke diáklányt, hogy beszéljünk a Hóstát régi dolgairól. Őszintén szólva, nekem szívügyem, ha közlünk, a hóstáti családokból is születnek okos, tehetséges gyerekek, és szorgalmasan továbbtanulnak az egyetemen. Így kerültem barátságba Török Annamáriával, akinek édesapja hóstáti földész és évtizedek óta hűséges dalosa és jegyzője is a Bethlen Gábor Dalkörnek.

Ezzel kapcsolatban volt még egy kellemes élményben részem, ugyanis Ko-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lozsárra érkezett egy néprajzszakos diákcsoport tanáruk vezetésével a debreceni néprajzi tanszékről. A diáklányokat, Ildikót és Krisztinát Kiss Antal tanársegéd hozta hozzánk, és jelen volt az én diáklány barátnőm is, Török Annamária.

Számomra különös ajándék az, hogy az én egyszerű munkám iránt még határon túl is van érdeklődés. Öröm volt számomra, hogy az a délután a debreceni diákokkal meg Annamáriával olyan családias légkörben zajlott le. Én őszintén remélem, hogy barátságunk a diáklányokkal továbbra is megmarad, hogy még sok régi történetet és hagyományt mesélhessek az utódoknak.

Utószó az Olvasóhoz

Kedves Olvasó, mikor ezt a könyvet olvassa, akkor észreveheti a soraim közt, hogy mit szerettem volna kifejezni. A sorokból kiderül, milyen arányban érte ezt a népet a szörnyű tragédia, amin nem lehetett változtatni. Volt, aki könnyebben élte meg ezt a szörnyű pusztítást, és újra felemelkedett, amikor a földig volt lesújtva. Szomorú, hogy sokan ezt a tömeges rombolást egyszerűen nem tudták elviselni. A Magyar utca, a Pacsirta utca, a Téglás utca, a Táncsics Mihály utca, a Cukorgyár utca, a Honvéd utca olyan volt, mint földrengés után. Fájdalmas dolog volt azokról az emberekről írni, akik lelkileg nem tudták elviselni a pusztulást és idegösszeomlásban meghaltak. Voltak, akik pillanatnyi kétségbeesésükben önkezükkel vetettek véget életüknek. Volt, akit megmentettek, ahol idejében jött a vigasztalás, de sajnos, sokan odapusztultak, még nem hóstáti háztulajdonosok is. Akiket ismertünk, fájdalommal emlékszünk rájuk, mert ők voltak annak a telekháborúnak az igazi vesztesei.

Leírtam, hogy mennyire tud segíteni az összetartozás. Amikor valaki bajban van, meg kell fogni a kezét, amikor a fejét kis híján elveszítette. Szállást kellett adni a házukból kizavart szegény öreg gazdákak, akiket életük alkonyán már sehol nem alkalmaztak, és az utcára kerültek. A föld szeretete viszont a hitüket nem tudta megtörni.

Azok a fiatalok, akik most 25–30 évesek, nem is hiszik el mindezt, ha valamikor ezt a könyvet olvassák. Pedig ez volt a szomorú valóság, ami a mi szorgalmas népünket érte 1968–1982 között. Én néhány család történetét írtam le, azokét, akiket a letelt 66 évem alatt jöttömben-mentemben ismertem. Elnézést kérek azoktól, akiről nem írtam. Ezek között a termelők vannak, akik ma is élnek és termelnek zöldséget, úgy, mint régen, de olyanok is vannak sokan, akik máshol vettek maguknak házat, a város más részein, ahol nem volt bontás. Ezért lehetne úgy is írni, hogy a Hóstát ma inkább szórványban lakik és termel úgy, mint régen, de a régi utcarendszer, ahogy valamikor egész utcásor hóstáti ház volt, megszűnt.

S most hagyjuk a szomorú múltat és nézzünk előre. Hiszen nem halt meg a Hóstát, ma is terem a hóstáti zöldség, és szól az ének a Bethlen Gábor Dalkör dalosainak ajkáról.

Nemzedékről nemzedékre.

Függelék

Hogy a hóstáti hagyományokról minél bőségesebb képet nyújtsak az olvasónak, úgy gondoltam, kiegészítésképpen szót kell ejtenem az ősi temetkezési szokásokról, a több mint négyszáz éves múltra visszatekintő Kalandos temetkezési társaságról és a halotti búcsúztatókról.

A halott búcsúja és búcsúztatása

K. Kovács László 1944-ben közölt részletes monográfiát a hóstátiak temetkezési szokásairól. Ebben írja, hogy a búcsúztató keletkezési idejéről megoszlanak a vélemények: Lindner szerint a búcsúztató a reformáció előtt keletkezett. Szádeczky Lajos viszont azt mondja, hogy a búcsúztató kifejezései a református énekeskönyvekben is benne vannak. Nem kizárt az sem, hogy ezt a búcsúztatót egy régebbi búcsúztatóból modernizálták.

Az írás betűstílusát pedig a keletkezést az 1700-as évek második felére tehetjük. K. Kovács László írja, hogy a hóstáti halotti búcsúztatókat 1935-ben az öreg Hatházi József, az ifjabb Tárkányi Ferenc (Külmagyar utcai Kalandosbeliek) és más jól verselők szerkesztették meg. A tanítók segítettek a szövegek írógéppel való sokszorosításában, majd elküldték a többi Kalandos tagoknak is.

* K. Kovács László: A kolozsvári hóstátiak temetkezési szokásai. Kv. 1944.

A temető

A Kalandos Társaságnak külön temetkezőhelye volt. Az egyik a Házsongárdi temető északkeleti részében, a másik az úgynevezett Kismező utcai temető. Ezek a temetők több mint négy évszázada adnak örök pihenőhelyet a hóstátiaknak. A Házsongárdi temetőt az 1585. évi nagy járvány idején nyitották meg. A járvány még 1586-ban is szedte áldozatait, amiért is a városatyák 1586. július 6-án a következő határozatot hozták: „Továbbá látván, hogy a nyolcz temető és sírásó emberek nem győznek a hóstátokbeli halottakra is vigyázni; annak okáért bíró uram ökegyelme Magyar utcának, Közép utcának, Farkas utcának is négy embert kerestessen ugyan a fwlső fizetésre...”*

* K. Kovács László: A kolozsvári hóstátiak temetkezési szokásai. Kv. 1944. (318–319 o.)

**A Külmagyar utcai földészek
KALANDOS
Temetkezési Társulatának
alapszabályai**

1. §. A kolozsvári Külmagyar utcai „Kalandos Társaság“ még 1582-ben alakult és az akkor megadott belügyminiszteri engedély alapján működött. Kolozsvár város tanácsa 12384. sz. a. 1882. december hó 22-én tartott ülésében az akkor háromszáz éves „Kalandos Társaság“ jogait oklevélben ismerte el.

Ez a társaság, mint a temetkezéseknél közreműködő közület azóta fennállt és megszakítás nélkül működött, jogszokás alapján.

2. §. A társaság székhelye: Kolozsvár.

3. §. A társaság célja: a társaság tagjainak elhalálozásakor a temetkezésnél közreműködni.

4. §. Az elhalt társasági tag, illetve annak családtagjai igényt tarthatnak: 1. sírhelyre; 2. a sír kiásására; 3. szokásos virrasztásra; 4. a halott kiszállítására és kikísérésére.

Amennyiben a vál. megállapítja, hogy valamely elaggott és elszegényedett, alapító, vagy évdíjas tag, vagy ennek özvegye oly szegény, hogy tagsági díját fizetni nem tudná, úgy a tagsági díj fizetése alól mentességet adhat és a végtisztesség alkalmával a sírásást ingyen eszközli.

5. §. A társaság hatásköre a Magyar és ezzel kapcsolatos utcákra terjed ki.

6. §. A társaság tagja lehet minden feddhetetlen előéletű férfi, vagy nő, korra és vallásra való tekintet nélkül, aki az együletet anyagilag támogatja.

A tagok lehetnek: a) alapítótagok, hogyha a társaság pénztárába egyszerismindenkorra 10 Pengőt fizetnek be; b) évdíjas tagok, akik évente 1 Pengő 66 fillért fizetnek és c) működő tagok, akik a szükséges munkálatokat végzik. A tagsági díjakat a közgyűlés minden évben állapítja meg.

7. §. A tagokat a választmány javaslatára a közgyűlés veszi fel.

A tag jogait a közgyűlésen gyakorolja.

8. §. A tagsági jog megszűnik: a) elhalálozás esetén; b) kilépés által; c) a városból való eltávozás; d) törlés és e) kizárás által.

A kilépést az év vége előtt legalább hat hónappal kell bejelenteni, szóban vagy írásban.

Kizárható a társaság közgyűlése által a választmány javaslatára az a tag, aki erkölcstelen életet folytat, aki magaviseletével az egyület erkölcsi tekintélyét megsérti, az egyület céljai ellen működik, vagy mulasztásaival közreműködik.

9. §. Hogyha az alapító, évdíjas avagy működő tag elhal, ennek özvegye az elhalt jogaiba lép 33 fillér évi tagsági díj fizetése mellett, egészen újra férjhezmenetelig.

10. §. A társaság szervei: a közgyűlés, a választmány, az elnökség és számvevők.

11. §. A közgyűlés az alapító, évdíjas és működő tagokból tevődik össze. Minden év első negyedében évi rendes közgyűlés tartandó. Rendkívüli közgyűlést annyiszor lehet tartani, ahányszor erre szükség mutatkozik, vagy pedig 30 tag annak egybehívását kéri.

12. §. A közgyűlést az elnök hívja össze, legalább 8 nappal előbb. A meghívó tartalmazza a közgyűlés idejét, helyét és a tárgysorozatot. Amennyiben az első közgyűlés nem határozatképes, az 8 nap múlva ugyanazzal a tárgysorozattal, ugyanazon a helyen, és órában automatikusan összehívatik.

13. §. A közgyűlés tárgyai: 1. a választmány jelentése; 2. a zárszámadások jóváhagyása; 3. a költségvetés elfogadása; 4. a vezetőség választása; 5. a tagsági díjak megállapítása; 6. a tagok felvétele; 7. esetleges indítványok, amelyeket a közgyűlés előtt 3 nappal bejelentenek.

14. §. A közgyűlés határozatképes, hogyha a tagok közül legalább 50 jelen van.

A közgyűlést az elnök vezeti, elfoglaltsága esetén őt az alelnök helyettesíti. A közgyűlés határozatait szótöbbséggel hozza. Szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata dönt. Személyes ügyekben a szavazás titkos.

Az alapszabályok módosítása és a társaság céljának megváltoztatásához és a társaság feloszlásának kimondásához a jelenlevő tagok kétharmad részének hozzájárulása szükséges.

15. §. A választmány az elnökség tagjain kívül áll 12 tagból, továbbá 6 sírásóból, akiket 1 évre választ meg a közgyűlés.

A választmány hatásköre: a) tagok felvételére javaslattétel; b) a folyó ügyek intézése; c) a közgyűlés elé terjesztendő jelentések megállapítása.

A választmány határozatképességéhez 7 választmányi tag jelenléte szükséges. A határozatok szótöbbséggel hozatnak. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

16. §. Az elnökség áll az elnökből, 1 alelnökből, 1 előadóból, 2 dékánból, 1 jegyzőkönyvvezető, 2 jegyzőből és pénztárosból. Sürgős és halaszthatatlan ügyekben dönt. Az elnökség tagjait 2 évre a közgyűlés választja.

17. §. A választmány tagjai közül a felvételi jegyzék szerint hivatalból kijelöl hármat az elnökségre.

18. §. Az elnök kötelességeihez tartozik: a társaságot keresztényi szeretettel vezetni, erkölcsös életmódjával jó példát adni és a társaság tagjait a kötelesség teljesítésére buzdítani. Összehívni és elnökölni a közgyűléseken és a választmányi üléseken. A szükséges pénzkidadásokat eszközölni. Az elnök a társaságot a pénztárossal együtt képviseli. Szerződéseket a pénztárossal együtt ellenjegyző

Az elnök helyettese az alelnök.

19. §. A dékánok kötelességei: az elnök utasításait teljesíteni, a sírhelyet

[Erdélyi Magyar Adatbank]

kijelölni, a végtisztesség menetében rendet tartani, a sírásókat kirendelni és a munka pontos elvégzésére felügyelni, a társaság eszközeire felügyelni, gondozni és erről jelentést tenni. A tagsági díjak és az évdíjak beszedése.

20. §. A pénztáros kötelességei: a tagsági díjak és más egyéb hozzájárulások kezelése, az elnök utalványozására fizetéseket teljesíteni, 20 Pengőn felüli összeget a választmány által megjelölendő hitelintézetnél elhelyezni.

21. §. A számvizsgáló bizottság áll az elnökből és 4 tagból. Megválasztásuk egy évre szól. Kötelessége a számadások ellenőrzése, költségvetési előirányzatok elkészítése és a pénztár megvizsgálása. A közgyűlésen jelentését elnöke által terjeszti elő.

22. §. A jegyzőkönyvvezető üléseken vezeti a jegyzőkönyvet. A jegyzők a temetésen kötelesek a halottat elbúcsúztatni, a tagok névsorát felolvasni és a hiányzó tagokról jelentést tenni.

23. §. A zászlóvivők a temetéseken a gyászlobogót kötelesek vinni.

24. §. Mindaz, aki valamelyes hivatal elvégzésére megválasztatott, köteles a megbízást elfogadni.

25. §. Amennyiben olyan körülmény jelentkezne, melyre nézve a jelen alapszabályokban rendelkezés nem található, a jogi személyekről szóló törvény rendelkezése az irányadó.

A jelen alapszabályok közgyűlési jóváhagyás és törvényszéki elfogadás után lépnek életbe.

Kolozsvár, 1935. február 21.

Butyka Gergely
elnök

Zágoni Szabó Mihály
pénztáros

363–1935. Törvényszéki szám.

Én, dr. Pordea János kolozsvári közjegyző hivatalosan igazolom, hogy a fenti szám alatt érvényesítés végett hozzám benyújtott jegyzőkönyv, mely a kolozsvári Magyar utcai „KALANDOS“ Temetkezési Társulat alakuló közgyűlése által eldöntött és megszavazott alapszabályairól készült, az én személyes jelenlétemben lettek aláírva és pedig: Butyka Gergely elnök úr által, kinek lakása Pacsirta utca 17. sz. alatt van, továbbá Zágoni Szabó Mihály titkár úr által, kinek lakása Külmagyar utca 83. szám alatt van és nekem mindketten személyes ismerőseim, akik, miután előttük személyesen felolvastam a jegyzőkönyvi kivonatot, elismerték, hogy az ők személyes véleményük alapján lett megszerkesztve. Kolozsvár, 1935 március hó 17-én.

A bélyegtvörvény előírása szerint fölbélyegezve.

Dr. Pordea János,
közjegyző

A kolozsvári törvényszék 1. szekciója.

Iktatási szám: 717/1935. Döntési szám: 494/1935.

A TÖRVÉNY NEVÉBEN

A kolozsvári törvényszék I. szekciójának a „KALANDOS“ Temetkezési Társulat alapszabályainak elfogadtatása és törvényesítése ügyében 1935. március 17-én tartott ülése, mely megtartatott C. C. Pastia ügyész úr, a Népszerűségi Minisztérium kiküldöttje, dr. C. Popp a Belügyminisztérium képviselője és dr. Bartha Ignácz a fenti társulat ügyésze jelenlétében. A következő döntést hozta:

Elfogadja a „KALANDOS“ Temetkezési Társulat által előterjesztett kérést és elismeri az 1935 március hó 7-én megtartott közgyűlése által elfogadott és megszavazott alapszabályokat és utasítja az illetékes hatóságokat a fenti társulat törvényes bejegyzésére és jogiszemélyiségének elismerésére az erre vonatkozó törvénycikk 18. §-a alapján. – Ezen döntés a kihirdetéstől számított 14 napon belül megfellebbezhető.

A DÖNTÉS INDOKLÁSA.

Tekintettel a fenti társulat által beadott kérésre, amelyben jogi személyiségének elismerését kéri.

Hivatkozva, hogy a Törvényszék az életben levő szabályok 3-ik szakasza és 11-ik cikkelye értelmében, mely a jogiszemélyiségekre vonatkozik, kérte a belügyminisztérium erre vonatkozó értesítését, de a minisztérium annak ellenére, hogy az összes erre vonatkozó iratokat és adatokat megkapta, semmiféle értesítést nem küldött.

Hivatkozva a jogi személyiségekre vonatkozó törvénycikk 13-ik szakaszára.

Tekintettel a jelen döntésnél jelenlevő Népszerűségügyi Minisztérium kiküldöttjeinek véleményeikre, akik kérték a kérés elfogadását;

És utoljára hivatkozva arra, hogy a fenti társulat alapszabályai mindenben megfelelnek a törvényben előírt kívánalmaknak.

Ezen indokok alapján a törvényszék meghozta fenti döntését.

Kolozsvár, 1935. július hó 9.

ss. **L.C. Decusara,**
törv. széki elnök

ss. **Al. A. Cojocariu,**
törv. széki bíró

ss. **Al. Oniciu,**
törv. széki jegyző

**A Külső Magyar utcai
KALANDOS TÁRSULAT
Búcsúztató verseskönyve**

Búcsúztató gyermek felett I.

I.

A Krisztushoz megyek szerelmes szüleim,
Tőletek elválok édes nevelőim,
Hát végbúcsút veszek kedves jó feleim,
Halljátok meg kérlek végső beszédeim.

II.

Éltem az életnek csak kevés napjait,
Nemigen kóstoltam múltó javait,
De máris szenvedtem terhes unalmait,
S halál fájdalmának sebezhető nyilait.

III.

Rövid életemnek míg fénylett lámpása,
Vidám színt mutatott életem fájára,
Magaviseletem és nyelvem szólása,
Vala szíveteknek egész újulása.

IV.

De tovább a jóban erőm nem lehetett,
Nagyobb részt kincsében elmém nem vehetett,
Mert eljőve hozzám az Úrnak követe,
S engem egy boldogabb életre vezetett.

V.

Legyen az Úrnak kedves akaratja,
Hogy virágszál koromban lelkem kiszólitja,
Mennybe Omagához ily hamar juttatja,
Atyai jóvoltát azzal megmutatja.

VI.

Szerelmes szüleim, ne keseregjeteK,
Szűnjék siralmatok, viduljon szívetek.
Mert ott az Istennel vagyok tietek,
Nem sok idő múlva leszek tiveletek.

VII.

Kedves testvéreim, kik értem keseregtek,
Miért tiveletek többé nem lehetek,
Jussak eszetekbe minden estve-reggel,
Tartsatok emlékbe a ti szívetekbe.

VIII.

Utolsó kérésem kedveseim halljátok,
HűségeteKet hozzám ebben mutassátok,
Megszenvedett testem földbe takarjátok,
Melyért az égből száll áldás reátok.

IX.

Dicsértessék Uram szent neved örökre,
A szent angyaloknak nagy dicsőségére,
Hogy ez ifjú lelket feljuttattad hozzánk a magas egekbe.
Oh, légy mivelünk is, segélj mindenekben,
Juttasd végül lelkünket hozzád az égbe.
ÁMEN

Búcsúztató gyermek felett II.

I.

Nyugszol sarjadzó virágszál,
Szépen zöldelő levél,
Ó, mily gyöngéd és szép valál,
S most mily hervadt lettél.

II.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Csak most kezdéd öröm közt,
E vándor életet,
Még el sem fáradtál,
S megnyugodnod kellett.

III.

A Halál, e zordon kertész,
Leszakasztván életedet,
Mint egy palántját síroknak
Gyászkertjébe ültetett.

IV.

S nemcsak téged ültetett el,
Odatemeté melléd,
Jó szüleid boldogságát,
Reménységét, örömét.

V.

Isten, aki földnek atyja,
Ez ifjú halottnak,
Itt nyugtasd meg,
Kora tavaszán elszenderült hamvait.

VI.

S kiknek sértett szíveikbe,
Vérző seb támadott,
Küld e sebnek fájdalmára,
Enyhületes balzsamot.

VII.

Kedves jó szüleim, el kell mennem,
Drága szívetekből elszólított engem.
Ó, mily boldog voltam köztetek,
Nem éreztem gondot, bút, aggodalmat.

VIII.

Igaz hát, hogy elszakadnak,
Minden földi kötelek,
Igaz hát, hogy el kell válnom,
Jó szüleim töletek.

IX.

A virág, mely csak most kezdi
Kihajtani szirmait,
Leányotok élet nélkül,
Hervadtan fekszik itt.

X.

Hasztalan áll őrt mellettem
Az ifjúság szelleme,
Ezt sóhajtván:
Ó, ez ifjú lánynak élni kellene.

XI.

Szüleim jósága engem
Hasztalanul védelmeze,
Kegyetlenül leszakasztott
A halál hideg keze.

XII.

Nyújtsatok hát, jó testvérek
És barátok búcsúkezet,
Akiket a tiszta részvét
Koporsómhoz vezetett.

XIII.

Végső óhajtásom az, hogy
Áldjon meg a fényes ég,
Élteteknek minden léptét
Szent örömök környezzék.

XIV.

Most jövel meg síri álom,
Fogd be ifjú szememet,
Altass el a nyugalmak közt
Rejlő sírban engemet.

XV.

Az elpártolt ifjúság
És boldog öröm helyét
Áraszd el szent nyugalommal
Élni megszűnt keblemet.

XVI.

Dicséret, dicsőség legyen mindenekben,
Az Atyaistennek egyenlő fenségben,
Ki élsz, uralkodol a magas egekben,
Halálunk óráján légy segítségünkre.

ÁMEN

Búcsúztató fiatal lány vagy fiú felett

I.

Virágszál koromban életem elmúlék,
Gyászos koporsóba véletlen borulék,
Derült vala napom, fényes hajnalára,
A halál elmetszé mérges kaszájával.

II.

Szeretett szüleim, ha nem keserítlek,
Hervadt ajkaim titeket említnek,
Engemet a halál mikor kiszólíta,
Titeket is sötét gyásszal beboríta.

III.

Jól tudom keservét bágyadt szíveteknek,
Súlyos hánykódását fájó lelketeknek,
Mint hánykódó tenger tornyos habjaival,
Lelketek küszködik terhes gondjaival.

IV.

Szívetek fájdalmát én mivel enyhítsem,
Annak búsult álját mivel csendesítsem,
Karjaitok között nem lehet már lennem,
Jézusom ölébe szükség által mentem.

V.

Valamely virágot a kertész megkedvel,
Legszebb korában annak hervadni kell.
Leszakítja s teszi terített ölébe,
Vagy pedig elrejtíti titkos kebelébe.

VI.

Miért zokogtok hát, hogy kedvestek meghalt,
Örüljeteink inkább, hogy a tiétek volt,
A fényes egekben lészen már lakásom,
Angyali karokkal nyájas mosolygásom.

VII.

Amely időt másképp nekem szenteltétek,
Ha tovább élhetnék, velem töltenétek,
Jobb lesz azt egészen Istennek szentelni,
Jobb annak isteni bizonyságba lenni.

VIII.

Mikoron engemet elvesztettétek,
Sokezer bajjuktól megmenekültétek,
Mert szíveteket értem sokszor megsebződnék,
Ha még titeveletek e földön lehetnék.

IX.

Nem félhetek immár, hogy rossz szemmel néznek,
Vagy tündér arcával megigéz a világ,
Nincs már joga rajtam, már meg nem ítélni,
Ragadós mérgével ezután nem illet meg.

X.

Ha talán ez sérti vérző szíveteket,
Hogy többé nem láttok engem, kedvesteket,
Maholnap utánam a partra kiszálltok,
A fényes egekben engem feltaláltok.

XI.

Ha nem irigylitek boldogulásomat,
Fájlalni nem illik eltávozásomat,
Az égi karok közt jobb örülni nékem,
Mint veletek együtt a földön élnem.

XII.

Lelketek sérelmét az Úristen enyhítse,
Napjaitok számát az Úr öregbítse,
E világon áldott lelkével hordozzon,
Fényes lelkével mennybe koronázzon.

XIII.

Búcsúbeszédemben most hozzátok térek,
A síromnál álló szeretett testvérek.
Utolsó kérésem így hangzik hozzátok,
Ne szakítsátok el azt az édes láncot.

XIV.

Amely minket híven, öröm és bú között,
Szépen összetartott, szépen összefűzött.
Azért, hogy e földön köztetek nem élek,
El ne felejtsetek, kedves jó testvérek!

XV.

Ejtsetek síromra résztvevőn, melegen,
Egy könnyet, hogy álmom csendesebb legyen.
Mint levelet a fáról, elfűjják a szelek,
Úgy szakaszt el a halál, jó barát, töletek.

XVI.

Isten hozzátok, én megyek már,
Az egek kapuja előttem nyitva áll.
Az egeknek Ura, a hatalmas Isten,
Felszólítá lelkem, hogy menni kell innen.
ÁMEN

Búcsúztató 30 évtől 50 éves korig

I.

Mulandó az élet, mint a kert virága,
Föld és porrá leszén testem nemsokára,
Miként fut az idő árvizek módjára,
Végképp lefoly s nem tér elhagyott útjára.

II.

Bármily földi nagyság repítse éltemet,
Bár gyűjtsek sok kincset, vagyont,
Szép érdemet, hasonlónak teszi a halál
Testemet azokéhoz, kiket már régen a sír temet.

III.

Kit kímél a halál komor ábrázatja,
Ez a nagy hatalmát ki nem mutathatja,
Mely ezen kertet rothadásnak adja,
Tagjainkat porrá s hamuvá oszlatja.

IV.

Mulandó a világ legszebb dicsősége,
Keveset ígérhet tagjainak épsége,
Mily hirtelen hervad a virág szépsége,
Oly hamar elmúlik az ember egészsége.

V.

Holttestünk a földnek magát visszaadja,
Leomlott sátorát a lélek elhagyja,
S ezt, ha hív volt, az örök hajlék befogadja,
Melyből őt a halál ki nem ragadhatja.

VI.

Miért rettentí hátra a halál szívünket,
Az, aki a földre borítja testünket,
Boldogabb öröme juttatja lelkünket,
Halhatatlanságra alkotván testünket.

VII.

Jézus, aki halált szenvedtél érettünk,
Feltámaszt a sírból, ha eltemettettünk,
Az örök életbe reménységet vetünk,
Ő, ki dicsőségben országolt felettünk.

VIII.

Hozd el, ha tetszik, Atyám, végórámat,
Ha hívsz, félbehagyom kész szívvel munkámat,
Nagy érdemed szerint tőled veszek számot,
Dicsőültek között rendezed hazámat.

IX.

Vég jajszavaim már ajkaim rebegék,
Fájdalom és bánat nem sújtanak többé,
Mert eljőve hozzám az Úrnak követe,
Engemet a sírnak mélyébe temete.

X.

Kedves hitvestársam, szeretett gyermekim,
Itthagylak titeket, éljetez mindnyájan
Sok számos éveket, legyetek az Úrnak
Nevében áldottak és boldogok.

XI.

Kedves rokonaim s tisztelt barátok,
Az Úrnak áldása maradjon reátok,
Hiszen titeket is az Úr fog követni,
És az Úrban fogunk együtt örvendezni.

XII.

Elvégeztem, Atyám, a földi munkámat,
Bevégeztem, Atyám, pályafutásomat,
Megtartottam hitem, igaz vallásomat,
Jövel, Uram, add meg a mennyben koronámat.

XIII.

Dicséret, dicsőség legyen mindenkben,
Az Atyaistennel egyenlő felségben,
Ki élsz, uralkodol a magas egekben,
Halálunk óráján légy segítségünkre!
ÁMEN

Búcsúztató 40 és 60 év közöttieknek

I.

Ó, halandó népség, tekints a mezőre,
Nézz szomorúan e sírnak a mélyére.
Itt leszen hazátok néktek is mind végre,
Ha ma éltek, holnap szállhattok e sírgödörbe.

II.

Itt gondoljátok meg éltetek határát,
Itt kapja meg mindenki munkája jutalmát,
Itt mindent bezárnak a sírnak mélyibe,
Királyt, koldust, szegényt a halál éjébe.

III.

Nem térszen a halál senkin itt választást,
Gazdagnak, szegénynek, semmi halogatást,
Mindenki felé nyújtja hatalmas karját,
Hamar változtatja mindnyájunknak dolgát.

IV.

Amilyen múlandó e világ dicsősége,
Oly hamar elmúlik az ember egészsége,
Talán ez órában elérkezik vége,
Keserűségének minden édessége.

V.

Mert itt a világban minden mulandóság,
Hirtelen elmúlik minden nagy gazdagság,
Itt hamar leroskad minden nagy uraság,
Semmivé változik minden hatalmasság.

VI.

Mert minden gazdagság csak a sírig kísér,
Innen aztán senki tovább menni nem mér,
De a tiszta jóság elkísér mindvégig,
Az örök életnek dicső hajlékáig.

VII.

Miért ragaszkodunk hát ez alacsony világhoz,
Szívünk miért kapcsoljuk a mulandósághoz,
Esztelenség bízni veszendő jóságban.
Semmivé válandó kincses kamarában.

VIII.

Vesd inkább szemed a magas egekbe,
Tekints a mennyei gyönyörűségekre.
Törekedj, hogy bölcsen szert tehess ezekre,
Hogy majdan ne jussál a nagy ítéletre.

IX.

Jézus érdeméhez hittel fohászkodjál,
Esedezz és hozzá gyakran folyamodjál,
Gyülöld az undok bünt, attól iszonyodjál,
Hogy majd az egekbe hozzája juthassál.

X.

Lám ez már elhagyta e gyarló világot,
Nem keres már köztünk semmi boldogságot,
Megyen Istenéhez kapni boldogságot,
Dicső angyalokkal vált ott társaságot.

XI.

Azért néki tehát mind megengedjétek,
Kicsinyek és nagyok, akik ismertétek.
Az Úrnak áldása legyen tiveletek,
Amiért most ötet ide kísértétek.

XII.

De kedves testvéretek sajnálja válását,
De már mindhiába, veszi búcsúzását,
Kedves férjétől, gyermekeitől,
S kívánja reátok az Isten áldását.

XIII.

Azért kedveseim megelégedjétek,
E világba nagyon ne ne merüljétek,
Mintha mindörökké csak itten élnétek,
Felettébb hát ehhez ragaszkodni kérlek.

XIV.

Igyekeztek egymást jobb életre bírni,
E romlandó testet, ha majd le kell tenni,
Testetek megnyugszik e földnek ölében,
Lelketek pediglen Krisztus kebelében.

XV.

Azon igyekezzünk, hogy mennybe juthassunk,
Az úr színe előtt hittel megállhassunk,
Hogy részesei legyünk a mennyei jónak,
S ne legyünk rabjai az elmulandónak.

XVI.

Dicsértessék az Úristen örökké mennyekben,
A szent angyaloknak nagy dicsőségében,
Tőlünk s mindnyájunktól a magas egekben,
Halálunk óráján légy segítségünkre.

ÁMEN

Búcsúztató öregek felett, 70 évtől felfelé

I.

Megérett gabona, hajtsd le már fejedet,
Így szóltak énnekem és mennem kellett.
Jöjj hozzám ősz társam már legutoljára,
Mielőtt elmennék ama szebb hazába.

II.

Jöjj hozzám, takarj be lengő ősz hajaddal,
Sokat küzdénk együtt világi bajokkal.
Egymást hön szeretve, egymást hön segítve,
Egymás boldogságát híven édesítve.

III.

Jöjj hozzám, kísérj ki csendes temetőbe,
Elhullunk egyenként, mint a fa levele.
Kísérlj ki, hullass rám egy-két kapa földet,
Hogy a mindenható legyen Atyád néked.

IV.

Őszbe borult párom, kivel együtt éltem,
Majd egy félszázadra kiterjedő életem,
Reméltük és vártuk ama kedves napot,
S én mennyegző helyett koporsóban vagyok.

V.

Miért is oly boldog az ember, hogy lelke,
Messzire terjedő reménnyel van telve,
Pedig a pásztortűz éji lobbanása
Tovább tart, mint az ember kimúlása.

VI.

De ne epeszd magad, őszbe borult párom,
Lelked nemsokára magamhoz elvárom,
S örök boldogságban Isten színe előtt,
Megtartjuk az itt elmaradt mennyegzőt.

VII.

Őszbe borult párom, jöjj hát utoljára,
... hosszú év öröme és búja,
Van emlékezetünkbe vésve koszorúba.

VIII.

Még gyermekek voltunk, mikor összekeltünk,
Megőszült hajzattal kell most tovamennünk.
Áldva légy Istentől, örökké légy áldott,
Áldva legyen az is, ki téged megáldott.

IX.

Fájdalmak közt, búsan hagynám itt e földet,
Ha tudnám, hogy soha nem látlak már téged,
Őszbe borult párom, mert annyi év alatt,
Mely házasságunkban felettünk elszaladt.

X.

S amíg ideélnél, legyen özvegy élted,
Olyan csendes, amilyenek nem is reméled,
Isten angyalai vezessenek karon,
Míglen így szólnak majd, megásva a sírod.

XI.

Kedves gyermekeim, kondult a végóra,
Más életre hitt, egy örökkévalóra.
Szent atyai öröm fogja el szívemet,
Hogy felneveltelek gyermekim titeket.

XII.

Köszöni atyátok ti hű ápolásokat,
Ápoljon titeket mennyei Atyátok.
Már a sírba szállók, ezek utolsó szavaim,
Az Isten veletek, szeretett magzatim.

XIII.

Kedves gyermekim, meg van ásva sírom,
Az én síromban is meg van vetve ágyom,
Elfoglalni helyem soká nem is késem,
Nyugalmas léssen ott az én pihenésem.

XIV.

Kedves gyermekeim, szeretett unokák,
Égő könnyet látok szemetek pilláján.
Ti szerettek engem, s ezen égő könnyek
Szemetekből kín és fájdalomkból jönnek.

XV.

Itt várlak titeket, szeretett magzatim,
Szíves ölelésre kitérve karjaim.
Míg e földön éltek, én hát mit kívánjak,
Vegyétek áldását az égi Atyának.

XVI.

Hogy boldogok legyetek, míg e földön éltek,
Maradjon áldása az Úrnak veletek.

XVII.

Végre hozzád fordulok, teremtő jó Atyám,
Ki a mennynek, földnek gondozója valál,
Vigasztald meg azon bánatos szíveket,
Kik e sírhant körül hullatnak könnyeket.
ÁMEN

Búcsúztató hátramaradt öregek felett

I.

Sírom szélét, Atyám, a testem elérte,
S földi hantok alatt nyugalmát meglelte.
Nyújtsd kezéd lelkemhez s vedd hozzád Istenem,
E sír szélén lesz a pihenésem.

II.

Éltem az életnek szép hosszú éveit,
Örömben és búban eltelt sok napjait,
Most eljött hozzám az Úrnak követe,
S engem szépen hozzá vezérelte.

III.

Kedves gyermekeim, kondult a végóra,
Más életre hívott, egy örökkévalóra,
Szent atyai öröm fogja el szívemet,
Hogy felneveltelek gyermekeim titeket.

IV.

Köszöni apátok (anyátok), a ti hű ápolástok,
Ápoljon titeket mennyei Atyátok.
Most a sírba szállok, ezek utolsó szavaim,
Az Isten veletek szeretett magzatim.

V.

Kedves unokáim, akik szerettetek,
Hogyha csak lehet el ne felejtsetek,
Ejtsetek síromra néhány csepp könnyeket.
Hogy álmom csendes és szép legyen.

VI.

Kedves testvéreim, búcsúzom tőletek,
Istennek áldása maradjon veletek.
Irgalma, kegyelme soha el ne hagyjon,
Az örökéletben néktek is részt adjon.

VII.

Többi rokonaim, ismerősök mind sorba,
Álljatok ide nyitott sírhantomra.
Imádkozzatok szépen az Istenhez,
Hogy hazahívta megfáradt testemet.

VIII.

Most meg utoljára bocsássatok meg,
Ha vétettem valaha valamit tinéktek.
Isten koronázza a ti élteteket,
Legyetek boldogok, amíg ideértek.

IX.

Most hozzád fordulok, teremtő jó Atyám,
Ki teremtettél és gondozóm voltál,
Vigasztald meg azon bánatos szíveket,
Kik e sírhant körül hullatnak könnyeket.
ÁMEN*

* Napjainkban a temetéseken a hagyományos búcsúztatókat rendszerint Butyka István, a Bethlen Gábor Dalkör nagyrabecsült tagja mondja el. (A szerző megjegyzése.)

Búcsúdál, a szeretet himnusza *

Az élet színes álmodás,
A lét nem tart soká,
Lehet, hogy nem lesz több találkozás,
A szív pihenni vágy.

Álmodjunk mi is szépeket,
Hisz úgysem tart soká,
A hátralévő éveket
Tegyük mi boldoggá.

Szeressük egymást gyerekek,
A szív a legszebb kincs.
E szónál szebb, hogy szeretet
A nagyvilágon nincs.

Hisz az élet úgyis tovaszáll,
A szív pihenni vágy,
Szeressük egymást gyerekek,
Mert minden percért kár.

Száll fohászunk **

Száll fohászunk, ó, nagy Isten,
Száll fohászunk föl hozzád,
Midőn látogatni jöttünk
E szép város templomát.

Hála neked szent Istenünk,
Hogy elhoztad e napot,
Bizonyoságot tehetünk itt
Gyülekezet s dalosok.

* Ósrégi, hagyományos búcsúdala ez a hóstáti közösségnek, amelyet minden találkozás alkalmával elénekelnek, a templomban, esküvőn, összejöveteleken vagy egy-egy családi asztalnál.

** Az alábbiakban Diószegi Anna néhány gyülekezeti alkalomra, egyházi és dalköri ünnepre, családi eseményre írott köszöntőversét közöljük.

Mint testvérek egy családban
Dicsérhetjük szent neved.

Marosvásárhely, 1987. május 3.

Zengjen a dal

Szívünk tele buzgósággal
És hálával, Istenem,
Együtt van a földész dalkör
Ünnepelni e helyen.

Zengjen a dal, ma is zengjen,
Ahogy zengett száz éve;
Büszkék legyünk e szép dalra,
Földész népünk ős korára.

Büszkék legyünk a nevére,
Nem kevés ez minékünk:
Bethlen Gábor fejedelem
Értünk is élt e helyen.

Erdély aranykorát élte,
Virágzott az ország szerte;
Míg a nagyságos Fejedelem
Az ő magyar népét itt vezette.

Zengjen a dal, szebben zengjen,
Hallja meg a nagy világ:
Hogy egyszerű földész népünk
Dalban dicséri urát.

Szól az ének a templomban,
Szent igéket énekel,
Szól az ének Házsongárdba
Eltávozott lelket kísérve.

Tiszta szívből énekelnek,
Bár létszámuk mind apad,
Kik maradtak, mindazoknak
Dalos kedvük megmarad.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Emlékezzünk elődinkre,
Kik e dalkört száz éve telt
Kemény küzdelemmel dolgoztak,
Hogy az ének ma szólhasson.

Zengjen a dal, itt is zengjen,
És higgyük, hogy odafönn
Drága őseink látják lelki szemükkel,
Hogy még a Bethlen Gábor dalkör
Ma is énekel.

Imádkozunk és reménykedve
Nézünk a nehéz jövőbe;
Sarjadjanak még kis dalosok
És reményünk megvalósul.

Imába foglalt szavakkal
Mondunk áldást azokra,
Kik e dalkört vezetik,
Nem kímélve fáradságot,
E szent ügyet segítik.

Áldd meg, Isten, Elnökünket
És családját szent hittel,
Áldd meg, Uram, Karnagyunkat
És családját szeretettel.

Kolozsvár, 1993. február 6.

A legszebbik út

Isten kegyelméből
Drága gyermekeim
Elérkeztek életek
Legszebbik útjára

Ezen alkalommal
Diómama és Tata
Sok boldogságot
Kíván e gyönyörű útra

Hittel s reménységgel
Járjatok ez úton békésen
Gond, bánat s félelem
Messze elkerüljön

Szüleiteknek hálásak
Legyetek,
Hogy annyi fáradtsággal
Felnevelt titeket

Mindennap szüntelen
Imádkozzatok
Mert Istené a hála
Hogy ti egymásra találtatok

És most íme a szép vendégsereg
Aki ünnepelni jöttek eljegyzésüket
Most én is kívánok nektek
Sok-sok boldogságot
S a vendégseregnek
Jó mulatást kívánok

Diómama

Kolozsvár, 1996. november 30.

Ünnepel a dalkör

Ma Istennek hála
Ünnepelni jöttünk
Gazdakör, dalárda
S a kis együttesünk

Köszönthessük egymást
Vígan tisztelettel
Beszélgessünk itten
Mindenről vegyesen

Gazdakör tagjait
Tisztelhegyben
Örülünk hogy itt vannak
Velünk egy seregben

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Véleményt cserélni hisz itt van a tavasz
Ürül már a pince s üres lesz a piac
Bátorítsuk egymást nem lesz olyan nehéz
Jönnek a gyerekek lesz dolgos kéz elég

Én a gazdakörnek és minden tagjának
Kívánok minden jót és jó egészséget
Töltsük együtt szeretetben e teadélutánt
A Virágos Együttes fiatalsága meg
Kihordja a teát, köszönjük.

Kolozsvár, 1997. január 26.

Feri bácsi nyugdíjba megy

Ezen a szép szeptemberi napon
Ünnepelni jöttünk
S hálát adunk Istenünknek
Hogy ezt az évfordulót is megértük

Butyka Feri jóvoltából emlékezünk arra
Hogy valaha húsz év előtt
A hóstáti ifjúság elindult
Virágos útjára

Szerte egész Kolozsváron
Mint virág a réten
Nyiladoztak s munkálkodtak
Ahogy sorsuk engedte

S akkor jött egy nemes lélek
Aki gondolt egyet
S a szerteszórt ifjúságot
Egy csokorba szedte

Ma már szépen szól az ének
S a köszöntő versek
Hála neked Feri bácsi
Megérte a fáradságot
A fiatalságon meglátszik

Örömnép van valóban
Hiszen itt van a dalárda
A százöt éves múltjával
Hűséges karnagyával
És a lelkes ifjúsággal

Bethlen Gábor ősi dalkör
Soká daloljon mint régen
Dicsőség érje zászlóját
Itthon is és vendégségben

Butyka Feri nyugdíjba megy
Ez valóban így van
De elvetette a jó magot
A Hóstatyi ifjúságba

És ez a mag gyümölcsöt hoz
Nem volt a munka hiába
Köszönetet mondunk ezért
Kísérjen isten áldása.

Kolozsvár, 1998. szeptember 12.

Hajlékodba, templomodba

Midőn hajlékodba lépünk
Kegyelmes Istenünk
Engedd szent neved dicséretünk
És fogadd el dolgos népünk

Zengjen a dal földészeink
Ősi kórusa ajkáról
Szeretetről szól énekünk
És isteni igazságról

Hajlékodba templomodba
Uram hozzád esedezünk
Ne hagyd népünket elveszni
Hagyományink tönkremenni

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szántó-vető földészeink
Tőled kérnek segítséget
Hogy áldd meg e munkájukat
Midőn gabonát termelnek

Mikor hajlékomba belépünk
A gyülekezet meghitt csendjében
Jézus jár itt miközöttünk
Mert az ige itt testté lett

Imádkozunk gyermekünkért
Közülük sokan messze élnek
Óvd őket Istenünk
Hogy a hit útjára térjenek

Hajlékomba templomomba
Jöttünk ma is Istenem
Hogy bizonyágtevő dalunk
A torony javításában segítsen

Hozzád kiáltunk istenünk
Hiszen dalárdánk fogy és apad
Engedd remélnünk e nagy bajban
Hogy maroknyi ifjúságunk itt marad

Majd ha megkondul a harang
És templomba hívogat
Állhasson itt mint oly sokszor
A Bethlen Gábor dalárda

Az Úrasztalánál félkörben
Hú karnagyunkkal középén
Szárnyal a dal föl magasra
Hozzád Atyánk hozzád jó Atyánk

Kolozsvár, 1998. november 29.

Szójegyzék

A kézirat a kiadásra való előkészítés során lényeges változást nem szenvedett. A szerkesztő csupán a központozást és a tördelést egységesítette, valamint a *-ban*, *-ben* határozóragok köznyelvi formáját állította (többnyire) helyre.

A fogalmazás mindvégig változatlan maradt.

alimentara (rom.) – élelmiszerbolt
ángyilika – színes papírból készített karácsonyfadísz
bidon (rom.) – bödön
blesztemát (rom.) – átkozott
borderó (rom.) – kimutatás
borhot (rom.) – moslék
boxa (rom.) – rekesz
cájk – cájg, pamutszövet
damaszabrosz – damasztabrosz
diszpenzár (rom.) – beteggondozó
doamna (rom.) – nagyságos asszony
elsőház – első szoba, tisztaszoba
forhamentli – hajtásokkal díszített elejű férfiing
füttő – vaskemence
hiju – padlás
kandér – kondér, edény
komplikáció (rom.) – bonyodalom, szövődmény
koncsentra – (katonai) behívás
kóré – kóró
légely – vízhordásra és tárolásra használt faedény
lékri – rékli, az ing fölött viselt mellényszerű női alsóruha
májszter – mester
nyári rózsza – kisebb méretű, hosszúkás, piros krumpli
nyirák – nyírág
nyuszóleányok – nyoszolyólányok
palánt – palánta
pirihagyma – dughagyma
plisszéroz (ném.) – pliszíroz, élesen levasalt, sűrű berakást készít
poligon (rom.) – lőtér
pörkört – pörkölt
puszli – szövetből készült rövid télikabát férfiak számára
rozsolis – köménymagból készült édes likőr
sámeli – sámli (ném.), kisszék
slégen – srégen, ferdén

[Erdélyi Magyar Adatbank]

sólet (héber) – babból, sütőben, rántás nélkül készített étel
sottis – gyorsabb keringő (tánc)
stósz – rakás, halmaz
struksz nadrág – hétköznapi férfiviselet, durvább textíliából készült, bélelt
csizmanadrág
szacska – aprított kukoricakóró
szatén – szatén
vasoltat – (lovat) vasaltat
zseblóbőr – finom szattyánbőr

A kötetben előforduló utca- és helynevek

- Achim Andrei utca* – helyesen *Áchim András utca*. 1940 és 1945 között Szaboles vezér utca, 1945 és 1964 között Áchim András, jelenleg Câmpina
- Apafi utca* – 1945 és 1964 között Móricz Zsigmond, 1964-től București
- Arad utca* – 1940 és 1964 között Luther utca
- Árpád út* – Traian
- Bartha Miklós utca* – eredetileg Sétatér utca, jelenleg Emil Isac
- Bányász utca* – eredetileg Csákány utca, 1945-től Bányász, Minerilor
- Bethlenkert utca* – Iazului
- Bethlenrét* – *Bethleni rétnék* is mondják. Határ a Györgyfalvi-negyed keleti peremének szomszédságában, a go-kart pálya és a Palocsay-féle kert között
- Borhánacs út* – a Pata utca végén jobb oldalt nyíló, az egykori Borhánacs nevű határba vezető út. Mára beépült. Jelenleg Liviu Rebreanu
- Budai Nagy Antal utca* – eredetileg Külső-Közép utca, később Honvéd utca, jelenleg Dorobanților
- Bulgária-telep* – A város északkelet-keleti részén, a Kölesföld nyugati végében, nyugaton a Kiszamos (Malomárok), északon a Szamos, keleten a Kiszamos másik, az 1980-as évek elején megszüntetett ága, délen a vasút által határolt terület. A telkeket itt az 1920-as években kezdték kimérni. Az évtizedek során húsz utca alakult ki a telepen
- Csermalom utca* – a Csertörő és az Apafi utca közti utca, Gorunului
- Csertörő utca* – a Lázár és a Pacsirta utca közötti utca, Scorțarilor
- Csongor utca* – Bulgária-telepi utca, első fele jelenleg Luncii, második fele Mărgăului
- Dermata* – Bőr- és cipőgyár, teljes nevén *Dermata Művek, Bőr- és Cipőgyár Rt.*, a város északkeleti felében, a Szamos jobb partján. 1930-ban a temesvári Turul cipőgyárral egyesült Renner Testvérek Bőrgyárából, a város legjelentősebb vállalatából jött létre. 1943-ban gyáraiban talpat, finombőrt, barnabőrt, gépszíjat, műszaki bőrcikkeket, cipőt, műbőrt, enyvét, cipő- és bőrpolócikkeket, bőrgyártási melléktermékeket gyártottak. Évtizedekig a legnagyobb helyi vállalat. Az 1944. június 2-i légitámadás idején finombőrgyárát bombatalálat érte. Az 1948. évi államosítás után az üzemnek az 1940. novemberi földrengésben összedőlt doftanai börtönben meghalt *Herbák János*, a gyár egykori kommunista munkásának nevét adták. 1964-ben, a kommunista párt nagynemzeti vonalának erősödése nyomán *Clujana* lett a neve. 1999 augusztusában az alkalmazottakat elbocsátották, a vállalatot bezárták
- Dézsma utca* – nevét a mai Vágóhíd téren állt egykori Dézsmacsúrról kapta, ahova 1848 előtt a város határában termett gabona tizedét hordták. 1987 óta Someșului

Duna utca – Tóközi utca, Dunării

Fecske utca – a Pap utca folytatása a vasútig, Paris

Ferenc József út – eredetileg Nagy utca, Horea

Földész utca – a Berek utcával párhuzamos utca, Gospodarilor

Fű utca – Bulgária-telepi utca, magyarul Tünde utca, Ierbii

Galamb utca – Porumbeilor

Gella utca – Bulgária-telepi utca, 1945 után Gelle utca, 1964-től Aleşd

Griviţa utca – 1940 és 1945 között Honterus, azóta Griviţei

Gyárfás Jenő utca – a Pata utca végén bal oldalt nyíló utca, Bistriţei

Gyöngyvirág utca – Mărgăritarilor

Hidelve – A Kómál (Fellegrvár) keleti oldala és a Szamos bal partja közti hóstát neve. A város legrégebbi hóstátja. Ezt bizonyítja az, hogy 1712-ben, amikor az Óvárt *Vetus intra moeniaként* ('rég, belső város') említik, a Hidelve *Hidelve vel Vetus Extra moenia* ('külső régi város'). A szászok *Newstatnak* [najstat] ('újjváros'), *Newstiffnek* [najstift] ('újjfalu') nevezték. A *Newstat* név arra utal, hogy az Óvár után alakult ki, a szászok ugyanis ez utóbbit *Altstadtnak*, 'rég, város'-nak, 'óvárós'-nak mondták. E városrészt a XIX. század második feléig szinte teljesen a földműves, állattartó lakosság majorjai, gazdaságai foglalták el, a Kómálra kapaszkodó oldala, a Bácsi (Erzsébet) út (Racoviţa utca) vidéke szőlőkből, gyümölcsösökből állt. Észak felé 1763–1787 táján nem terjedt a mai Boldog utcán túl.

A *Hidelve* két elemből összetett, egybeírt név (*hid* + *elve*). Ebből az *elve* vagy *eli* jelentése 'valamin túl eső rész'. E régi szavunk mára csupán összetételekben maradt fenn, mint *Erdély* (régén *Erdőelve*, *Erdőeli*, *Erdeli*), *Havaselve*, *Hidelve*. Jellegzetes kolozsvári név, a város egyik szellemi műemléke

Híd utca – több mint ötszáz évig ez a neve. A XIX. század végétől Wes-selényi Miklós utca, 1945 után Dózsa György, újabban Regele Ferdinand

Honterus utca – Griviţei

Honvéd utca – eredetileg Külső-Közép utca, Dorobanţilor

Horea – Nagy utca

Horthy Miklós út – Horea

Hosszú utca – Ploieşti

Hóstát – A földműves, hóstátnak mondott lakosságú külvárosok neve. A történelmi Magyarország nagy részén elterjedt név volt, ma is sok helyütt használatos. Első említése 1262-ből való: „Tria loca curiarum que *hous-tadt* [hovstát] dicuntur” 'három hóstátnak nevezett telekhely' [Oklevélszótár, 395.]. Kolozsvárt a közelmúltban, a hóstáti negyedek lerombolása előtt elsősorban a Szentpéteri templom mögötti városrészt (Magyar, Liliom, Pacsirta, Csermalom, Bethlenkert, Szamosközi, Apród, Földész, Gábor Áron utca stb.), a Honvéd (Budai Nagy Antal) utca Kövespad utcán túli részét, a Téglás és a Cukorgyár utcát és környékét említették e néven. A XVI–XIX. századi adatok viszont Hidelvi, Kétvízközi, Külső-Közép

utcai, Külső-Magyar utcai és Monostori Hóstátot említenek. A XX. század elején a kiépülő Ferenc József útról és környékéről sok hóstáti család a Kerekdomb környékére, a Külső-Magyar (Magyar) utca és a Külső-Közép (Honvéd) utca környékéről, a Kétvízközből a Bulgária-telepre telepedett.

E kétségtelenül német eredetű szót egy időben a középfelnémet *Hochstadt*ből ('felsőváros') származtatták. Később kiderült, hogy az elsősorban 'olyan telek, amelyiken lakóház és major áll' jelentésű, ugyancsak középfelnémet *hovestat*ból vagy *hofstat*ból való. Számításba jöhet még a bajor-osztrák *hofstat* 'olyan telek, amelyiken parasztgazdaság áll', a tiroli német *hostat* 'az a hely, ahol parasztgazdaság áll; bekerített szántó föld vagy füves hely a szénatartó körül', a svájci német *Hofstatt* 'ház udvarral együtt, belsőség'.

A *tanyát* Kolozsvárt *majornak* nevezték, s a Kétvízközi Hóstát jó ideig majorokból állt, még 1705-ben is „a *majorok* között” a neve a későbbi Major, majd Mikes Kelemen utcának. Eleinte tehát föltehetően majorokból állt a hóstát.

A *hochstadt*ből való eredeztetést a *hofstat* régi említése cáfolja leginkább:

1412–1420: „Cum vna sessione *hoffstath*” 'egy hoffstát telekkel' [Oklsz, 395.]. Itt még eredeti, 'telek', 'telekhely' jelentésében szerepel, akárcsak fennebb, eddig ismert első, 1262-ből való adatunkban. 1425: „Domos inquilinorum *hofstat* vocatas” 'a hofstátnak nevezett zsellérházak' [Oklsz, 395.]. A *Hofstat*ból való származásának kolozsvári példái – 1575: „Közel Kolosvárhoz, az napnyugati kapu előtt, csaknem az *hoffstát*ba[n] vagyon egy apátúrságos kalastrom, mellyet az Szent Scolastica szűzről Kolosmonostornak neveznek...” [Heltai Gáspár: *Chronica az Magyaroknac dolgairól*, 38.]; 1616: „...twzzel [tűzzel] feniegette az *Hoffstat*ot... Egeressi Lenard Balint egetessel feniegette az Hidelvi szászokat.” [Kvári Levéltár, Törvénykezési Jegyzőkönyvek, VII/2. 313–333.]; 1764: „...a *hofstat*ban egy ház meggyúlt éjszakának idején” [Rettegi György: *Emlékezetre méltó dolgok*, 176.]

János Zsigmond utca – Bulgária-telepi utca, ez a neve 1940 és 1948 között, ezután Bábolna, Bobâlnei

Kenyérmező utca – tulajdonképpen Kenyérmezei út, Câmpul Pâinii

Kertész utca – az itteni lakótelep felépülte után nem azonos az egykori utcával, Grădinarilor

Kis utca – Hidelvi utca, Mică, jelenleg Prodan

Kolozsi utca – a Szamosfalvi út és a vasút közti utca, Cojocnei

Kőhágó – másképp *Köveshágó*

Kölesföldi út – Plevnei

Köveságó – Köveshágó

Köveshágó – a város délkeleti szélén, a régi Várostó fölötti magaslaton lévő határ. Nagyjából a Bethlenrétig terjed. Jelentős része most a hadsereg tulajdona

Kövespad – A város délkeleti részén a Szamos jelenlegi völgye fölé maga-

sodó köves, a Szamos által hordott kövekből álló pad, a Szamos első terasza

Liliom utca – Crinului

Lunii – Hold utca volt 1940 és 1945 között, a későbbi Meteor. Most a Csillagvizsgáló út bal oldalán nyíló és ugyanide torkolló Házsongárd fölötti utca

Lupsa – A XIX. században a Hidelvi tized egyik utcája, a későbbi *Veréb utca* neve lehetett. A XX. század közepe táján azonban e név nem utcára, hanem a vágóhídtól keletre, nagyjából a Kisszamosig (Malomárok) terjedő területre, egyesek szerint azon túl, a két Kisszamos közötti területre is vonatkozott. Déli határa az Apafi (Móricz Zsigmond, Bukarest) utca, északi a vasútvonal volt. Mások szerint a „hírhedt Lupsa” a Berek utca környéke. A név román családnévből származhat. Meg kell említenünk szláv megfelelőit is: a szerb–horvát *Ljubisa*, a lengyel *Lubsza* [lubsza] személynév, az ukrán *Ljubsa* helynév

Luther utca – Bulgária-telepi utca, 1940 és 1964 között ez a neve, azóta Arad

Magyar utca – eredetileg Külső-Magyar utca, jelenleg 1989. december 21. út

Mărășești utca – eredetileg Krizbai utca

Maros utca – Tóközi utca, Mureșului

Mészáros utca – ez az eredeti neve, 1987 óta Lalelelor

Mocsári Lajos utca – 1945 és 1964 között ez a neve. Azóta Rovine

Nagy utca – Hidelve legjelentősebb utcája, több száz évig ez a neve, jelenleg Horea

Napkelet utca – eredetileg Szent László út, Rășaritului

Pacsirta utca – Ciocârliei

Pap utca – Paris

Párizs utca – Pap utca

Szabolcs vezér utca – Câmpina

Szamosközi utca – Henri Barbusse

Szántó utca – Plugarilor, újabban Dosztojevszki

Szegfű utca – Bulgária-telepi utca, egyik része Garoafelor, másik része Ghioceilor

Szentgyörgy-hegy – A város közvetlen szomszédságában, tőle északkeletre, a Kajántó patak völgyétől keletre emelkedő gyümölcsös hegy. Az Árpád-korban a kolozsmonostori apát birtoka (1263, 1296). Gazdája 1299-ben cserébe az erdélyi püspöknek adta, akinek a birtokai közt feküdt

Szopori út – ezt a város Eperjes tere nevű határába vezető utat Eperjes útnak is mondták

Táncsics Mihály utca – 1964-től Teleorman

Téglás utca – Fabricii

Tóközi utca – Intre Lacuri

Traian utca – Árpád út

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Vasutas-park – az Állat-, másképp Baromvásártéren az 1960-as években létesített kis sétatér

Vágóhid tér – Abatorului

Víz utca – Nem tévesztendő össze az óvári Víz utcával. 1940 és 1945 között Herepei, 1945 után Apei, Víz. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején az itteni lakónegyed építésekor a Malomárok keleti ágával együtt, amelyik mellett vezetett – felszámolták.

Összeállította: Asztalos Lajos

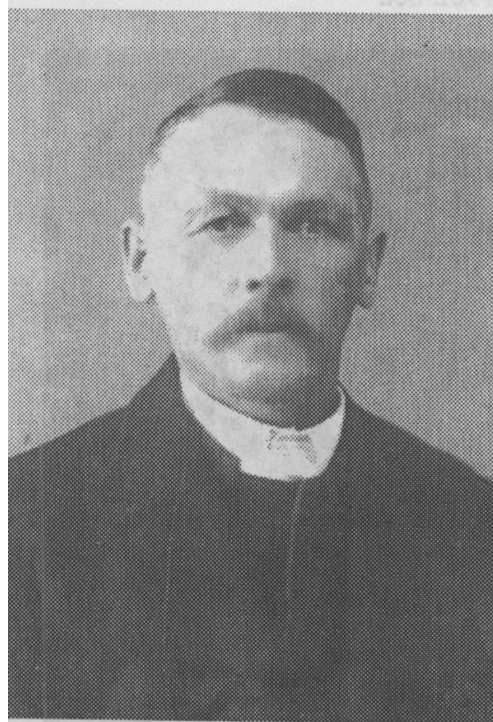
A szerző szülei 1927-ben

Diószegi Anna 1938-ban, ötéves korában

A szerző 1951-ben, 18 éves korában

Legidősebb Diószegi Ferenc, a szerző apósának édesapja

Az após Diószegi József. Született
1902-ben

Butyka Anna 1908-ban

Id. Zágoni Szabó Mihály 1918-ban

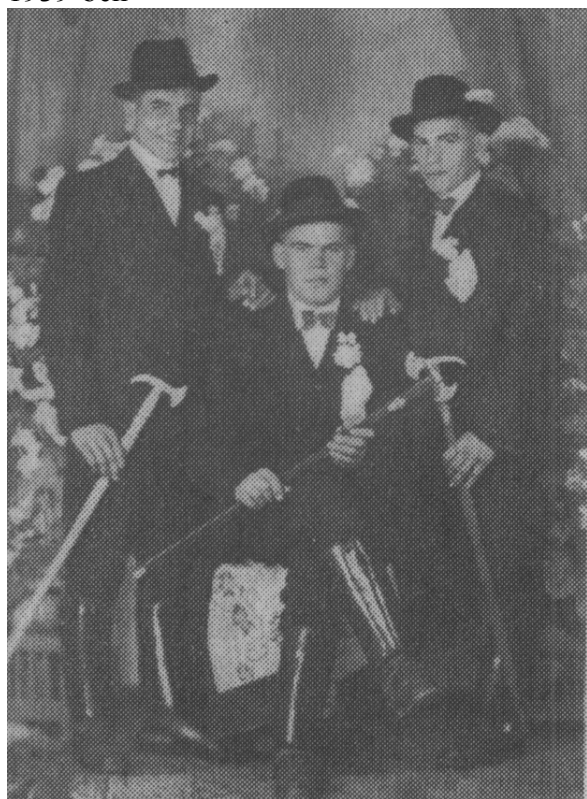
Esküvői kép 1950-ből

Húsvéti locsolásra indul három jóbarát
1939-ben

Szüreti báli öltözet. Kerekes Anna és
Nagy Mihály, 1954

Szüreti báli viselet. Nagy Mihály, Buty-
ka József, Butyka Gergely, 1955

Albert György volt tsz-brigádós és
felesége, Zsuzsika, az 50. házassági
évfordulón

Zágoni Sz. Jóska háza a bontás előtt, 1979-ben

Nagy Sándor és felesége, Lulus, aki áldozata lett háza lebontásának

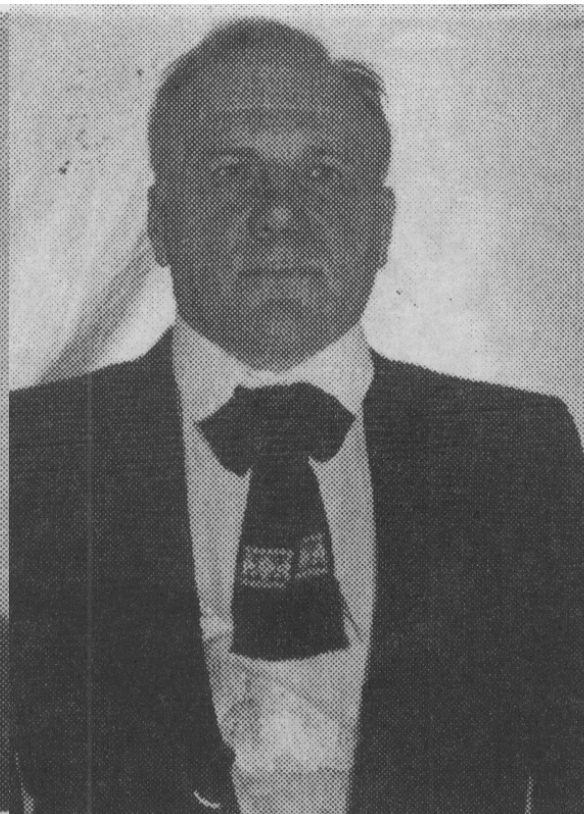
Albert Józsefné Marci néni Cserhalom utcai régi házánál, 1985

A Bethlen Gábor-dalkör a Hója kertben, 1962

Butyka József, a Bethlen Gábor-dalkör egykori elnöke

Bányai Ferenc, a Bethlen Gábor-dalkör jelenlegi elnöke

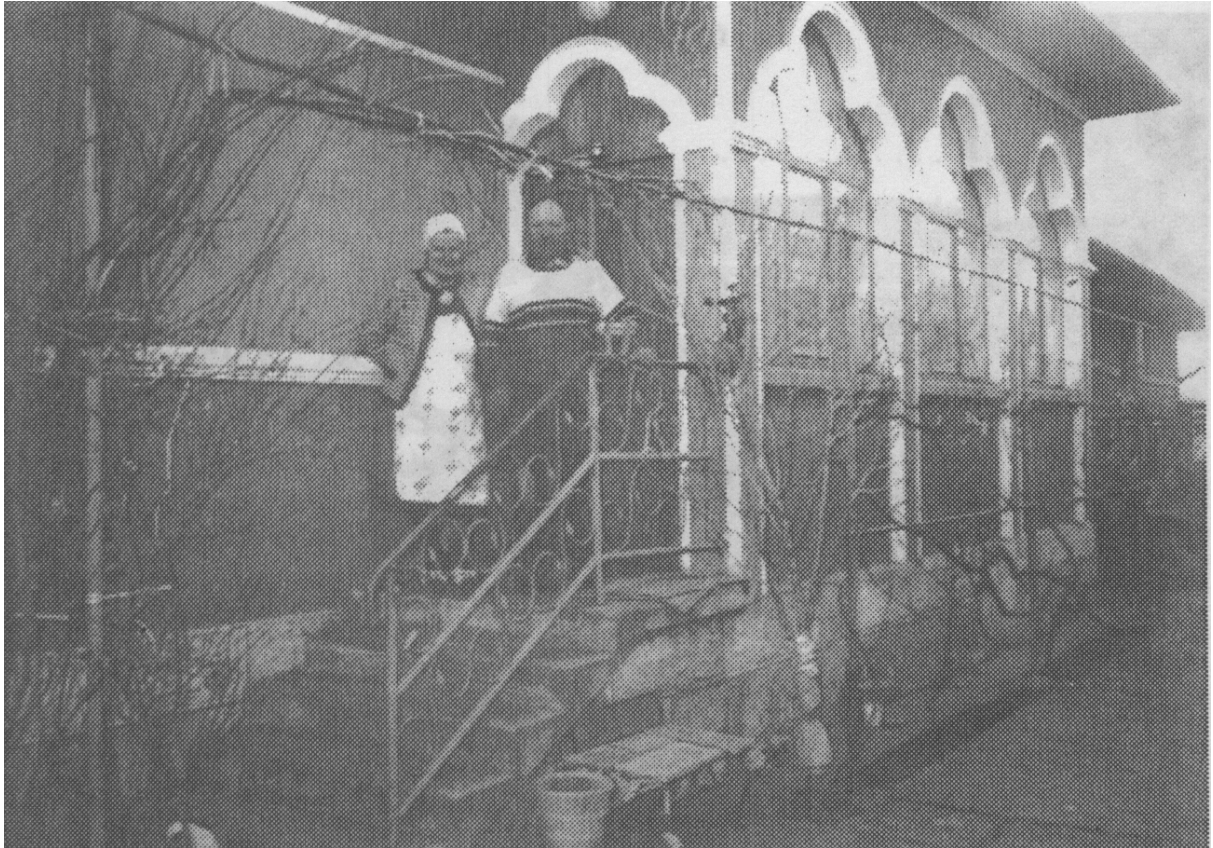
Radovics József, a Bethlen Gábor-dalkör karnagya

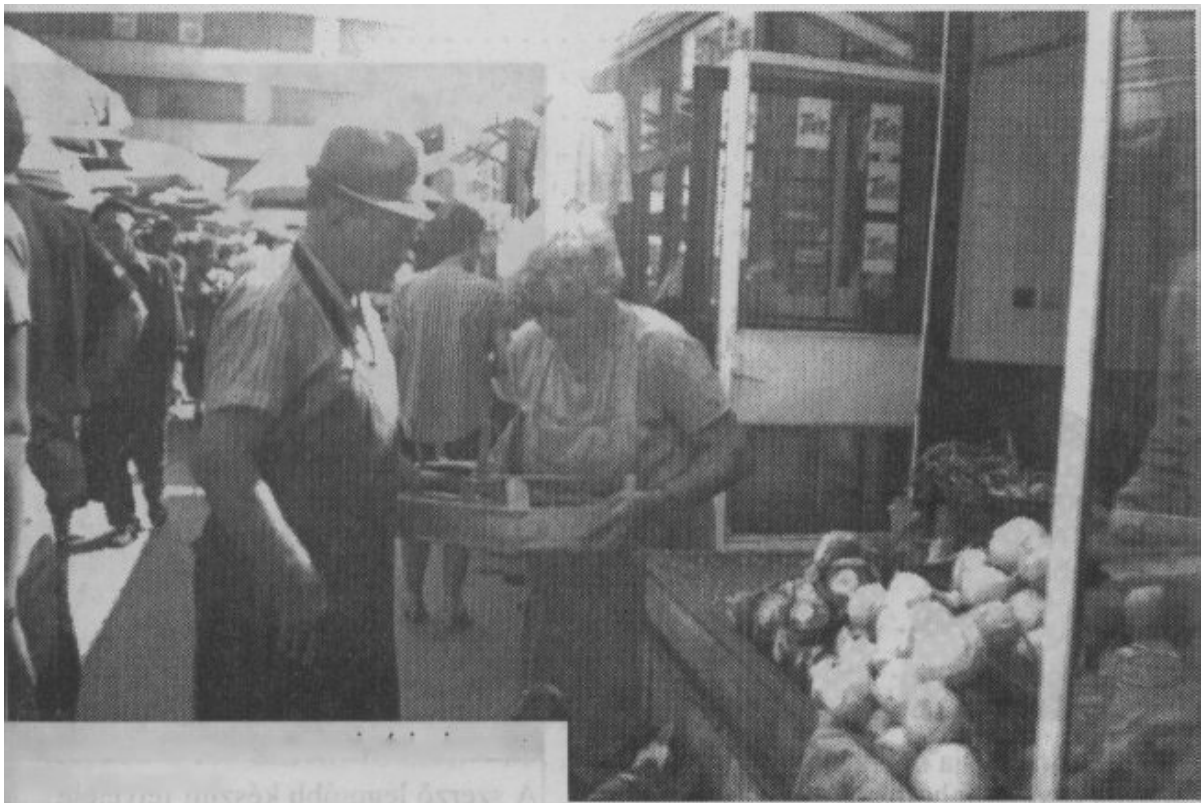
Zágoni Szabó József, a Bethlen Gábor-dalkör basszuséneke

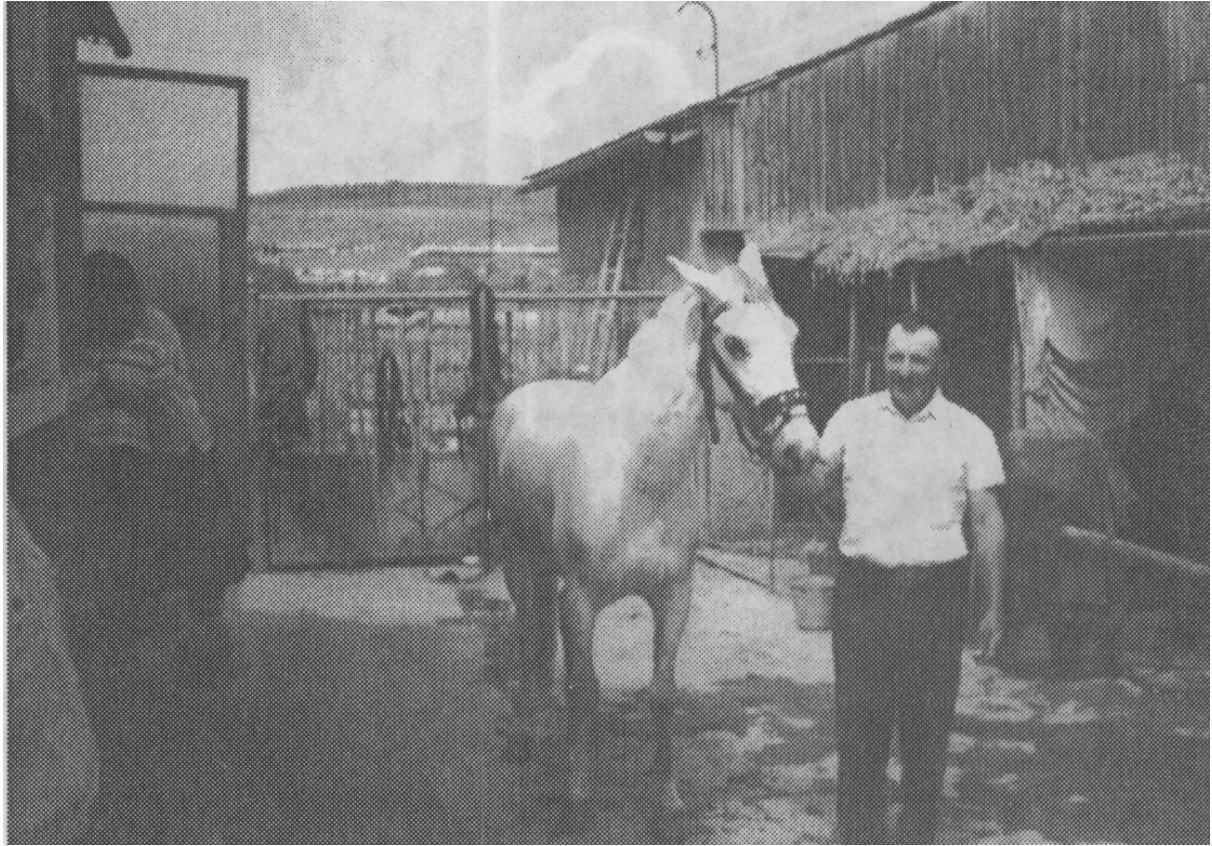
Vendégszereplésen a kerekdombi új templomban egy vasárnap

A szerző férjével. Diószegi Ferencsel a Gyöngyvirág utca 7. sz. alatti házánál

A szerző és férje a Mărăști téri piacon 2000 júniusában

Nagy Misi útra készen

Török Annamária néprajz-magyar szakos egyetemi hallgató

A szerző legutóbb készült felvétele

Tartalom

Az első emlékek	6
Nagyszüleim halála	7
A Téglás úti iskola	8
Horthy Miklós bevonulása	9
A katonai behívó	11
Karácsony	14
Pista bácsi	15
A mi telefonunk	16
Apu hazajön.....	17
Félelem	19
A gettó szögesdrótja	21
A főhadiszállás	22
A mi bunkerünk	23
A betlehemesek	25
Postáslány vagyok	29
Egy szál piros szekfű	30
Itt a nyár.....	32
Megszületett kicsi Marikám	34
Az iskolában	38
Szokások	39
Jön a tavasz	41
A régi lakodalom	44
A tavaszi munkák	53
Az út	56
Hagymaültetés	60
A házépítés	60
Anyukám beteg	62
Anyukám temetése	65
Anyukám jósága és szeretete	68
Magamra maradtam	71
Marika hazajön	75
Kártyabarátok a házunkban	76
A hóstáti viselet	78
Hóstáti utcák	81
A karácsony	83
A tejsarnokban	85
Konfirmálásom	92
Mária néni	93
Zsófia asszonyság	95
A levél	97
Konfirmálás után	99
Korzózás Kolozsvár főterén	101

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Feri név az életemben	103
Az első tánc	105
A szüreti bál	108
A bál után	120
Az új év	122
Az új „menyecske”	123
Mindent ki lehet bírni?	127
És jött a tavasz	129
Közeledett a tél	134
Orosz Ferire emlékezem	137
„Kisasszony” letterem	139
Szegény leánynak damaszt?	142
Eljött az igazi?	145
Igazi szerelem	148
Előttünk az élet!	152
Szürke hétköznapiak	153
Az első csalódás	156
Jön a gólya	160
Megjött a kisleány	166
A mi kis családunk	169
Nehéz tél	172
A keresztelő	172
Az első karácsonyunk	174
A mi Palkó Sárink	177
A mi kis házunkban	180
Váratlan események.....	187
Rózsika óvodás	196
A kollektív gazdaság	198
Megszületett a kisfiam	200
Dina nővér	202
Marikáról, a kishúgomról	203
Vásárban	205
A Köveságó végzete	210
A Borhánics utca	212
Nincs kegyelem	214
A Pacsirta utca	220
A Cukorgyár utca.....	229
A Téglás utca	238
A Magyar utca	243
A tóközi hóstátiak	247
A hóstáti viselet alkonya	248
A Bethlen Gábor Dalkör ősei	249
Hogy élünk mi?	252
Egy kedves diáklányról	253
Utószó az Olvasóhoz	254
Függelék	255

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A halott búcsúja és búcsúztatása	255
A temető	255
A Külmagyar-utcai földészek KALANDOS Temetkezési Társulatának alapszabályai	256
A Külsőmagyar-utcai KALANDOS TÁRSULAT búcsúztató verseskönyve	260
Búcsúztató gyermek felett II.	261
Búcsúztató fiatal lány vagy fiú felett	264
Búcsúztató 30 évtől 50 éves korig	267
Búcsúztató 40 és 60 év közöttieknek	269
Búcsúztató öregek felett, 70 évtől felfelé	272
Búcsúztató hátramaradt öregek felett	275
Búcsúdal a szeretet himnusza*	277
Száll fohászunk&**	277
Zengjen a dal	278
A legszebbik út	279
Ünnepel a dalkör.....	280
Feri bácsi nyugdíjba megy	281
Hajlékodba templomodba.....	282
<i>Szójegyzék</i>	284
<i>A kötetben előforduló utca- és helynevek</i>	286
Fényképek.....	291

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Tiparul executat sub comanda nr. 353/2002,
la Imprimeria de Vest, Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.
ROMÂNIA

Kolozsvár

Szechenyi-terc

Diószegi Anna • Amintiri
Editura Kriterion • Cluj • 2002
ISBN 973 26 0706 8